

**T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

**DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE
TÜRKİYE-LÜBNAN İLİŞKİLERİ
(1950-1960)**

Yüksek Lisans Tezi

HALİT BURAK BURUK

İZMİR - 2024

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE
TÜRKİYE-LÜBNAN İLİŞKİLERİ
(1950-1960)

Yüksek Lisans Tezi

HALİT BURAK BURUK

DANIŞMAN: DOÇ. DR. NİLGÜN NURHAN KARA

İZMİR-2024

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Demokrat Parti Döneminde Türkiye-Lübnan İlişkileri (1950-1960)” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

24 / 06 /2024

Halit Burak BURUK

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ

TÜRKİYE-LÜBNAN İLİŞKİLERİ (1950-1960)

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Ana Bilim Dalı

Osmanlı Devleti'nin, Mondros Mütarekesi'ni imzalaması sonrasında işgaller başlamış ve verilen istiklal mücadelesi sonrasında Bağımsız Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Mustafa Kemal Atatürk döneminde yeni Türk devletinin dış siyaseti “*Yurtta sulh cihanda sulh*” ilkesi üzerine gelişmiştir. Daha sonraki süreçte İkinci Dünya Savaşı'nın çıkışı ile birlikte Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin izlediği dış politika savaş dışı kalmayı hedefleyen doğrultuda olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın sonucu dünyada yeni bir dönemi başlatmış, dünyanın süper gücü olan İngiltere'nin yanında; Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye ve Orta Doğu'nun yanı başında bulunan Sovyetler Birliği, dünya siyasetinde etkili roller üstlenmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği'nin uyguladığı yayılcı politika, Türkiye için bir tehdit unsuru olmuştur. Mayıs 1950 Seçimleri ile iktidara gelen Demokrat Parti ise küresel çapta artan Sovyet tehdidine karşı daha çok ABD eksenli bir dış politika benimsemiştir. Demokrat Parti'nin bu politikasının ilk somut örneği ise Sovyet tehdidi karşısında NATO'ya üye olabilmek adına Kore Savaşı'na asker gönderme kararı almış olması idi. Demokrat Parti hükümeti yabancı devletler ile ilişkilerini de ABD eksenli dış politika doğrultusunda şekillendirmişti. Bu ilişkilerin en somut örneği de bölgesel birliğin ve dolayısı ile güvenliğin sağlanabilmesi için gerçekleştirilen Orta Doğu devletleri ile ilişkiler olmuştur. Bu ilişkiler bağlamında öne çıkan ülkelerden biri de Lübnan olmuştur. Tez başlığının kapsadığı dönem olan Demokrat Parti iktidarı sürecinde meydana gelen gelişmeler arasında Güvenlik Konseyi üyeliğinden Bağdat Paketi'ne, paktin

kurulmasından 1958’de gerçekleşen Bağdat Darbesi’ne ve ardından gerçekleşen Lübnan Krizi’ne kadar geçen süre zarfı iki ülke arasında devlet yöneticileri düzeyinde ilişkilerin oldukça canlı olduğu bir dönem olmuştur. Demokrat Parti’nin iktidarda bulunduğu (1950-1960) tarihler arasında iki ülke ilişkileri kapsamında meydana gelen ve bahsi geçen olaylar, tez kapsamında Türkiye arşivleri, T.B.M.M. Zabıt Cerideleri basını ve diğer kaynakları ile birlikte etüt edilmiştir. Bu doğrultuda çalışmamız; *Demokrat Parti Öncesi Türk Dış Politikası* ve *Lübnan İle İlişkiler*, *Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası* ve *Orta Doğu Devletleri İle Siyasal İttifaklar*, *Demokrat Parti Dönemi Türkiye-Lübnan İlişkileri* olarak 3 ana başlıktan oluşmaktadır. Tezin ana bölümleri tez başlığı çerçevesince ve yakın tarihsel dönemi etrafında şekillenirken tezde incelenmekte olan ülke Lübnan’ın, DP dönemindeki ilişkilerin daha iyi anlaşılabilmesi açısından tarihsel süreçteki durumuna tezin ekseninden çıkmaması adına ana başlık olarak yer vermek yerine giriş bölümünde kısaca değerlendirilmesi uygun görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Demokrat Parti, Türk Dış Politikası, Türkiye, Lübnan, Bağdat Paktı, Bağdat Darbesi, 1958 Lübnan Krizi.

ABSTRACT

Master Thesis

Turkey-Lebanon Relations

in the Democratic Party Era (1950-1960)

İzmir Kâtip Çelebi University

Graduate School of Social Sciences

Department of History Program

After the Ottoman Empire signed the Armistice of Mudros, occupations began and the Independent Republic of Türkiye was established after the struggle for independence. During the period of Mustafa Kemal Atatürk, the foreign policy of the new Turkish state had developed on the principle of "Peace at home, peace in the world". In the following period, with the outbreak of the Second World War, the foreign policy pursued by the Republic of Türkiye aimed to stay out of the war. The outcome of the Second World War ushered in a new era in the world, and in addition to Britain, the world's superpower, the United States of America, Turkey and the Soviet Union, which was located next to the Middle East, assumed influential roles in world politics. The expansionist policy implemented by the Soviet Union after the Second World War became a threat to Turkey. The Democrat Party, which came to power with the May 1950 elections, adopted a more US-oriented foreign policy against the increasing Soviet threat on a global scale. The first concrete example of this policy of the Democratic Party was the decision to send troops to the Korean War in order to become a member of NATO in the face of the Soviet threat. The Democratic Party government also shaped its relations with foreign states in line with the US-oriented foreign policy. The most concrete example of these relations was the relations with the Middle Eastern states in order to ensure regional unity and thus security. One of the prominent countries in the context of these relations was Lebanon. Among the developments that took place during the Democratic Party's rule, the period covered by the title of this thesis, the period from Security

Council membership to the Baghdad Pact, from the establishment of the pact to the Baghdad Coup in 1958 and the Lebanon Crisis that followed was a period in which relations between the two countries were very lively at the level of state leaders. The aforementioned events that took place within the scope of the relations between the two countries between the dates when the Democratic Party was in power (1950-1960) have been analysed within the scope of the thesis together with the archives of Turkey, T.B.M.M. Minutes of the Assembly, the press and other sources. Accordingly, our study consists of three main chapters: Turkish Foreign Policy and Relations with Lebanon before the Democratic Party, Turkish Foreign Policy and Political Alliances with Middle Eastern States during the Democratic Party Period, and Turkey-Lebanon Relations during the Democratic Party Period. While the main chapters of the thesis are shaped within the framework of the title of the thesis and around the recent historical period, in order to better understand the relations in the DP period, it was deemed appropriate to briefly evaluate the situation of Lebanon, the country being examined in the thesis, in the introduction section instead of including it as a main title in order not to get off the axis of the thesis.

Key Words: Democratic Party, Turkish Foreign Policy, Republic of Türkiye, Lebanon, Baghdad Pact, Baghdad Coup, 1958 Lebanon Crisis.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
EKLER LİSTESİ	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	x
ÖNSÖZ	xi
GİRİŞ	1

I. DEMOKRAT PARTİ ÖNCESİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI ve LÜBNAN İLE İLİŞKİLER

1.1. ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI	19
1.2. İNÖNÜ DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI	23
1.2.1. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türk Dış Politikası	29
1.2.2. Batı ile Yakınlaşma	31
1.3. DEMOKRAT PARTİ ÖNCESİ TÜRKİYE-LÜBNAN İLİŞKİLERİ	33
1.3.1. İlişkilerin Başlangıcı	34
1.3.1.1. İlişkileri Sekteye Uğratan Gelişmeler	34
1.3.1.2. Türkiye'nin Orta Doğu Siyaseti	37
1.4. 1923-1950 ARASI TÜRKİYE-LÜBNAN İLİŞKİLERİ.....	42

II. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI ve ORTA DOĞU İLE SİYASAL İTTİFAKLAR

2.1. KORE SAVAŞI ve NATO ÜYELİĞİ	67
2.2. ORTA DOĞU KOMUTANLIĞI PROJESİ	71
2.3. BAĞDAT PAKTI	74
2.4. BANDUNG KONFERANSI	83

2.5. SÜVEYŞ KRİZİ	85
2.6. EISENHOWER DOKTRİNİ	90
2.7. BAĞDAT DARBESİ ve LÜBNAN BUNALIMI	93
III. TÜRKİYE-LÜBNAN İLİŞKİLERİNDE ETKİLİ İSİMLER (1950-1960)	99
3.1. DIŞ POLİTİKADA DİPLOMATİK UNSUR VE KİŞİLER	100
3.2. CAMİLLE CHAMOUN DÖNEMİ	102
3.3. MAHMUT CELAL BAYAR	109
3.4. ADNAN MENDERES	113
3.5. TÜRK DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI TEMSİLCİLERİ	115
3.5.1. Mehmet Fuat Köprülü (1950-1957)	115
3.5.2. Fatin Rüştü Zorlu (1957-1960)	119
3.5.3. Cevdet Dülger	124
IV. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ TÜRKİYE-LÜBNAN İLİŞKİLERİ	128
4.1. SİYASAL İLİŞKİLER	128
4.2. SOSYAL ve KÜLTÜREL İLİŞKİLER	183
4. 3. İKTİSADİ İLİŞKİLER	210
SONUÇ	235
BİBLİYOGRAFYA	237
EKLER	255

EKLER LİSTESİ

EK 1: Fatin Rüştü Zorlu'nun Fotoğrafi	256
EK 2: Celal Abacıoğlu'nun Fotoğrafi	256
EK 3: Rıfkı Zorlu'nun Fotoğrafi	257
EK 4: Cevdet Dülger'in Fotoğrafi	257
EK 5: Camille Chamoun'un Fotoğrafi	258
EK 6: Lübnan Ulusal Günü Münasebetiyle Gönderilen Davet Mektubu ..	258
EK 7: Adnan Menderes'in Baalbek Ziyareti Fotoğrafları	259-260
EK 8: Camille Chamoun'un İstanbul ziyareti (<i>Akşam</i> , 6 Nisan 1955)	260

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.t.	: Adı Geçen Tez
BAC	: Birleşik Arap Cumhuriyeti
Bak.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
CENTO	: Central Treaty Organization
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DP	: Demokrat Parti
GK	: Güvenlik Konseyi
MC	: Milletler Cemiyeti
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
SEATO	: Southeast Asia Treaty Organization
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı

ÖNSÖZ

“*Demokrat Parti Dönemi Türkiye-Lübnan İlişkileri (1950-1960)*”¹ başlığı altında hazırlamış olan tez çalışmasının kapsamında; Osmanlı Devleti hâkimiyeti altında bulunduğu dönem sonrasında ve Fransız manda yönetiminin ardından bağımsız olan Lübnan’ın, Demokrat Parti’nin iktidara geldiği İkinci Dünya Savaşı sonrasında ki dönemde Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile arasındaki siyasi, sosyal, ekonomik ilişkiler ele alınmıştır. Tez başlığı kapsamında öncelikle ilişkilerin incelenmesi söz konusu ülke olan Lübnan, konumuzun daha iyi anlaşılabilmesi adına kısaca coğrafyası da dâhil olmak üzere tarihsel süreçteki yaşamış olduğu gelişmeler; milattan önceki tarihlerden Demokrat Parti iktidarına kadar olan süreçte detaylıca incelenmiştir. Lübnan’ın tarihsel sürecinin ardından Atatürk Dönemi ve İkinci Dünya Savaşı dönemi yıllarına tekabül eden İnönü Dönemi Türk dış politikasının esasları ile bu esaslar doğrultusunda Orta Doğu ülkeleri ile ilişkilerin nasıl şekillendiği ve bu doğrultuda Demokrat Parti öncesi dönemde Türkiye-Lübnan ilişkileri; arşiv belgeleri, konu ile ilgili kitaplar ve makaleler taranarak incelenmiştir. Sonrasında tezin kapsadığı dönem olan Demokrat Parti’nin iktidarda bulunduğu 1950-1960 tarihleri arasında Türkiye Cumhuriyeti’nin dış politika esasları kapsamında kurulan siyasi ittifaklar ile bu esaslar doğrultusunda Orta Doğu ülkeleri ile kurmuş olduğu ilişkilere yer verilmiştir. Bu doğrultuda Türkiye’nin NATO’ya üye oluş süreci ve ardından yine Orta Doğu savunması kapsamında kurularak Orta Doğu genelinde olduğu gibi iki ülke arası ilişkileri de canlandırmış olan Bağdat Paktı başta olmak üzere iki ülke arasındaki karşılıklı ziyaretler ve meydana gelen diğer olaylar incelenmiştir. Temel olarak iki ülke arasındaki ilişkileri bahsetmiş olduğumuz gibi Bağdat Paktı şekillendirirken meydana gelen diğer başlıca olaylar ise kronolojik olarak sırası ile Bandung Konferansı, Süveyş Krizi, Eisenhower Doktrini, 1958 Bağdat Darbesi ve buna bağlı olarak Lübnan’da meydana gelmiş olan krizdir. Bu kapsamda meydana gelen olaylar Demokrat Parti dönemi dış politikasına ve iki ülke arası ilişkilere etkisi bakımından detaylıca incelenmiştir. Bunların ardından ise tezin başlığı kapsamında Demokrat Parti dönemi

¹ “Bu çalışma İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından desteklenmiştir. Proje Numarası: 2023-TYL-SOBE-0021”.

iki ülke arası ilişkiler öncelikle dönem nedeni ile Lübnan’da Camille Chamoun’un Cumhurbaşkanlığı döneminde yaşananlar sonrasında da iki ülke arası ilişkiler açısından önemli olan Fatin Rüştü Zorlu ve Cevdet Dülger hakkında bilgiler verildikten sonra elde edilen bulgular önem sırasına göre; Devlet Arşivleri, T.B.M.M. Zabıt Cerideleri, basın ve konu ile ilgili diğer çalışmaların değerlendirilmesi suretiyle planlandığı doğrultuda etüt edilmiştir.

Yüksek Lisans eğitimim boyunca; tüm eğitim hayatım sürecinde olduğu gibi maddi-manevi desteklerini esirgemeyen anne ve babama öncelikle teşekkür ederim. Gerek ders döneminde gerekse tez döneminde vermiş olduğu eğitim ile tarihi olmayı bir kez daha sevdiren, tez başlığının netleşmesinde ve vermiş olduğu onay ile kariyerimde yeni bir yola adım atmamı sağlayan kıymetli danışmanım Doçent Doktor Nilgün Nurhan KARA’ya saygılarımı sunarım.

Teşekkrlerimizin en byği ise benim ve dahi bir ulusun dn, bugün ve yarın rahat ve huzurlu bir şekilde akademik faaliyetlerde bulunabilmesini sağlayan; Türk milletinin kurtarıcısı ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’edir. Cumhuriyet’i kuran ve yaşatan sayısız i ve dış politika temsilcilerini de rahmet ve şükran ile anıyorum.

Asırlık çınarın 100. yaşına armağanla... Açtığı yolda daima ileriye gideceğimiz nice 100 yıllara...

Halit Burak BURUK

İzmir-2024

GİRİŞ

Önce Coğrafi Keşifler ile zenginlik elde eden, sonrasında Rönesans ve Reform ile birlikte yaşanan aydınlanmanın etkisi sonucu hızlı bir ilerleme kat eden Avrupa yani Batı, zaman içerisinde kendisini dünyanın ve birçok olayın merkezi konumuna getirmiştir. Başlangıçta kendi içerisinde çatışmalara sahip ve karşısında Osmanlı Devleti gibi merkezi bir otoriteye sahip devlet varken az önce bahsedilen gelişmelerin sonucunda askeri gücünü de arttırmış olması; dünyanın merkezi konumuna gelişinde önemli etkisi olan gelişmelerden olmuştur. Böylelikle Avrupalılar kendi coğrafyalarını merkeze alan bir sınıflandırma yaparak coğrafi bölgeleri, yakınlık ve uzaklığına göre adlandırmış bunlardan başlıcaları; Orta Doğu ve Uzak Doğu gibi günümüzde sıklıkla kullanılan coğrafi isimlendirmeler olmuştur. Tarihi adlandırması ile Mezopotamya olan ve Batı'nın, Orta Doğu olarak nitelendirdiği bölge günümüzde Kudüs'te meydana gelen çatışmaların kaynağı olarak da görüleceği üzere üç tek tanrılı dinin doğduğu coğrafyadır. Ayrıca Afrika ve Asya kıtasını birbirine bağlayan bu coğrafya tarih boyunca jeopolitik açıdan oldukça önemli bir bölge olma niteliğini taşımıştır. Basra Körfezi, Umman Denizi, Kızıldeniz ve Akdeniz'e kadar uzanması ve içerisinde önemli nehirleri barındırması veyahut da geçirmesi ile birçok kadim medeniyete de ev sahipliği yapmıştır. Bölgede günümüzde yaşanmakta olan istikrarsız yapı Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti öncesi de görülmüştür. Bunun nedeni Haçlı Seferleri ve Moğol istilaları ile yıpranması olmuştur. Bu siyasi istikrarsızlık sırasında düzenlenen dört büyük sefer ile bölge XVI. yüzyılda Osmanlı hâkimiyetine girmiş ve bu hâkimiyet dört yüzyıl sürmüştür.² Geçen süre zarfında Avrupa'da önemli gelişmelerin yaşanması ve Osmanlı Devleti'nin bu olayları takip edememesi Batı karşısında geri kalmasına yol açmıştır.

Ardından Avrupa'nın sömürgeci faaliyetlere girişmesi ve Fransa'da meydana gelen ihtilalin dünyayı derinden etkileyen sonucu olan milliyetçilik akımının Orta

² Mustafa Alkan, "Osmanlı Devletinin "İslam Birliği" Siyaseti: Ortadoğu'nun Osmanlılaşması", *Gazi Akademik Bakış*, C.9, S.18, (2016), s.17.

Doğu'yu da içine alan birçok bölgeye sıçraması çok uluslu bir imparatorluk konumunda olan Osmanlı Devleti'ni oldukça zor bir duruma sokmuştur. 1914'te Birinci Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinde bulunan Kuzey Afrika'daki topraklar 1911'de Trablusgarp Savaşı sonucu, Avrupa'daki toprakları ise 1912'de Balkan Savaşları ile kaybedilmiştir. Bu dönemde Osmanlı hâkimiyetinde Türkiye Cumhuriyeti'ne miras kalacak olan Anadolu ve Lübnan'ın da içerisinde bulunduğu Orta Doğu coğrafyası kalmıştır. Aynı zamanda savaş öncesinde Osmanlı Devleti'nin paylaşım planları çerçevesinde gizli anlaşmalar yapılmış bunlardan biri de Şerif Hüseyin'e, Büyük Arap Krallığı vaat eden McMahon Anlaşması olmuştur. Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nin kavm-i necip olarak nitelendirdiği Araplar halifeye olan bağlılıklarını yitirerek isyan etmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin Çanakkale Cephesi ve Kut'ul Amare'de almış olduğu zaferlerin haricinde bir başarı elde edememiştir. İngilizlerin Kut'ul Amare'de almış oldukları mağlubiyetin ardından çıkarma yapmaları ve ileri harekâta başlamaları Osmanlı Devleti'nin Orta Doğu'da hızlı şekilde gerilemesine yol açmıştır.

Lübnan, Doğu Akdeniz'deki önemli bir noktada yer alması ile birlikte tarih boyunca oldukça önemli bir bölge olma niteliği taşımıştır. Ülkenin tüm coğrafi yapısını belirleyen Lübnan Dağı (*Cebel-i Lübnan*), XIX. yüzyılda kurulan mutasarrıflığa adını vermesi ile birlikte ülkenin siyasi yapısını da derinden etkileyen ve şekillendiren unsur olmuştur. Bu durum Lübnan'ın çeşitli etnik ve dinsel yapısına da etkisi olan bir durum olmuş ve yabancı güçlerin kışkırtması ile sürekli çatışma içerisinde olacak bu gruplar dağın oluşturduğu vadilerle birbirlerinden ayrılmışlardır.³

Tarih boyunca birçok önemli milletin yaşam alanı olan Lübnan'ın tarihini, M.Ö. 3000'li yıllara götürmek mümkündür.⁴ Lübnan'a ilk olarak ticaret kolonileri ile ünlenmiş olan Fenikelilerin hâkim oldukları tespit edilmektedir. Bu hâkimiyet ile birlikte günümüze kadar Lübnan'ın önemli bir ticaret merkezi -yani *Doğu Akdeniz'in önemli bir limanı*- olmasının temeli atılmıştır. Zaman içerisinde bazı güçlerin de Lübnan'da varlık gösterdiği görülse de Fenikeliler uzun zaman boyunca bölgede

³ DİA, "Lübnan: Fiziki ve Beşeri Coğrafya", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 27, Ankara, (2003), s.243.

⁴ Mustafa L. Bilge, "Lübnan: Tarih", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 27, Ankara, (2003), s.244.

varlıklarını sürdürmüşlerdir.⁵ Fenikelilerden sonra Asurlular, Bâbilliler, Persler ve Makedonya Krallığı gibi birçok önemli kavim ve devletin de hâkimiyetine girmiştir. Ardından M.Ö. 64'ten itibaren Roma İmparatorluğu'nun (M.Ö. 64-MS 395), daha sonra da Bizans'ın hâkimiyeti (395-636) altına girmiştir. Bu iki hâkimiyet dönemi sırasında ara dönem olarak nitelendirilebilecek bir devirdir ki M.Ö. 333-323 döneminde Büyük İskender'in yönetimi sırasında Lübnan toprakları Helen etkisine girmiştir.⁶

Lübnan, VII. yüzyılda Yermük Savaşı sonrasında ise Müslüman hâkimiyetine girmiş ve bununla birlikte bölgeye Arap yerleşimleri başlamıştı. Emevi döneminde devlet merkezinin Dımaşk'a taşınması Lübnan'ı oldukça önemli bir konuma getirmişti. Ardından sırasıyla Emevi, Abbasi, -kısa süreli- Tolunoğulları, Fatımi, Suriye Selçuklu Devleti ve Memluklerin hâkimiyeti yaşanmıştır. Fatımi ve kısa süreli Selçuklu hâkimiyeti sırasında ise Lübnan'ı ileride büyük sorunların içerisine sokacak olan mezhepsel çeşitlilikler artarak yayılma alanı bulmuşlardı.⁷

Lübnan, Memlukler döneminde de önemli bir merkez olma özelliğini sürdürse de bu dönemde de Haçlı saldırılarına maruz kalmış ve çeşitli dönemlerde isyanlara sahne olmuştu. Memluk hâkimiyetinde XIV. yüzyılda istikrara kavuşmaya başlayan Lübnan, birçok yabancı tacirin de bulunduğu önemli bir ticaret merkezi olmuştu.⁸

Osmanlı'nın Batı'ya yönelik fetih siyaseti hızlı bir şekilde devam etmişse de Doğu'da da Safevi tehdidi ortaya çıkmaya başlamış, bu tehdit ile birlikte Osmanlı Devleti, Yavuz Sultan Selim devrinde ilk kez Doğu'ya yönelmiştir. Bu yöneliş ile birlikte Yavuz Sultan Selim, 1516 yılında Suriye ve Mısır seferine çıkmıştır. Bu sefer esnasında 24 Ağustos 1516'da gerçekleşen ve "*tarihin tanık olduğu en büyük meydan muharebelerinden biri*" olarak nitelendirilen Mercidabık Savaşı ile Orta Doğu hâkimiyetinin ilk adımı atılmıştır.⁹ Savaşta Memluklu ordusu yenilirken Halep halkı

⁵ Yunus Ekici, "Osmanlı Yönetiminden Fransız Manda İdaresine Kadar Lübnanda Dürzi-Marunî Mücadelesi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.30, S.2, (2020), s.556.

⁶ Bilge, a.g.m. , s.244; Ekici, a.g.m. , s.556. "*Bu sırada küçük bir anekdot olarak belirtmek gerekir ki Cumhuriyet dönemi gazete taramalarından karşımıza çıkmakta olan ve Türkiye ile Lübnan'ın da katılmış olduğu Greko-Romen güreş müsabakalarının esin kaynağı da Helenistik dönem olmuştur*".

⁷ Bilge, a.g.m. , s.245-246; Ekici, a.g.m. , 257.

⁸ Bilge, a.g.m. , s.246.

⁹ Nikolay İvanov, *Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi 1516-1574*, Çev. İlyas Kemaloğlu-Rakhata Abdieva, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, 2022, s.37.

Osmanlı Devleti'ne bağılılığını bildirmiş ve bundan dolayı şehir herhangi bir tahribata uğramamıştır. Mercidabık Savaşı'nın ardından Osmanlı ordusunun ilerleyişi sürmüş böylece kısa sürede tüm Suriye, Osmanlı hâkimiyeti altına girmiştir. 1517 yılında da gerçekleşen Ridaniye Savaşı sonucunda Memlûkluların aldıkları yenilgi ile birlikte Mısır'da da Osmanlı hâkimiyeti sağlanmıştır.¹⁰ Bununla birlikte Yavuz Sultan Selim devrinde Doğu'ya düzenlenen dört büyük sefer ile Memluk Devleti'nin varlığına son verilmiş ve Orta Doğu bölgesinde Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti başlamıştır.¹¹

Orta Doğu ve Lübnan'ın hâkimiyete alınmasının ardından bölgenin durumuna detaylı şekilde bakacak olursak Osmanlılar, Suriye'ye hâkim olur olmaz bölgeye adalet ve düzen getirmişlerdi. Lübnan beylerine dokunulmayarak özgür bırakılmış, vergi ve idarede bazı haklar tanınmıştı.¹² Osmanlı hâkimiyetindeki Lübnan'da; dağdaki/çöldeki, kabile şefleri, ikta ve iltizam sistemi uygulanarak Osmanlı valilerince kontrol altında tutulmuşlardı. İmparatorluğun geri kalanında olduğu gibi devletin Müslüman olması diğer dine mensup olanları arka planda bırakmış ve bu durum Lübnan'da ilerleyen zamanda dinsel ve mezhepsel ayrımı beraberinde getiren bir durum olmuştu. Osmanlı Devleti'nin bölgeyi fethetmesi ile birlikte toprakların idaresi bölgedeki yerli ailelerin yönetimine bölünmüştü. Bu dönemde bölgedeki hâkim grup Dürziler olsa da bunların da içerisinde çeşitli kollar mevcuttu.¹³ Bu kollardan biri Yavuz Sultan Selim'in, Memluklerle giriştiği savaşta Osmanlı Devleti'nin tarafına geçerek yardımda bulunan Ma'n/Ma'an ailesi idi. Ma'an ailesi bu yardımları ile birlikte savaş sonrası Şuf bölgesinin yönetimini kazanmışlardı.

1585'te idari hâkimiyet alanlarını kendileri adına genişletme faaliyetleri neticesinde Ma'an ailesinden alınmışsa da bu durum kısa süreli olmuş, II. Fahreddin Korkmaz Ma'an ile aile yeniden kontrolü ele geçirmekle kalmamış ve Osmanlı

¹⁰ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, I, Bursa: MKM Yayınları, 5. Baskı, 2012, s.58. *DP Hükümeti döneminde Türkiye-Lübnan ilişkilerinin bir sarmal haline gelmesinde Mısır'da var olan Cemal Abdünnasır yönetimi etkili olmuştur. Bu hâkimiyet ise üç ülkenin de tarihsel kader bağını göstermektedir. Ancak bu Osmanlı idaresi dönemi Abdünnasır tarafından yok sayılacaktır.*

¹¹ Şit Tufan Buzpınar, "Lübnan: Osmanlı Dönemi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.27, Ankara, (2003), s.248.

¹² Ömer Osman Umar, *Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2004, s.9.

¹³ Fawwaz Traboulsi, *A History of Modern Lebanon*, Pluto Press, 2012, s.4.

idaresine rağmen hâkimiyet bölgelerini genişletmişlerdi.¹⁴ Bununla birlikte II. Fahreddin'in emirliği sırasında Lübnan'da neredeyse bağımsız hareket edilmeye başlanmıştı. II. Fahreddin'in liderliğindeki Lübnanlı Dürzî ve Marunî güçleri Lübnan Dağı'nın özerkliğini Osmanlı merkezi otoritesine aleyhte şekilde genişletmişlerdir. Bunun üzerine Fahreddin Ma'an idam edilerek bölgedeki sorun -geçici olarak- çözülmüştü.

Bundan sonra bir süre daha emirlik Ma'anoğullarında kalsa da Ahmed Ma'an'ın varisi olmadan ölmesi üzerine Ma'an yönetimi sona ermişti. Bununla birlikte Şihabiler, Dürzi aileleri yönetme yetkisi bulmuşlardı. Ancak Şihabi yönetiminde de bölgede Osmanlı hâkimiyeti aleyhinde genişleme gerçekleştirilmişti. XVII. yüzyılda Osmanlı yönetiminin zayıflamaya başlaması ve Marunîlerin nüfusunun artması bölgede çatışmaları başlatan sebep olmuştu.¹⁵ XVIII. yüzyıla doğru gidildikçe Lübnan'daki klasik Dürzî nüfuzu gittikçe azalmıştı. Dürzî aileler içinde durulmayan iç çekişmeler gerek nüfus olarak gerekse de ekonomik açıdan Dürzîlere ağır kayıplar verdimişti.

XIX. yüzyıla girmeden hemen önce Lübnan'da yaşanan karışıklığın temellerinden birini atan olay 1798 yılında Napolyon'un Suriye'ye gerçekleştirmiş olduğu seferdir. Napolyon bu sırada Suriye'deki Hristiyanların ayaklanarak, kendisini destekleyeceğini düşünmüştür. Müslümanları da kendilerine çekmek için Napolyon birtakım propagandalar yaptırmıştır. Ayrıca bu sırada ırkçılık ve mezhep ayrılığından hareketler Araplara bağımsızlık vaadinde bulunmuştur.¹⁶

Osmanlı döneminde çeşitli sorunlarla birlikte Orta Doğu'nun büyük çoğunluğunda tımar sistemi uygulanamamıştı. Bu yüzyılda aynı zamanda Avrupa'nın baskısı ile birlikte bölge özerliğini de kazanmıştı. Bu durum beklenenin tersine bir şekilde bölgedeki Osmanlı hâkimiyetini arttırmıştı. Kapitülasyonların artması ile birlikte ülkede ekonomik faaliyetlerde yabancıların katkısı önemliydi ki bu durum

¹⁴ Veysel Ayhan, Özlem Tür, *Lübnan; Savaş, Barış, Direniş ve Türkiye İlişkileri*, Bursa: Dora Yayınları, 2009, s.31.

¹⁵ Albert Hourani, *Arap Halkları Tarihi*, Çev. Yavuz Alogan, Haz. Tanıl Bora, İstanbul: İletişim Yayınları, (1) 3. Baskı, 2020, s.319. "Fransa'nın Uniat Hristiyanları, Doğu Kiliseleri'nin Papa'nın üstünlüğünü kabul eden kesimleri ve daha özgül olarak Lübnan'daki Marunîler ile geçmiş on yedinci yüzyıla dayanmaktadır".

¹⁶ Umar, a.g.e. , s.10.

posta sistemi ve demiryolu inşalarına kadar varmıştı. Söz konusu bu durum özellikle Beyrut limanı için de geçerli olmuş ve buraya Fransızlar hâkim olmuşlardı.¹⁷

1830’lu yıllar itibarıyla da Osmanlı topraklarında iktisadi anlamda bir sömürgeci güç olma adımı atan İngiltere, Suriye ve Lübnan’da da bu tür faaliyetlerde bulunsa da bölgenin kültürel değişimine yol açamamıştı.¹⁸ Dini ve kültürel değişimde özellikle misyon okullarındaki faaliyetleri ile Fransa etkili olmuştu. Bölge, etnik ve dini olarak büyük çeşitlilik gösterirken bu yüzyılda Osmanlı topraklarında pek az görülür bir şekilde birçok devletin konsolosluklarının olduğu bir yer olmuştu.

XIX. yüzyıl başında Dürzi ve Marunî aileler ortak hareket etmişlerdi. 1808’de Şam Valisi Yusuf Paşa’nın düzenlediği askeri sefer bu ailelerce engellenmiş ve bunun üzerine Lübnan’ın yönetimi bu iki gruba bırakılmıştı.¹⁹ II. Beşir Şihab’ın merkezileştirme ve vergi politikasına karşı ilk ciddi hareket 1820-1821’deki isyan (‘ammiya) olmuştu. Halk, bununla birlikte emirlikte siyasal yaşama ilk kez katılmış oldu. İsyanın yayılması sonucunda II. Beşir, bir yıl iltica etmek zorunda kalmıştı. Ayrıca bu yüzyılda Lübnan’ın iç meseleleri dâhil birçok olay bölgeyi aynı zamanda artık dış müdahalelere de açık hale gelmişti. Bu durum Lübnan topraklarında hem Avrupa hem de Mısır’ın baskılarını başlatacak gelişme olmuştu.²⁰

Mora İsyanı’nı bastırmasının ardından Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Mora ve Girit valiliklerinin de kendisine verilmesini isteğinin kabul edilmesi üzerine Osmanlı Devleti’ne yardımda bulunmuştu. İsteklerinin yerine getirilmemesi sonucu isyan etmiş ve hâkimiyet alanını genişletmek üzere Orta Doğu topraklarında faaliyetlerde bulunmuştu. Bu topraklardan biri de Lübnan olmuştu.²¹ Paşa, Suriye Valiliği isteğinin kabul edilmemesi nedeni ile harekât hazırlığı başlatmış ve bu hazırlığın ardından oğlu İbrahim Paşa ile Süleyman Paşa’yı, Suriye’ye göndermiş ve buraları hızla kontrolü altına almıştı. Lübnan Emiri II. Beşir’in de Mehmet Ali Paşa ile işbirliği yapması

¹⁷ İlber Ortaylı, “19. Yüzyıl Sonunda Suriye ve Lübnan Üzerinde Bazı Notlar”, *Osmanlı Araştırmaları*, C.4, S.4, (1984), s.90.

¹⁸ Ortaylı, a.g.m. , s.92.

¹⁹ Ayhan, Tür, a.g.e. , s.33-34.

²⁰ Arı, a.g.e. , s.62.

²¹ Abdullah Ekinci, Abdullah Orak, “Bir Yol Ayrımına Doğru: Lübnan’da Mehmet Ali Paşa Yönetimi”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 26, Sayı 44, (2020), s.228.

sonucu Lübnan toprakları da işgale uğramıştı.²² Bu dönemde zorunlu askerliğe tepki gösteren Dürzilere karşı Marunîlerin silahlandırılması, bölgedeki hoşnutsuzluğu arttırmıştı.²³ Zaten Dürzi mansıb bu idareye başından beri karşı çıkmıştı.²⁴ 1838’de çıkan isyan, Lübnan topraklarında halkın ilk kez tam anlamı ile mezhepsel temelde karşı karşıya gelmesine yol açmıştı.²⁵

1840’ta İngiltere, Rusya, Avusturya ve Prusya, olaya müdahil olsalar da Mısır Valisi ile bir uzlaşmaya varamamışlardı. Bunun üzerine Avrupalı güçler Osmanlı ile birlikte Mehmet Ali Paşa’ya müdahale etmek için askeri seçeneği kullanmaya karar vermişlerdi. Ancak hem bu strateji hem de Osmanlı ve İngiltere’nin propaganda faaliyetleriyle Lübnan halkının Mısır’a karşı ayaklanması, Mehmet Ali Paşa’nın buradaki varlığını tehlikeye düşürmüştü. Osmanlı, İngiltere ve Avusturya’nın savaş gemilerinden oluşan bir filo Beyrut’un önlerine gelerek Mehmet Ali Paşa’nın gemilerini yakmış ve şehri topa tutmuştu. Bunun üzerine Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Suriye ve Lübnan’da tutunamayıp buraları boşaltmak durumunda kalmıştı.²⁶

Mehmet Ali Paşa idaresinden sonra toprak mülkiyetleri ile ilgili anlaşmazlıklar birçok bölgede patlak vermişti. Bununla birlikte Osmanlı yetkilileri ve İngilizler, Dürzi mülkiyet haklarının desteklenmesinden yana olmuşlardı. Bundan sonra patrik ve etrafında toplananlar Fransa’nın desteği ile Marunî bir yönetici atanması yönünde istekte bulunmaya başladılar.²⁷

Çatışmaların şiddetli bir şekilde sürmesi üzerine Kasım Şihab görevden alınmış, 13 Ocak 1842’de Bab-ı Ali tarafından Lübnan Dağı’nın özerkliğine son verilmiş ve merkezden Ömer Paşa vali olarak atamıştır.²⁸ Yeni idari yapı doğrudan Beyrut’ta bulunmasının yanında ileride kurulacak bağımsız Lübnan’ın yapılanmasının temelini oluşturan mezhepsel idare sistemini ortaya çıkarmıştır. XIX. yüzyılda Lübnan adına en kritik hadise etnik ve dinsel grupların arasındaki husumetin 1840 yılı itibarıyla

²² Şeyma Dereci, *Dünya-Ekonomi Sistemi Bağlamında XIX. Yüzyılda Beyrut Limanı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2023, , s.72. Traboulsi, a.g.e. , s.12.

²³ Ekinci, Orak, a.g.m. , s.237.

²⁴ *Mansıb: Osmanlı devlet teşkilâtında vakıf görevleri dışındaki memuriyetler için kullanılan terim.* Mehmet İpşirli, “Mansıb”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 24, Ankara, (2003), s.4.

²⁵ Traboulsi, a.g.e. , s.12.

²⁶ Ekinci, Orak, a.g.m. , s.236-237.

²⁷ Traboulsi, a.g.e. , s.14.

²⁸ Traboulsi, a.g.e. , s.15; Ayhan, Tür, a.g.e. , s.36.

artarak 1860 yılında iç karışıkların patlak verdiği Cebel-i Lübnan Olayları olmuştur. Bölgede siyasi gruplaşmaların dış müdahale ile arttırılmaya çalışıldığı görülmektedir ki; bir tarafta Fransa desteği ile Marunîler, öte tarafta İngiliz desteği altında birleşen Dürziler karşı karşıya geleceklerdir. Osmanlı Devleti'nin kudretten düşmesi bölgedeki otoritesini de sarsmaya başlarken gruplar arasında meydana gelen çatışmalar bir asayiş sorunu olarak Batılı devletlerin olaya müdahil olmasına yol açmıştır.²⁹

Çatışmalara müdahalenin ardından Şekib Efendi bölgeye gönderilerek Çifte Kaymakamlık idaresinin yeniden örgütlenmesi için düzenlemeye bulundu. Böylece her iki kaymakamlığın altında dinsel ve etnik açıdan şekillenen on iki kişilik bir meclis oluşturulmuştu.³⁰ Bunun yanında Kaymakamların kuzeyde Marunî güneyde ise Dürzi bir yardımcısı olacaktı. Şekib Efendi'nin bu düzenlemesi krizin çözümüne hizmet edememiş ve aksine durum daha da kötüleşmişti.³¹

1860 yılında meydana gelen olaylar yaşanmadan önce ilk olarak 1852'de olmak üzere sonrasında 1857 ve 1858 yıllarında Lübnan'ın da dâhil olduğu Orta Doğu'nun birçok yerinde insanların toprak sahiplerine karşı ayaklanmaya başlamaları Lübnan'ı yeni bir çatışmanın içerisine sokacaktı. Lübnan'ın güneyinde bölgeyi yöneten Dürzi liderlerin kendi Hristiyan halkları arasında Kistravan isyanının yayılmasını engellemek adına girişimde bulunmaları bu bölgede de çatışmaların ortaya çıkmasına yol açmıştı. Bu çatışmalar 1860 kışı ve baharı durmuşsa da Mayıs ayında iki Dürzi'nin öldürülmesi ile daha yoğun bir şekilde yeniden başlamıştı. Bununla birlikte Dürzi çiftlikleri yakılıp yağmalanmış ve bu durum karşısında Dürziler de Hristiyanlara karşı geniş bir saldırıda bulunmuşlardı ki 900 ile 2000 arasında Hristiyan'ın hayatını kaybetmişti. Bu çatışmalarda iki taraf da mezhepsel temizlik olarak adlandırılabilir olayı uygulamışlardı.³²

Bölgede yaşanan krizlerle birlikte III. Napolyon bölgeye askeri müdahaleyi savunmuş ve neticesinde 6000 Fransız askerini Lübnan kıyılarına çıkarmıştı. Fransa'nın bu müdahalesi de Cezayir'de başlatmış olduğu Arap Krallığı projesinin bir

²⁹ Olcay Özkaya Duman, "Bir Orta-Doğu Buhranı Cebel-i Lübnan Olayları (1860-1861)", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.3, S.5, (2006), s.1; Hourani, a.g.e., s.329.

³⁰ M. Tayyip Gökbilgin, "1840'tan 1861'e Kadar Cebel-i Lübnan Meselesi ve Dürziler", *BELLETEN*, Cilt X, Sayı 40, (1946), s.675; Traboulsi, a.g.e., s.25-26.

³¹ Traboulsi, a.g.e., s.27.

³² Traboulsi, a.g.e., s.35.

parçası olmuştu. Bundan sonra 5 Ekim 1860'tan, 5 Mart 1861'e kadar Lübnan'da yeni siyasal statünün tasarlanması için İngiltere, Fransa, Prusya, Rusya ve Avusturya'nın da katıldığı toplantılar gerçekleştirilmişti.³³ Bu görüşmeler sonucunda 9 Haziran 1861'de ilan edilen 17 maddelik Lübnan Nizamnamesi ile Lübnan yönetimine yeni şeklini veren “*reglement organique*” ilan edilmişti. Böylece Cebel-i Lübnan'da artık bir mutasarrıflık idaresi kurulmuştu. Kurulan konsey ile nüfus oranına göre dağılım yapılmış baskılar sonucunda ise 1864'te Marunîler lehine düzenleme yapılmıştı. Bundan sonra yabancı okulların sayısı artmış ve bölge Batı ile sıkı ilişkiler kurmaya başlamıştı. Bu okulların da etkisi ile bölgeye milliyetçilik akımı sızamış ve bölgede de milliyetçilik baş göstermişti.³⁴ Kurulan yeni düzen bir süre için çatışmaları durduracak olsa da bu ileride gerçekleşecek toplumsal ayrışmaların ve iç savaşların temelini atan hadise olmuştu. Tüm bu olaylar ile birlikte Avrupa devletlerinin bölgeye tam anlamı ile adım atmaları Lübnan'ı artık Osmanlı hâkimiyetinden kopuş sürecine sokacaktı.

9 Haziran 1861'de yeni düzenleme ile Osmanlı Devleti, Avrupalı devletlerin garantisinde Lübnan'a sınırlı bir özerklik vermişti. Bununla iki kaymakamlık birleştirilerek mutasarrıflık idaresi kurulmuş ve toprakları genişletilmişti. Bu sınırlar içerisine Marunîlerin çoğunlukta olduğu bölgelerin dâhil edilip Dürzi topraklarının dışarıda bırakılması sorunların derinden devam etmesine yol açacak etken olmuştu. Nizamnameye göre; Cebel-i Lübnan'ın mutasarrıfı Bab-ı Âli tarafından atanacak olup Arap etnik kimliği taşımayan Hristiyan bir Osmanlı vatandaşı olacaktı. Ayrıca mutasarrıflık meclisi olacak ve altı büyük mezhebin temsilcilerinden oluşacaktı ki bu Lübnan Cumhuriyeti'ne de yansıyacak bir düzendi. Fransa, başlangıçta mutasarrıflık ile Osmanlı arasında aracılık yaparken bu durum bölgeyi zamanla Fransız kolonisi haline getirmeye başlayacaktı. Bu süreçte kilisenin, siyasal olduğu kadar ekonomik gücü de artmış ve arazisini genişletmek üzere yaptığı baskılar birçok Lübnanlı'nın göç etmesine yol açmıştı. 1877'de Osmanlı'nın Ruslara karşı yenilmesi Cebel-i Lübnan'daki bağımsızlık umudunu canlandırmıştı. Bununla birlikte Fransa bölgeyi

³³ Traboulsi, a.g.e. , s.37-38.

³⁴ Ayhan, Tür, a.g.e. , s.44.

işgal etme ve kendisine sadık bir Marunî devleti oluşturma planlaması yapmaya başlamıştı.³⁵

Bu yüzyıla gelinceye kadar eğitim çoktan gelişmiş bir alan olmuştu. 1584'te Vatikan'da Marunî Koleji kurulması ile birlikte Lübnan'dan buraya öğrenci heyetleri gönderilmişti. 1733 yılında Cizvitler ülkeyi terk etmeden önce Kısrahan ve kuzeyde eğitim kurumları kurmuşlardı. İlerleyen tarihlerde geri döndüklerinde yeniden eğitim kurumları açma faaliyetlerine girişmişlerdi. Ayrıca XIX. yüzyıl Fransız ve İngilizlerin misyoner faaliyetlerinin bir tamamlayıcısı olarak okul açma faaliyetleri bir yarış haline gelmişti. Bu yüzyılın başında Amerikan Protestan misyonerleri de bölgede okul açmışlardı. Bu misyonerler okullarda Arapça ve Fransızca öğreterek, Fransız İhtilali'nin fikirlerini bölgede yaymak ve Arap milliyetçiliği oluşturmak amacını benimsemişlerdi.³⁶

Avrupa'da gelişen liberal-milliyetçi akım, XIX. yüzyıl başlarından itibaren Osmanlı siyasal düşüncesini etkilemeye başlamıştı. Bununla bölgedeki Arap milliyetçiliğinin temeli misyoner okullar öncülüğünde atılmıştı. Avrupalı ve Amerikalı misyonerlerin eğittikleri Hristiyan Arap aydınlar tarafından geliştirilen laik ve Arap kültürünü temel alan milliyetçiliği ortaya çıkarmıştı. Beyrut ve Lübnan, Arap milliyetçiliğinin ortaya çıktığı ilk yer olurken bu Hristiyan kesimde ortaya çıkan bir hadise olmuştu.³⁷

Islahat talep eden örgütlerin ortaya çıkması ile birlikte Arapça'nın resmi dil olması, askerlik hizmetlerini kendi bölgelerinde yapmak ve en önemlisi içişlerinde bağımsız mahalli bir idare amaçlarında yoğunlaşmışlardı. 1911'de Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'daki son toprak parçasını hedef alan İtalya'nın sömürgeci tutumu Trablusgarp Savaşı'na yol açmış ve devlet bununla birlikte on yıllık kesintisiz savaş sürecine girmişti. İtalya, bu mücadelesi sırasında Beyrut'u da Şubat 1912'de bombardımana tutmuştu.³⁸ Bu durum artık Birinci Dünya Savaşı arifesinde Lübnan'ı kopuşa götüren olayların başlangıcı olmuştu.

³⁵ Traboulsi, a.g.e. , s.50; Saylan, a.g.m. , s.541.

³⁶ Traboulsi, a.g.e. , s.60.

³⁷ M. Derviş Kılınçkaya, *Osmanlı Yönetimindeki Topraklarında Arap Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Suriye*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 3. Baskı, 2015, s.34.

³⁸ Umar, a.g.e. , s.174.

Beyrut'ta Fransız Başkonsolosluğu'ndan, Paris'te Fransa Hariciye Nezareti'ne ve İstanbul'da Fransa Sefaretine gönderilen 18 Mart 1913 tarihli yazıda Hristiyan önde gelenler Fransa'ya olan bağlılıklarını dile getirmişlerdi. Asıl amaçları ise; “*Suriye'nin Fransa tarafından işgali, Beyrut vilayetinin Fransa himayesi ve kontrolü altında kalmak şartıyla mutlak muhtariyeti ve Beyrut vilayetinin Lübnan ile birleştirilerek, Fransa'nın fiili hâkimiyeti altına konulması idi*”. Bölgedeki Hristiyan milliyetçilerin Lübnan'ın dağlık bölgesi dışında nüfuzlarının az olması nedeni ile Yunan ve Bulgarlar gibi isyanlar çıkarmaları da mümkün olmamıştı.³⁹

Fransa'nın bölgedeki tüm bu faaliyetlerinin yanında Birinci Dünya Savaşı'na giden süreçte Osmanlı üzerinde İngiliz politikaları etkili olacaktı. Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı dönemde devletin kontrolünü elinde bulunduran İttihat ve Terakki'nin üç yöneticisinden biri olan Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın, Dördüncü Ordu Komutanı atanarak Lübnan'ı da içerisine alan Suriye Valisi oluşu ve bölgede uyguladığı sert yönetim, özerk olan Lübnanlı grupları hoşnut etmemişti.⁴⁰ Daha önce bahsedildiği üzere milliyetçiliğin de bu dönemde artmasının yanında Paşa'nın, savaşın patlak vermesi ile birlikte Lübnan'ın özerkliğine son verip bağımsızlık yanlılarını da idam etmesi tepkilerin daha da artmasına yol açacaktı.⁴¹ Bu durum bölgede faaliyet gösteren misyon okulları Arap milliyetçiliğini ortaya çıkarmıştı.

Savaş başlamadan önce Marunîler, Arap bağımsızlık hareketinde uzak duruyorlardı. Onlar bazı Müslüman ve Hristiyan Arapların İngilizlerle olan ittifaklarını istemiyorlardı. Ancak Fransa'dan Lübnan'ı derhal işgal etmesini istiyorlardı. Mısır'da bulunan Marunîler savaş sırasında bir kuvvet kurarak savaşmak istemişlerse de İngilizler, Dürzilerin tepkilerinden çekinmişlerdi. Aynı zamanda Marunîlerin bu isteklerini İngilizler kabul etmemişlerdi. Lübnan'daki Marunîler, Fransızlar Lübnan'a asker çıkarınca ayaklanmaya çalışmışlardı. Cemal Paşa, Marunî ve diğer Hristiyanların herhangi bir beyanname yayınlayarak eski imtiyazların olduğu

³⁹ Umar, a.g.e. , s.32. *Bununla Müslümanlarla ortak hareket etme ihtiyacı yeniden hissedilir hale gelmişti.*

⁴⁰ M. Talha Çiçek, *Cemal Paşa Suriye 'de Birinci Dünya Savaşı Yıllarında*, İstanbul: Kronik Kitap, 2020, s.19-20.

⁴¹ Arı, a.g.e. , s.133.

gibi devam edeceğini ve hiç kimse tarafından rahatsız edilmeyeceklerini ilan etmişti. Bu beyanname üzerine Marunî Patriği devlete bağlılıklarını bildirmişti.⁴²

Birinci Dünya Savaşı öncesi Osmanlı'ya karşı gizli antlaşmalarla paylaşım planları yapan İngiltere, bölgede savaş sonrası nüfuz kurabilmesi için Araplarla da anlaşma yoluna gitmişti. McMahon ile Şerif Hüseyin arasında yapılan görüşmelerle birlikte bağımsız büyük Arap devleti vaat edilerek Osmanlı'ya isyan etmeleri amaçlanmıştı.⁴³ McMahon ile yazışmalarında Hüseyin; Irak, Arap Yarımadası, Lübnan ve Filistin'in de dâhil olduğu Suriye topraklarını içine alan bölgede bağımsız Arap devleti kurulması durumunda Osmanlı'ya karşı isyan edeceğini bildirmişti.⁴⁴ Bu talebe karşı İngiltere, Halep ve Şam gibi kentlerin tamamının Araplardan oluşmadığı gerekçesi ile hem Bağdat ve Basra'daki kendi çıkarlarını hem de müttefiki Fransa'nın Suriye ve Lübnan'daki çıkarlarını korumaya çalışmıştı. Uzayan görüşmelerin sonunda McMahon açık bir sınır belirtmeden verdiği vaatler ile Haziran 1916'da Arapları Osmanlı'ya karşı ayaklandırmayı başarmıştı.⁴⁵ Bu sırada İngiltere ve Fransa bölgedeki rekabetlerini yaptıkları Sykes-Picot Anlaşması⁴⁶ ile de ortak hareketin ve savaş sonrası bölgede doğrudan hâkimiyet kurabilmenin temelini atmışlardı.

Manda konusu üzerinde tartışma ve emellerin bulunması nedeni ile Amerika, Dr. Henry C. King ve Charles R. Crane'i görevlendirerek yerinde inceleme yapmalarını istemişti. Araplar böyle bir komisyonun gönderilmesini bağımsızlık istediklerini dile getireceklerinden dolayı memnurlukla karşılamışlardı. Komisyon Lübnan'a geldiğinde Marunî, Dürzi, Frenk Katolik ve Grek Ortodoks üyelerden oluşan delegasyon kurulmuştu. Delegasyon, Lübnan nüfusunun %90'ı adına dilekçe vermişti

⁴² Umar, a.g.e. , s.310-311.

⁴³ İsmail Köse, *İngiliz Arşiv Belgelerinde; Arap İsyanı*, İstanbul: Kronik Kitap, 5. Baskı, 2022, s.109. Şerif Hüseyin ile yapılan bu görüşmeler sırasında McMahon, Hüseyin'in isteklerini İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey'e iletmış ve bakan buna cevaben "Hüseyin'e çok fazla taahhütte bulunma" talimatını vermiştir. Ki bu cevap henüz imzalanmamış olan Sykes-Picot Anlaşması'nın habercisi olarak görülebilmektedir.

⁴⁴ Köse, a.g.e. , s.134.

⁴⁵ Arı, a.g.e. , s.76-77.

⁴⁶ Umar, a.g.e. , s.218. "Sykes, Katolik olduğu için Fransa'nın Lübnan'da Katolik çıkarlarını geliştirme hedefine karşı önyargılı değildi. Fransızlar ile temsilcileri Picot en çok Fransız hâkimiyetini sadece Akdeniz kıyılarına ve genişletilmiş bir Lübnan'a uygulamak, Suriye'nin geri kalan kısımlarını kukla Arap hükümdarlarla kontrol altına almak konusu üzerinde duruyordu. Görüşmeler sonucunda bir harita üzerinde anlaşmaya vardılar. Buna göre; Suriye ve Irak'ın tümü ve Anadolu'nun güney kısmı İngiliz ve Fransız kontrol ve nüfuz bölgelerine ayrılmıştır. Basra'dan, Bağdat'a kadar olan kısım İngiliz hâkimiyet sahasını kapsarken Hatay, Trablusşam ve Beyrut gibi yerler Fransız hâkimiyet alanını kapsamakta idi".

ki bu dilekçe ile Fransa'nın yardımı ile doğal sınırları içerisinde Büyük Lübnan'ın kurulması isteniyordu. Komisyon, Marunî patriğini ziyaret ettiğinde, patrik onlara Lübnan'ın tam bağımsızlık istediğini ancak ülkeye bir devlet yardım edecekse bunun Fransa olması gerektiğini vurgulamıştı. Faysal, Suriye Kongresi ve Suriye halkının ise hepsi birlikte Fransa'ya karşı olduklarını belirtmişti. Bu durum Marunîler ve Latin grubu dışında kalan bütün ulusun bir Fransız kontrolünü kesin olarak istemediğini göstermekte idi. Komisyonun inceleme sonucu hazırladığı raporda eğer Suriye mandaterliği Fransa'ya verilirse savaş çıkacağı uyarıları da yapılıyordu.⁴⁷

İlerleyen süreçte Faysal'ın anlaşmaktan başka çaresi kalmamıştı. 1919'un Aralık sonunda Paris'e gitmiş ve burada Clemenceau ile anlaşma yapmıştı. Bu anlaşmadan sonra Faysal, bir Fransız gemisi ile Beyrut'a dönmüş ve halka Fransızlarla anlaştığına dair bir açıklama yapmıştı. Ancak Faysal, Mart 1920'de Suriye Ulusal Kongresi'nde kral ilan edilmiş ve yönetimi bölgelere ayrılmışken İngiliz ve Fransız hâkimiyetindeki bu bölge de sınırlar içerisinde yer almıştı.⁴⁸ Faysal'ın bu hareketi Lübnan'a hâkim olmak isteyen Fransızları öfkelen-dirmiş, müttefikinin çıkarlarını korumak için harekete geçen Allenby ise Faysal'a, Lübnan'da Arap ve Haşimi haklarının korunacağına yönelik güvence vermesi ile sorunu kısa süreli olarak çözmüştü.⁴⁹

24-26 Nisan 1920 tarihleri arasında yapılan San Remo konferansında Osmanlı İmparatorluğu'ndan koparılan Suriye, Irak ve Filistin'de Manda idarelerinin kurulması kararlaştırıldı. Suriye ve Lübnan, Fransız mandasına verilirken Irak, Filistin ve Ürdün ise İngiliz mandasına bırakılmıştı. Bu durumda savaş esnasında Araplara verilen vaatlerin uygulanmadığı görülmekte olup Arapların ümitlerinin de suya düştüğü anlaşılmakta idi. Böylece 400 yıllık Osmanlı hâkimiyeti, 30 Eylül 1918'de Türk ordusunun Beyrut'tan çıkması ile birlikte fiili olarak, 24 Nisan 1920'de San Remo Konferansı'nda alınan kararla da resmen sonra ermişti. Suriye, Filistin ve Lübnan manda idareleri, 24 Temmuz 1922'de Milletler Cemiyeti Konseyi'nde resmen tanınmıştı. Manda idarelerinin tanındığı Londra Deklerasyonu'nda özellikle şu

⁴⁷ Umar, a.g.e. , s.365-366.

⁴⁸ T.G. Fraser, Andrew Mango, Robert Mcnamara, Modern Ortadoğu'nun Kuruluşu, Çev. Füsün Doruker, İstanbul: Remzi Kitapevi, 2011, s.212.

⁴⁹ Fraser vd. , a.g.e. , s.207.

hususlar belirtilmişti ki; Mandacı devlet 3 yıllık süre içerisinde Suriye ve Lübnan için organik bir statü hazırlayacaktı.⁵⁰

Lübnan Dağı, merkezi yönetimin nüfuzunda olmayıp Suriye milliyetçiliğinin bulunduğu yerd ki bunlar Lübnan sınırlarına katılmaktan rahatsız olmuşlardı. Buna rağmen 1 Eylül 1920’de Lübnan devleti resmen kurulmuştu.⁵¹ Devletin kurulması ve öncesindeki gelişmeler her ne kadar Hristiyanlar lehine de olsa devletin sınırları içerisine eklenen bölgelerle birlikte Hristiyan çoğunluk kırılmış ve bunun sonucunda ülkede kısa bir dönem haricinde sürekli dini çatışmalarla birlikte istikrarsızlıkların görülmesine yol açılmıştı. Nitekim nüfusun çoğunluğunu oluşturan ikinci grup olan Dürziler 1925’te ayaklanmış, Suriyeli milliyetçilerin de desteği ile huzursuzluk yayılmış ve ancak 1927’de bastırılabilmişti.⁵²

Fransız işgal kuvvetleri savaş sonrası Beyrut’u işgal ettiklerinde burayı kendi kuvvetlerine merkez yaptılar. Bu sırada Marunîler devamlı olarak Fransız himayesi ile Lübnan’ın sınırlarının genişletilmesini istemekteydiler. Bunun üzerine Fransız Yüksek Komiseri General Gouraud, 1 Eylül 1924’te Büyük Lübnan Devleti’nin kurulduğunu ilan etti. Bu kararlar Marunîler için istekleri yerine getirilmiş oluyordu. Bununla Suriye’den 4 bölge Lübnan’a ilhak edilmiş ve Lübnan’ın zirai zenginliği artırılmıştı.⁵³

Fransızlar bu dönemde aynı zamanda buradaki halka Lübnanlılık bilinci aşılamaya çalışmışlardı. Bu süreçte ilk sorun; Emille Edde’nin Cumhurbaşkanlığı seçimine patriğin karşı çıkması olmuştu. Leon de Cayla geçici vali atanmış ve Müslümanlara idari görevler vermek ve seçim sisteminde mezhepsel temsili uygulamamak gibi cesur reformlarda bulunmuştu. Suriye isyanının şoku ve Milletler Cemiyeti Manda Komisyonu’nun yaklaşımı ise Fransa’yı, Suriye ve Lübnan’a anayasa hazırlama hakkı vermeye mecbur bırakmaya başlamıştı. Bu doğrultuda parlamento

⁵⁰ Umar, a.g.e. , s.371; Hourani, a.g.e. , s.364-374. *Bununla birlikte başlarda “Arapça konuşulan bölgelerde bazı Lübnanlı Hristiyanlar bir Avrupa gücünün koruması altında daha büyük ölçüde bir Lübnan özerkliği umarlarken” bu kararlar birlikte Faysal’ın bağımsızlık hareketi bastırılmış ve Suriye ile Lübnan iki ayrı siyasal varlık haline getirilmiştir.*

⁵¹ Ayhan, Tür, a.g.e. , s.49-50; Ekinci, Orak, a.g.m. , s.563.

⁵² Ayhan, Tür, a.g.e. , s.51. *Lübnan Devleti sınırları içerisine dâhil edilen bölgeler Müslüman ağırlıklı olup böl-yönet politikası kapsamında bölgenin etnik ve dinsel problemleri bu şekilde körüklenmeye devam etmiştir.*

⁵³ Umar, a.g.e. , s.456.

konseyi kurulmuş bunun başındaki isimler Sünni ve Şii liderlerce boykot edilmişti. Bu sürecin ardından 23 Mayıs 1926'da anayasal metin kabul edilmiş ve Büyük Lübnan, Lübnan Cumhuriyeti olarak adlandırılmıştı.⁵⁴

1929 yılında dünyayı etkileyen Dünya Ekonomik Buhranı, Lübnan'da genel yaşam standartlarının çöküşüne daha da olumsuz etkide bulunmuştu. Bundan sonra Suriye ve Lübnan'da ortaya çıkan bağımsızlık gösterileri Fransızlarca "vahşice" bastırılırken Clemenceau selefine, iki ülkeye yönelik bağımsızlık vaadini hatırlattığı çok sayıda mektup göndermişti. Bu sürecin ardından 1936 yılı Lübnan tarihi için önemli bir yıl olmuştur. Çeşitli olaylar ve krizler, bağlanma/kopma polemiklerini yeniden alevlendirmişti. Bu gelişmeler doğrultusunda Lübnan halkı, çok mezhepli yapısını bir kenarı bırakıp Fransa'dan bağımsızlığını hep birlikte istemişti. Bu sırada Mısır'da atılan tohumlar daha sonra Lübnan'ı etkileyecek gelişmelerden olacaktı. Suriye'de meydana gelen manda karşıtı gösteriler sonucunda Fransız Yüksek Komiseri, 24 Şubat 1936'da parlamenter hayatın tesisi için söz vermişti. Bu süreçte Bechara Al-Khoury ve Riad Al-Solh de mezhepsel birlikteliği savunmakta idi.⁵⁵

Yaşanan gelişmeler sonucunda Cumhurbaşkanı Edde, muhalefet lideri Khoury ve Trablus'un ileri gelenlerinden Khayreddin El-Ahdab'ın bulunduğu müzakereler Paris'te yapılmaya başlamıştı. Bu sırada Sayda'da Müslümanların düzenlediği ilhak gösterileri jandarma müdahalesine uğramıştı. Bunun yanında Fransa'nın mezhepsel azınlık taahhüdünü sürdürmesinde ısrarcı liderler de vardı. Müzakereler sonucu, 13 Kasım 1936 yılında Lübnan ve Fransa arasında Dostluk ve İttifak Antlaşması yapılmıştı. Bundan sonra Suriye yönetimi de Lübnan'a karşı ilhakçı talebinde vazgeçmişti. Lübnan başlangıçta vaat edilen iç bağımsızlıktan daha fazlasını elde etmişse de Suriye-Fransa Antlaşması'nda Fransız birliklerinin bölgede konuşlandırılması büyük tepki ile karşılanmıştı. Bundan sonra taban radikalleşirken ve kutuplaşırken halk birbirine yaklaştırmaya başlamıştı.⁵⁶

Bağımsızlık yolunda ilerleyen Suriye ve Lübnan'ın anayasaları İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile birlikte askıya alınmış, Fransız parlamentosu yapılan antlaşmaları onaylamamıştı. Temsilciler Meclisi feshedilmiş, Edde Cumhurbaşkanı

⁵⁴ Traboulsi, a.g.e. , s.90.

⁵⁵ Traboulsi, a.g.e. , s.99.

⁵⁶ Traboulsi, a.g.e. , s.103.

olsa da gerçek yetki yüksek komiserde olmuştu. 1941 yılında da Vichy yönetiminin Alfred Naccache'ı devlet başkanı olarak ataması sonrası ise Özgür Fransa ve İngiltere üç koldan bölgeye çıkarma yapmışlardı. 26 Kasım 1941'de Özgür Fransa, Georges Catroux'u genel delege olarak atamıştı. Ardından başlangıçta Lübnanlılara kendi cumhurbaşkanlarını seçmeleri gibi haklar vermeyi belirtmişlerse de tam bağımsızlığın uygulanmasına izin verilmemişti.⁵⁷

İngiltere savaş sırasında bölge petrollerinden faydalanmayı sürdürmüş buna binaen Fransa da savaş sonrası bölgeyi sömürme faaliyetlerini devam ettirmeye çalışmıştır. İngiltere, Fransa'ya bölgeden çekilmesine yönelik baskı yaparken 1943 yılında müstakbel cumhurbaşkanı muamelesi gören Bishara el-Khoury mezhep temsilcileri arasında *Ulusal Pakt* imzalamaya muvaffak olmuştu. Ancak pakt sonrası da Lübnan'ın bağımsızlık süreci Fransız baskısı nedeni ile kolay olmamıştı. 21 Eylül 1943'te yapılan seçimlerin ardından Khoury, Cumhurbaşkanı seçilmiş ve Riad Al-Solh'e hükümeti kurma yetkisi vermişti. Bunun ardından Özgür Fransa Ulusal Komitesi'nden yetkilerin devrini istemişti. Charles de Gaulle ise yeni bir antlaşma olmadığı sürece manda idaresinin feshinin mümkün olmadığını belirtmişti. Khoury önderliğinde Lübnan'daki gruplar yaptıkları Ulusal Pakt ile çoğunlukçu yönetimi benimsedikleri gibi Hristiyanlar, Batı korumacılığından, Müslümanlar Arap milliyetçiliğinden vazgeçmiş ve taraflar arasında birlik sağlanmıştı.⁵⁸

8 Kasım 1943'te Temsilciler Meclisi, Fransa'nın mandater devlet olduğunu belirten maddeyi anayasadan çıkararak bir oldubittiye imza atmıştı. Fransa ise bunu tek taraflı olduğu için geçersiz saymış ve Lübnanlı yöneticileri tutuklamıştı. Ardından Fransa bölgeye asker çıkarmışsa da Winston Churchill bu duruma müdahale etmiş ve bununla 22 Kasım'da tutuklu yöneticiler serbest bırakılarak manda yönetimine son verilmek durumunda kalmıştı.⁵⁹ Fransa bundan sonra müttefikleri İngiltere ve ABD'nin dahi baskısı üzerine Fransa bağımsızlık ilanını tanımak zorunda kalmıştı. Bağımsızlık sonrası bir süre ülkede birlik sağlansa da bu durum kısa süre sonra yeniden çatışmalara dönecekti. Bunun yanında ülke politikasında etkili olan isimler bir nevi feodal beylere benzeyen *Zaimler* arasından olacaktı. Mezhep içi rekabetler de

⁵⁷ Traboulsi, a.g.e. , s.105.

⁵⁸ Ayhan, Tür, a.g.e. , s.54.

⁵⁹ Traboulsi, a.g.e. , s.108.

tekrardan düşmanlıklara ve çekişmelere yol açacaktı.⁶⁰ 1947-1961 arasında muhalefetin önüne geçilebilmek için seçim sistemi beş kez değiştirilmiş, ülkenin gelişmesi sırasında dahi siyasi çekişmeler yaşanmıştı. Ayrıca cumhurbaşkanlarının görev sürelerini uzatmaya çalışmaları da krizlere yol açmıştı. Her ne kadar Lübnan'da birliği sağlayan isim olsa da Khoury döneminde gruplar arasındaki gerginlikler sürmüştü. Arap-İsrail Savaşı sırasında Lübnan ve Orta Doğu'da Arap milliyetçiliğinin tırmanmasına ve yeniden Müslümanlar arasında Lübnan ve Suriye'nin birleşmesi arzusunun çıkmasına yol açmıştı. Bu durum Müslümanların, Huri'ye desteklerini çekmesinin yanında rejim destekçisi Sünni Başbakan Sami el-Sulh'un kardeşi Riyad el-Sulh'a suikast düzenlemelerine sebep olmuştu. Bu ortamda Khoury'nin görev süresini uzatmak istemesi gerginliğin daha da tırmanmasına yol açması üzerine 1952'de görevinde istifa etmiş ve DP dönemi ilişkilerinde 1952-1958 arasındaki görev süresi nedeni ile önemli bir yere sahip olan Camille Chamoun, Cumhurbaşkanı seçilmiştir.⁶¹

Türkiye Cumhuriyeti'nde ise 14 Mayıs 1950 Seçimleri ile birlikte iktidara gelen Demokrat Parti, ülkenin Batı ile yakınlaşmasına ivme kazandırmıştı. Bu yakınlaşmanın en önemli sonucu Türkiye'nin NATO'ya üyeliği olurken DP Hükümeti, Orta Doğu'da, Batılı müttefikleri ile birlikte hareket etmişti. Böylece kurulacak bölgesel bir pakt ile Orta Doğu'nun NATO ile bağlantısını kurmak için hareket edilmişti. Ayrıca DP, CHP'yi Orta Doğu ülkeleri ile ilişkileri ihmal ettiğini suçlayarak bölge devletleri ile iyi dostluk ilişkilerine girmişti. Bunun sonucunda 1950-1960 yılları arasında Türkiye ile Lübnan arasında da siyasal, sosyal-kültürel ve iktisadi açıdan önemli ilişkiler kurulmuştur. Demokrat Parti döneminde yöneticiler, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği'nin izlediği politikalara karşı ABD ile birlikte benzer dış politika ilkeleri benimseyerek hareket etmiştir. Bununla birlikte bölgede Sovyet nüfuzunun yayılmasına karşı bir savunma sistemi geliştirmek gereksinimi duyulmuştur. Bu amaç doğrultusunda da Sovyet tehlikesinin farkında olan ülkelerin başını çektiği bir paktın kurulması planlanmıştır. Pakta, Suudi Arabistan ve Mısır olumsuz bakarken; Suriye, Lübnan ve Ürdün net bir tavır takınmamıştır. Bu durumda pakta daha çok ülkenin ve Lübnan'ın da dâhil edilme ümidi ile Adnan

⁶⁰ Ayhan, Tür, a.g.e. , s.69.

⁶¹ Ayhan, Tür, a.g.e. , s.73-74.

Menderes 1955 yılının başında Irak, Suriye ve Ürdün'ün içerisinde yer aldığı bir ziyaret programı düzenlemiştir. Irak'ın pakta katılmaya sıcak bakmasının yanında ayrıca Beyrut ve Şam yönetimlerinin de destekleri alınmaya çalışılmıştır. Menderes'in gerçekleştirmiş olduğu bu ziyaret programı diğer Orta Doğu ülkelerinde tepkilere yol açarken Lübnan yetkililerinin Türkiye'ye karşı iade-i ziyarette bulunmalarına etki etmiştir. Bu ziyarette Lübnan yönetimi net bir şekilde pakta dâhil olmayı kabul etmemişse de Mısır'ın bu iade-i ziyaretten hoşlanmamasına neden olan bir karar çıkmıştır. Bu karar Beyrut yönetiminin pakta dâhil edilmesinden önce Şam yönetilmesinin ikna edilmesi olmuştur. İki ülke arasındaki ilişkiler bu ziyaret ile samimiyeti arttırırken Lübnan'ın bölgesel olarak ambargo tehdidi almasına yol açmıştır. Nisan 1955'te düzenlenen Bandung Konferansı ve Türkiye Cumhuriyeti temsilcisi müstakbel Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun konferansta yapmış olduğu konuşma Lübnan'ın da dâhil olduğu Orta Doğu'nun birçok ülkesinin Bağdat Paktı'na katılmasının gerekliliğini açıklar nitelikte olmuştur. Demokrat Parti iktidarında Orta Doğu ülkeleri ile ilişkileri etkilemiş olan bir başka önemli olay ise Süveyş Krizi olmuştur. İngiltere'nin Mısır'a bağımsızlık vermesi Süveyş Krizi'ne giden süreci başlatırken İkinci Dünya Savaşı ardından İngiltere'nin kanal hâkimiyetini devam ettirebilmek adına planladığı Orta Doğu Komutanlığı ise Türkiye'nin hem NATO'ya giriş sürecini etkileyen olaylardan biri hem de Orta Doğu ve Lübnan ile ilişkilerini belirleyici unsurlardan olmuştur. Türkiye ile ilişkilerde bir başka önemli durum ise, Lübnan yönetiminin; Türkiye ile Irak'ı, Süveyş Krizi'nin taraftarı iki ülke olan Mısır ve İngiltere arasında arabuluculuk yapmaya davet etmesi olmuştur. Bundan sonraki süreçte Lübnan, Eisenhower Doktrini'ni onaylayan Bağdat Paktı dışındaki ilk Arap ülkesi olmuştur. Ayrıca Lübnan ve Türkiye, Eisenhower planı kapsamında ABD tarafından ziyaret edilen ülkeler arasında yer almıştır. 1958 yılında Irak'ta meydana gelen askeri darbe sonrası yaşanan olaylar yine Orta Doğu ve iki ülke arasında yaşanan ilişkilerde etkili bir hadise olmuştur. Bu olayların başında ise Irak Darbesi'nden bir gün sonra yaşanmış olan Lübnan Krizi yer almıştır. Lübnan'da bu dönemde meydana gelen mevzu bahis gelişmeler sonrasında ki süreç Demokrat Parti dönemi Türkiye-Lübnan ilişkilerinde önemlidir.

I. BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ ÖNCESİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI VE LÜBNAN İLE İLİŞKİLER

1.1. ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI

Mondros Mütarekesi ardından Türkler küçük bir toprak parçasına sıkıştırılmış oldukları kadar bu topraklarının işgale uğrayıp elden çıkmayacağına dair bir garanti yoktu. Bu doğrultuda ordusu terhis edilmiş muhtelif gerekçelerle ülkenin dört bir yanı işgale açık hale getirilmişti. Bu durumun ardından Anadolu'nun işgale başlamasına Osmanlı Hükümeti'nin bir tepki göstermemesi, genç Osmanlı subaylarının harekete geçmesine yol açacaktı. Mayıs ayının 19'unda Samsun'da başlayan tepki zamanla Anadolu'da askeri bir mücadeleye dönüşecekti.

Savaş sırasında ve öncesinde yapılan gizli antlaşmalarla savaş sonrasında Osmanlı'nın topraklarının nasıl paylaşılacağı belirlenmişti. Ağır hükümler içeren Mondros Mütarekesi'nin ardından müttefikler arasında uzun süren barış konferansı sonucunda Osmanlı Devleti'ne, Sevr -Barış- Antlaşması kabul ettirilmişti. Bununla birlikte Anadolu toprakları işgale uğrarken aynı zamanda Ermeni ve Kürt devleti kurulması da planlanmıştı. Kurulacak birçok Arap prenslikleri ile Orta Doğu toprakları Osmanlı hâkimiyetinden çıkarken bu duruma devletin son döneminde artan Türk milliyetçiliği (*Misak-ı Milli*) ile sıcak bakılmıştı.⁶²

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna giden süreçte Mustafa Kemal Paşa'nın başlatmış olduğu Milli Mücadele hareketi elbette ki tam anlamı ile dış dünyadan soyut bir şekilde askeri mücadele ile sürmemişti. Bu dönem aynı zamanda diplomatik ilişkilere de sahne olmuştu. Rusya tarafında kendi ideolojilerini yaymak amacı güdülerek Ankara Hükümeti ile ilişkiler kurulsa da Mustafa Kemal Paşa kurulan

⁶² William Hale, *Türk Dış Politikası 1774-2000*, Çev. Petek Demir, İstanbul: Mozaik, 2003, s.37.

ilişkileri mücadeleye maddi ve cephane yardımı olarak kullanmıştı. 1920 itibarıyla yabancı devletlerin elçileri Ankara'ya gelmeye başlarken artık Türk diplomasi kadrolarında da politikada istikrar ve bağımsızlık isteyen iyi eğitimli diplomatlar yer almaya başlamıştı.⁶³ Rusya ile Mart 1921'de imzalanan Moskova Antlaşması'nın ardından müttefikler arasında çatlağa yol açan gelişme olarak Fransa ve İtalya ile yapılan anlaşma neticesinde Anadolu'dan çekilmeleri olmuştu. Bunların yanında Doğulu devletler ile ilişkiler arasında değerlendirilebilecek şekilde Afganistan ile ilişkiler gerçekleşmişti.⁶⁴ Milli Mücadele döneminde yürütülen başarılı diplomasinin yanında Büyük Taarruz ile birlikte de önemli bir askeri başarı elde edilmişti. Savaşın ardından Lozan Konferansı'na giden süreç ise Osmanlı Devleti'nin resmi olarak tarih sahnesinden çekilmesine yol açmıştı. Birtakım anlaşmazlıklar bulunsada Lozan Antlaşması, Ankara Hükümeti adına önemli bir diplomatik zafer olmuştu.

Avrupa devletlerinde özellikle Şark Meselesi ile körüklenmiş bir düşünce olarak Türkler “tembel ve bilgisiz” olarak görülmekte idi. Osmanlı Devleti'nin askeri kudretini kaybetmesinin yanında iktisadi bağımsızlığını da yitirmesi devletin içişlerine müdahale edilmesine ve her şeyin dikte edilmesine yol açmıştı. II. Abdülhamit devrinin modern okullarında okuyan genç Osmanlı subayları, Milli Mücadele'de askeri başarıya ulaşırken diplomatik açıdan da yeni Türk imajını çiziyordu. Bununla birlikte Türkler on yıllık kesintisiz kanlı savaşlardan sonra Lozan Antlaşması ile eşitler arası görüşmeler sonucunda istiklal-i tam kazanmışlardı.⁶⁵ Bundan sonra Türkler bu kanla canla kazandıkları yeni vaziyetlerini korumak amacıyla çaba sarf ederken yabancı devletler kapitülasyonlar gibi Lozan'da kaybettikleri çeşitli imtiyazları geri almak için çabalayacaklardı. Yeni Türk yöneticileri bu durum karşısında şiddetli direnç gösterecekler de geçmişin tecrübesi ile gerçekçi bir yol izlemiş ve yeni bir çatışmadan kaçınmışlardı.

Geçmişten büyük tecrübeler çıkaran yeni Türk devletinin yöneticilerinin dış politika anlayışı ise yeni ilkeler üzerinde şekillenecekti. Karpat'a göre yeni anlayışın temel ilkeleri ise; “*ülkenin bağımsızlığının korunması ve Sovyetlerin ideolojik ve*

⁶³ Hale, a.g.e. , s.40.

⁶⁴ Oran, a.g.e. , s.197.

⁶⁵ Yusuf Hikmet Bayur, *Türkiye Devletinin Dış Siyaseti*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1973, s.135.

*bölgesel yayılması karşısında güvenliğin sağlanması” ile “ülkenin modernist, laik, ulusal rejiminin korunması” olmuştur.*⁶⁶

Yeni Türk Devleti’nin kurulması ile birlikte Atatürk dönemini inkılaplar ve daha sonrasında modernleşme dönemi olarak ikiye ayrıldığı gibi dış politika süreci de ikiye ayrılabilir. Bu doğrultuda ilk dönem 1923-1932 arası dönemde Türk dış politikası Lozan’da çözülemeyen meseleleri başta olmak üzere Osmanlı’dan miras kalan sorunların halli ile geçmiştir. Bu ortamda Orta Doğu devletleri ile ilişkiler de temel olarak bu çerçevede şekillenmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı’nın mirasçısı olsa da Misak-ı Milli’yi benimsemiş olması neticesinde Arap ülkelerindeki haklarından vazgeçmişti.⁶⁷ Buna rağmen Türkiye’nin bu bölgede kurulan yeni Arap devletleri ile dostane ilişkiler kurmasına engel teşkil etmemiştir. Zaten Afganistan ve İran ile Milli Mücadele zamanından beri sürmekte olan iyi ilişkiler mevcuttu. Bu ülkelerin yıllarca Halifeye bağlı kalmış ve hala sempati ile bakıyor olmaları, TBMM Hükümeti’ni oluşabilecek tepkileri asgari bir seviyeye indirerek Hilafeti kaldırma planı yapmaya itmişti. Bu süreçte Milli Mücadele’de Müslüman devletlerin desteğinin beklenmesi ve hatta bir kısmında destek alınması ile fazla tepki almamak adına öncelikle Saltanat kaldırılmış ve Hilafetin varlığı sürdürülmüş böylece de ileride Hilafet kaldırıldığı takdirde en az tepkinin alınması amaçlanmıştır.⁶⁸ 3 Mart 1924’te Hilafetin ilgası tepki almış olsa da bu büyük bir şekilde gerçekleşmemiş yani herhangi bir ülke ile ilişkileri bozacak düzeyde olmamıştır. Afganistan ile ilişkiler sekteye uğramadan devam etmiş, İran’da ise gerici zihniyette olanların Hilafetin kaldırılışını hoş karşılamadığı görülmüştü. Musul Meselesi sırasında da İran ile sınır uyuşmazlıkları olmuş ve İran aşiretlerinin Türkiye topraklarına yaptığı saldırılar ile taciz ettiği olmuştur. Bu sorunun çözümü adına 22 Nisan 1926’da *Güvenlik ve Dostluk Antlaşması* imzalanmış ve sınırda görülen sorunların çözüldüğüne inanılmışsa da bu inanç kâğıt üzerinde kalmıştır.⁶⁹ Antlaşma

⁶⁶ Kemal Karpat, *Türk Dış Politikası Tarihi*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2012, s.161.

⁶⁷ Mehmet Gönlübol, Cem Sar, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Ed. Mehmet Gönlübol, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, s.88.

⁶⁸ Gönlübol, Sar, a.g.e. , s.88.

⁶⁹ Bilal N. Şimşir, *İlk Dönem Türk Diplomasisi Üzerine İncelemeler (1878-1946)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2017, s.267. *Demokrat Parti dönemi Türkiye’nin, Bağdat Paktı ile önemli bir müttefiki olan Irak ile de 5 Haziran 1926’da Sınır ve İyi Komşuluk Anlaşması imzalanmıştır.*

nitelik olarak ebedi dostluk antlaşması özelliğini taşımakta olsa da sınır sorunları aynı şekilde devam etmişti. 5 Kasım 1932’de, 1926 yılında imzalanan antlaşma yenilenmiş ve ilişkiler bunun ardından artık dostane mahiyet kazanmıştı.⁷⁰ Milli Mücadele döneminde Doğulu toplumlar için de örnek olması Atatürk dönemi dış politikasının ilk dönemi için önemli bir etken olmuştu. Böylece Türkiye Cumhuriyeti de Lozan Antlaşması sonrasında uzun zamandır mevcut olan Batı’ya yönelişin yanında Orta Doğu devletleri ile de dostane ilişkiler kurmuştu.

Atatürk Dönemi dış politikasının ikinci safhası olan 1932-1938 yılları ise oldukça canlı geçmesinin yanında esasları ve ilkeleri olduğu bilinen bir dönemdir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması ile benimsenen gerçekçilik politikası devam ettirildiği gibi Atatürk’ün “*yurtta sulh cihanda sulh*” ilkesi gereğince komşu olsun olmasın tüm devletler ile dostane ilişkiler kurulmuştur.⁷¹ Bu döneme geline süreçte Türkler, Lozan ile birlikte artık dikte boyunduruğundan kurtularak milletlerarası sahnede eşit bir statükoya erişmişlerdir. Bu dönemde zorluklarla kazanılmış bu eşitlik durumunun muhafazası için gayret gösterilmiştir. Ayrıca bu dönemin İkinci Dünya Savaşı’na giden sürecin başlangıcı olması ve tarihler ilerledikçe gerginliğin artması oldukça canlı bir süreç yaşanmasına neden olmuştur. Bu durum aynı zamanda Türk dış politikasının nasıl şekilleneceğinin belirlemesi açısından da önemli olmuştur. Bu döneme geçilmeden hemen önce 1929’da yaşanan Dünya Ekonomik Buhranı, dönemin başında dünya adına uluslararası ilişkilerde yer kaplayan bir durum olmuştur. Bu durum aynı zamanda İkinci Dünya Savaşı’na giden sürecin de temelini atacak olan bir hadise olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı ardından galip devletler mağlup devletlere antlaşma dikte etmiş ve imzalanan sözde barış antlaşmalarından yalnızca Milli Mücadele’de başarıya ulaşan Türkler kurtulabilmişlerdi. Bu antlaşmalar ağır hükümleri ile mağlup devletler için büyük bir yıkım oluşturmuşlardı. Hükümler arasında yer alan ağır tazminatlar bu ülkelerin ekonomilerini harap bir duruma getirmişken buhranın gerçekleşmesi ekonomik tahribatı arttırmıştı. Uluslararası alanda ülkeler buhranın etkilerinden kurtulmak adına devletçi ve milliyetçi bir eksene kayarken galipler arasında yer alsın

⁷⁰ Gönlübol, Sar, a.g.e. , s.89-90. Şimşir, a.g.e. , s.292.

⁷¹ Sait Dinç, “Atatürk Döneminde (1920- 1938) Türk Dış Politikasında Gelişmelere Genel Bir Bakış; İkili ve Çok uluslu İlişkiler”, *Çukurova Üniversitesi SBE*, (2008), s.15; Gönlübol, Sar, a.g.e. , s.94.

da istediğini alamamış İtalya ve mağlup devletler arasında yer almış Almanya'da milliyetçi akım ileri aşamaya geçerek faşizmi ortaya çıkarmıştı. Faşizm, totaliter hükümetlerin iktidarında ekonomik boyuttan çıkıp siyasi ilişkilere de sıçraması ile ülkelerin dış politikalarını hareketli bir sürece sokmuştu. Bu devletler başlangıçta Milletler Cemiyeti'ne üye olarak Versay'ın getirmiş olduğu düzenin değişmesinde cemiyetin etkisi olacağını düşünmüşlerdi. Lakin cemiyetin kuruluş amacının Birinci Dünya Savaşı sonrası belirlenen düzenin korunması olması bu devletlerin arzularını boşa çıkaracaktı. Bu isteklere sahip olan İtalya ve Almanya'nın karşısında yer alan İngiltere ve Fransa ile dünya yeniden gruplaşmaya başlamıştı. *“Bu gruplaşma içerisinde Türkiye, küresel güçlerin baskılarına maruz kalması ve savaş ardından elinde kalan topraklara bakıldığında revizyonist grupta yer alması mümkün görünse de dış politikanın esaslarını belirleyen Atatürk mevcut topraklarla tatmin olarak ülkeyi gereksiz maceralara sokmamış ve ülkenin geleceğine giden yolda önemli bir taş döşemiştir”*.⁷² Tüm devletler ile barışçıl münasebetler kurulmasının yanında Atatürk milletlerarası barışı tehdit edecek devletler olması durumunda onlara karşı barışçı devletlerle sıkı işbirliğine gidileceğini de vurgulamıştır. Önceki dönemde Türkiye'nin, İngiltere ile iyi ilişkileri komşusu Sovyet Rusya'yı rahatsız etse de bu dönemde Rusya'nın, Almanya ve Japonya tehdidi ile anti-revizyonist ülkelerle yakınlaşmaya başlaması Türkiye'nin de bu alanda rahat hareket edebilmesine imkan vermişti.⁷³

1.2. İNÖNÜ DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI

Atatürk vefat ettiğinde dünya büyük buhran içerisinde ve yeni bir savaşın eşiğinde idi. Almanya'nın saldırgan tutumu Türkiye için endişe oluşturmazken Lozan sonrası istikrarlı bir ilişki kurulamayan İtalya'nın, Akdeniz'deki saldırgan tutumu Türkiye'de endişe oluşturmakta idi. Bu doğrultuda İtalya'nın, Arnavutluk'u işgali Türkiye'nin endişelerini katlamış ve artık Batı ittifakına dâhil olmasına yol açmıştı. Bu ortamda Türkiye, Batı ile SSCB arasındaki dengeyi korumaya çalışırken Almanya ile SSCB'nin imzaladığı antlaşma ve Türkiye sınırlarında yer alan boğazlarda ortak egemenlik hakları yönünde arzularının ortaya çıkması Türkiye'yi tedirgin etmiş ve bununla birlikte Korkmazcan'ın dikkat çektiği üzere; “SSCB ile görüşmelerde bulunan

⁷² Gönlübol, Sar, a.g.e. , s.93.

⁷³ Gönlübol, Sar, a.g.e. , s.94.

Dışışleri Bakanı Saraçoğlu'nun yurda dönüşü dahi beklenmeden Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile Refik Saydam'a verilen yetki ile İngiltere ve Fransa ile *Üçlü İttifak Antlaşması* imzalamıştı".⁷⁴ Türkiye bu dönemde de Atatürk'ten miras kalan gerçekçilik ilkesini devam ettirerek stratejik konumu itibarıyla çokça kez sokulmak istendiği savaştan uzak durmuş ve tarafsızlığını sürdürmüştü.

1930'ların başından itibaren dünyada artan gerilimin yeniden küresel çapta bir savaşa dönüşebileceği Atatürk tarafından anlaşılmıştı. Beraberinde yer alan devlet yöneticilerine de bu yönde uyarılarda bulunmuş ve bu artan gerginlikte olası bir savaştan geri durulması gerektiğini belirtmişti. Bu gerginlik sürecinde Türkiye, dostane ilişkilerine devam ettiği gibi saldırgan tutumlara karşı bölgesel dostluk paktları da kurmuştu. 1938'de Atatürk'ün vefatının ardından onun dış politika anlayışı İnönü dönemine de miras kalmış ve Truman Doktrini ile Batı eksenini girilmeye başlayasıya kadar aynı düzlemde devam edilmişti. Eylül 1939'da dünyada artan gerilim nihayetinde Almanya'nın Polonya'ya saldırması ile İkinci Dünya Savaşı'na dönüşmüştü. Ekim 1939'da imzalanan antlaşma gereğince İngiltere ve Fransa hem bu devletler hem de Almanya, Türkiye'ye kendi taraflarında savaşa katılmasına yönelik baskıda bulunmuşsa da tarafsız kalınmıştı. Kanlı mücadeleler sonrasında bağımsızlığını kazanarak eriştiği statüyü korumaya devam etmek isteyen ve bu tarihlerden itibaren gerek askeri kapasitesi gerekse ordusunun modern ekipmanlarının yetersizliği Türkiye'nin savaşta tarafsız kalmasındaki etkenler arasında yer almıştı.⁷⁵

İnönü döneminin henüz başında meydana gelen İkinci Dünya Savaşı bu dönem Türk dış politikasını da şekillendiren olay olmuştur. Bu süreçte Türk dış politikası savaşın gidişatına göre değişiklikler göstermişse de genel olarak tarafsız ve savaş dışı kalma politikası uygulanmıştır. Çokça kez savaşa girmesi hususunda Türkiye ile görüşme yapılsa da Türkiye bu çağrılara kayıtsız kalmıştır.⁷⁶

⁷⁴ Nezihe Selcen Korkmazcan, *İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Diplomasisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, 2021, s.87-88.

⁷⁵ Hale, a.g.e. , s.74.

⁷⁶ Ahmet İlyas, Orhan Turan, "İnönü Dönemi Türk Dış Politikası", *Atatürk Dergisi*, C.1, S.1, s.319. Korkmazcan, a.g.e. , s.88. *Ancak savaş sonucunun belli olmasından sonra savaşa katılmıştır ki bu durumda SSCB baskısının oluşmaya başlaması ve Türkiye'nin yeni dünya düzeninde yer bulabilmek arzusu da etkili olmuştur. Bu zaruri durum 28 Eylül 1939'da parafe edilen Türk-İngiliz-Fransız İttifakı'nın "ulusal güvenliklerinin gereği olarak karşılıklı nitelik taşıyan bir anlaşma" olmasından ötürü olup "saldırıya karşı koymak ve birbirlerine yardım etmek" amacı taşımasından kaynaklanmaktadır.*

İnönü dönemi Türk dış politikası birçok açıdan Atatürk döneminin devamı niteliğinde olmuştu ki savaş boyunca tarafsız kalınması Atatürk döneminin gerçekçilik ilkesinin örneği niteliği taşımıştı. Bu dönemde de Lozan sonrası elde edilen statükonun yani toprak bütünlüğü ve tam bağımsızlığın korunması temel amaçlar arasında yer almıştı. İnönü döneminin farklı özelliği ise Atatürk dönemi kadrolarının değiştirilmesi olmuştu.⁷⁷

Savaşın başladığı ilk günden itibaren hem Müttefik hem de Mihver devletler önemli coğrafi konumu nedeni ile Türkiye'nin savaşa girmesini oldukça önemsemişlerdi. Geçmişte önemli bir komutan olan Cumhurbaşkanı İnönü, Türkiye'nin bu açıdan önemsendiğinin farkında olduğu gibi Atatürk dönemindeki gerçekçilik ilkesini devam ettirmesi üzerine devletin gücünün de farkında idi. Ayrıca gerek kendi ülkesinin gerekse bölgenin güvenliği açısından barışı devam ettirme ve savaşa girmemeyi istemişti. Almanya ve İtalya'nın Türkiye'nin sınırlarının bozulmayacağını belirtmesi de Türkiye'nin bu politikasında etkili olurken İtalya'nın Arnavutluk'a saldırması endişeleri arttırmış ve Ekim 1939'da İngiltere ve Fransa ile Üçlü İttifak Antlaşması imzalamıştı. Üçlü İttifak, Türkiye'ye hem İtalya hem de Almanya'ya karşı toprak garantisi getirdiği gibi bunun dışında İngiltere ve Fransa Türkiye'ye çeşitli maddi ve aynî yardımda bulunmayı üstleniyordu.⁷⁸

İşbu antlaşmanın imzalanması Hale'ye göre; “*değişen kader ve siyaset*” olarak görülmüştü.⁷⁹ Türkiye'nin, Sovyetler Birliği'ne karşı ilk güvensizliği Nazi Almanyası ile imzaladığı saldırmazlık antlaşması sonucu ortaya çıkmış ve bu durum endişeleri arttırmıştı. Türkiye, tarafı olduğu antlaşma çerçevesince daha bir yıl dolmadan çokça kez savaşa girmesini gerektirecek durumla karşı karşıya kalmıştı. Buna bir örnek olarak Almanya, Polonya'dan sonra Fransa'ya, 28 Ekim 1940'da ise İtalya, Yunanistan'a saldırınca savaş fiilen Akdeniz ve Balkan coğrafyasına kaymış oluyordu. Türkiye'nin, Müttefik devletlerle imzalamış olduğu üçlü ittifak gereği hem Fransa'ya hem de Yunanistan'a yardım etmesi gerekiyordu. Ancak Türkiye, antlaşma gereği vaat edilen yardımların yapılmaması sebebi ile savaşa girmemişti.⁸⁰

⁷⁷ İlyas, Turan, a.g.m. , s.320. Kamuran Gürün, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1983, s.7.

⁷⁸ İlyas, Turan, a.g.m. , s.321; Oran, a.g.e. , s.387-388; Gürün, a.g.e. , s.9.

⁷⁹ Hale, a.g.e. , s.76

⁸⁰ İlyas, Turan, a.g.m. , s.323

1941 yılına girilirken Bulgaristan'ın, Almanya'nın yanında savaşa girmesi Sovyetlerin, Balkanlar hususunda istemediği sonuçların doğmaması için Türkiye'ye 1925 tarihli *Dostluk ve Saldırmazlık Paktı*'nı hatırlatmasına neden olmuştu.⁸¹ Türkiye ise her ne olursa olsun savaş dışı kalmayı her platformda açıkça belirtmekte idi. Böylece Bulgaristan ile imzaladığı saldırmazlık antlaşması sonucu savaş dışı kalmayı sürdürmüştü.⁸²

Almanya'nın Sovyetlere savaş açması, hammadde ihtiyacında büyük eksiklerin hissedilmesine sebep olmuştu. Bu eksikliği giderecek ülkelerin başında da Türkiye gelmekteydi. Türkiye ise ekonomik açıdan hiç de hesapta olmayan olgularla karşı karşıyaydı. Yapılan iyi niyet açıklamaları ve girişilen müzakereler sonucu 18 Haziran 1941'de *Türk-Alman Saldırmazlık Paktı* imzalandı.⁸³ 1942-1945 dönemi Türkiye için bir baskı dönemi olmuştu. Bu süreçte Almanya'nın aldığı başarılar galip gelmesi durumunda tehdidin kendisine yöneleceği nedeni ile Türkiye'yi tedirgin etmiştir ki Sovyetlerin galip gelme olasılığı da aynı tedirginliği uyandırmıştı.⁸⁴

Bu süreçte ayrıca Fransa'nın Alman işgaline uğramasının ardından Suriye'de Vichy taraftarı yönetim kurulmuş, İngiltere'nin Suriye topraklarını Türkiye'ye teklif etme durumu ortaya çıkmışsa da Türkiye, Misak-ı Milli'ye uymaya devam etmişti. Ayrıca bu dönemde Irak'ta, Nazi yanlısı Raşit Ali Geylani darbe yaparak başa gelmişti.⁸⁵ Almanya hem Fransa'nın Orta Doğu topraklarını da ele geçirmek hem de Irak'a destek götürmek istese de Rusya'ya yapacağı hazırlıktan dolayı buna hazır değildi.⁸⁶ Fransa da bu toprakları yeniden tam anlamı ile kontrolü altına almak için bölgeye takviye yapmak istemekte idi. Her iki ülkenin bu isteği karşısında Türkiye topraklarını kullanmaları gerekliydi ki herhangi birine izin verilmesi Türkiye'yi kaçınılmaz olarak taraflı hale getirecekti. Türkiye bu durum karşısında da savaş başından itibaren takip ettiği politikayı devam ettirmiş ve iki ülkeye de böyle bir izin vermemişti. İngilizler kuvvetlerini çoktan Irak'a göndermişler ve 30 Mayıs'ta Raşit

⁸¹ Gönlübol, Sar, a.g.e. , s.154.

⁸² İlyas, Turan, a.g.m. , s.324.

⁸³ İlyas, Turan, a.g.m. s.325. Gönlübol, Sar, a.g.e. , s.156. İlay İleri, "Türkiye'nin Dış Politikası", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.35-36, 2005, s.377.

⁸⁴ İlyas, Turan, a.g.m. s.327.

⁸⁵ Gönlübol, Sar, a.g.e. , s.156; Oran, a.g.e. , s.428.

⁸⁶ Hale, a.g.e. , s.82; Gönlübol, Sar, a.g.e. , s.156.

Ali'yi devirmişlerdi.⁸⁷ Bu sırada yeniden Suriye'yi istila etmeye hazırlanan İngilizler, Türklere bu kampanyanın bir parçası olarak Halep'i işgal etmelerini önermişlerdi. Suriye sınırında asker bulundurdıkları halde Türkiye bu öneriyi kabul etmedi.⁸⁸

Almanya da bu süreçte Türkiye'yi sıklıkla savaşa çekmeye çalışmıştı. Hale'nin aktardığı üzere; “*Von Papen ve Ribbentrop, Türkiye'yi çekeceğini düşündükleri teklifler de hazırlamışlardı. Ribbentrop, Türkiye bu teklifi reddettiği takdirde birkaç haftada topraklarının Almanya tarafından işgal edilebileceğini belirterek baskıda da bulunmuştu*”. Bunun ardından Almanlar, Türkiye ile imzalanacak olan karşılıklı saldırmazlık paktıyla yetinmek zorundaydı. 18 Haziran 1941 'de on yıl geçerli olmak üzere imzalanan Türk-Alman Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması'nda, iki hükümet birbirlerinin toprak bütünlüğüne riayet edeceklerini ve birbirlerine doğrudan ya da dolaylı olarak yöneltecekleri herhangi bir hareketten kaçınacaklarını kabul etmişlerdi. Bu antlaşma ile Türkiye tam anlamı ile tarafsız bir ülke olurken bu Müttefikler tarafından olumsuz karşılanacaktı. Ki bu durum Türkiye'nin savaş sonlarına doğru artık uluslararası ortamda yalnızlaşmaya başlamasına yol açacaktı.⁸⁹

Almanların Türkiye ile saldırmazlık paktı imzalamasının ardından Barbarossa Harekâtı ile Sovyetler Birliği'ne saldırması Türkiye'ye derin bir nefes aldırmişti.⁹⁰ Ama yine de uzun vadede tehlikeler devam ediyordu. Bu savaşı Sovyetler Birliği kazanacak olursa büyük ihtimalle Avrupa'daki tek büyük güç olacak ve boğazlarda istediklerini yaptırabilecek konuma gelecekti. Sovyetler Birliği yenik düşecek olursa, Almanya'nın Türkiye'ye saldıracağı endişeleri de devam ediyordu. Bu süreci zarfında Türkiye, Hale'nin deyimine göre “*ip cambazlığı*” ile geçirerek savaş dışı kalmayı sürdürmüş ve Almanya ile iktisadi ilişkilerde bulunmuştu.⁹¹

Müttefikleri tarafından Türkiye'yi ciddi anlamda ilk kez savaşa sokma girişimi Winston Churchill tarafından gerçekleştirilmişti. Bununla Suriye yolu ile askeri malzeme sokularak Almanların güney birliklerine saldırılması planlanmaktaydı.

⁸⁷ Hale, a.g.e. , s.83. Oran, a.g.e. , s.442. *Baskın Oran, bu durumu “8 Mayıs'ta Raşit Ali'nin teslim olmasından sonra İngilizlerin Irak'taki duruma hâkim olmaları ve iktidarın değişerek İngiliz yanlısı bir yönetimin kurulması olacaktır” cümlesi ile açıklamaktadır.*

⁸⁸ Hale, a.g.e. , s.83.

⁸⁹ Hale, a.g.e. , s.84-85; Karpat, a.g.e. , s.261.

⁹⁰ Karpat, a.g.e. , s.261. *Karpat bu saldırı ile birlikte Türkiye'nin savaş boyunca tarafsız kaldığını belirtmektedir.*

⁹¹ Hale, a.g.e. , s.86

Planın uygulanabilirliği tartışılrsa da Roosevelt ve Churchill arasında yapılan Kazablanka Konferansı'nda, İngiltere'nin Türkiye'yi müttefikler tarafında savaşa dâhil etmesi gerektiği üzerinde anlaşmaya varmışlardı. Türkiye'nin savaşa katılması durumunda İngiltere (*Sovyetler Birliği'ne atıfta bulunularak*), savaştan sonra Türk topraklarının dokunulmazlığını taahhüt ediyordu.⁹²

Bundan sonra Müttefikler savaş sonuna doğru düzenlemiş oldukları konferanslarla birlikte savaş sonrası kuracakları yeni düzeni görüşmeye başlamışlardı. Bu yeni düzenin en belirgin örneği Milletler Cemiyeti'nin yerini alacak olan *Birleşmiş Milletler* olmuştu. Türkiye, savaş sonrası oluşacak Sovyet tehdidinden ötürü savaşa girmekte endişelerine karşılık da yalnızlaşması nedeni ile bu yeni düzende yer alabilmek için 23 Şubat 1945'te Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmek durumunda kalmış ve neticesinde bu yeni dünya düzeninde yalnız kalmamak adına Birleşmiş Milletler Beyannamesi'ni de imzalamıştı.⁹³

Türkiye, Almanya'ya savaş ilan etmiş olsaydı Balkan ülkelerinde görülen Nazi işgali üzerine gelen yıkımla karşı karşıya kalacaktı. Bu durum ya savaş esnasında ya da Almanya'nın, Sovyetlere mağlup olması üzerine Balkan ülkelerinde meydana gelen Sovyet hâkimiyetine dönüşüp Türkiye'nin de bu işgale uğramasına yol açabilirdi. İnönü ve arkadaşları amaçlarına ulaşabilmek için bir gücü diğerine karşı kullanarak Türkiye'nin stratejik pozisyonundan azami ölçüde faydalanmışlardı. Türkiye'nin askeri güçsüzlüğü, Almanya ya da Sovyetler Birliği'nden gelebilecek bir saldırıya karşı ülkeyi ciddi sıkıntılar içinde bırakıyordu. Modern hava kuvvetlerine ve mekanize kara kuvvetlerine sahip devletlere karşı boğazları korumak neredeyse imkânsızdı.⁹⁴ Buna rağmen bu zayıflığı bir diplomatik avantaja dönüştürmeyi başaran İnönü, Türkiye'nin askeri açıdan hazırlıksız olduğu konusunu vurgulamış ve müttefiklerin savaşa dâhil etme baskılarından kurtulmuştu. Aynı zamanda İngiltere ile Amerika Birleşik Devletleri'nin, Türkiye'yi savaşa sokma konusundaki görüş ayrılıklarından faydalanmayı da başarmıştı. Hitler'in, Sovyetler Birliği'ne saldırma arzusunun Orta

⁹² Gürün, a.g.e. , s.89; Gönübol, Sar, a.g.e. , s.165.

⁹³ Hale, a.g.e. , s.100; Gönübol, Sar, a.g.e. , s.184; Gürün, a.g.e. , s.138; Oran, a.g.e. , s.472. Korkmazcan, a.g.e. , s.279–280. *Bu durum "25 Nisan 1945'te toplanacak olan Birleşmiş Milletler Konferansı'na katılmak isteyen devletler için bir şart olarak sunulup ilgili devletlerin 1 Mart'a kadar Mihver grubuna savaş ilan etmesi" gerekli görülmesinden dolayı meydana gelmiştir.*

⁹⁴ Hale, a.g.e. , s.101.

Doğu'yu istila etme arzusundan daha büyük olması 1941 yılında Türkiye'yi olası bir Alman istilasından da kurtarmıştı. Hitler'in orduları Sovyetler Birliği'nde yenilgiye uğradığı için İngilizleri Orta Doğu'dan çıkarma planını uygulayamamıştı çünkü bunu yapabilmesi için hem Sovyetleri yenmesi hem de Türkiye'yi işgal etmesi gerekiyordu. Tüm bu durumlar üzerine Türkiye'nin savaşta tarafsız kalması da ülkeyi savaş sonrası Doğu Avrupa'da oluşacak Sovyet hâkimiyetinde bir neden olmuştu.⁹⁵

1.2.1. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türk Dış Politikası

Önceki bölümde yer alan tüm bu koşullar altında Türkiye'nin savaşa girmemiş olması müttefikleri ile arasını açmış ve savaş süresince ilgi odağı oluşunu sonlandırmaya başlamıştı. Bu ortamda zaman içerisinde Türkiye'nin savaşa katılmayacağına kesin gözle bakmaya başlayan Müttefikler desteklerini çekmeye başlamıştı. ABD'nin savaşa katılması ile Batılı devletler ABD eksenine girmeye başlamış ve savaş sonrası yeni düzenin tayininde ABD'yi yetkili görmüşlerdi. Bunun haricinde Birinci Dünya Savaşı sonrası kurulan düzenin korunması için kurulan Milliyetler Cemiyeti'nin ardından İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulacak yeni düzenin korunması için Birleşmiş Milletler kurulmuştu. 1925 yılında imzalanan Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Paktı'nın, Mart 1945'te Sovyetler tarafından uzatılmayacağını bildirmesi, Türkiye'nin hem Sovyetlerin kendi aleyhinde genişleme teşebbüslerinden endişelenmesi hem de uluslararası camiada yalnızlaşmaya başlamadığını hissetmesi ile savaşın bitimine iki ay kala Müttefik bloğunda savaşa katılmasına yol açmıştı (*bunun sebebi BM'nin asil üyeleri savaş sonrası düzeni belirleyecek aktörler arasında olmaktı*). Kuruluş çalışmaları için toplanan San Francisco Konferansı ise Türkiye'nin yalnızlık hissini gerçekliğini kanıtlamıştı.⁹⁶

Savaş sonrası süreçte değişecek olan küresel dengelerden Türkiye'nin de etkilenmesi kaçınılmazdı. Savaş iki yeni küresel gücü ortaya çıkarmıştı ki biri Milli Mücadele'den itibaren dost olsa da Türklerin eski düşmanı ve komşuları olan Rusya idi.⁹⁷ Sovyetler, Yakın Doğu'ya yayılarak bölgeyi uydusu konumuna getirmişti. Aynı

⁹⁵ Hale, a.g.e. , s.103.

⁹⁶ Mehmet Gönlübol, Haluk Ülman, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Ed. Mehmet Gönlübol, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, , s.191.

⁹⁷ Gönlübol, Ülman, a.g.e. , s.191-192.

arzuyu Orta Doğu için de taşımış ve bu doğrultuda ilk olarak Türkiye'ye karşı büyük baskıda bulunmuştu. Bu vaziyet karşısında başlangıçta İngiltere, yardımlarını arttırsa da savaş sonrası ekonomisi bunu uzun süre devam ettirecek durumda olamamıştı. Böylece İngiltere'nin yerini daha önce bölgede aktif politikaları olmayan Amerika Birleşik Devletleri almaya başlamıştı. Bu olay Türkiye'nin dış politikadaki yalnızlığını gidermeye başlayacak durum olmuştu.⁹⁸

Savaş sonrası ABD yetkilileri Aralık 1945'teki Moskova Konferansı'na kadar SSCB ile -ki SSCB, İran'ı işgal edip Türkiye üzerindeki planlarını uygulasa bile- uzlaşmaya çalışmışlardı. Konferansta SSCB'nin planlarını uygulamak yönündeki tutumu değiştirmemesi üzerine ABD'nin uzlaşma politikasını değiştirmeye başlamasına yol açacaktı.

ABD başlangıçta bölgedeki İngiliz geçmişi ve varlığı nedeni ile bölgede varlık göstermek istemese de Dışişleri Bakanlığı Yakın Doğu ve Afrika Dairesi Başkanı Loy Henderson başta olmak üzere çeşitli yetkililerin görüşleri çerçevesinde politika değişikliğine gidilmeye başlanacaktı. Ayrıca Sovyet yayılmacı emellerinin ilk farkına varan ve dile getirenlerden biri Moskova Maslahatgüzarı George Kennan, Türk boğazları konusunda SSCB'ye taviz verilmemesi yönünde görüş bildirmişti.⁹⁹ Ayrıca Ankara Büyükelçisi Edwin Wilson da raporları ile birçok kez uyarıda bulunmuştu. Bu yetkililere göre SSCB'nin Türkiye üzerinde emellerini gerçekleştirmesi ülke ve Orta Doğu için Batı egemenliğinin sonu anlamına gelmekte idi.

1946 yılı başında Yunanistan, Türkiye ve İran'da yaşanan Sovyet baskıları bu üç hükümetin ABD'den, SSCB'ye karşı politikasını sertleştirmeyi talep etmelerine yol açmıştı. Daha sonra bu üç ülkenin talebine İngiltere de katılmış ve Yakın Doğu'da yaşanan krizler de eklenince ABD artık tamamı ile uzlaşmacı politikasını terk etmeye başlamıştı. Bu ciddi tepki ilk olarak Şubat 1948'de ortaya çıkmış ve Dışişleri Bakanı Brynes, SSCB'nin BM kararlarına karşı hareketlerine kayıtsız kalınmayacağına yönelik açıklamada bulunmuştu. Bu durum Türkiye'yi hoşnut ederken Churchill de İngiltere'nin politikalarının paralel olarak şekillendiği konusunda yaptığı Demir Perde konuşmasında Türkiye'ye de yer vermesi Türkiye'yi cesaretlendirmişti. Bunun

⁹⁸ Ayşegül Sever, *Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Orta Doğu 1945-1958*, İstanbul: Boyut Kitapları, 1997, s.36.

⁹⁹ Sever, a.g.e. , s.37-38; Gürün, a.g.e. , s.265.

ardından ABD, Türkiye'ye verdiği desteği açıkça göstermek için Washington Büyükelçisi Münir Ertegün'ün vefatı üzerine naaşını Missouri zırhlısı ile Türkiye'ye göndermiş ve bu durum ülkede büyük coşku oluşturmuştu.¹⁰⁰

Bundan sonra Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, ABD desteğinin ölçütünün ne kadar olduğunu sorgulamaya başlamıştı. ABD'nin değişen politikası ilk olarak Postdam Konferansı'nda açıkça görülmüş ve boğazlar konusunda Sovyetler ile aynı fikirde olmayarak Türkiye lehine mevcut statüyü desteklemeye başlamıştı.¹⁰¹ Türkiye'nin memorandumunun kabul edilmesi üzerine ABD, SSCB'ye verdiği nota ile boğazlar üzerindeki taleplerine karşı çıkmış ve Türkiye'ye yönelik saldırıda ülkenin savunulması için yardımda bulunacağını ilan etmişti.¹⁰²

1.2.2. Batı ile Yakınlaşma

İkinci Dünya Savaşı insanlığın gördüğü en kanlı savaş olmuştur. Savaş esnasında görülen değişimin yanı sıra sonrasında da dünya sahnesinde birçok açıdan değişim yaşanacaktı. Bu durum elbette ki Türk dış politikasını da artık farklı bir çizgiye yönleltecekti. 1939 yılında imzalanan Üçlü İttifak ile birlikte Batı ile müttefik olmaya başlayan Türkiye, savaş sonrası karşılaştığı Sovyet tehdidi ile birlikte bu yardımı sürdürmeye devam etmek istemişti. İttifak üyelerinde İngiltere ve Fransa savaş öncesi dünyanın iki büyük gücü iken savaş sonrası değişen dengeler sonucu bu iki devlet kadar artık kavram da değişmişti. Yani iki “büyük devlet” olan İngiltere ve Fransa'nın yerini artık “süper güç” olarak adlandırılacak Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği almıştı. Bu ortamda Sovyet tehdidi ile birlikte Batı'ya yakınlaşmaya başlayan Türkiye'nin yeni müttefiki ise ABD olacaktı.

Bu yeni müttefiklik ve Türk dış politikasının Batı eksenine girmesi ise şu şekilde olmuştur. Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na girmemiş olsa da her an hazırlıklı olmak

¹⁰⁰ Sever, a.g.e. , s.41.

¹⁰¹ Karpat, a.g.e. , s.261-262; Gönübol, Ülman, a.g.e. , s.197; Korkmazcan, a.g.e. , s.299. *Savaş sonrası toplanan konferanslarda Sovyetler Birliği, 1936 yılında boğazları Türk egemenliğine sokan Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ni tartışmaya açmış ve konu ile ilgili bir konferans toplanarak boğazların statüsü ile ilgili yeniden düzenleme yapılmasını amaçlamıştı. Sovyetlerin bu amacına karşılık Truman başlangıçta bu fikri desteklemişse de komünist yayılcılığın hızla görülmesi ile birlikte “birden fazla ülkenin sınırından geçen su yollarının eşit haklarla sahip olunmasına karşı Türk boğazlarının bu kaidenin dışında tutulması” gerektiğini savunmaya başlamıştı.*

¹⁰² Sever, a.g.e. , s.42-43; Gönübol, Ülman, a.g.e. , s.197.

açısından ordusunu yüksek sayıda tutmuş bu durum ekonomisini hayli yıpratmıştı. Savaş sonrası eski mevcudiyete dönülmesi gerekirken bu sefer de Sovyetler Birliği'nin yayılmacı tavrı ve Türkiye'yi de içine alan emelleri nedeni ile ordu mevcudunu yine yüksek seviyede devam etmişti. Bu durum Türk ekonomisi için büyük yük olurken çare savaş boyunca olduğu gibi İngiliz ve Amerikan yardımlarında görülmüştü. İngiltere savaş sonrasında da yardımlarını sürdürmüş, ABD'den talep edilen yardım ise karşılık bulamamıştı. Bu sırada Yunanistan'da meydana gelen komünizm tehlikesi İngiltere tarafından fark edilse de yaşadığı ekonomik buhran nedeni ile bir müdahalede bulunulamadığı gibi Türkiye ve Yunanistan'a yaptığı yardımı zamanla çekmeye başlamasına neden olmuştu. Bu durum Sovyet yayılmasını engellemek ve yalnız Orta Doğu'nun değil Batı'nın da güvenliği adına ABD'yi, Türkiye ve Yunanistan'a yardım etmek düşüncesine sokmuştu. 12 Mart 1947'de Truman tarafından Senato ve Temsilciler Meclisi'nde okunan mesaj yani bilinen ismi ile *Truman Doktrini*, Türkiye ve Yunanistan için yardım paketi iken hem ABD'nin hem de Türkiye'nin yeni dış siyasasını belirleyecek dönüm noktalarından biri olmuştu.¹⁰³ Bu durumla birlikte ABD artık tecrit politikasına son vermiş ve Orta Doğu'nun problemleri ile de ilgilenmeye başlamıştı. Bu durum Türk dış politikasında ilerleyen yıllarda Orta Doğu politikalarına etki edecek bir gelişme olmuştu.

Cumhuriyet Halk Partisi iktidarının son döneminde Türk dış politikasının Batı ile yakınlaşmasında bir başka önemli olay ise Marshall Planı olmuştu. Truman Doktrini ile Türkiye ve Yunanistan'ın komünist tehlikesinden kurtarılması amaçlanmışken bu tehlike Batı Avrupa için de geçerli olmuştu. İngiltere ve Fransa'nın dahi iktisadi güçlerini kaybetmiş olduğu ortamda Batı Avrupa, Nazi işgalleri ile büyük bir yıkıma uğramıştı. Avrupa iktisadi olarak ateşleyici etkiyi kendisinde bulamadığı gibi şiddetli bir komünist propagandasına maruz kalmıştı. Sovyetler ayrıca bu dönemde Komünform'u kurma girişimi ile Doğu Bloğu olarak adlandırılacak adımı atması ile birlikte Soğuk Savaş'ın fitilini ateşlemişti.¹⁰⁴ Bunun üzerine Truman Doktrini ile tecrit politikasını sonlandıran ABD, Avrupalı müttefiklerine yardım için harekete geçmeye karar vermişti. Bu fikir 1947 ilkbaharında Moskova Konferansı sırasında Avrupa'yı ziyaret eden ABD Dışişleri Bakanı George Marshall tarafından

¹⁰³ Gönlübol, Ülman, a.g.e. , s.213.

¹⁰⁴ Gürün, a.g.e. , s.213.

savaşın tahribatının yakından görmesi ile birlikte ortaya çıkmıştı. Bununla birlikte Avrupa'yı istikrara kavuşturacak ve Sovyetlere karşı direnç sağlayacak bir ekonomik program geliştirmeyi uygun görmüştü. Amerika Dışişleri Bakanı General Marshall, 7 Haziran 1947 günü, Harvard Üniversitesi'nde yaptığı bir konuşmada, Birleşik Amerika'nın Avrupa'ya yardım etmesini ve Avrupa ülkelerinin ekonomik ihtiyaçları konusunda aralarında anlaşmalarını ve bir program meydana getirmelerini teklif etti. Bu konuşma da kendi ismiyle anılacak plânın doğuşuna yol açmaktaydı. Marshall'ın teklifi Rusya'nın kendisi de dâhil olmak üzere bütün Avrupa'ya hitap etmekteydi.¹⁰⁵

Marshall Planı doğrultusunda Paris'te yapılan *İktisadi İşbirliği Konferansı*'na Türkiye de katılmış ve ihtiyaçlarına yönelik rapor hazırlamışsa da ABD'li yetkililer başta Türkiye'ye yardım etmeye sıcak bakmamışlardı (*sebebi Türkiye'nin savaştan Avrupa devletleri gibi yıkılmış bir şekilde çıkmamış olması idi*).¹⁰⁶ Bunun üzerine Türkiye'de, ABD'nin ileride politik açıdan da Türkiye'yi yalnız bırakabileceğine yönelik tepkiler meydana gelmişti.¹⁰⁷ Bunun üzerine Türk Hükümeti, Washington'a baskı yapmaya başlamış ve Türk ekonomisinin sanılandan daha uzun bir sürede toparlanacağı tezi savunulmuştu. Uzun uğraşlar sonucunda ABD ikna edilmiş ve Türkiye ilk aşamada 10 milyon dolarlık kredi verilerek plana dâhil edilmişti. Brüksel Antlaşması ile birlikte kurulan NATO'ya üye olarak, Türkiye aldığı yardım miktarını arttırmak adına girişimde bulunmuştu. Türkiye bu güvenlik organizasyonuna girmek için baskısını resmen üye olasıya kadar devam ettirecek ve bu süreçte Türkiye'yi, Sovyetler karşısında yalnız bırakmanın olumsuz sonuçlar doğurabileceğini savunmuştu. Yardımlarla birlikte Türkiye'deki ABD nüfuzu artarken Türkiye, NATO üyeliği yolunda tarafsızlık politikasını tamamen terk ederek bu Batı savunma organizasyonuna katılmak için gayret sarf etmeye başlamıştı.¹⁰⁸

1.3. DEMOKRAT PARTİ ÖNCESİ TÜRKİYE-LÜBNAN İLİŞKİLERİ

Bu bölüme girişte ilk olarak iki ülke arasındaki münasebetlerin nasıl başladığına dair malumat verilecektir. Bu bölüm, ilişkilerin neden geç başladığına dair malumatlar

¹⁰⁵ Sever, a.g.e. , s.53-54; Gürün, a.g.e. , s.255.

¹⁰⁶ Sever, a.g.e. , s.54. “*Türkiye'nin konferansta yardım alma gayretine karşı çıkılmış ve Türkiye'nin plana katılması yardım alan değil veren şeklinde olabileceği belirtilmişti*”.

¹⁰⁷ Gönübol, Ülman, a.g.e. , s.221.

¹⁰⁸ Sever, a.g.e. , s.56-57

ve Türkiye Cumhuriyeti'nin, Orta Doğu politikası kapsamında şekillenecektir. Bu çerçevede “*Demokrat Parti Öncesi Türkiye-Lübnan İlişkileri*” bölümünün oluşmasına ışık tutan temel kaynaklar olan arşiv belgeleri, TBMM Zabıt Cerideleri ve Türk basınında yer alan haberler doğrultusunda bir tasnif gerçekleştirilmiştir. Bu tasnif doğrultusunda işbu dönemde iki ülke arası ilişkiler *siyasi, sosyal ve kültürel, ekonomik* ilişkiler açısından değerlendirilmiştir.

1.3.1. İlişkilerin Başlangıcı

İki ülke arası ilişkiler başta olmak üzere Orta Doğu'da bulunan tüm Arap devletleri ile Osmanlı Devleti'nin mirasçısı olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin aslında bir kader bağı bulunmaktadır. Tüm bu devletler Osmanlı'nın ardılı olmakla birlikte içlerinden yalnız Türkiye Cumhuriyeti, Birinci Dünya Savaşı ardından verilen kurtuluş mücadelesi sonrası bağımsız bir ulus devlet olarak tarih sahnesinde yerini almıştır. Arap devletleri ise Batılı devletlerin kışkırtması ile bağımsızlık elde etmek için Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmışlarsa da savaş sonrası vaziyet bu ümitleri suya düşürmüştür.¹⁰⁹ Bu sebeple aslında ilişkilerin başlangıcından önce kısaca neden bu kadar geç başladığına dair bilgi vermek gerekmektedir.

1.3.1.2. İlişkileri Sektaye Uğratan Gelişmeler

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından Orta Doğu ülkelerinin yaklaşımının temeli esas olarak XIX. yüzyılda Avrupalı devletlerin bölgeye adım atarak Arap milliyetçiliğinin ortaya çıkarılması yönünde faaliyetleri kapsamında olmuştur. Bu döneme kadar *Kavm-i Necib* olarak adlandırılmakta olan Araplar bununla birlikte Osmanlı'ya karşı isyan bayrağı açmışlardı. Bu sırada İttihat ve Terakki'nin Türkçülük politikası kapsamında Cemal Paşa'nın sert bir yönetim uygulaması da Arapları, Türklere karşı dolduran gelişmelerden olmuştur. Araplar bunu bağımsız bir devlet kurmak amacı ile gerçekleştirmişlerse de savaş sonrası toplanan San Remo Konferansı bu amaca engel olacak etken olmuştur. 30 Ekim 1918 tarihinde Osmanlı, savaşı sonlandırmak adına imzalamış olduğu Mondros Mütarekesi ile Orta Doğu

¹⁰⁹ Aslında bu vaziyet henüz savaş başlamadan bölgenin Batılı devletlerce gizli anlaşmalarla paylaşılması neticesinde ortaya çıkmış bir durum olmuştur.

topraklarından çekilmiş ve bu tarih sonrasında iki toplum birbirinden kopmaya başlamıştı.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanması Orta Doğu'nun Osmanlı hâkimiyetinden çıkması yolunda resmi bir başlangıç olmuştu. Buna göre; 16. maddede “*Hicaz’da, Asir’de, Yemen’de, Suriye’de ve Irak’ta bütün garnizonların en yakın Müttefik Komutanına teslim olmaları ve Beşinci maddede saptanacak olan düzenin korunması için gerekenler dışında, bütün birliklerin Kilikya’dan çekilmeleri*”, 17. maddede “*Trablus ve Bingazi’deki bütün Türk subaylarının en yakın İtalyan garnizonuna teslim olmaları*”, 18. maddede de “*Mısırata’yı da içermek üzere Trablus ve Bingazi’de işgal edilen bütün limanların en yakın Müttefik garnizonuna teslimi*” öngörülüyordu. Çekilme bölgelerinin birçoğunda Türk çoğunluğu bulunması Milli Mücadele yıllarında Misak-ı Milli ile ortaya çıkıp Lozan’da devam edecek bir meseleyi başlatacaktı.¹¹⁰ Bundan sonra Orta Doğu, savaş sırasında yaptıkları Sykes-Picot Anlaşması gereğince İngiltere ile Fransa arasında paylaşılmıştı.¹¹¹

Savaş sonrası Arap Yarımadası’nda meydana gelecek en önemli gelişmelerden biri Suudi Arabistan’ın kurulması olmuştu. Bölge kabileleri Osmanlı hâkimiyetinin azalmaya başladığı dönemde Necd Sultanı Abdülaziz İbn-i Suud tarafından kontrole alınmaya başlanmıştı. Haşimi soyundan olan Mekke Emiri Şerif Hüseyin de İngilizler ile yaptığı anlaşma sonucu kendisini Arap ülkelerinin kralı olarak ilan etmişti. 3 Mart 1924’te hilafetin kaldırılması üzerine Hüseyin’in kendisini halife ilan etmesi Suudiler ile Haşimileri karşı karşıya getirmiş ve Hüseyin’in Kıbrıs’a kaçması ile birlikte 1926’da Suud ailesinin liderliğinde Suudi Arabistan kurulmuştu. Bölge savaş sonrası, petrolü sebebiyle Batılı devletlerin cazibe merkezi olmuş bu doğrultuda da nüfuzlarını her geçen gün artırmak için çabalamalarına yol açmıştı. Fransa, Suriye Kralı ilan edilen Faysal’ı kontrol altına almak amacıyla bölgeye asker çıkarmış neticesinde Suriye ve Lübnan’ı kesin olarak birbirinden ayrı devletler haline getirmişti.¹¹²

¹¹⁰ Oran, a.g.e. , s.197. “İskenderun, Antakya, Cebelseman, Katma, Kilis havalisinin Türklerle meskûn olduğu ve Halep ahalisinin 3/4’ünün Arapça tekellüm eden [konuşan] Türk idi ve Musul da Türk toprağı olarak görölüyordu. Ki bu meselelerden Hatay meselesi, 1939’da Türkiye Cumhuriyeti’ne bağlanana kadar devam edecekti”.

¹¹¹ Oran, a.g.e. , s. 198.

¹¹² Mithat Atabay, *Son Yüzyılda Türkiye ve Ortadoğu*, İstanbul: Paradigma Akademi, II. Baskı, 2021, s.106.

Mustafa Sıtkı Bilgin'in dikkat çektiği üzere; “her ne kadar Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde gerçekleştirilmeye çalışılan Türk-Arap işbirliği planları pratiğe aktarılamadıysa da Türk liderleri Arap bağımsızlık hareketini teşvik etmeye devam etmişlerdi”. Bu bağlamda zamanın Dışişleri Bakanı İsmet İnönü Ocak 1923'te: “TBMM Hükümeti Suriye, Lübnan, Irak, Filistin ve Ürdün'e zorla uygulanan manda rejimlerini kabul etmeyecektir” bildirisinde bulunmuştu.¹¹³

Bu sırada Anadolu topraklarında ise emperyalist devletlere karşı mücadeleye girişilmişti. Bu mücadelenin başarıya ulaşması ile birlikte İkinci Meşrutiyet'ten itibaren düşünülen Türklerden oluşan ulus devlet kurulmuş oldu.¹¹⁴ Türk Kurtuluş Savaşı'nın başarıya ulaşması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması Arap ve Müslüman dünyasında mutlulukla karşılanmıştı. Daha sonra Atatürk devrimleri ile birlikte Türkiye Cumhuriyeti, “Doğulu zihniyetten sıyrılmak” ve din ile devlet işlerini birbirinden ayırmak için çalışmalara başlamıştı. Bu doğrultuda Mart 1924'te hilafetin lağvedilmesi, şer'î hukuk yerine İsviçre hukukundan uyarlanan Medeni Kanun'un kabul edilmesi ve 1928'de Arap harflerinden Latin harflerine geçilmesi Arap Orta Doğusunda kırınglık uyandırmış ve Türk toplumunun Arap ve İslamiyet dünyasından büsbütün uzaklaştığı yönünde değerlendirmede bulunmalarına yol açmıştı.¹¹⁵

Arap Orta Doğusu olarak nitelendirilen ilişkilerde Atatürk döneminin canlı olmamasının nedeni karşılıklı olmuştu. Araplar başlangıçta Batılı devletlerle “sözde” iyi ilişkiler kurduğunu sansa da ardından bu devletlerin sömürgesi altına girmesi bu durumda ilişkileri etkileyen başlıca faktör olmuştu. Bu durum başlangıçta Türkiye tarafından Batılı devletlere karşı mücadele verilmiş olduğundan Arap devletleri ile doğrudan ilişki kurmayı engellemişti. Batı'ya karşı mücadele veren Türkler bağımsızlıklarını kazandıktan sonra mücadele ettiği devletlere karşı düşmanlık beslememiş dönemin en ileri toplumu olması nedeni ile modernleşme aşamasında Batı'yı takip etmişler ve zaman içerisinde Batı toplumu haline gelmeye başlamışlardı.

¹¹³ Mustafa Sıtkı Bilgin, “İki Savaş Arası Dönemde Türkiye'nin Ortadoğu Politikası”, *Gazi Akademik Bakış*, C.9, S.18, (2016), s.37.

¹¹⁴ Ömer Kürkçüoğlu, *Türkiye'nin Arap Orta Doğusu'na Karşı Politikası (1945-1970)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1972, s.6.

¹¹⁵ Atabay, a.g.e. , s.113. Kürkçüoğlu, a.g.e. , s.6. *Aslında Arapların başta göstermiş olduğu tepki Kürkçüoğlu'nun aktardığı gibi yalnızca kırınglık olsa da Atabay'ın aktardığı üzere bu durum bölgede manda idaresi kurmaya çalışan emperyalist güçler tarafından kullanılarak Araplar kışkırtılmıştır.*

Bu sırada manda idaresi nedeni ile Batı'ya karşı olan Arap dünyası, Türkiye'nin bu durumu karşısında biraz daha ayrılmakta idi. Zaman içerisinde Türkiye'nin Batı'ya daha çok yaklaşması ve Arapların daha çok karşı olmaları bu ayrımı daha da derinleştirecekti. Bu dönemde, Milli Mücadele döneminde Afganistan ile ilişkilerde görüldüğü gibi Orta Doğu'nun Arap olmayan devletleri ile ilişkiler kurulmuştu. Daha sonra "Sancak Meselesi" olarak anılan Hatay meselesi iki toplum arasını daha da açacaktı. 1936'da Fransa, Suriye'ye bağımsızlık vermesinin ardından meseleyi Türkiye ve Suriye'nin aralarında halletmesini istemişti.¹¹⁶ Orta Doğu'nun Arap devletleri ile iyi ilişkiler ise Atatürk dönemi Türk dış politikasında 1932 yılı sonrasında kurulmuştu.

1.3.1.3. Türkiye'nin Orta Doğu Siyaseti

Atatürk dönemi dış politikası ilgili bölümde de etüt edildiği üzere 1923-1932 yılları arasında Lozan'da çözülememiş konuların sonuca bağlanması için gösterilen çaba ile geçmişti. Bu dönemde Türkiye'nin Orta Doğu'ya yönelik politikalarını belirleyen faktörlerden biri ise; Türkiye'nin eylemli yardımda bulunmadan, Arap ülkelerinin bağımsızlık mücadelelerini fikri düzeyde desteklemesi olmuştu. Bu anlayış 1950'li yılların ikinci yarısında Lübnan'da yaşanan kriz konusunda da görülmüştü. Dönemin Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Lübnan Krizi ile ilgili açıklamada bulunurken Türkiye'nin, Lübnan Hükümeti'ne yardımda bulunmadığını, diğer taraftan da Lübnan Hükümeti'nin desteklenmesi gerektiğini belirtmişti.¹¹⁷

Bu bağlamda 1923 yılından itibaren 1950'li yıllara kadar geçen süre içinde Türkiye ile Orta Doğu ülkeleri arasındaki ilişkiler ya mesafeli yaklaşım temelli olmuş ya da bölge ülkeleri ile Türkiye, dış politikalarında birbirlerine karşı kuşku ve şüphelere yer vermişlerdir. Bunun yanında özellikle Musul ve Hatay meseleleri gibi nedenlerle İngiliz ve Fransızların, Arapları kışkırtmaları da ilişkileri etkilemiştir. Bu tür sebeplerle Türkiye; Doğu (özellikle Orta Doğu) ülkeleri ile yakınlaşma göstermemiş, Batı'ya yönelmiştir. Kısaca Türkiye, iç politikada Batılılaşma ve

¹¹⁶ Kürkçüoğlu, a.g.e. , s.7.

¹¹⁷ Hasan Duran, Ahmet Karaca, "Tek Parti Dönemi Türk-Arap İlişkileri", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.16, S.3, (2011), s.206.

modernleşmeyi gerçekleştirmeye çalıştığı gibi aynı zamanda dış politikasında da yönünü Batı'ya çevirmiştir.¹¹⁸

Türkiye Cumhuriyeti, 1932 yılında İspanya'nın daveti ile birlikte yapılan görüşmeler sonucu Milletler Cemiyeti üyesi olmuş ve bu durum dış politikada yeni bir dönemin başlangıcını teşkil etmiştir.¹¹⁹ Türkiye, uzun süren kanlı mücadeleler sonucunda uluslararası camiada artık kabul gören ve bir zamanlar mücadele etmiş olduğu devletler karşısında eşit bir konuma gelmiştir. Bu sebeple geçmişten ders çıkaran Türk idareciler, 1932 yılı sonrası Türk dış politikasının esasını bu eşitlik ortamını barışçıl bir şekilde koruma gayretine girişmişlerdir. Eskinin düşmanına kin beslenmemiş ve artık bu devletler başta olmak üzere tüm devletlerle dostane ilişkiler kurma faaliyetleri başlamıştır. Tüm bunlara rağmen Türkiye, 1932'de Milletler Cemiyeti'ne girdiğinde dış politikasında doğrudan Batı'ya kayan bir tutum benimsememiştir. İttifaklara açık olsa da yabancı devletlerin kendisine karşı politikalarına göre ilişkilerini şekillendirerek tarafsız bir siyaset takip etmiştir. Bu ikinci dönem olarak nitelendirilen zamanın başında Türkiye yabancı devletlerle ilişkilerinde öncelikle ulusal çıkarlarını önemsenmiş ve bu durumu dış politikanın esaslarından yapmıştır.¹²⁰

Türkiye'nin, Milletler Cemiyeti'ne girdiği dönem dünya adına hareketli günlerin yaşanmaya başladığı bir dönem olacaktı. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ile oluşan Revizyonist ve Anti-Revizyonist devletler ikileminde Türkiye tarafsız bir siyaset takip etmişti. Özellikle bu Revizyonist devletlerden olan İtalya'nın gerek Doğu Avrupa gerekse Kuzey Afrika'da girişmiş olduğu saldırgan tutumları Türkiye'nin bölgesel paktların kurulmasına öncülük etmesine yol açacaktı.¹²¹

Bu bölgesel işbirliği kapsamında ilk olarak İran ile sıkı bir işbirliği ve samimi ilişkiler kurulmuştu. Bundan sonra sırası ile Musul meselesinin çözülmesinin ardından Irak ile sonrasında da Milli Mücadele döneminde iyi ilişkilerin mevcut olduğu Afganistan ile dostane ilişkiler kurulmuştu.¹²² İran, Irak ve Afganistan'ın yer aldığı,

¹¹⁸ Duran, Karaca, a.g.m. , s.208.

¹¹⁹ *Vakit*, 19 Temmuz 1932, s.1.

¹²⁰ Bayram Sinkaya, "Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Ortadoğu Politikası ve Batı Etkisi", *ADAM Akademi*, C.1, S.1, (2011), s.81.

¹²¹ Bilgin, a.g.m. , s.39.

¹²² Gönlübol, Ülman, a.g.e. , s.106.

Türkiye'nin hazırlanmasında başat rol oynadığı Sadabad Paktı, aslında adının çağrıştırdığı gibi bir askeri ittifak antlaşması değildi. Pakтын kurulmasında iki temel neden yatmakta idi; *birincisi bölge devletleri arasında yaşanan sınır sorunlarına kalıcı çözüm bulmak ikincisi ise büyük devletlerin nüfuzundan kurtulan bu devletlerin bir daha bir devletin nüfuzu altına girmeyeceklerini ilan etmeleri anlamına gelmekte idi*. Almanya ve İtalya'nın saldırgan tutumlarının başladığı yıllarda kurulan Balkan Antantı ve Sadabad Paktı'nın bu ülkelere karşı bölgesel güvenlik doğrultusunda kurulduğu yapılan araştırmalarda vurgulansa da Atay Akdevelioğlu ve Ömer Kürkçüoğlu'nun bu durum pakтын amacını teşkil etmemişti. Onların değerlendirmesine göre; *“İtalya'nın yayılmacı politikasına karşı Orta Doğu ülkelerinin birleşme ihtiyacı duyduklarını söyleyerek, Roma'daki Faşist hükümetin saldırgan olduğunun bir kez daha vurgulanması İngiltere ve SSCB'nin tercih edebileceği bir açıklamadır ve aslında böyle bir pakтын yapılması İtalya'nın Habeşistan'a saldırmasından dahi önce gündeme gelmişti ki ayrıca yıllar süren görüşmelerde de İtalya konusuna hiç değinilmemişti”*.¹²³

Haziran 1930'de İngiltere'nin manda yönetimine son vererek bağımsızlığını tanıdığı Irak, iki güçlü komşusu İran ve Türkiye ile yakınlaşmak istiyordu. Bu amaçla Temmuz 1931'de Kral Faysal ve Başbakan Nuri Sait Paşa Türkiye'ye bir ziyarette bulunmuşlardı. Böylece Irak-Türkiye arasında daha alt düzeylerde devam eden bir görüşmeler dizisi başlamıştı. Ardından Türkiye, Irak ve İran arasında kurulması teklif edilen saldırmazlık paktına Irak'ın dışişlerinde hala İngiltere'ye bağlı bulunması nedeni ile Türkiye olumsuz bakmıştı. Bu durumda İngiltere de paktta yer almalıydı ki Türkiye ile antlaşması olan SSCB'nin bunu hoş karşılamayacağı düşünüldü ve SSCB'ye de teklif götürüldü. İngiltere böyle bir üyeliği kabul etmezken SSCB de Afganistan'ı üye olarak önermişti. Böylece 2 Ekim 1935'te Cenevre'de İran, Irak ve Türkiye arasında antlaşma parafe edildi ve bir ay sonra Afganistan da yapılan davete uyarak antlaşmaya katıldı.¹²⁴ Ardından ancak 4 Temmuz 1937'de Tahran'da İran-Irak sınır hattı antlaşması imzalanabildi. Bununla birlikte 8 Temmuz 1937'de Tahran'da Sadabad sarayında dört ülkenin dışişleri bakanları (Türkiye adına Tefik Rüştü Aras) Cenevre'de parafe edilen metni imzalamıştı.¹²⁵ 25 Haziran 1938'de de onay işlemleri

¹²³ Oran, a.g.e. , s.366.

¹²⁴ Oran, a.g.e. , s.367.

¹²⁵ Umar, a.g.m. , s.77; Şimsir, a.g.e. , s.295. Şimsir, “paktın Sadabad Sarayı'nda 9 Temmuz 1937 günü öğlenden sonra imzalanmış olduğu belirtmektedir”.

tamamlanan pakt yürürlüğe girdi. Askeri bir nitelik taşımayıp tarafların birbirlerinin içişlerine karışmadığı, sınırlarına saygı gösterdiği, uluslararası anlaşmalarda birbirlerine danışacakları ve birbirlerine karşı askeri saldırıda bulunmamayı taahhüt ettikleri dostluk ve saldırmazlık paktı olmuştu.¹²⁶ Pakt yürürlüğe girdikten bir süre sonra İkinci Dünya Savaşı başladı. Ekim 1939'da İngiltere, paktın SSCB'ye karşı bir savunma ittifakına dönüştürülmesi önerisini Ankara'ya ilettiyse de Türkiye bu öneriyi üye devletlerin gündemine getirmeyi reddetmişti.¹²⁷ Savaşla birlikte Pakt “*tozlu raflara kaldırıldı*”. Son Bakanlar Konseyi toplantısı ise 1939'da yapılmıştı. Genel Sekreterlik Kurumu da Konsey Başkanına bağlı olarak her yıl değişmesi düşünüldüğünden ve bir merkezi ile müstakil personeli bulunmadığı için fiilen ortadan kalkmıştı ancak bundan sonra Sadabad Paktı, 1979'da İran'daki yeni rejim paktı fesih ettiğini ima edene kadar varlığını hukuken korumuştur.¹²⁸

Anavatana katılım tarihi olarak 1939 yılı esas alınan Türkiye'nin Orta Doğu ilişkileri kapsamında da görülen Hatay Meselesi, aslında 1936 yılında gelişen hadiselerle dayandığı için Atatürk dönemi dış politikasının önemli olaylarından biri olarak kabul edilmektedir. 1921'de Fransa ile imzalanan Ankara Antlaşması'na göre; Sancak halkının milli kültürlerini koruması için kolaylık sağlanacaktı. Fransa'nın 1936'dan itibaren Suriye ve Lübnan'dan çekilmesi ve buraların yönetimini Suriye ve Lübnan'da yeni devletlere bırakması planı Hatay sorununu Türkiye'nin gündemine taşıdı.¹²⁹ Suriye ile Fransa arasındaki Suriye'ye bağımsızlık veren antlaşmada, Suriye'de Fransız mandasının son bulduğu belirtiliyor ancak İskenderun'un durumundan söz edilmiyordu. Türkiye bununla birlikte Misak-ı Milli'nin bir parçası olan Hatay için harekete geçti. Fransa, sancağın Suriye'den ayrılmayacağını belirtince siyasal ortam gerginleşti. Mesele, Milletler Cemiyeti'ne havale edildi. Bu sırada Hatay'daki Türkler de hareketlenerek Türkiye'ye büyük destek verdiler ve bunun sonucunda Türk kamuoyu harekete geçerek gösteriler düzenledi. Böylece öncelikle Ocak 1937'de Hatay'ın özerkliği MC'de kabul edildi. Fransa bunun ardından Almanya ile sınırında artan gerginlik nedeni ile Hatay konusunda ciddi bir adım atamadı. Eylül

¹²⁶ Şimşir, a.g.e. , s.295.

¹²⁷ Oran, a.g.e. , s.400.

¹²⁸ Oran, , a.g.e. , s.633.

¹²⁹ Sait Dinç, “Atatürk Döneminde (1920- 1938) Türk Dış Politikasında Gelişmelere Genel Bir Bakış; İkili ve Çok uluslu İlişkiler”, *Çukurova Üniversitesi SBE*, (2008), s.22.

1938’de bağımsız Hatay Cumhuriyeti kuruldu ve 23 Haziran 1939’da ise iki devlet arasında yapılan antlaşma ile Fransa, Hatay’ın Türkiye’ye katılmasını kabul etti.¹³⁰

Türkiye’nin Orta Doğu politikalarında Atatürk dönemi sonrası dış politika ilkelerinden esaslı bir kopuşun yaşandığı söylenemez. Çünkü Atatürk döneminde Orta Doğu’dan kopan Türkiye’nin yönü Batı olarak belirlenmiştir. Türk dış politikasında Batı’ya dönük olma ideali hiçbir dönemde terk edilmemiş, Orta Doğu’ya dönük olma anlayışı da hiçbir zaman tercih edilmemiştir.¹³¹ Bu dönemde patlak veren İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye tarafsız kaldığı gibi SSCB’den gelmeye başlayan tehdit ile birlikte Batı’ya yaklaşmaya başlamıştır. Açıkses ve Kışman’a göre; “*Türkiye Cumhuriyeti özellikle İkinci Dünya Savaşı’nın ardından yönünü hem politik, hem askeri hem de kültürel olarak Batıya dönmüş Orta Doğu coğrafyası içinde farklı bir konumda olan bir ülke durumuna gelmiştir*”.¹³² Bu dönemde Türkiye’nin savaş dışı kalmasına yarayan etkenlerden biri de Atatürk döneminden miras kalan dostluk antlaşmaları olmuştur. Yoğun baskılara rağmen Türkiye tarafsızlığını sürdürse de bu dönemde gerek ekonomik gerekse askeri anlamda Batı’ya bağlı hale gelinmeye başlanmıştır.¹³³

İkinci Dünya Savaşı sırasında Orta Doğu’nun durumu, Türkiye’nin ise henüz savaşın başında 1939 yılında İngiltere ve Fransa ile imzalamış olduğu Üçlü İttifak Antlaşması taraflar arası ilişkileri etkileyecek ana faktörlerden olmuştur. Bu sırada Orta Doğu’nun durumuna bakıldığında; Fransa, 1936’da Suriye ve Lübnan ile manda yönetimini sonlandırma anlaşması imzalasa da İkinci Dünya Savaşı’nın gelişi ile birlikte bağımsızlıkları askıya almıştır. Böylece yeni dünya savaşına girerken Orta Doğu’nun kontrolü İngiltere ve Fransa’da bulunmuştur. Fransa’nın savaş sırasında Almanya’ya yenilmesi ile birlikte kurulan Vichy Hükümeti, Suriye ve Lübnan’ın da kontrolünü eline almıştır. Ardından Irak’ta Nazi yanlısı Raşit Ali Geylani’nin yaptığı darbe ile bölgede Alman etkisi artmaya başlamış bundan kısa süre sonra ise İngiltere’nin bölgeye yaptığı çıkarma ile birlikte hızlı bir şekilde Suriye ve Lübnan

¹³⁰ Dinç, a.g.m. , s.24.

¹³¹ Duran, Karaca, a.g.m. , s.209.

¹³² Erdal Açıkses, Zülfükar Aytaç Kışman, “Soğuk Savaş Sonuna Kadar Orta Doğu ve Türkiye’nin Orta Doğu Politikaları”, *International Journal of Business Economics and Management Perspectives*, Yıl 2, Sayı 8, (2017), s.4.

¹³³ Duran, Karaca, a.g.m. , s.211.

dâhil olmak üzere bölge İngiliz kontrolüne girmiştir. Vichy Hükümeti'nin de düşmesi ile birlikte Suriye ve Lübnan yeniden Fransız mandası konumuna dönmüşlerdir.¹³⁴

Türkiye, İran ve Afganistan tam bağımsızlığa sahip ülkelerken Suudi Arabistan, Irak, Yemen ve Mısır da iki savaş arasındaki dönemde bağımsızlıklarını kazanmışlardı. Suriye ve Lübnan'a, 1941'de Charles de Gaulle tarafından bağımsızlık verileceğine dair söz verilse de Lübnan resmi bir şekilde 1943'te bağımsız olabilmiş ancak Fransızların ülkeyi terk ederek tam anlamı ile bağımsızlık sağlanabilmesi 1946 sonunu bulmuştu. 1945 yılında mandater ülkelerin bölgeden çekilmeye başlaması ile Orta Doğu ülkelerinden Mısır, Irak, Suriye, Lübnan, Suudi Arabistan, Yemen ve Ürdün, bölgesel güvenliği kendileri tesis edebilmek için Arap Birliği'ni kurmuşlardı.¹³⁵

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye ile bazı Orta Doğu ülkeleri arasındaki ilişkilerde bir canlanma görülmektedir. 1946–1947 tarihlerinde öncelikle Irak heyeti olmak üzere ve ardından Lübnan Cumhurbaşkanı Bishara El-Khoury ve Ürdün Kralı Abdullah Türkiye'ye resmi bir ziyarette bulunmuşlardır. İlerleyen süreçte Türkiye'nin Batı yanlısı politikalar benimsemeye başlamasının sonucu olarak İsrail'in tanınması Orta Doğu devletleri ile ilişkileri yeniden bozulma sürecine sokmuştur.¹³⁶

1.4. 1923-1950 ARASI TÜRKİYE-LÜBNAN İLİŞKİLERİ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından Atatürk döneminde yani 1923-1938 tarihlerinde Türkiye ile Lübnan arasındaki ilişkileri temel anlamda şekillendiren ve genel algı oluşturan durum arşiv belgelerinde; *“TC ile uluslararası akidler gereğince Suriye ve Lübnan üzerinde haiz olduğu selahiyete dayanarak hareket eden Fransa ile akdolunan barış, yardımlaşma ve iyi komşuluk ilişkilerine dair anlaşma”* başlıklı belgeden açıkça anlaşılmaktadır.¹³⁷ Bu tarihlerde Lübnan'ın, Fransız manda idaresi altında bulunuyor oluşu iki ülke arası siyasi ilişkilerin Fransa aracılığıyla olup

¹³⁴ Atabay, a.g.e. , s.166.

¹³⁵ Atabay, a.g.e. , s.175.

¹³⁶ Duran, Karaca, a.g.m. , s.212.

¹³⁷ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, Yer Bilgisi: 19-35-16, Kurum: 30-18-1-1, Belge Tarihi: 01.06.1926. *“Türkiye Cumhuriyeti ile uluslararası akidler gereğince Suriye ve Lübnan üzerinde haiz olduğu selahiyete dayanarak hareket eden Fransa ile akdolunan barış, yardımlaşma ve iyi komşuluk ilişkilerine dair anlaşmadır”*.

doğrudan gerçekleşememesine yol açmıştır. Ancak bu durum iki devlet ve toplum arasında Lübnan'ın bağımsızlığını kazanmasının öncesinde doğrudan hiçbir ilişki olmadığı anlamına da gelmemektedir.

Siyasi anlamda tespit edilen arşiv belgelerinden ilki aynı zamanda kültürel anlamda da dikkat çekici olarak; “*Suriye ve Lübnan arazisinde oturan Türk tabiiyetli şahısların ikametgâhlarını Türkiye'ye nakilleri mecburiyetleri konusunda Lozan Muahedesi gereğince verilmiş olan sürenin uzatılması*” başlığı ile tespit edilmiştir.¹³⁸ Bu dönemde iki ülke arası siyasi ilişkilere ışık tutan diğer tüm belgeler Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı diplomatik arşivinde yer almıştır. Bunlar arasında en dikkat çekici olan belge 1929 yılına ait belgedir. Bu belge iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilere yönelik arşivde yer alan ilk belge olmakla birlikte belge içeriğinde Beyrut Başkonsolosluğu'na Müsteşar Muavini Muhuttin Raşit'in tayin edildiği tespit edilmektedir.¹³⁹ Ardından 1931 yılında “*Beyrut Başkonsolosu Basri Rıza Beyin tayin berati*” adlı belge diplomatik alanda tespit edilen belgelerdendir. 1936 yılında Beyrut Başkonsolosu Feridun Cemal Erkin ile ilgili “*Büyükelçi Feridun Cemal Erkin'in tayin berati*” başlıklı belge yer almıştır. Bu belgeden bir yıl sonrasında ise “*Faik Zihni Akdur'un tayin beratının tanzimi*” başlıklı belge tespit edilmektedir ki işbu belgeden müşarünileyhin Beyrut Başkonsolosluğuna atandığı görülmektedir. Atatürk dönemi iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilere dair tespit edilen son belge ise 1936 tarihli kararname ile Beyrut Başkonsolosluğuna tayin edilen Feridun Cemal Erkin'in memuriyeti ile ilgili beratın Konsolosluk ve Muhtelit Hukuk Dairesi tarafından talep edilmesi ile ilgili belge olmuştur.¹⁴⁰

İki ülke arasındaki ilişkiler ilk olarak iktisadi alanda olup 19 Temmuz 1925'te “*T.C. Hükümeti'yle Suriye ve Lübnan hükümetleri arasında İstanbul'da akdolan gümrük anlaşmasının kabulü*” başlığı taşımaktadır.¹⁴¹ Gümrük anlaşmasının kanun tasarısı ise Şubat 1926'da arşivde yerini almıştır.¹⁴² 1927 yılına gelindiğinde ise

¹³⁸ BCA, 24.31.13/30-18-1-1, 18.05.1927.

¹³⁹ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Yer Bilgisi: 38114 - 155153 - 43, Kurum: 525, Belge Tarihi: 27.06.1929.

¹⁴⁰ TDA, 38114.155153.3/525, 14.01.1936.

¹⁴¹ TDA, 38114.155153.4/525, 20.08.1931.

¹⁴² BCA, 14.44.2/30.18.1.1, 19.07.1925.

Türkiye'nin, Suriye ve Lübnan'ın posta idareleri ile anlaşma yapmış olduğu tespit edilmiştir.¹⁴³

İki ülke arasındaki siyasi ve iktisadi ilişkilerin yanı sıra Atatürk döneminde kültürel ilişkilere de dair belgeler mevcuttur. Bunlar genellikle iki ülke vatandaşlarının karşılıklı olarak Osmanlı Devleti döneminden kalma emlakları ile ilgili olmuşlardır. Bunun haricinde 1928 yılına ait “*Fransız, Suriye ve Lübnan pasaportlarından alınacak vize harcı hakkında yeni şebenderlik vergisinin uygulanması*” iktisadi ve kültürel anlamda ortak bir öneme sahiptir. Paris Büyükelçiliği, Beyrut Başkonsolosluğu, Halep ve Şam Konsolosluklarına gönderilen yazıda Adana ve Elaziz arasındaki Türk halkının Suriye'ye gitmek arzusunda olanların Adana Fransız Konsolosluğundan vize almadıkları müddetçe sınırda kabul edilmeyecekleri belirtilmiştir. Bundan dolayı Türkiye'ye gelecek olan Suriye ve Lübnanlıların da aynı suretle buradaki Türk konsolosluklarından vize almadıkları müddetçe aynı uygulamaya tabi tutulacaklarının Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı tarafından kararlaştırıldığı bildirilmiştir.¹⁴⁴ 1935 yılında “*Kudüs'ten Beyrut'a dönen Ermeni fedailerinin faaliyetleri ve Suriye'de bulunan Ermenilerin Türkiye aleyhinde yaptıkları propagandalar*” adlı belge İnönü döneminde tespit edilmiş olan belgelerin öncülü niteliği taşımaktadır.¹⁴⁵ Atatürk dönemine ait son belge de kültürel mahiyettedir. İlgili belge; Beyrut'ta çıkan ve Ermeni Rangaver partisinin Ermenice yayın organı olan Zartonk gazetesinin zararlı yazılarının tespit edilmesi ile Türkiye'ye sokulmasının yasaklandığı ile ilgili içerik taşımıştır.¹⁴⁶

Atatürk dönemi Türkiye-Lübnan ilişkilerine yönelik arşiv belgelerinin yanı sıra gazetelerden de malumatlar edinilmektedir. 1929-1932 arası gazetelerde Lübnan ile ilgili araştırmalarda iki ülke arasındaki ilişkilerden ziyade Lübnan'da meydana gelen olaylara yönelik özel haberler veya Suriye ve Fransa'ya bağlı yazılarda tespit edilmektedir.¹⁴⁷ Ayrıca seyyahların aktardıkları (*Lübnan hatıratları*) ile edebi yazılarda Lübnan'dan bahsedilmekte veya ismi geçmektedir. İki ülke ilişkileri

¹⁴³ BCA, 18.15.1/30.18.1.1, 21.02.1926.

¹⁴⁴ TDA, 38618.156304.37/525, 14.01.1928.

¹⁴⁵ TDA, 88015.320830.2/4025, 29.05.1935.

¹⁴⁶ BCA, 84.64.5/30.18.1.2, 07.07.1938.

¹⁴⁷ İlk gazete haberi 1929 yılında tespit edildiği için bu tarihsel tasnif yapılmaktadır.

bakımından etki edebilecek haberler olarak; *Behçet B. 'nin tütün fabrikası*¹⁴⁸ ve *İnönü suikastında suikastçının Lübnan pasaportlu olduğu* haberleri yer almaktadır.¹⁴⁹ Ayrıca manda idaresi hakkında yazılar ve bunların yanında Osmanlı borçları meselesi hakkında Suriye ve Lübnan ile ilgili haberler de bulunmaktadır.

1935-1940 arası gazetelerde Lübnan'a yönelik haberler; seyahat haberleri, Suriye ile arasındaki ihtilaf, Fransa'nın Suriye ve Lübnan'a vereceği bağımsızlık ile ilgilidir. Türkiye ile ilişkilerde iktisadi haberin yanı sıra Cumhurbaşkanı Edde'nin Türkiye'den geçişi¹⁵⁰ ve 1936'dan sonra Hatay Meselesi kapsamında Fransa ile ilişkilere yönelik bir şekilde yer almaktadır.¹⁵¹ Bunların haricinde Suriye ve Lübnan'daki İtalyan emellerine yönelik haberler de söz konusudur.¹⁵²

Gazete incelemeleri neticesinde tespit edilen haberlerden biri 1 Aralık 1933 tarihli olup işbu haberde Lübnan'ın tuz ihtiyacını Türkiye'den yapacağı ithalat ile gidereceği belirtilmiştir. Atatürk dönemi gazetelerinde iktisadi mahiyet taşıyacak şekilde çokça kez tütün, sigara ve Türkiye'nin güney sınırlarındaki kaçakçılık faaliyetlerine yönelik haberler yer almıştır.¹⁵³

16 Nisan 1938 tarihli haber; Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Aras'ın, Kahire dönüşü Lübnan Hükümeti ile de temaslarda bulunmak üzere Ankara'ya dönüşünde Beyrut'a uğrayacağını yazmıştır. 17 Nisan tarihli haber ise Aras'ın vapur ile Beyrut'a vardığını ve Lübnan gazeteleri tarafından dostça selamlandığını belirtmiştir.¹⁵⁴

1938 yılına ait ilişkilere dair bulgulardan biri de Atatürk'ün vefatı sonrasında yani 19 Kasım tarihli olmuş ve haberin içeriğinde Atatürk'ün cenaze törenine katılmak münasebetiyle Toros ile Ankara'ya gelen dört heyetin içerisinde Lübnanlıların da olduğu aktarılmıştır.¹⁵⁵

İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı dönemine ait arşiv belgeleri ve gazetelerde bağımsız Lübnan Devleti ile resmi ilişkilerin başlamasından önce çeşitli alanlarda

¹⁴⁸ *Vakit*, 6 Ekim 1930, s.6.

¹⁴⁹ *Milliyet*, 3 Ekim 1931, s.1.

¹⁵⁰ *Cumhuriyet*, 11 Haziran 1937, s.1; *Haber*, 11 Haziran 1937, s.7; *Son Posta*, 11 Haziran 1937, s.11.

¹⁵¹ *Haber*, 5 Temmuz 1938, s.8.

¹⁵² *Haber*, 3 Ekim 1940, s.3.

¹⁵³ *Akşam*, 1 Aralık 1933, s.5.

¹⁵⁴ *Yeni Asır*, 16 Nisan 1938, s.1.

¹⁵⁵ *Akşam*, 19 Kasım 1938, s.6.

ilişkilere dair bulgular elde edilmiştir. Arşiv belgelerine tarandığında ilk olarak dikkat çeken nokta bu dönemde Birinci Dünya Savaşı'nda bölgeye tehcir ettirilen Ermenilerin, Türkiye Cumhuriyeti aleyhindeki faaliyetleridir. Diğer önemli bulgular İkinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı dönem olması nedeni ile savaşa yönelik belgelerdir. Bu sırada iki ülke arasında iktisadi ilişkilerin yaşandığı da arşivde yer alan belgeler neticesinde tespit edilmektedir.

İnönü dönemine yönelik ilk bulgu 7 Ekim 1939 tarihinde hazırlanan rapor doğrultusunda “*Suriye ve Lübnan'da Türk aleyhtarı propaganda ve faaliyetlerde bulunulduğu*” ile ilgilidir. Bu doğrultuda işbu iki ülkede ikinci, üçüncü derece subaylar ve sivil memurların eli ile Türk düşmanlığının halk arasında yayılmaya çalışıldığı belirtilmiştir. İki ülkede alınan tedbirlerin Almanya ve İtalya'ya olmayıp Türkiye'ye karşı olduğunun belirtilmesi de dikkat çekicidir. Yapılan propagandalarda Türkiye'nin; bölgeye “yürümesinin” her zaman ihtimal dâhilinde olduğu ve Suriye ile Lübnan'ın düşmanlarıyla işbirliği yapmasının muhtemel olduğu “halka aşılarmıştır”. Bu suretle iki ülkedeki Türk konsoloshanelerinin de “nezaret altında” olduğu belirtilmiştir.¹⁵⁶

1940 yılında Türkiye'deki gayrimenkullerini satarak Lübnan ve Suriye'ye giden kişilerin bu ülkelerin pasaportları ile ziyaret veya ticaret yapmak için Hatay'a gelmek istemeleri doğrultusunda alakadar konsoloslukların merkezden izin almaları ve vizelerin üç ay süreli verilmesi kararının Türkiye Cumhuriyeti tarafından alındığı tespit edilmektedir.¹⁵⁷

22 Ağustos 1941 tarihinde Lübnan'ın artık düşman işgali altında olmadığı bildirilmekle birlikte Türkiye ile yapılacak olan ticaretin ve sevkியatın yeni durumunu belirtilmiştir.¹⁵⁸ Ocak 1942 tarihli bir başka belge de iki ülke arasında iktisadi ilişkilere yönelik olup “*Türkiye'nin Suriye ve Lübnan'dan ihraç ettiği malların bedelleri*” başlığı taşımıştır.¹⁵⁹ Ki bu belgeler; Vichy Fransası'ndan kurtulmasının ardından İkinci Dünya Savaşı sırasında da Türkiye-Lübnan arasında iktisadi mahiyette ilişkilerin devam ettiğine ışık tutması bakımından önemlidir.

¹⁵⁶ BCA, 265.788.21/30.10.0.0, 07.10.1939.

¹⁵⁷ BCA, 91.42.12/30.18.1.2, 06.05.1940.

¹⁵⁸ TDA, 37403.150353.131/534, 22.08.1941.

¹⁵⁹ TDA, 37403.150353.104/534, 29.01.1942.

Bir yıl ara ile Şubat 1942 ve Şubat 1943'te iki ülke arasında siyasi ilişkilere dair malumat tespit edilmiştir. İlki Feridun Cemal Erkin'in, Türkiye'nin Suriye, Lübnan ve Filistin ile olan münasebetlerine dair müzakerelerde bulunmak üzere bu memleketlere gönderilmesine yönelikken ikincisi Suriye, Lübnan, Filistin ve Mısır ile Türkiye Cumhuriyeti'nin ilişkilerini ilgilendiren konularda görüşmelerde bulunmak üzere Faik Zihni Akdur'un görevlendirildiğine yönelik olmuştur.¹⁶⁰

6 Mayıs 1942 tarihli tespit edilen malumat Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün İzmir seyahatinin sonunda yapmış olduğu konuşma doğrultusunda yaşanan gelişmeler kapsamında rapor hazırlanmış olup iki ülke arası ilişkilerde oldukça önemli bir konumda yer almıştır. İşbu konuşma ile ilgili olarak Beyrut Başkonsolosluğu'ndan alınan malumatla birlikte Lübnan halkının düşüncelerini göstermektedir. Buna göre; Lübnanlılar Türk himayesi altındaki memleketlerin savaş tehlikesinden uzak kalacağını düşünürlerken İnönü'nün gerektiği takdirde Türkiye'nin savaşta şeref ve cesaretle mücadele edileceğini belirtmesi ve tehlikenin Türk sınırlarına yaklaşmasının Lübnanlıları endişelendirdiği anlaşılmaktadır. Rapor hazırlanırken Lübnan'da görüşülen kişiyi endişeye sevk eden bir başka meselenin ise Türk okullarının 20 Mart itibarıyla kapanması olduğu, belge kapsamında tespit edilmektedir. Bunun üzerine Türk yetkililer ise okulların her alanda azami üretim yapılması politikası doğrultusunda zirai seferberlik nedeni ile kapatıldığını belirtmişlerdir.¹⁶¹ Bu belge ile birlikte Lübnanlıların, Türkiye'yi bölgede güçlü bir ülke olarak gördüğü, Türkiye Cumhuriyeti'nin savaştaki tarafsızlığının bölge ve ülkeleri adına güvence sağladığı düşüncesinde oldukları anlaşılabilmektedir.

19 Nisan 1944 tarihinde “*Beyrut'ta yayınlanan Jour Nouveau-Roja NÜ isimli Kürtçe gazete ve Suriye ile Lübnan'ın Kürt ve Ermeni meselelerini aleyhimize kullanmak istemeleri*” başlıklı makale daha önce de meydana gelen Ermeni propagandalarının yanında Lübnan ve Suriye topraklarında Kürt meselesine yönelik faaliyetlerin de olduğunu göstermektedir. Konu ile ilgili belgenin taşıdığı bir önem de raporun, imzadan tespit edilmiş olduğu üzere Demokrat Parti döneminin önemli isimlerinden olup 1957 yılında Dışişleri Bakanı olacak Fatin Rüştü Zorlu tarafından hazırlanması olmuştur. İşbu belge bu doğrultuda 18 Nisan'da neşredilmiş

¹⁶⁰ BCA, 97.116.7/30.18.1.2, 12.02.1942. BCA, 101.15.3/30.18.1.2, 24.02.1943.

¹⁶¹ BCA, 265.791.51/30.10.0.0, 06.05.1942.

gazete haberi üzerine hazırlanmıştır. Bu sebeple belgede haberin detayına yer verilmiştir. Buna göre; “*Osmanlı’nın ardından Kürt meselesinin çözülemediği ve Kürt topraklarının çeşitli ülkelerin sınırları içerisine girdiği, bunlardan Fransız mandası altındaki Lübnan ve Suriye’dekilerin iyi karşılandıkları, Türkiye ve İran’dakilerin ise mezalime uğradıkları*” belirtilmiştir. Lübnan ve Suriye’de hâlihazırda var olan Ermeni sorununun da istendiği zaman “parlatılıp söndürüldüğü” bunda da Fransız ve İngiliz servislerinden şüphelenildiği de raporda vurgulanmıştır.¹⁶²

22 Mayıs 1944’te iki ülke arasındaki iktisadi ilişkileri ilgilendirmekte olan Suriye ve Lübnan Bankası ile Merkez Bankası arasında tediye anlaşması imzalandığı tespit edilmektedir.¹⁶³

10 Eylül 1944’te Kemal Köprülü’nün çekmiş olduğu telgrafta Afgan Hükümeti’nin, Türkiye Cumhuriyeti’nin Suriye ve Lübnan’ın istiklallerini ve De Gaulle Hükümeti’ni tanıyıp tanımadığını bildirilmesini rica ettiği ve Afganistan’ın, Vichy Hükümeti ile ilişkileri kestiği belirtilmiştir. Kabil Büyükelçiliği’nden çekilen işbu telgrafa, 10 ve 15 Eylül’de cevap verilmiştir. 10 Eylül’deki belgenin içeriğinde Fransa ile ilişkileri konu alan “*Şahsi Bağlar*” başlıklı gazete haberi bulunmakla birlikte 15 Eylül’de Suriye ve Lübnan’ın bağımsızlıklarının Türkiye tarafından henüz tanınmadığı, De Gaulle’ün riyaseti altındaki Fransız Milli Kurtuluş Komitesi’nin Türkiye’de bulundurduğu gayri resmi memurun 3 Eylül’den itibaren Türk Hükümeti tarafından resmi mümessil sıfatı ile tanınmış olduğu ancak muvakkat Fransız Hükümeti’nin şimdilik tanınmadığı belirtilmiştir.¹⁶⁴

20 Eylül 1945 tarihli bulgu ilişkilerin başladığı yıl olan 1946 yılı öncesi iktisadi mahiyet taşıyan son belge olmuştur. Bu doğrultuda Orman Genel Müdürlüğü Ekonomi Şubesi Müdürü Faruk Şeker’in standart kereste tiplerini ve buralardaki kereste piyasalarını incelemek üzere Suriye, Lübnan, Filistin ve Mısır’a gönderileceği malumatı tespit edilmektedir.¹⁶⁵

1945 yılı Dışişleri Bakanlığı’nın diplomatik ilişkileri nazarında Lübnan’daki Ermeni faaliyetleri açısından yoğun geçmiştir. Propaganda faaliyetlerine devam eden

¹⁶² TDA, 35679.140791.119/571, 19.04.1944.

¹⁶³ TDA, 8145.52405.1/500, 10.05.1944.

¹⁶⁴ TDA, 38250.153138.7/525, 15.09.1944.

¹⁶⁵ BCA, 109.58.17/30.18.1.2, 20.09.1945.

Suriye ve Lübnan'daki Ermeniler kendileri için Türkiye'den toprak talep etmişlerdir. Bu tür propaganda faaliyetleri ile ilgili tespitlerin en önemlisi 7 Aralık 1945 tarihli *“Lübnan'daki Ermenilerin Türkiye'deki bazı vilayetlerin Sovyet Ermenistan'ına iadesi hakkında bir teşebbüste bulunmak istemeleri üzerine Lübnan Cumhurbaşkanı'nın müdahalede bulunması ve girişimi durdurması”* başlıklı belge olmuştur. Beyrut Başkonsolosluğu'ndan Fatin Rüştü Zorlu tarafından çekilmiş olan şifreli telgrafta Lübnan'daki Ermenilerin diğer yerlerdeki Ermeniler gibi Sovyet Ermenistan'a toprak talep ederken Lübnan Cumhurbaşkanı'nın *“siz Lübnanlı mısınız, yoksa değil misiniz? Eğer Lübnanlı iseniz, Lübnan'a milli riayet etmek mecburiyetindesiniz. Biz Türkiye ile iyi geçinmek fikrindeyiz ve onunla hiçbir davamız yoktur. Binaenaleyh sizin de ona göre hareket etmeniz lazımdır. Eğer kendinizi Lübnanlı addetmeyip Türkiye aleyhinde hareket etmek fikrinde iseniz, biz sizin davanıza karışmayız. Fakat o zaman davanızı halletmek için lütfen başka bir memleket seçiniz ve bizi rahat bırakınız”* şeklinde konuşması Ermenileri bu faaliyetlerinden alıkoymuştur.¹⁶⁶

İnönü döneminde resmi ilişkilerin başlamasından önce tespit edilmiş olan gazete haberleri de mühimdir. Bu döneme ait ilk haber 4 Ocak 1940'ta tespit edilmektedir. Anadolu'da meydana gelen deprem felaketi üzerine dost ülkelerden gelen yardımlar içerisinde Lübnan yardımı da bulunmuştur. Lübnan halkı felaket sebebi ile derin üzüntüye düşmüş ve depremzedelere yardım için bütçeden tahsisat açılması maksadı ile derhal harekete geçmişlerdir. Bu doğrultuda Lübnan matbuatının da bu yardımları teşvike gayret etmiştir.¹⁶⁷

14 Haziran 1941 tarihli haber ise *“Suriyeden kaçanlar yüzünden Toros treni teahhurla geliyor”* başlığı taşımıştır. Haberin içeriğine göre Suriye'de meydana gelen askeri ve siyasi gelişmeler nedeni ile Lübnanlılar ve Suriyelilerin Türkiye yolu vasıtasıyla Balkanlara gitmekte olduğu belirtilmiştir.¹⁶⁸

21 Temmuz 1943'te Vakit gazetesinde yer alan haber kültürel ilişkiler bakımından önem taşımaktadır. Lübnan müftüsünün oğlu Doktor Halit'in Adapazarı ve Hendek depremzedeleri için Beyrut Başkonsolosluğu'na 100 Suriye lirası yardımda bulunduğu belirtilirken Kızılay Cemiyeti'nin yardım ile ilgili teşekkürde bulunduğu

¹⁶⁶ TDA, 35679.140791.97/571, 07.12.1945.

¹⁶⁷ *Son Posta*, 4 Ocak 1940, s.8.

¹⁶⁸ *Tasvir-i Efkar*, 14 Haziran 1941, s.1.

aktarılmıştır.¹⁶⁹ 21 Ocak 1944'te ise Lübnan Başbakanı Riyad es-Sulh'un eşinin başkanlığında toplanan Lübnan Kadınları Komitesi'nin Türkiye'de meydana gelen depremler nedeni ile depremzedelere yardım toplama kararı aldığı bildirilmiştir.¹⁷⁰ Bu dönemde Türkiye'deki meydana gelen depremlerde Lübnan'ın insani açıdan Türkiye ile sıkı ilişkide bulunduğu mevcut haberler doğrultusunda tespit edilmektedir.

5 Şubat 1944 tarihinde Londra eski büyükelçisi Tevfik Rüştü Aras'ın bir süredir Beyrut'ta bulunduğunu ve Lübnan Cumhurbaşkanı Bishera El-Huri tarafından kabul edildiği tespit edilmiştir. Bu kabulde Lübnan Başbakanı Sulh ile Suriye Maliye Nazırı Halid el-Hazm'ın da bulunduğu bildirilmiştir. Görüşme ardından Aras'ın, Beyrut gazetesine verdiği beyanat da haberin içeriğinde bulunmuştur. Aras, Türkiye'nin Araplara karşı daima dostluk beslediğini Arapların Türkiye'ye beslediği dostluktan da çok mütehassıs olduğunu beyan etmiştir.¹⁷¹

2 Mart 1944 tarihinde tespit edilen malumatlar, 21 Ocak'ta Türkiye'de meydana gelen depremlere neticesinde Lübnan yardımları ile ilgili yapılan haberin devamı niteliğindedir. Lübnan Başbakanı'nın validesinin riyasetinde toplanan komitenin Türkiye'deki depremzedeler için 6225 lira yardım topladıklarının ve bu yakın alakaya karşı Türk Kızılay Cemiyeti'nin müteşekkik olduğu bildirilmiştir.¹⁷²

4 Ağustos 1945 tarihinde Türkiye'ye gitmek için Londra'dan dönen Dışişleri Bakanı Hasan Saka'nın iki gün Beyrut'ta kalacağı ve burada muhtemelen Lübnan Hükümeti ile Lübnan'ın bağımsızlığının Türkiye tarafından tanınması hususunda müzakerede bulunmuştur. Konu ile ilgili Türk basınında Anadolu Ajansı Şam Şubesi'nden servis edilen haber de yer almaktadır. Buna göre Saka'nın, Pazar günü Şam'a gelmesinin beklendiği belirtilirken burada da aynı meselenin görüşüleceği bildirilmiştir. Vakit gazetesinde yer alan ikinci haber ise Saka'nın, Suriye ve Lübnan'ın bağımsızlıklarının Türkiye tarafından tanınmasına yönelik görüşme yapacağı aktarılmıştır.¹⁷³

¹⁶⁹ *Vakit*, 21 Temmuz 1943, s.2.

¹⁷⁰ *Ulus*, 21 Ocak 1944, s.1.

¹⁷¹ *Tanin*, 5 Şubat 1944, s.2.

¹⁷² *Ulus*, 2 Mart 1944, s.1.

¹⁷³ *Cumhuriyet*, 4 Ağustos 1945, s.1-3; *Vakit*, 4 Ağustos 1945, s.4.

7 Ağustos tarihinde Türk basınında Saka'nın ziyaretinin devamı ile ilgili malumatlar yer almıştır. Buna göre Hasan Saka'nın, Lübnan ve Suriye Dışişleri Bakanı ile ayrı ayrı görüştüğü belirtilmiştir. Yafa radyosunun bildirisine göre de Saka'nın, Lübnan Cumhurbaşkanı'nın sarayında hususi defteri imzaladığı bildirilmiştir. Ayrıca Lübnan Dışişleri Bakanı Henri Farson tarafından Saka'nın şerefine ziyafet verdiğine yer verilmiştir.¹⁷⁴ Görüşmeler sürecinde Saka'nın öğle yemeğinde Lübnan Cumhurbaşkanı'nın misafiri olduğu, akşamında ise Henri Pharaon tarafından şerefine ziyafet verildiği işbu günün öğle vakti Türkiye'ye hareket edeceği belirtilmiştir.¹⁷⁵

Türk heyeti önceki gün öğle yemeğini Lübnan Cumhurbaşkanı ile akşam yemeğini ise Lübnan Dışişleri Bakanı ile yemiştir. Bu yemeğin iki ülke arasındaki elçi teatisi için görüşmelerin başladığına dair hazırlık mahiyeti taşıması dikkat çekicidir. 7 Ağustos 1945 tarihinde ise Suriye Dışişleri Bakanı ile yaptığı görüşmenin ardından Saka, Türkiye'ye doğru yola çıkmıştır.¹⁷⁶

Hür Fransız Ordusu'nun bildirisi ile birlikte Lübnan, İkinci Dünya Savaşı sonrasında 26 Kasım 1946'da bağımsızlığını kazanmış olsa da bu bağımsızlık kâğıt üzerinde kalacaktı.¹⁷⁷ Ülkede bağımsızlığın sağlanabilmesi için Bishera El-Khoury öncelikle etnik gruplar arasında birliğin sağlanabilmesi adına Ulusal Pakt'ı, 1943 yılında ilan etmişti. Bundan sonra uzun sürmeyecek olsa da ülkedeki çatışmalar durdurulmuş ve Lübnan'ın bağımsızlığına giden süreç başlamıştı. Bununla birlikte Başbakan olarak atanan Sulh, derhal hükümeti kurmuş ve manda idaresinin tamamen kaldırılması için Fransızlarla görüşmelere başlamıştı.

Bu süreçte Lübnan Hükümeti, Lübnan Anayasası'nı değiştirmek ve Fransızlara ayrıcalık tanıyan maddeleri çıkartmak istemiştir. Bunun üzerine Fransız idaresi ise tek taraflı bir harekete izin vermeyeceğini açıklamıştır. Kasım 1943'te toplanan parlamentonun Lübnan'da Fransızlara yönelik ayrıcalıkları kaldırması kararının ardından manda idaresi Lübnanlı üst düzey yöneticileri 11 Kasım günü derhal tutuklamıştır. Fransa'nın bu hareketine karşı müttefiki İngiltere'nin baskı göstermesi

¹⁷⁴ *Cumhuriyet*, 7 Ağustos 1945, s.1-3.

¹⁷⁵ *Akşam*, 7 Ağustos 1945, s.2.

¹⁷⁶ *Cumhuriyet*, 8 Ağustos 1945, s.3; *Ulus*, 8 Ağustos 1945, s.1; *Son Posta*, 8 Ağustos 1945, s.1.

¹⁷⁷ Hakkı Yılmaz Çıyan, "Manda İdaresinden Sonra Lübnan ve Lübnan-Türkiye İlişkileri", Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Elazığ, 2007, s.35-36.

sonucu yöneticiler 22 Kasım 1943 günü serbest bırakılmış ve böylece bağımsız Lübnan Cumhuriyeti kurulmuştur.¹⁷⁸ Bununla Türkiye-Lübnan ilişkilerinin doğrudan ve resmi olarak başlamasına giden sürece girilmiştir. Lakin iki ülke arasındaki ilişkiler Lübnan bağımsızlığını kazanır kazanmaz olmamış öncelikle Fransız askerlerinin ülkeyi boşaltması beklenmiştir. 17 Mayıs 1945'te İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesinin ardından ülkeye Fransız birliklerinin girmesi Lübnan halkının manda idaresine dönmek istememesinden ötürü protestolara yol açmıştır. Bu olayların ardından 1946 yılına kadar Fransız askerleri ülkeyi boşaltmışlardır.¹⁷⁹

Fransızların ülkeyi 1945 yılında terk etmeyi kabul etmesi ile birlikte iki ülke arasındaki ilk münasebetler de başlamış ve Hatay Meselesi'nin de durgunlaşması ile birlikte Türkiye, Lübnan ve Suriye'nin bağımsızlıklarını, 6 Mart 1946'da resmen tanımıştır.¹⁸⁰ Resmi ilişkilerin başlamasının ardından ilk üst düzeyde ciddi adım Lübnan Cumhuriyeti yöneticileri tarafından atılmış Lübnan Cumhurbaşkanı Bishera El-Khoury, Lübnan Başbakanı Sadi Munla ve bakanlar ile birlikte Türkiye'ye ziyarette bulunmuşlardır. Altıntaş'ın aktardığı üzere Lübnan Başbakanı Munla, İstanbul'u ziyaretinin ilk gününde Pera Palas'ta gazetecilere düzgün bir Türkçe ile demeç vermiş burada Lübnanlı öğrencilerin Türkiye'ye gönderilmesi konusunda İnönü ile anlaştıklarını belirtmiş ve daha sonra yapılan başka bir toplantıda da İstanbul'da bir konsolosluk açılacağını deklare etmiştir.¹⁸¹

İki ülke arasındaki ilişkilerde en canlı devir şüphesiz ki tezin de başlığı olan Demokrat Parti dönemidir. Bu döneme de ait arşiv belgeleri ve gazete haberlerinden de tespitler elde edilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin, Lübnan ve Suriye'nin bağımsızlıklarını 6 Mart 1946'da tanımmasının ardından tespit edilmiş olan gazete haberlerine nazaran ilk arşiv belgesi biraz daha geç tarihlidir. İşbu belge 25 Mayıs 1946 tarihlidir. Bu belge Dışişleri Bakanlığı yazısı Bakanlar Kurulu kararı olarak Dışişleri Bakanlığı Umumi Kâtibi, Büyükelçi Feridun Cemal Erkin'in; Fransa,

¹⁷⁸ Çiyan, a.g.t. , s.38. *Ocak 1944 itibarıyla da Fransa manda idaresinden kalan diğer yetkilerini ABD'nin baskısı ile birlikte Lübnan ve Suriye'ye devretmiş ve böylece iki ülke resmen tanınmıştır.*

¹⁷⁹ Çiyan, a.g.t. , s.39.

¹⁸⁰ Mehmet Altıntaş, "Bölgesel Güç Olma Bağlamında Türkiye Lübnan Siyasi İlişkileri (1943-1958)", Nişantaşı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019, s.52.

¹⁸¹ Altıntaş, a.g.t. , s.53-54.

Yunanistan ve Lübnan ile yapılacak hava nakliyatı anlaşmasını Türkiye Cumhuriyeti adına imzalaması için görevlendirildiğini göstermektedir.¹⁸²

10 Temmuz 1946 tarihli bulgu daha önce iki ülke arasındaki ilişkilerde ilk ciddi adım olan Lübnan Cumhurbaşkanı ve beraberindeki heyetin Türkiye'ye gerçekleştirmiş oldukları ziyaret ile ilgilidir. Buna göre Lübnan heyetinin Türkiye'de karşılaştıkları hüsnü kabulden ve Türk yetkililerin ilgi ve nezaketinden duydukları memnuniyet belirtilmektedir. Bu memnuniyet ile ilgili belge İstanbul Valiliği'nden İçişleri Bakanlığı'na gönderilmiş olup Beşera El-Huri ile maiyetindekilerin her fırsatta Türkiye'de, Cumhurbaşkanı İnönü ve diğer yetkililerin göstermiş oldukları ilgiden mütehasıs olduklarını ve bu anıyı daima hatırlayacaklarını belirttikleri aktarılmıştır. İstanbul gezilerinde halkın ilgisi ile karşılaşan heyetin şükranlarını sunarken İstanbul halkını selamlamak fırsatı için İstanbul Valisi'ni Lübnan'a davet ettikleri bildirilmiştir.¹⁸³

16 Eylül 1946 tarihinde iki ülke arasında resmi ticaret ilişkileri ile ilgili ilk belge tespit edilmektedir. Beyrut Büyükelçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen bu belge ile Lübnan Dışişleri Bakanı'nın müracaatta bulunarak Türkiye'den bir ton pirinç satın almak istediklerini ayrıca Türkiye'nin, Lübnan'a başka ne gibi mallar ihraç edebileceğinin bildirilmesini rica ettiği belirtilmiştir. Lübnan Başbakanı ise Türk parasının düşürülmesinin bahsettiği imkânlar doğrultusunda Lübnan'ın ihtiyaçlarını mümkün oldukça Türkiye'den karşılayacaklarını ve cevap beklediklerini bildirmiştir.¹⁸⁴ İktisadi ilişkilere ışık tutan bir başka husus ise 19 Eylül 1946 tarihinde 32 numaralı telgrafa verilen cevap kapsamında tespit edilmektedir. Buna göre şeker ticareti ile ilgili miktarın 2 değil 2.000 ton olduğu buna göre bildiride 2 yazıyor ise düzeltilmesi rica edilmiştir. Bu belgede aynı zamanda Lübnan'ın, Türkiye'den 1.000 ton pirinç ithal edeceği de tespit edilmektedir.¹⁸⁵

1 Ocak 1947 tarihli belge başlığı diplomatik açıdan önem taşımaktadır. "*Lübnan Cumhuriyeti ile Lozan Anlaşması'nın 34. maddesinde konu edilen karşılıklı mal ve mülke ait esasların düzenlenmesi için belirlenen sürenin uzatılması hakkında kanun*

¹⁸² BCA, 111.37.4/30.18.1.2, 25.05.1946.

¹⁸³ BCA, 200.371.18/30.10.0.0, 10.07.1946.

¹⁸⁴ TDA, 38506.154899.59/525, 16.09.1946.

¹⁸⁵ TDA, 38506.154899.57/525, 19.09.1946.

tasarısı” başlıklı belgenin ardından Lozan Barış Antlaşması’ndan kalan emlak meselesi uzun süre daha devam edecektir.¹⁸⁶

31 Ocak tarihli 5 numaralı şifreli telgrafa cevap, 4 Şubat 1947’de verildiği tespit edilmiş olan belgeden Hariciye Vekili’nin Beyrut seyahati için emir notası verileceği anlaşılmaktadır.¹⁸⁷

10 Ekim 1947 tarihli Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak’ın Başbakanlık’a yazısı, Lübnan Hükümeti’nin Ankara Elçiliği için İbrahim El-Ahdab ismine karar verdiği ve tayin için agreman beklendiği belirtilmiştir.¹⁸⁸ Belgenin devamında elçi adayı hakkında malumata yer verilmiş ve Cumhurbaşkanı kararının, bakanlığına iletilmesini arz etmiştir.¹⁸⁹ Bu belge ilerleyen dönemde iki ülke arası ilişkilerde Lübnan tarafında aktif faaliyetler yürütecek olan Ahdab’ın ilk tayin belgesi olup diplomatik ilişkiler açısından oldukça önem taşımaktadır.

Arşiv belgeleri kapsamında ayrıca iki ülke arası ilişkilerde “*Fransa-Türkiye arasında imzalanan Ödeme Anlaşmasına bağlı listeden Suriye ve Lübnan’ın çıkarılması*”, “*TC Hükümet ile Lübnan Cumhuriyeti arasında hava ulaştırmaları hakkında kanun tasarısı*”, Lübnan’da Ermenilerin yürütmeye devam ettikleri faaliyetler ile Türkiye’nin güney sınırı Suriye ve Lübnan’da yaşanan ve bunun Türkiye üzerine olduğuna dikkat çekilen komünist faaliyetler hakkında malumatlar elde edilmektedir.

Bu döneme ait gazete haberlerini incelendiğinde birçok haber tespit edilmektedir. Türk Hükümeti’nin 6 Mart 1946 tarihli Lübnan ve Suriye’yi resmen tanıma kararının ardından bu karar ilgili hükümetlere resmen tebliğ edilmiş ve 8 Mart’ta ise Türkiye’de karar resmen kamuoyuna bildirilmiştir. Bu sebeple ilgili konu basında da yerini almıştır.¹⁹⁰ Ertesi gün ise bağımsızlığın tanınması nedeni ile Lübnan Cumhurbaşkanı’nın dostluk ve iyi dilek telgrafına İsmet İnönü’nün teşekkür telgrafi

¹⁸⁶ BCA, 112.85.14/30.18.1.2, 01.01.1947.

¹⁸⁷ TDA, 38506.154899.1/525, 04.02.1947.

¹⁸⁸ *Angreman: Bir elçi tayin edilirken elçinin gideceği ülkenin muvâfakatini alma işi, tasvip, uygunluk.* Türk Dil Kurumu Sözlükleri, “Agraman”, Erişim Tarihi: 02.05.2024, <https://sozluk.gov.tr/>.

¹⁸⁹ BCA, 131.941.5/30.10.0.0, 10.10.1947.

¹⁹⁰ *Vakit*, 8 Mart 1946, s.2. Ayrıca karar; “*Lübnan Hükümeti’ne Beyrut Başkonsolosluğu tarafından tebliğ edildiği*”, ikinci olarak da “*Lübnan ve Suriye’nin tanınması*” başlığı altında yer almıştır.

göndermiş olduğu Türk basınında yer almıştır.¹⁹¹ 10 Mart tarihli haber ise diplomatik açıdan Haziran ayında Lübnan yetkililerinin Türkiye ziyareti kadar önemli olan Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Hasan Saka'nın, Lübnan'a davet edilmesi kamuoyuna duyurulması ile ilgili olmuştur. Saka, ziyaretinde Başbakan tarafından askeri kıta ve mızıkta takımı ile karşılanmıştır. Lübnan Cumhurbaşkanı'nın davetlisi olmuş, Başbakan tarafından ise onuruna ziyafet verilmiştir. Düzenlenen resepsiyonda iki ülke arasındaki dostane ilişkiler şerefine nutuklar da atılmıştır.¹⁹² 11 Mart'ta ise Lübnan Hükümeti tarafından Türkiye'de diplomatik temsilci atama girişiminde bulunulmuş Washington elçiliği eski müsteşarı M. Muhtar Mojayeş, Ankara Maslahatgüzarı olarak tayin edilmiştir.¹⁹³

Mart ayının sonunda tespit edilen malumatlar iktisadi ilişkiler bakımından önemlidir.¹⁹⁴ Buna göre Lübnan Başbakanı ve Türkiye'nin başkonsolosu arasında yapılan görüşmeler neticesinde Lübnan'ın, Türkiye'den muhtelif cinslerde mallar almak arzusunda olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan başka Karabük demiri, antrasit, naftalin, kasaplık hayvan ve çok miktarda şeker almak istendiği belirtilmiştir. Bu malların nasıl ve ne miktarda verileceği hususunda Türk konsolosunun Başbakan'a bir liste verdiği aktarılırken bununla birlikte iki ülke arasında iktisadi ilişkilerin hızla gelişmekte olduğu tespit edilmektedir.

Lübnan Cumhurbaşkanı'nın, Türkiye'ye gerçekleştireceği ziyaret Türk basınında ilk olarak 31 Mayıs 1946 tarihinde manşet olarak yerini almıştır. Haziran'ın 17'sinde Etimesgut Havaalanı'nda karşılanacağı belirtilen misafirlerin ziyaret programlarının hazırlandığı belirtilmiştir. 3 gün Ankara'da kalacak heyetin öncelikli amacı iki ülke arasında iktisadi ve ticari müzakerelerde bulunmak olacağı aktarılırken ilk günün akşamı Cumhurbaşkanı İnönü'nün, ertesi gün öğlen Dışişleri Bakanı Hasan Saka'nın, akşamında ise Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun düzenleyeceği ziyafete katılacakları bildirilmiştir. Misafirlerin 3 günlük ziyaretleri boyunca Ankara'nın önemli yerlerini de gezdikten sonra 20 Haziran'da Beyrut'a döneceklerine de yer verilmiştir.¹⁹⁵

¹⁹¹ *Vakit*, 9 Mart 1946, s.1.

¹⁹² *Vakit*, 10 Mart 1946, s.4; *Son Posta*, 10 Mart 1946, s.3.

¹⁹³ *Son Posta*, 11 Mart 1946, s.1.

¹⁹⁴ *Akşam*, 31 Mart 1946, s.3; *Tanin*, 31 Mart 1946, s.3.

¹⁹⁵ *Vakit*, 31 Mayıs 1946, s.1.

Bu ziyaret programının ardından en yoğun haberleri bekleneceği üzere 1946-1950 arası dönem ilişkilerinde en ciddi temas olan ziyaretin gerçekleştiği Haziran ayında tespit edilmektedir. İlk olarak 17 Haziran'da yani 31 Mayıs tarihli habere göre misafir heyetin Ankara'ya varmalarının beklendiği programın aksine Lübnan Cumhurbaşkanı'nın beraberinde Başbakan ve Milli Savunma Bakanı ile üç gün sonra Ankara'ya geleceklerinin haberi Türk kamuoyuna duyurulmuş ve onları karşılayacak Türk heyeti ile ilgili malumat verilmiştir.¹⁹⁶

Bishera El-Khoury kendisini ve heyetini taşıyan trenle 20 Haziran 1946 günü saat 11'de Ankara garına varmıştır. Misafir heyeti garda Cumhurbaşkanı İnönü, Başbakan Saraçoğlu, Dışişleri Bakanı Hasan Saka ve Dışişleri Bakanlığı Umumi Kâtibi Feridun Cemal Erkin ve eşlerinin de bulunduğu geniş bir Türk heyeti karşılamıştır. Misafir Cumhurbaşkanı ile eşleri öncelikle İsmet İnönü ve Mevhibe hanımın refakatinde Ankara Palas'a geçmiş, akşamında ise Cumhurbaşkanlığı tarafından şereflerine düzenlenen yemeğe katılmışlardır. Ankara'da yapacakları gezi programı ve katılacakları davetlerden bahsedildikten sonra tekrardan 31 Mayıs tarihli programdan farklı bir şekilde, Pazar günü 19:15'te İstanbul'u ziyaret etmek üzere Ankara'dan ayrılacakları bildirilmiştir. Dikkat çekici bir başka husus ise Türkiye ziyaretleri kapsamında heyeti taşıyan trenin, Adana istasyonundan geçerken Türk halkının misafirleri karşılamak için kalabalık kitleler halinde istasyonda toplanmaları olmuştur.¹⁹⁷ Misafir heyetin ziyaretlerinin önemi Türk basınında “*Dost ve Komşu Lübnan Cumhurbaşkanı Bu Sabah Ankara'da*” manşeti ile yer bulmuştur.¹⁹⁸

İsmet İnönü ve Bishera El-Khoury, Ankara garında yapmış oldukları konuşma ile iki ülke arasındaki samimi dostluk ve işbirliğine dikkat çekmişlerdir. İnönü iki ülke arasındaki geçmişe dayanan bağa vurgu yaptıktan sonra bu sebeple Türk milletinin Lübnan'ın bağımsızlığına karşı derin ve hakiki bir memnuniyet duyduğunu belirtmiştir. Bundan dolayı Lübnan yetkililerinin yaptığı ziyaretin anlamının büyük olduğuna dikkat çekmiştir. Bu ziyareti, iki ülke arasındaki ilişkiler bakımından kıymetli olduğu kadar uluslararası antlaşmaların uygulanması açısından da sıkı ve samimi işbirliği olarak gördüğünü belirtmiştir. Bu nutka cevaben Khoury de konuşma

¹⁹⁶ *Akşam*, 17 Haziran 1946, s.1.

¹⁹⁷ *Akşam*, 20 Haziran 1946, s.1.

¹⁹⁸ *Vakit*, 20 Haziran 1946, s.1-6.

yapmıştır. Öncelikle kendilerine gösterilen hararetli karşılama dolayısıyla duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Türkiye'nin, Lübnan'ın bağımsızlığı için gösterdiği gayrete ve bundan sonra göstermiş olduğu memnuniyete değindikten sonra iki ülke arası münasebetler açısından Lübnan'ın bağımsızlığının tanınmasının kıymetinden bahsetmiştir. Türkiye'nin göstermiş olduğu alakayı Lübnanlıların unutmayacağını belirterek iki ülke arasındaki dostluk ve karşılıklı takdirin her geçen gün kuvvetleneceğine vurgu yapmıştır.¹⁹⁹ Bu nutuklardan tespit edilmiş olan önemli malumatlardan biri de Türkiye Cumhuriyeti'nin, Suriye ve Lübnan'ın bağımsızlıklarını tanıyan ilk komşu devlet olduğudur.²⁰⁰

22 Haziran'da misafirler öncelikle Atatürk'ün kabrini ziyaret etmişlerdir.²⁰¹ Buradan sonra Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in refakatinde İkinci Sanat Okulu'nda incelemelerde bulunmuşlardır. Ardından Hasanoğlu Köy Enstitüsü'nde gerçekleştirmiş oldukları ziyarette öğrenciler ve öğretmenler tarafından büyük ilgi ile karşılanmışlardır.²⁰² Bundan sonra yapılan eğlencilerden oldukça memnun olan Khoury şu sözleri söylemiştir; *“gördüğüm köylü Türk çocukları çalışkan, anlayışlı, zekidirler. Köylerine döndükten sonra memleketlerine, milletlerine iyi hizmetler edecekleri yüzlerinden anlaşılıyor. Onları buraya getiren ve yetiştiren Türk milletinin ve Türk devletinin başını ve onun hükümetini bu güzel başarıdan dolayı tebrik ederim”*.²⁰³

Misafir heyet hususi trenle 23 Haziran'da İstanbul'a hareket etmiş ve vardıklarında Vali Lütfü Kırdar ile şehrin ileri gelen yöneticileri ve geniş halk kitlesi tarafından karşılanmışlardır. Karşılama kıtasını teftiş ettikten sonra kendilerine tahsis edilen motorla Dolmabahçe rıhtımına buradan araçla Pera Palas'a geçtikleri belirtilmiştir. Şehirde birkaç gün kalacakları ve şehrin temaya layık yerlerini gezecekleri bildirilmiştir. Khoury, burada ziyarette gösterilen hüsnü kabulden ve şahsı ile ülkesine karşı ilgi sebebi ile Türk basınına şükranlarını iletmiştir. Türkiye'de ziyaret ettiği yerler ile Türkiye'nin gelişimine duyduğu hayranlığı dile getirmiş ve

¹⁹⁹ *Akşam*, 21 Haziran 1946, s.1; *Cumhuriyet*, 21 Haziran 1946, s.1-2.

²⁰⁰ *Vakit*, 21 Haziran 1946, s.1.

²⁰¹ *Vakit*, 23 Haziran 1946, s.1.

²⁰² *Vakit*, 22 Haziran 1946, s.7.

²⁰³ *Akşam*, 23 Haziran 1946, s.1-5.

burada gördüğü ilginin ülkesine dönünce kendisini ne kadar memnun ettiğini anlatacağını bildirmiştir.²⁰⁴

25 Haziran 1946 tarihinde Akşam gazetesinde “*Misafirlerimiz dün şehri ziyaret ettiler*” başlıklı yazı oldukça dikkat çekicidir. Lübnan Cumhurbaşkanı, Galata’daki Katolik kilisesine düzenlediği ziyareti burada gömülü olan babası Reşid El-Khoury’nin kabrini de ziyaret etmiştir. Şehirdeki gezisine Vali Kırdar da eşlik etmiş, hususi mahiyette bir gezi olduğu için de bir program hazırlanmamıştır. Bunun haricinde aynı gün Khoury’e refakat eden Lübnan Başbakanı Sadi El-Munla, Türk gazeteciye beyanatta bulunmuştur. Haberin ilgili bölümünde ilk olarak Başbakan hakkında malumat verilmiştir. Buna göre Munla’nın 1914 senesinde İstanbul hukuk fakültesinden mezun olduğu, anne tarafından İstanbullu olduğu ve dayılarının halen Kadıköy’de ikamet ettiği belirtilmiştir. Türk Hükümeti’nin kendilerine ikramı ve seyahatlerindeki sadakat ve muhabbeti dile getirmiştir. Ziyaretlerinin hiçbir siyasi maksadı olmadığını yalnız karşılıklı emlak meselesi ve vize kolaylıkları sağlama işinin görüşüldüğünü belirtmiştir. Konuşmasında ayrıca Cumhurbaşkanı İnönü’nün sanayi mekteplerine Lübnanlı öğrencilerin de kabul edileceğini belirtmesinden çok mütehasıs olduklarını söylemiştir.²⁰⁵

Misafir heyetin 27 Haziran sabahı Türkiye’den ayrılmaları Türk basınında geniş yer bulurken Akşam gazetesinde yer alan bir haber oldukça dikkat çekicidir. İşbu haberde Türkiye, Suriye, Irak ve Lübnan arasında bölgesel bir anlaşmadan bahsedilmektedir. Lübnan Hükümeti sözcülerinden birinin basın toplantısında vermiş olduğu beyanat doğrultusunda hazırlanan haber sonucu bu bilgi tespit edilmiştir. Haberin içeriğinden toplantıda Lübnan Başbakanı Munla’nın da bulunduğu ve beyanatı verenin Lübnan parlamentosu Dışişleri Komisyonu Başkanı Habip Eba Şıklan olduğu belirtilmektedir. Yapmış olduğu beyanatta bu devletler arasında Birleşmiş Milletler dâhilinde dahi anlaşma bulunmadığını bu yönde bir adımın resmi olarak da atılmadığını ancak kendisini ümitli olduğunu belirttiği tespit edilmektedir.²⁰⁶ Misafir heyet hususi tren ile memleketlerine dönmek için İstanbul’dan hareket etmeden önce de garda gazetecilere açıklamalarda bulunmuşlardır. Beshara El-Khoury

²⁰⁴ *Akşam*, 24 Haziran 1946, s.1-2.

²⁰⁵ *Akşam*, 25 Haziran 1946, s.1-3.

²⁰⁶ *Akşam*, 25 Haziran 1946, s.1; *Vakit*, 25 Haziran 1946, s.1.

“gözümüz arkada kalıyor. Cumhurbaşkanınız İsmet İnönü’yü memleketimize davet ettik... yakında bizi şereflendirecektir” derken gazetecilere de davette bulunmuştur. Başbakan Munla ise “bir ayağım burada kaldı. Bizim gibi küçük bir devletin sizlere yapabileceği en iyi şey saadet ve refahınız için dua etmektir. Matbuat mensuplarına teşekkürlerimizi söyleyin; onları da bekliyoruz” demiştir.²⁰⁷

Lübnan yüksek heyetinin Türkiye’ye yaptığı resmi ziyaretten 1 ay sonra 24 Temmuz 1946’da, içinde Türkiye’nin Lübnan Elçisi Celal Osman Abacıoğlu ve eşinin de bulunduğu 70 yolcu ve 508 ton eşya ile Aksu vapuru, Doğu Akdeniz seferine çıkmıştır.²⁰⁸ İkili ilişkiler hususunda önemli bir başka durum ise 4 Aralık’ta, Lübnan Cumhuriyeti’nin milli bayramı münasebetiyle Cumhurbaşkanı İnönü’nün mevkiidaşına göndermiş olduğu tebrik mektubu ile cevaben gelen teşekkür telgrafi teati edilmiştir.²⁰⁹

13 Ocak tarihli Akşam gazetesinde yer alan “Günler Geçerken” başlıklı köşe yazısı gelişmekte olan siyasi ilişkilerin kültürel yansıması açısından değerlendirilebilmektedir. Yazar tarafından genel olarak Türk milletinin yabancı boyunduruğundan kurtulan her millet için memnuniyeti vurgulanırken Lübnan’ın yabancı askerlerden arınması sureti ile tam bağımsızlığına en çok sevinenlerden birinin kendisi olduğuna dikkat çekmiştir. Lübnan’ın bağımsızlığından duyduğu memnuniyeti özel olarak Lübnan halkının çalışkan, terbiyeli, zevk sahibi, şen, sevimli, yaratılıştan medeni ve Türk dostu olduğunu ifade etmiştir. Gezdiği ülkeler arasında incinmediği tek yerin Lübnan olduğunu belirten yazar her etnik ve dinsel grubun Türklere karşı dostluk beslediğini belirtmiştir. Yakın zamanda yaşanan zorlu şartlara rağmen her türlü siyasi safhada dahi bu kültürel bağlılığın sürdüğüne dikkat çekmiştir. Bu bağın önceki sene Lübnan Cumhurbaşkanı’nın resmi ziyaretindeki dostluk politikasının sadece bir siyaset icabı değil aynı zamanda milletinden aldığı sempati kuvvetine de dayandığını belirtmiş ve iki ülke arasında dostluk cemiyeti kurulmasını devlet adamlarına tavsiye etmiştir.²¹⁰

²⁰⁷ Akşam, 28 Haziran 1946, s.2.

²⁰⁸ Akşam, 24 Haziran 1946, s.2.

²⁰⁹ Vakıf, 4 Aralık 1946, s.3.

²¹⁰ Akşam, 13 Ocak 1946, s.1.

İki ülke arasındaki bu yoğun gündem bir süre durulmuş ardından siyasi ve iktisadi mahiyette olan bir görüşme olmuştur. Bu doğrultuda Türkiye'deki Lübnanlı muhacirlerin malları hakkında iki ülke arasında antlaşma tatbik edilmek üzere bir Lübnan heyetinin Ankara'ya gelmekte olduğu bildirilmiştir. Tatbik edilmesi planlanan bu antlaşmanın daha şimdiden Lübnan Meclisi tarafından tasvip edildiği vurgulanmıştır.²¹¹ İlerleyen süreçte iki ülke arasında Türkiye'deki Lübnan emlaki ile ilgili meseleler hakkında yakında tam bir anlaşmaya varmak için Türk Hükümeti ile görüşmek üzere Lübnan'ın Ankara maslahatgüzarı Türkiye'ye gelmiştir.²¹²

İkili ilişkilerde Lübnan Cumhurbaşkanı'nın Haziran 1946'da Türkiye'yi resmi ziyareti kadar önemli olabilecek bir olay olarak İsmet İnönü'nün iade-i ziyareti görülebilir. Bu ziyarete ilişkin Kahire Radyosu'nun bildirisine göre; İsmet İnönü'nün Ekim ayında Lübnan ve Ürdün'e yönelik seyahate çıkacağı, programında önce Beyrut'a sonrasında ise Amman'a gideceği belirtilmiştir.²¹³ Lakin ne arşiv belgelerinde ne de gazete haberlerinde Ekim ayında bu ziyaretin gerçekleştiği tespit edilememiştir.²¹⁴

13 Haziran 1947'de Türkiye'de bulunan Lübnan Elçisi Muhtar Elmuhayyeş'in, 12 Haziran'da Ayaspaşa'daki konsoloshanede Türk ve yabancı basın mensuplarına Lübnan'daki seçimler hakkında vermiş olduğu malumatların yanı sıra iki ülke arasındaki ilişkilere de değinen konuşması oldukça önemlidir. Öncelikle seçimler hakkında konuşan Elçi, sonrasında Lübnan Cumhuriyeti'nin bütün komşularına olmakla beraber bilhassa Türkiye'ye büyük önem vermekte ve Türk-Lübnan münasebetlerini ön planda saydığını belirtmiştir.²¹⁵ Türkiye-Lübnan ilişkilerinin pek samimi olduğunu bu samimiyetin, Lübnan Cumhurbaşkanı'nın Türkiye'yi ziyaretinin ardından daha fazla arttığını söylemiştir.²¹⁶

²¹¹ *Akşam*, 5 Mayıs 1947, s.2; *Cumhuriyet*, 6 Mayıs 1947, s.1.

²¹² *Cumhuriyet*, 12 Nisan 1947, s.3.

²¹³ *Akşam*, 12 Mayıs 1947, s.1.

²¹⁴ *İnönü Vakfı'nın vermiş olduğu liste ile de İsmet İnönü'nün, Lübnan'a ziyarette bulunmadığı teyit edilmektedir. İsmet İnönü'nün 1924 – 1973 Arası Yurtdışı gezileri – İnönü Vakfı, İsmet İnönü, İsmet İnönü Kimdir, İsmet İnönü Hayatı, İsmet İnönü Resimleri (ismetinonu.org.tr), Erişim Tarihi: 26.02.2024.*

²¹⁵ *Vakit*, 13 Haziran 1947, s.1-5.

²¹⁶ *Cumhuriyet*, 13 Haziran 1947, s.1-3.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin, 1944'te Chicago'da imzalanan milletlerarası sivil havacılık anlaşması hükümlerine dayanarak 16 Eylül 1947 tarihinde Lübnan Hükümeti ile hava ulaştırmalarına dair anlaşma imzalanmıştır.²¹⁷

Bu devirde iki ülke arasındaki iktisadi ilişkiler de siyasi ilişkilere bağlı olarak gelişim göstermiştir. Bu doğrultuda 1947 yılında Lübnan basınından alınan malumatla Eylül ayında ülkenin hububat stoklarının ayın ortalarına kadar zor dayanacağı öğrenilmiştir. Bu ihtiyacı dış ülkelerden karşılayacak olan Lübnan, Türkiye'den de 15.00 ton buğday alacağını bildirmiştir.²¹⁸ Bu buğdayların Beyrut Limanı'na gönderildiği bildirilirken ay sonuna kadar Lübnan'ın Türkiye'den 9000 ton daha buğday satın alacağı aktarılmıştır.²¹⁹ Bunun yanında 30 Ekim'de Türk basınında yer alan haberden; son haftalarda Lübnan'ın, Türkiye'den fazla miktarda sadeyağ ithal ettiğini ve bu sayede ülkede yağ fiyatlarının düşmeye başladığı tespit edilmektedir. Bu doğrultuda ülkedeki ürünlerin değerinde genel bir düşüklük olduğu belirtilmiştir.²²⁰

Demokrat Parti iktidarı dönemindeki birçok açıdan ilişkilere etki etmesi sebebi ile DP'nin iktidara geldiği Mayıs 1950 öncesi gazete bulguları da oldukça önemlidir. Bu yıla ait ilk bulgu 3 Ocak'ta tespit edilmiş olup kültürel değer taşımaktadır. Bu haberle birlikte Mart ayında Stockholm'de gerçekleştirilecek olan Dünya Greko-Romen Güreş Şampiyonası hakkında bilgi verilmiştir ki bu haberden Türkiye ve Lübnanlı güreşçilerin de turnuvada yer alacakları tespit edilmiştir. Bu haberden de görüldüğü üzere DP döneminde de devam edecek şekilde sportif ilişkilerin kültürel ilişkiler bağlamında etkisinin büyük olduğu anlaşılmaktadır.²²¹

Siyasal ilişkiler anlamında 1950 yılında tespit edilen ilk ve oldukça mühim olan haber 11 Şubat 1950 tarihli'dir. İlgili haber henüz DP iktidarı öncesi döneme ait olsa da DP dönemindeki ilişkilere de siyasal açıdan etkisi bulunan bir durumun öncülü niteliğindedir. Bu durum başlıktan da anlaşılabilir şekilde "*Lübnan hiçbir bloka dahil değildir*" olmuştur. Haber, Beyrut caddelerinde atılan komünist nümayişlere karşı parlamentoda Başbakan Riyad Es-Sulh'un konuşmasına dayanmaktadır.

²¹⁷ *Cumhuriyet*, 17 Eylül 1947, s.3.

²¹⁸ *Miktar*, haberde "15.00 ton" olarak belirtilmiştir. Bunun "15 ton" mu yoksa "15.000 ton" mu olduğu bilinmemektedir.

²¹⁹ *Vakit*, 18 Eylül 1947, s.5.

²²⁰ *Vakit*, 30 Ekim 1947, s.4.

²²¹ *Yeni İstanbul*, 3 Ocak 1950, s.2.

“Komünistlerin memleketin güvenliğine tecavüz ettikleri için tedbir alınacağı” söyleyen Başbakan, dünyanın bölünmüş bulunduğunu, iki blok karşısında Lübnan’ın siyasetini soran bir milletvekiline de *“biz ne o bloka ne de öteki bloka mensup değiliz, gayemiz elimizden geldiği kadar dünya sulhuna hizmet etmektir”* cevabını vermiştir.²²² Bu durum özellikle 1955 yılında DP’li yöneticilerin Lübnan’ı, Bağdat Paktı’na dâhil etme çabalarını boşa çıkartacak olan gelişmelerin başında yer almaktadır.

16 Şubat 1950 tarihinde kültürel ve iktisadi ilişkiler kapsamında iki önemli gelişme bulunmaktadır. İlk olarak kültürel mahiyet taşımakla birlikte Lübnan Futbol Federasyonu’nun maç yapmak arzusu ile Türkiye Futbol Federasyonu’na başvurduğu Türk basınında bildirilmiştir. Komşu memleketlerle maç yapmayı da arzu ettiğinden 2 Nisan’da Lübnan’da oynanması düşünülen maç için TFF’nin ise en kısa sürede cevap vereceği aktarılmıştır. Haberin devamında İtalya, İran ve Lübnan maçlarının aynı gün yapılması mümkün olduğu takdirde eşi görülmemiş bir hadise gerçekleşeceğine dikkat çekilmiştir. Ayrıca Lübnan maçına hiç forma giymemiş oyuncuların olduğu bir takım çıkarılmasının muhtemel görüldüğü de belirtilmiştir.²²³ İktisadi mahiyetteki gelişme ise Tüccar Derneği’nin 5-20 Nisan arası Tarsus vapuru ile Lübnan ve Yunanistan’a seyahat programı hazırlığında bulunması olmuştur.²²⁴

11 Mart’ta Anadolu Ajansı’nın Ankara’dan servis ettiği habere göre; *“bazı Lübnan gazetelerinin Atina radyosuna atfen Türk Hükümeti’nin Arap devletleri hükümetlerine 5 sene müddetli askeri ve iktisadi anlaşma projeleri tevdi ettiği”* iddia edilmiştir ki Türk Dışişleri Bakanlığı’nın bu iddianın asılsız olduğuna yönelik açıklaması haberin devamında yer almıştır.²²⁵ DP döneminin önemli özelliklerinden biri ABD eksenli bir Orta Doğu politikası yürütülmesi olmuştur. Aynı tarihli bir başka haberde ABD’nin de Orta Doğu politikasındaki ilk değişimlerin ortaya çıkışının Türk basınına da yansımış olduğu tespit edilmektedir. Kahire’de yapılan toplantıya Yakın ve Orta Doğu’nun 14 ülkesinden ABD’li diplomatlar katılmıştır. Toplantının asıl amacı komünizmin, petrolden nasıl uzak tutulacağı ve petrol zengini Orta Doğu’da komünist yayılmasının önüne nasıl geçilebileceğinin müzakere edilmesi olmuştur.

²²² Zafer, 11 Şubat 1950, s.3.

²²³ Zafer, 16 Şubat 1950, s.3-6.

²²⁴ Yeni İstanbul, 16 Şubat 1950, s.3.

²²⁵ Akşam, 12 Mart 1950, s.2.

4 Nisan 1950’de tespit edilmiş olan haber ile bu sene ilk kez yapılması planlanan Enternasyonel Basketbol Şampiyonası’nın başladığını bildirilmiştir.²²⁶ Bu turnuva doğrultusunda ilk olarak 5 ülke davet edilmiş ancak Fransa ve İtalya’nın son anda gelmeyeceklerini bildirmeleri ile birlikte turnuvanın Türkiye, Lübnan ve Suriye arasında gerçekleşmesi kararlaştırılmıştır. İstanbul’un 500. fetih yıldönümü münasebetiyle 4 yıl boyunca düzenlenecek olan turnuvaya Lübnan ve Suriye takımları 2 aydır hazırlık içerisinde olmuş ve Türkiye Milli Basketbol Takımı ise 15 gündür Çapa Erkek Lisesi’nde kampta bulunmuştur. Bu yıl Türkiye, Suriye ve Lübnan arasında gerçekleşecek olan turnuva programında Türkiye ile Lübnan maçının son gün olan 8 Nisan Cumartesi günü yapılacağı ise basın aracılığı ile kamuoyuna bildirilmiştir.²²⁷

4 Nisan’da Suriye Milli Basketbol Takımı Toros ekspresi ile Lübnan Milli Basketbol Takımı ise uçakla İstanbul’a varmış ve heyetler arası akşam yapılan toplantı ile fikstürün kesinleşmiştir. Buna göre öncekinden farklı olan programın; 6 Nisan’da Suriye-Lübnan maçı, 8 Nisan’da ilk maçın mağlubu ile Türkiye arasında, son maçın ise ilk maçın galibi ile Türkiye arasında 9 Nisan’da yapılacak şekilde kararlaştırılmıştır. Turnuva ile ilgili yapılan haberde aynı zamanda Lübnan takımının çok kuvvetli olduğu hakkındaki duyum aktarılmıştır.²²⁸ Turnuvanın düzenlendiği bu tarihlerde Toros Ekspresi Konferansı toplanmıştır. Buna göre ekspresin geçtiği yerlerde vize kolaylıkları sağlanabilmesi hususunda 9 Nisan’da Bağdat’ta bir konferans düzenleneceğine basında yer verilmiştir. İki ülke arası ilişkilere doğrudan bir etkisi olmasa da bu konferans ardından ekspresin Mısır’a uzatılması yahut da İsrail sınırına kadar uzaması maksadıyla Lübnan demiryolu yetkilileri ile görüşme yapılmasının muhtemel olduğu ise dikkat çekici bir gelişme olmuştur.²²⁹

Sportif faaliyetlerin iki ülke arası kültürel ilişkilere yansımaları olarak 16 Nisan’da tespit edilen başka bir örnek ise Türk basketbolcuların Lübnan’a davet edilmesi ile ilgidir ki düzenlenmesi Demokrat Parti’nin iktidara geldiği tarihlerde olacaktır. Nisan

²²⁶ 4 yıl sürecektir olması ilk turnuvanın olmasa da sonraki üç turnuvanın DP iktidarı döneminde olacağını gösterir.

²²⁷ Son Posta, 4 Nisan 1950, s.1; Yeni İstanbul, 4 Nisan 1950, s.4.

²²⁸ Son Posta, 5 Nisan 1950, s.1. 7 Nisan ve 9 Nisan haberlerine göre fikstür gereği Türkiye ilk maçın mağlubu Suriye ile karşılaşmış ve galip gelmiştir. Bu sebeple haberin yapıldığı günün akşamında Türkiye’nin Lübnan Milli Basketbol Takımı ile karşılaşacağı bildirilmiştir.

²²⁹ Yeni İstanbul, 5 Nisan 1950, s.2.

ayında İstanbul'da düzenlenen basketbol turnuvasının ardından Türk Milli Basketbol Takımı ve Galatasaray Basketbol Takımı oyuncuları Lübnan'a davet edilmiş ve bunun üzerine takımların birkaç maç düzenlemek için Mayıs ayında Lübnan'a gidecekleri bildirilmiştir. Bu davet doğrultusunda iki ülke milli takımlarının bir maç yapacakları, Galatasaray'ın ise iki maç oynayacağı kaydedilmiştir.²³⁰

Daha önce 1946'da tespit edilmiş olan ilişkilere dair bulguda olduğu gibi 17 Nisan 1950'de tespit edilen haber de Lübnan'ın, Türkiye'den canlı hayvan istediğine yönelik iktisadi mahiyette bir haberdir. Haberin içeriğinde bu tarihteki ithalat talebinin nedeni olarak Suriye ile iktisadi ve ticari ilişkileri kesilen Lübnan'ın ihtiyacı olan malların ithalatı için Türkiye'ye başvurduğu belirtilmiştir. Başvuru doğrultusunda Türkiye Cumhuriyeti Ticaret ve Ekonomi Bakanlığı, Lübnan'a gönderdiği el yazısı ile davar ve hayvan ihracının kayıtsız şartsız serbest bırakıldığını bildirmiştir. Ayrıca Lübnan'ın başka hayvan ürünleri ve gıda maddeleri talebinin de olduğu kaydedilmiştir.²³¹

İstanbul Tüccarlar Derneği üyelerinin Mısır ve Lübnan'a düzenledikleri seyahatten bahsedilen 22 Nisan tarihli haber iktisadi ilişkiler açısından oldukça önemlidir. İstanbul'a dönen kafilenin başkanı Ahmet Hamdi Başar'ın basına verdiği beyanat önemlidir ki kafilenin misafir olduğu ülkelerde karşılaştıkları kolaylıklardan bahsetmiştir ve Beyrut limanına vardıklarında Lübnan Hükümeti'nin konduğu olduklarını öğrendikleri belirtmiştir. Beyrut Ticaret Odası'ndaki temaslarının iki ülke ticareti için faydalı olduğuna dikkat çekmiştir. Serbest liman olan Beyrut limanı ile Türkiye'nin ticaretinin ne şekilde gelişebileceğini gördüklerini de kaydetmiştir. Konuşmasının sonunda Mısır ve Lübnan gümrük memurlarına, kendilerini misafir eden Lübnanlı ve Suriyelilere, Lübnan Hükümeti'ne ve Başbakanı adına kendilerine ziyafet vererek Türkçe hitap eden Lübnan Dışişleri Bakanı Refet Bey'e teşekkürlerini bildirmiştir.²³²

DP'nin iktidara geleceği 14 Mayıs seçimlerinden hemen önce, 11 Mayıs'taki haberde İstanbul karması basketbol takımının Lübnan'a gittiği bildirilmiştir. Haberin devamında sporcuların isimlerine yer verilirken Türk basketbolcuların Lübnan'da 4

²³⁰ *Son Posta*, 16 Nisan 1950, s.8.

²³¹ *Son Posta*, 17 Nisan 1950, s.2.

²³² *Son Posta*, 22 Nisan 1950, s.2.

maç yapacakları kaydedilmiştir.²³³ 12 Mayıs'ta iki ülke arası ilişkilere dair doğrudan bir haber olmasa da içeriği DP'nin Orta Doğu politikalarına etkisi bakımından önemlidir. İlgili haberde BM Lübnan delegesi Malik'in açıklamasına yer verilmekle birlikte bu beyanatta Malik, Orta Doğu'nun bir komünist faaliyetine sahne olabilmesinin muhtemel olduğunu ve bölgede Sovyetlerin, Uzak Doğu'dan daha çok kazanabileceği şeyler olduğunu vurgulamıştır.²³⁴ Ki bu durum gerek ABD'nin gerekse DP Hükümeti'nin bölgeye komünizm sızması yaşanmaması adına çaba göstermelerine ve bu doğrultuda bölgesel işbirliği için bir pakt kurulması fikrini benimsemelerine sebep olmuştur.

²³³ *Yeni İstanbul*, 11 Mayıs 1950, s.2-5.

²³⁴ *Akşam*, 12 Mayıs 1950, s.5.

II. BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI VE ORTA DOĞU İLE SİYASAL İTTİFAKLAR

Demokrat Parti'nin kuruluşu Türk siyasal yaşamında büyük bir öneme sahip olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından 1946 yılında kuruluşu ile Türkiye Cumhuriyeti'nde gerçek anlamda çok partili hayata geçişi sağlamıştır. Bundan dört yıl sonra 14 Mayıs 1950 günü yapılan seçim sonucunda elde ettiği başarı ile 27 yıllık tek parti iktidarına son vermiştir. CHP'nin katı devletçi politikalarının aksine yeni iktidar partisinin ilk farklılığı liberal bir politika benimsemiş olmasıdır. Demokrat Parti dönemi Türk dış politikası; DP Hükümeti'nin benimsemiş olduğu politikalarla dış siyasa uygulamaları, bu dönemde dünyada ve Türkiye'nin yakın çevresinde yaşanan önemli olaylar başlık alınarak değerlendirilecektir. Kısaca bu olaylar; *Kore Savaşı*, *NATO Üyeliği*, *Orta Doğu Komutanlığı*, *Bağdat Paketi*, *Bandung Konferansı*, *Süveyş Krizi*, *Eisenhower Doktrini*, *Bağdat Darbesi* ve *Lübnan Bunalımı* başlıkları altında listelenmektedir.

Birçok çalışmanın ortak çıkarımı CHP'nin son döneminde Truman Doktrini, Marshall Planı ve NATO başvurusu ile başlayan Batı'ya yakınlaşma doğrultusunda DP dönemi dış politikası büyük oranda CHP'nin devamı olarak nitelendirilmektedir. Ama dikkat edilmesi gereken husus “*büyük oranda*” tabiridir. Bundan anlaşılacak olan ise bu dönem dış politikasında dikkat çekici nokta “*birebir aynı*” ilkeler üzerinden hareket edilmediğidir. Bu tür bir düşünce detaylıca incelendiğinde ilgili dönem hakkında Olcay Özkaya Duman ve Haktan Birsnel'in çalışmalarında yapmış oldukları yorum önemli bir örnek olma niteliği taşımaktadır. Duman ve Birsnel'e göre; “*DP iktidarının dış politika hamleleri CHP döneminin bir devamı gibi görülse de bu partinin sosyo-kültürel yapısı gibi etkenler Atatürk ideallerinden uzaklaşılan en temel durumlardan olmuştur. DP, ekonomik alan başta olmak üzere birçok alanda*

*liberalleşme girişimleri ile Batıcı daha doğrusu Amerikancı şekilde hareket etmiştir”.*²³⁵

Baskın Oran’a göre ise; “Menderes dönemi Türk dış politikası, geleneksel Batıcılık çizgisini izlemiş ama en az onun kadar geleneksel olan dengcilik ve statükoculuk çizgisinden ciddi bir sapma niteliği taşımıştır. Bunun yanında Menderes’in politikaları gerek Doğu/Batı arasında, gerekse Batı’nın kendi içinde dengeleri gözetmemiştir. Her iki açıdan da yalnızca ABD’ye bağlılık ve bağımlılık göstererek ve aradaki uluslararası gelişmeleri izlemeyerek, kendini sınırlamıştır. Diğer yandan Menderes dönemi yine Türk dış politikasının geleneksel özelliklerinden olan meşruiyet ve ihtiyat faktörlerine önem verme politikasından da uzaklaşmıştır. Aktif bir dış politika yürütmüş, ama risklerle dolu olduğuna dikkat etmemiştir”.²³⁶ Bu doğrultuda ABD ile ortak hareket eden DP yönetimi, bölgede milliyetçilik akımının ilgi kazandığı dönemde Orta Doğu devletlerini, Batı Bloğuna katılmaya zorlaması ve Sovyetlerin saldırgan tutumunu terk etmeye başladığı dönemde çevreleme politikasına dâhil olması uluslararası gelişmelerin izlenmediğine örnek olmaktadır. Ayrıca özellikle 1957 yılında Suriye ile yaşanan bunalımda DP yöneticilerinin aldığı riskler ülkeyi savaşın eşiğine getirmiştir.

2.1. KORE SAVAŞI ve NATO ÜYELİĞİ

DP döneminin en önemli dış politika gelişmesi olarak “Batı eksenli” bir dış politika benimsemiş ve bu durumu hazırlayan başlıca etken elbette ki NATO’ya üyelik olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan iki bloklu ortamda Türkiye, kuruluş döneminde olduğu gibi siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel ve güvenlik ölçütleri çerçevesinde kendisini bir Avrupa devleti olarak görmeyi hedeflemiş ve bu görüşünü Avrupa’ya da kabul ettirmeye yönelerek Avrupa içinde eşit ve önemli bir devlet olarak yer almayı hedeflemiştir.²³⁷ Bu dönemde özellikle Sovyetlere karşı duyulan güvenlik endişesinden yeni ittifaklar ve paktlar içerisinde yer almak amaçlanmıştır. Savaş sonrası Sovyetlerin, Doğu Avrupa’da kurduğu idare ve bunun yanında Türkiye ve Orta

²³⁵ Olcay Özkaya Duman, Haktan Birsell, “Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası ve Bu Politikanın Dinamiklerine Etki Eden Dış Gelişmeler”, *Atatürk Dergisi*, C.1, S.1, s.304.

²³⁶ Oran, a.g.e. , s.498.

²³⁷ Özkaya Duman, Birsell, a.g.e. , s.305.

Doğu gibi stratejik bir alanda giriştiği yayılmacı politika Batılı devletleri ilgilendiren konulardan olmuştur.

Bu doğrultuda savaş sonrası yeni düzenin tesisi ve bu düzenin korunması adına kurulan Birleşmiş Milletler’de, Sovyetler Birliği’nin vetoları nedeni ile Güvenlik Konseyi’ni işleyemez hale getirmesi, Batı’yı harekete geçirecek bir başka durum olmuştu. Bundan dolayı beş Avrupa devleti, aralarında Brüksel Antlaşması’nı imzalayarak saldırıya maruz kalmaları durumunda ortak hareket etmeyi amaçlamışlardı. Lakin bu beş devletin askeri güçleri bir Sovyet saldırısına karşı koyabilecek güçte değildi. Batı’nın en büyük askeri gücü ABD’ye muhtaç olan Avrupalı devletler 4 Nisan 1949’da imzalanan Kuzey Atlantik Antlaşması ile güvenlik hususunda rahat nefes alabilmişlerdi.²³⁸ Bu antlaşma imzalandığı ilk andan itibaren savaş sonrası Sovyetlerin yoğun baskısına maruz kalan Türkiye tarafından ilgi ile karşılanmış ve Batı’nın güvenliğinin sağlanabilmesi için antlaşmanın Atlantik ile sınırlı kalmaması, bu tür bir antlaşmaya Akdeniz’in de dâhil edilmesi talep edilmişti.

Türkiye’nin, bu tarihlerde içinde bulunduğu durumda, NATO gibi bir teşkilâta girmek arzusunu göstermesi son derece anlaşılır bir davranıştı. Her ne kadar ABD ve İngiltere, manen Türkiye’nin yanında görünüyorlar ve ayrıca ABD, Türkiye’ye askeri yardım yapıyorsa da Türkiye yalnızlığını kuvvetli bir şekilde hissediyordu. Herhangi bir savaş durumunda ise Türkiye’ye yardım edileceğinden emin olmak güçtü. Bunun sebebi olarak Çekoslovakya’daki darbe önemli bir örnekti ki darbeden sonra Batı’nın gösterdiği reaksiyon yok denecek kadar az olmuştu. Bu durum Türkiye’yi, karşı karşıya bulunduğu potansiyel tehlikeyi azaltabilecek bir çare bulmaya zorlamaktaydı ki eğer NATO’ya girebilirse NATO devletlerinin herhangi birine yapılacak bir saldırı hepsine yöneltilmiş sayılacağından rahat nefes almak imkânı olacaktı. Kaldı ki Rusya esasen kendisini ABD ile savaşa sürükleyecek bir girişimi göze alamayacağından dolayı NATO’ya girmekle sadece yardım görmek açısından değil caydırıcılık kuvveti kazanmak açısından da bir rahatlık elde edilmiş olacaktı. Bütün bu sebeplerle Türkiye

²³⁸ Gönübol, Ülman, a.g.e. , s.224; Gürün, a.g.e. , s.257; Mehmet Saray, *Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye’nin NATO’ya Girişi III. Cumhurbaşkanı Celâl Bayar’ın Hatıraları ve Belgeler*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 3. Baskı, 2019, s.120.

1950 yılının Mayıs ayı başlarında (*CHP iktidarı dönemi*) NATO'ya girmek için resmen müracaatta bulunmuştu.²³⁹

Bu başvuru üzerine yapılacak tartışmalar ilerleyen yıllarda, Türkiye'nin Lübnan ile ilişkilerini de canlandıracak gelişme olarak hem Türkiye'nin hem de Batılı devletlerin ilgisini Orta Doğu'ya yöneltmelerinin başlangıcı olmuştu. Başvuru ile birlikte Türklere, İngilizlerle olan ittifakı canlandırmak amacıyla Orta Doğu'da batı taraftarı bir ittifak kurma ya da Amerikan desteği ile İngiltere, Fransa, Yunanistan ve Türkiye'nin katılacağı Atlantik Paketi'ne benzer bir Akdeniz Paketi kurmaları alternatifi sunulmuştu.²⁴⁰ İngilizler ise bu sırada Orta Doğu'daki güçlerini yeniden kazanmaya çalışıyorlardı ki Türklerin NATO'ya katılmak yerine İngilizlerin idare edeceği Orta Doğu savunma sisteminde yer almaları gerektiğini düşünüyorlardı. Türkler ise NATO üyeliklerinin kabul edilmesi koşuluyla bölgesel pakt anlaşmaları yapmaya hazırды.

Bu başvurunun birkaç gün sonrasında Türkiye'de iktidar değişikliği yaşanmış ve konuyu Demokrat Parti Hükümeti devralmıştı. Demokrat Parti iktidarının henüz başında 25 Mayıs 1950'de ise Kore Savaşı başlamıştı. Bu savaş İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan iki küresel gücün ve onların ideolojileri arasında başlayan Soğuk Savaş'ın ilk kez sıcak çatışmaya dönüşmüş hali olmuştu. Kuzey Kore'nin, Güney Kore'ye saldırması üzerine Güvenlik Konseyi derhal toplanmış ardından Birleşmiş Milletler milletlerarası güvenliğin yeniden temini için üyelerine yardım bildirisinde bulunmuştu.²⁴¹

Kore Savaşı'nın çıkışı ile birlikte Menderes Hükümeti, Batı bloğuna olan yakınlığının somut kanıtı olarak TBMM'de dahi görüşülmeden hükümet yetkililerinin Yalova'da yapmış oldukları toplantıda almış oldukları karar doğrultusunda Kore Savaşı'na asker göndermişti.²⁴² Menderes ile arkadaşları bunu Türkiye'nin Batı'ya

²³⁹ Gönübol, Ülman a.g.e. , s.226; Gürün, a.g.e. , s.261-262; Sami Kiraz "Menderes Dönemi Türk Dış Politikasının Nato üyeliği ve Bağdat Paketi'nin kurulması örnekleri üzerinden analizi", *Turkish Studies - Economy*, C.15, S.1, 2020, s.314; Saray, a.g.e. , s.126. "NATO'ya tam başvuru tarihi 11 Mayıs 1950'dir".

²⁴⁰ Hale, a.g.e. , s.117.

²⁴¹ Gönübol, Ülman, a.g.e. , s.228.

²⁴² Hüseyin Bağcı, *Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1990, s.24; Tanel Demirel, *Türkiye'nin Uzun On Yılı: Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 3. Baskı, 2021, s.148. Demirel'in dikkat çektiği üzere; "bu olay, Türkiye'nin NATO üyeliğine kabul edilmesini kolaylaştırdı. ABD'nin arzuladığı biçimde Bağdat Paketi'ni ve daha sonra CENTO'yu oluşturmak, yine ABD'dekine benzer biçimde komünist avına çıkmak bu politikaya verilebilecek örneklerden sadece birkaçıydı". Yani bu

olan bağıllığını göstermek ve Atlantik İttifakı'na katılabilmek için bir fırsat olarak görmüşlerdi. Böylece bir önceki hükümetin başaramadığını başarmış olacaktı. Kore'ye Türk askeri gönderme kararını aldıktan sadece bir hafta sonra yani 1 Ağustos'ta ittifaka katılmak için DP Hükümeti resmen başvuruda bulunmuştu. Bu ikinci başvuru da Akdeniz Paktı kurulması fikrinin devam etmesi nedeni ile 16 Eylül'de kabul edilmemişti.²⁴³

Ancak bundan sonra Menderes Hükümeti savunduğu gerekçelerle ABD'yi ikna etmeye başlamıştı. Kore Savaşı, Soğuk Savaş'ın Sovyetler ile her an bölgesel çapta bir savaşa dönüşebileceğini göstermişti. Türkiye'nin sahip olduğu jeopolitik konum İkinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi hızla hatırlanmaya başlamıştı. Komünizmin Orta Doğu'da yayılmasını engelleyeceği kadar Türkiye aynı zamanda Batı demokrasilerinin güvenliğini de sağlayabilecek bir konumda bulunmaktaydı.

ABD'nin görüşünün değişmeye başlamasında Türkiye'nin, NATO'ya alınmadığı takdirde hava üslerini kullanıma izni vermeyeceği kozu da etkili olmuştu. ABD'nin değişen tutumunun resmi yansımalarından biri 10 Mayıs'ta Eyalet İdare Heyeti tarafından tertip edilen toplantıda New York Eyaleti Valisi Thomas E. Dewey'in yaptığı konuşma ile ortaya çıkmıştı. Dewey, ABD dış politikası hususunda 11 maddelik program teklifinde bulunmuştu. Programın 8. maddesinde “*halen Rusya'ya karşı müşterek emniyet sistemine iltihakları bahis konusu olan devletlere tahsis etmiş, evvelce bu mevzuda vâki müteaddit beyanatlari teyiden, Türkiye ve Yunanistan'ın Kuzey Atlantik Paktı'na kabul edilmeye hak kazandıklarını ve bu devletlerin Pakta derhal alınmalarının lazım geldiğini*” belirtmişti.²⁴⁴ Orta Doğu ve Akdeniz'in güvenliği konusunda yapılan birçok toplantının ardından 15 Mayıs 1951'de ABD Hükümeti gönderdiği mektupla Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya tam üyeliği konusunda diğer üyelere resmi teklifte bulunmuştu.²⁴⁵ Bu durum İskandinav ülkelerince Akdeniz'de meydana gelebilecek bir savaşın yükünü kaldırmak, kendilerine yapılan askeri yardım miktarının azalması gibi hususlar nedeni

durum Türkiye'nin, Demokrat Parti dönemi ile birlikte dış politikada artık tam anlamı ile Batı çizgisine girdiğini açıklar niteliktedir.

²⁴³ Hale, a.g.e. , s.118; Mete Kaan Kaynar, *Türkiye'nin 1950'li Yılları*, Ed. Mete Kaan Kaynar, İstanbul: İletişim Yayınları, 3. Baskı, 2023, s.24.

²⁴⁴ TDA, 23888.103641.1/502, 11.05.1951.

²⁴⁵ Kaynar, a.g.e. , s.24; Saray, a.g.e. , s.127.

ile tepki ile karşılanmıştı.²⁴⁶ İngiltere ise hala Orta Doğu Komutanlığı projesini gerçekleştirmeyi planlaması kapsamında Türkiye ve Yunanistan'ın üyeliklerine karşı çıkmıştı.²⁴⁷ 1951 yazında Orta Doğu'nun siyasi durumu ve İran buhranının meydana getirdiği endişe özellikle İngiltere'nin karşı çıkışının sonlanmaya başlamasını sağlamıştı. İngiltere bu yeni tutumunun yanında Orta Doğu'nun savunmasına yönelik İngiltere, Fransa, Türkiye ve Yunanistan'dan oluşan ayrı bir teşkilatın kurulması yönünde ısrarını da sürdürmekte ve Türkiye de NATO'ya girebilmek için İngiltere'nin isteğine olumlu yaklaşmakta idi.²⁴⁸ Bu şekilde İngiltere'nin, Orta Doğu Komutanlığı şartı, Norveç ve Danimarka'nın da paktın genişlemesine yönelik tereddütleri devam ederken 16-20 Eylül 1951'de yapılan toplantı sonucu Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya üye olarak çağırılmalarına karar verilmişti.²⁴⁹

Bu kararın verilmesinden sonra da iki devletin NATO'nun hangi biriminde yer alacakları tartışma konusu olmuştur. İngiltere iki devletin, bir İngiliz generalinin idaresinde Orta Doğu Kumandanlığı biriminde yer almaları görüşünde ısrar ederken Türk yetkililer ABD'li generalin ve hatta doğrudan NATO Başkumandanı Eisenhower'ın yetkisi altında bulunmak isteğinde ısrarcı olmuştur. Bu hadise Türkiye'nin NATO'ya dahlini yavaşlatırken bunun haricinde Mısır Hükümeti'nin Orta Doğu Kumandanlığı'na karşı tutumu da aynı etkiye sahip olan başka bir hadise olmuştur.²⁵⁰

2.2. ORTA DOĞU KOMUTANLIĞI PROJESİ

Türkiye'nin günün şartları itibarıyla NATO'ya katılma yolunda bir şart olarak Pakta katılım sonrası gerek bölgesel gerekse Türk dış politikasında yeni bir sayfayı başlatması nedeni ile Orta Doğu Komutanlığı projesi oldukça önem taşımaktadır. Türkiye ve Yunanistan'ın NATO toplantısına davet edilmelerinde Türkiye ile İngiltere arasındaki Orta Doğu Komutanlığı projesi ihtilafının yumuşamaya başlaması da önemli bir dönemeç olmuştur.

²⁴⁶ Kiraz, a.g.m. , s.315.

²⁴⁷ Gönlübol, Ülman, a.g.e. , s.230-231; Kiraz, a.g.m. , s.315.

²⁴⁸ Saray, a.g.e. , s.128.

²⁴⁹ *Akşam*, 20 Eylül 1951, s.1; *Akşam*, 21 Eylül 1951, s.1; *Gürün*, a.g.e. , s.262; Özkaya Duman, Birsal, a.g.m. , s.309.

²⁵⁰ Gönlübol, Ülman, a.g.e. , s.233.

İngiltere, İkinci Dünya Savaşı sonrası değişen statükoda ABD ve Sovyetler Birliği'ni hem küresel çapta hem de Orta Doğu'da kendisine rakip olarak bulmuştu. Bu ortamda İngiltere'nin Orta Doğu'daki varlığı da sona ermekte idi. Bölgedeki üslerinin varlığını koruyabilmek adına çeşitli fırsatlar arayan İngiltere fazla tepki çekmemek adına Orta Doğu Komutanlığı kurulması fikrini ortaya atmıştı. Komutanlığın kurulması isteğinin temelinde özellikle Süveyş Kanalı yatmakta idi. İngiltere savaş boyunca kanalın önemini oldukça anlamış ve bunun ardından Mısır'ın İngilizleri ülkeden çıkarma girişimleri doğrultusunda önlem olarak Komutanlık kurma fikrini bulmuştu.

Bölgedeki durum neticesinde NATO tarzı bir ittifakın bölgede kurulamayacağı düşüncesinde olan İngiltere, bölgedeki varlığını sürdürebilmek adına savaş sırasında mevcut olan komutanlık benzeri yapının kurulmasını tasarlamıştı. Bunun ardından Kore Savaşı'nın çıkması ile projesinin tepki çekmemesi adına kurulacak komutanlık ile Orta Doğu savunmasının NATO ile Batı savunma sistemine bağlanması fikrini ortaya atmıştı. 25 Mayıs 1950'de imzalanan *Üçlü Deklarasyon* ile İngiltere'nin bu fikrine ABD ile Fransa da destek vermişti.²⁵¹ Daha sonra üç devlet bu fikirlerini desteklemesi için hem bölgesel güç olan hem de Müslüman devlet olarak diğerlerine etkisi olması açısından Türkiye'yi de yanlarına almışlardı. Bu doğrultuda asıl olarak Arap Birliği'ndeki hâkim konumu ile Mısır'ın bu fikre dâhil edilmesine önem verilmekte idi.²⁵²

ABD'nin, NATO'nun kurulması ile birlikte küresel çapta lider olmasının yanında Türkiye ve Yunanistan'ın üyeliği için harekete geçmesi ile birlikte Orta Doğu'da da konumunun sarsılacağını düşünen İngiltere, komutanlık projesi ile bölgedeki tarihsel bağlarını devam ettirmek arzusu içerisinde olmuştu. Türkiye, başlangıçta komutanlık projesine sıcak bakmamakta idi. Bu durum esasen Türk dış politikasının Atatürk döneminde 1932-1938 arası yaşanan ikinci döneminde Sadabad Paktı haricinde bölgeye duyulan ilgisizlikten ziyade DP yöneticilerinin bölgedeki

²⁵¹ Fahir Armaoğlu, “(Amerikan Belgeleri ile) Orta Doğu Komutanlığı'ndan Bağdat Paktı'na 1951-1955”, *BELLETEN*, Cilt 59, Sayı 224, (1995), s.192; Ömer Kürkçüoğlu, *Türkiye'nin Arap Ortadoğusu'na Karşı Politikası (1945-1970)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1972, s.34.

²⁵² Kürkçüoğlu, a.g.e. , s.35.

gerçek durumu görmelerinden kaynaklanmıştı.²⁵³ Bu durum, Mısır önderliğinde Arap ülkeleri arasında sömürgeci güçlere karşı tepki uyanması ve bu bağın sonlandırılması arzusunun ortaya çıkması olmuştu. Ayrıca yıllar boyunca bölge ülkeleri ile Türkiye'nin birbirlerinden uzak kalışı ve ardından Türkiye'nin, Batılı -yani Arapların gözünde sömürgeci olan- devletlere yakınlaşması ile birlikte İsrail'i tanınması, Türkiye'ye de yönelik endişelerin uyanmasına yol açmıştı.

Ancak Türkiye, NATO üyelik süreci gereği İngiltere'nin şartını kabul ederek Orta Doğu'da aktif bir rol alacağını göstermişti. Bunun hemen ardından Amerika, İngiltere, Fransa ve Türkiye, 12 Ekim 1951'de Mısır'ın da eşit haklarla kurucu üye olacağı Orta Doğu Komutanlığı tasarısını oluşturmuş ve İngiltere komutanlığın emri dışındaki askerlerini Mısır'dan çekeceğini bildirmişti. Ancak Mısır'da dönemin başbakanı Nehhas Paşa, Ocak 1950'de beşinci defa bu göreve geldiğinde İngiltere'nin Süveyş Kanalı'ndaki üslerini boşaltması ve Sudan'ı Mısır yönetimine bırakması gibi iddialı politikalara sahipti.²⁵⁴ Bu doğrultuda Orta Doğu Komutanlığı'nın kuruluş tasarısının yapıldığı günlerde Nehhas Paşa, Mısır'ın tam bağımsızlığına giden süreç adına imzalanan 1936 İngiltere-Mısır Antlaşması'nı tek taraflı feshettiği gibi kumandanlık ile ilgili tasarımı da reddetmiş böylece tasarımı suya düşürmüştü.²⁵⁵

Mısır'ın projeyi reddetmesi sonrası süren tartışmalar çok sürmemiş ve artık Türkiye ve Yunanistan'ın üyelik süreci hızlanmıştır. Süren bu tartışmalar Fransa'nın, Türk ve Yunan kara kuvvetlerinin Güney Avrupa Kuvvetleri Kumandanlığı'na, deniz kuvvetlerinin de kurulacak Orta Doğu Kumandanlığı'na bağlanması teklifinin kabul edilmesi ile sona ermiş ve Türkiye, 18 Şubat 1952'de NATO'ya resmen katılmıştır. Bununla birlikte Türkiye, NATO ülkeleri arasında gerçekleştirilen ikili anlaşmalara açık hale gelmiş ve yapılan ikili anlaşmalarla Türk ve ABD kuvvetlerinin ortak kullanımına yönelik stratejik öneme sahip üsler kurulmuş ve böylece NATO'nun yararlanabileceği örgütler de kurulmuştur.²⁵⁶

²⁵³ Bu ilgisizlik bizzat Demokrat Parti yöneticilerinin sabık Cumhuriyet Halk Partisi iktidarına yönelik suçlamalarıdır.

²⁵⁴ Ş. Tufan Buzpınar, "Nehhas Paşa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 32, İstanbul, (2006), s.544.

²⁵⁵ Buzpınar, a.g.m. , s.544; Gönübol, Ülman, a.g.e. , s.233; Saray, a.g.e. , 130.

²⁵⁶ Gönübol, Ülman, a.g.e. , s.234-235.

2.3. BAĞDAT PAKTI

Orta Doğu, Birinci Dünya Savaşı sonrası dünyanın daha çok ilgi odağı olmuş ve bölge kaynayan bir kazanın içindeki su misali taşmak için yer arar hal vaziyeti almıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası bölgenin ilgilileri arasına SSCB'nin de dâhil olması ve Arap ülkelerinin bir bir manda idarelerinden kurtulmaya başlaması sorunları daha da arttıracak olan etken olmuştu. Aslında ikinci etken tek başına değerlendirilecek olsa bölge halkının bağımsızlığını kazanması refah sağlayacak şeklinde bir düşünce ortaya çıkabilir. Ancak durum böyle olmamıştır. Nedeni ise elbette ki petroldür. Savaş sonrası bölge aslında çok denklemlili sorunlara gark olmuştur. Mandadan kurtulan devletler artık yabancı boyunduruğu istememekte iken Batılı devletler, özellikle SSCB'nin de bölgeye ilgi duyması ile birlikte bölgedeki varlığını sürdürerek petrolün idaresini kontrol altında tutmak istemişlerdir.

Bu plan doğrultusunda Truman Doktrini'nin ilanı ile birlikte ABD, SSCB'yi çevreleme politikasına resmen başlamıştı. Doktrine dâhil iki ülke Türkiye ve Yunanistan olsa da Batı, daha geniş bir etki alanı oluşturma amacında idi. Haluk Gerger'e göre; *“Ortadoğu bağlamında, Türkiye ve Yunanistan Süveyş Kanalı'ndan Basra Körfezi'ne kadar uzanan bölgenin kuzeybatı kaleleri olarak görülüyor, buranın kapatılmasının ilk tamponları olarak düşünülüyordu”*.²⁵⁷ ABD, savaş sonrası dönemde Avrupa'da kapitalizmin yeniden inşası peşinde iken Orta Doğu ile ilgili inisiyatifi İngiltere'ye bırakmıştı ki zaman içerisinde kendisi bölgenin yeni aktörü olacaktı. Bu süreçte; *“Amerikalı yetkililerin temel hedefi, bölgedeki yükselen milliyetçi, bağımsızlıkçı hareketi, 'millî devrim' sürecini denetim altında tutmak, kapitalist yönelimden ayrılmamasını sağlamak, anti-komünist ve anti-Sovyet mücadelede yer almaya özendirmek ve böylece de Batı yörüngesinde tutmaktır”*.²⁵⁸ Bu doğrultuda İngiltere de başlangıçta bölgede askeri bir organizasyon kurularak bunun sağlanması amacını taşımakta idi. İngiltere'nin bu planı Orta Doğu Komutanlığı idi. Ki bu plan savaş sonrası bağımsızlığını kazanan Arap devletlerinin ve özellikle bu devletlerin başını çekerek Komutanlık içerisinde yer alması istenen Mısır'ın reddi üzerine gerçekleşmemiştir.

²⁵⁷ Haluk Gerger, *ABD, Ortadoğu, Türkiye*, İstanbul: Yordam Kitap, 5. Baskı, 2012, s.56.

²⁵⁸ Gerger, a.g.e. , s.57.

1952 yılı Haziran ayında İngiliz-Mısır müzakereleri olumsuz neticelenmiştir. Bunun üzerine İngiltere, 18 Haziran 1952’de Amerika’ya “komutanlık” deyimi yerine “savunma örgütü” kavramının kullanılmasını teklif etmiştir ve bu teklif Amerika tarafından kabul görmüştür.²⁵⁹ Amerikan Dışişleri Bakanlığı’ndan bir yetkilinin 1952 yılı Temmuz’unda Orta Doğu bölgesine yaptığı bir gezi sırasında hazırladığı rapora göre, İngiltere, Fransa, Amerika ve hatta Türkiye’nin Orta Doğu’daki prestijinin çok sarsıldığı belirtilmiştir. Türkiye bir Orta Doğu veya Asya devleti gibi hareket etmek yerine, Avrupa ve NATO’ya çok bağlanmış olmakla itham edilmiştir. İngiltere ve Fransa hala emperyalizm peşinden koştukları için Amerika ise İsrail’i desteklemesinden dolayı kınanmaktaydı. 1952 Ağustos’u sonrası İngiltere ve Fransa, Türkiye’yi savunma örgütünden bertaraf etmeye çalışmışsa da Amerika Birleşik Devletleri buna karşı çıkmıştır.²⁶⁰

Bu süreçte Adnan Menderes, Orta Doğu Savunma Örgütü kurulmadan önce Araplara tanıtılmasını önermiştir. Ayrıca Arap devletleri arasında Irak’ın en ümit vadeden aday olduğunu dile getirmiştir. Aslında Türkiye gönülsüz olmasına rağmen Batı ile uyum politikasının bir sonucu olarak Orta Doğu Savunma Örgütü’nün kurulması projesinde yer almıştır. Orta Doğu Savunma Örgütü’nün kurulması çalışmalarına Türkiye’nin destek vermesinde; bölgenin savunmasının Türkiye’nin savunulması demek olduğundan ve bir yandan Batı devletleri ile diğer taraftan Arap devletleri arasında aracı rolü oynaması söz konusu olması etkili olmuştur. Türkiye Dışişleri Bakanı Mehmet Fuat Köprülü, Orta Doğu savunmasının Türkiye’nin savunulması demek olduğunu dile getirmiştir. Sovyetlerin, İran ya da Irak’a saldırabilmek için önce Türkiye’ye saldırmak ya da Türk kuvvetlerini saf dışı etmek zorunda olduğunu vurgulamıştır. Onun için de Türk kuvvetlerinin gücünün artırılması gerektiğine işaret etmiştir.²⁶¹

Amerika’nın Kahire Büyükelçisi Jefferson Caffery, Arapların, Orta Doğu Savunma Örgütü’nü kabul etmelerinde Mısır’ın kilit nokta olduğu ve İngiltere’nin de Mısır’daki askerlerini çekmeden, İngiltere’nin bulunduğu bu organizasyonda yer

²⁵⁹ Armaoğlu, a.g.m. , s.201; Ömer Osman Umar, *Bağdat Paktı*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2013, s.21.

²⁶⁰ Umar, a.g.e. , s.23

²⁶¹ Umar, a.g.e. , s.25.

almayacağını belirtmişti. Onun için de Amerika Dışışleri Bakanlığı 5 Kasım 1952’de, İngiltere Dışışleri Bakanlığı’na Irak’a yaklaşımda bulunmadan önce İngiltere’nin Mısır ile olan anlaşmazlığının çözülmesi gerektiğini bildirmişti.²⁶²

Türkiye ise Orta Doğu Savunma Örgütü projesini desteklemek amacıyla birtakım açıklamalarda bulunmuştur. Menderes de bir açıklama yaparak partisinin Orta Doğu ve Arap devletlerine olan dostluk bakışı hakkında bilgiler vermiştir. Bu sırada Arap milliyetçiliğinden dolayı Türkiye ile Arap ülkelerinin ilişkileri kuşkuyla bir durumdaydı. Dışışleri Bakanı Köprülü, Orta Doğu Savunma Örgütü için Arap devletlerine yapılacak olan davetleri o devlet karşısında hangi devlet etkili ise onun yapmasını istemiştir. Türkiye’nin Suriye ve Lübnan’a teklif götürmesi, İngilizlerin Irak ve Ürdün’e, Amerika’nın ise Suudi Arabistan’ı bu teklifi yapmasını gündeme getirmiştir.²⁶³

Bununla birlikte İngiltere savaş sonrası “*üzerinde güneş batmayan imparatorluk*” vasfını yavaş yavaş kaybetmekte iken Orta Doğu bölgesindeki liderliğini de yitirmeye başlayacaktı. İkinci Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaş döneminde Orta Doğu, iki süper güç olan ABD ve Sovyetler Birliği’nin yoğun nüfuz mücadelesine sahne olacaktı. İngiltere’nin artık eski gücünden mahrum olması nedeni ile ipleri eline almaya başlayan ABD, Eisenhower’ın başkan olmasıyla birlikte rakibi Sovyetler Birliği’nin, Orta Doğu bölgesine sızmasını önlemek için ve kendisi bölgede doğrudan etki gösterebilmek amacıyla “*Kuzey Kuşağı/Seddi*” olarak adlandırdığı ülkeleri savunmaya yönelik siyasi pakt içerisinde bir araya getirme çabasına girmişti. Türkiye ise İkinci Dünya Savaşı sonrası Batı’ya yakınlaşması ile ilk defa Orta Doğu’ya ilgisini fazlası ile yöneltmiş ve ABD politikalarının bölgedeki uygulayıcısı olmuştu.²⁶⁴

1953’te Eisenhower’ın iktidara gelmesiyle birlikte ABD, Orta Doğu politikasını gözden geçirme gereğini duydu. ABD, Arap devletlerinin özellikle İngiltere ve Fransa’ya karşı mesafeleri doğrultusunda Batılı devletlerin ve İsrail’in yer alacağı bir pakta sıcak bakmadıklarını görmüştü. Vaziyeti daha yakından inceleyebilmek adına ise Dışışleri Bakanı John Foster Dulles ise bölgeye bir ziyaret programı

²⁶² Umar, a.g.e. , s.26.

²⁶³ Umar, a.g.e. , s.29.

²⁶⁴ Armaoğlu, a.g.m. , s.190-191; Bürkan Serbest, “Bağdat Paktı’nın Kuruluş Süreci ve Gelişimde Türkiye’nin Rolü”, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.5, S.3, (2016), s.401; Kiraz, a.g.m. , s.402-403.

gerçekleştirmişti.²⁶⁵ Savaş sonrası bölgede Batı adına oluşan boşluğu ABD doldurmaya ve bu şekilde SSCB'nin Orta Doğu'ya inmesini engellemeye çalışmıştı. Sonradan “Bağdat Paktı” olarak ortaya çıkacak proje, Dulles'in, Orta Doğu seyahati sonucunda fikirsel olarak kesinleşmiştir. Dulles'in gezisinin sonrasında Orta Doğu'da kurulacak bu paktta önderlik etmek üzere Türkiye'nin inisiyatif alması yönündeki görüş ise netleşmişti.²⁶⁶ Dulles, bu seyahatin sonunda SSCB'den gelen tehdidin farkında olmayan Araplarla birlikte Orta Doğu savunmasını gerçekleştirmenin mümkün olmadığı anlaşılmış ve pakt için yararlı olabilecek beş devlet olduğunu raporlamıştı.²⁶⁷ Bunun ardından SSCB tehdidinin en farkında olan ülke Türkiye'nin başat olduğu ve Pakistan'ın da yer aldığı bir Kuzey Kuşağı projesini ortaya çıkarmıştı. ABD'nin yeni Orta Doğu politikası Türkiye'ye beklediği fırsatı vermişti. İçeride 1954'ten sonra ekonominin bozulmaya başlaması üzerine ABD'den daha fazla borç alma gereksinimi duyan DP hükümeti, yeni koşullarda coğrafi konumunu, Batı'ya sadakatini ve bölgeyle tarihsel bağlarını öne çıkararak Batı savunması için vazgeçilmezliğini göstermek olanağını yakalamıştı. Böylece Türkiye, Bağdat Paktı'nın kuruluş sürecinde aktif bir siyaset ile paktın uygulayıcısı olmuştu. Ancak bu durum Türkiye'nin özellikle Mısır ile ilişkilerinin bozulmasına yol açmıştı.²⁶⁸

Türkiye başı çekecek ülke olarak görülmesi ise tesadüf eseri olmamıştı. Uzunca bir süre karşılıklı politikalar nedeni ile Türkiye, Orta Doğu Komutanlığı fikrini NATO'ya üyeliğinin desteklenmesi ile desteklemesinin yanında artan Sovyet tehlikesi ve NATO'ya kabul ile ABD eksenli bir dış politikanın neticesinde planın

²⁶⁵ Oran, a.g.e. , s.561; Mustafa Edip Çelik, “İkinci Dünya Savaşı Bitiminden Bağdat Paktı'na Geçen Süreçte Türkiye'nin Ortadoğu Politikası”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 64, (2019), s.489.

²⁶⁶ Serbest, a.g.m. , s.402.

²⁶⁷ Gürün, a.g.e. , s.354; Oran, a.g.e. , s.620; Kiraz, a.g.m. , s.317. *Beyrut'ta, Batı işbirlikçisi Devlet Başkanı Kamil Şamun ve ardından da Başbakan Saib Salem 'le yapılan görüşmelerde verilen mesajlar da aynıdır. Şamun, “Bir savunma paktı konusunda aynı düşündüğünü ama ilk adımın Süveyş sorununun çözümüyle atılması gerektiğini ve ancak bu yolla bugünkü kısırdöngüden kurtulup böyle bir paktı kurmanın mümkün olabileceğini” belirtmiştir. Filistin konusunda da Lübnan Devlet Başkanı, “Burada ve Arap dünyasında en önemli sorunun Filistin sorunu” olduğunu, “Filistin ve göçmenler sorunu çözümsüz kaldığı sürece içtenlikli, gerçek bir Arap işbirliğinin olanaksızlığını anlatmıştır Amerikan heyetine.” Başbakan Salem ise, Lübnan'da komünizme duyulan sempatinin kendisini bile şaşırttığını, zamanında İçişleri Bakanlığı yaptığından bu konuyu iyi bildiğini sandığını ama şimdi komünizmin gelişmesinin arttığını gördüğünü ama komünizme karşı işbirliği için öncelikle Mısır (İngiliz varlığı, Süveyş), Filistin, göçmenler ve Kuzey Afrika (Cezayir) sorunlarının çözümünde Amerikalıların gayret göstermesi gerektiğini belirtmiştir”. Bu beş devlet; Türkiye, İran, Irak, Pakistan ve Suriye'dir.*

²⁶⁸ Oran, a.g.e. , s.621.

uygulanmasında liderlik etmeye istekli olmuştu. Ayrıca doğrudan Sovyet tehlikesine maruz kalmamakla birlikte Hindistan ile sorunu doğrultusunda Pakistan, Batılı devletlere yakınlık göstererek bölge savunmasında yer almaya sıcak bakmıştı. Bununla ABD ve Türkiye harekete geçmiş, ABD Başkan Yardımcısı Nixon, Karaçi'ye bir ziyaret düzenlemişti. Pakistan bundan sonra ABD'den askeri yardım talebinde bulunmuş bunun bölge savunması için olup bu doğrultuda Türkiye ile de yakın işbirliği kurulacağını belirtmişti. Ancak yardım kapsamında Pakistan'da üs kurulması ve yabancı askerlerin gelmesine karşı çıkılmıştı. Eisenhower da bölge savunmasına yönelik olması şartı ile yardım etmeyi kabul etmiş ve Mayıs 1954'te ABD ile Pakistan arasında anlaşma imzalanmıştı. Türkiye ve Pakistan ise 19 Şubat 1954'te yaptıkları bildiri ile 1951'de yapılmış anlaşmadan hareket edilerek tarafların sıkı işbirliği ile barıştan yana olan bütün milletler adına güvenliğin sağlanacağını belirtmişlerdi. Yapılan bildiride belirtilmiş olan antlaşma ise 2 Nisan 1954'te Karaçi'de imzalanmıştı.²⁶⁹ Askeri mahiyet taşımayan antlaşma savunma noktasında tarafların birbirlerinin tecrübelerinden istifadesini, silah ve mühimmat üretiminde tarafların birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılamayı ve dışarıdan gelecek saldırılara yönelik BM maddelerine uygun bir şekilde ortak hareket etmeyi içermekte idi. Parlamentoların onayı ile 12 Haziran 1954'te yürürlüğe giren antlaşma ABD'nin planının başlangıç safhasını teşkil ederken maddeleri gereğince ikili antlaşma mahiyeti taşımayıp Orta Doğu devletlerine de açık olması ile genel bir savunma paketi kurma amacının bir parçası olmuştu.²⁷⁰

Türkiye Başbakanı Adnan Menderes, Irak'ın pakta katılacağından emin olduktan sonra bu katılımın Arap ülkelerindeki tesirinin ne olacağı, diğer Arap ülkelerinin özendirilmesi, paktın karşısındaki Mısır'a katılacak Arap ülkelerinin kimler olacağı gibi konuları görüşmek üzere Arap ülkelerindeki Türkiye Büyükelçileri ve diplomatlarını 1954 yılı Temmuz'unda Ankara'ya çağırılmıştır. Adnan Menderes, 12-13 Temmuz günlerinde toplantılar yaparak, onların görüşlerini almış ve aynı zamanda onlara direktifler vermiştir. 15 Temmuz 1954'te de Cumhurbaşkanı Celal Bayar başkanlığında İstanbul'da toplantı yapılmıştır. Bu toplantıdan çıkan sonuca göre;

²⁶⁹ Armaoğlu, a.g.m. , s.226; Çelik, a.g.m. , s.490; Serbest, a.g.m. , s.403; Cem Eroğlu, *Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi*, İstanbul: Yordam Kitap, 2014, s.107.

²⁷⁰ Gönlübol, Ülman, a.g.e. , s.253-254.

“Arap ülkeleri Türkiye'nin ortak güvenlik politikasını henüz benimsememiş görünüyorlar. Arap ülkeleri 400-450 yıl egemenlikten yoksun kaldığından milli varlık ve sorumluluk duygusundan uzaktır. Büyük devletlerle özellikle onları eskiden mandater olarak yönetenlerle işbirliğini bir egemenlik sorunu yapmaktadırlar. Çok kez de büyük devletler arasında manevraları bulunmaktadırlar”.²⁷¹ Ayrıca toplantının çıkarımı ile ortaya çıkan esaslar ise şu şekildedir; “Türkiye’nin İsrail’i tanıması ve onunla normal ilişkiler sürdürmesi olgusu halk üzerinde olumsuz etkiler yapmıştır. Bugünkü koşullar içinde zaten güçsüz olan Arap ülkelerinden beklentimiz, NATO müttefiklerinden beklediğimiz gibi bir yardım değil düşmanlarımızın safında olmamaları, mümkünse savunma düzeni için stratejik kimi kolaylıklar göstermeleridir. Arap ülkeleri, uzun süre başkaları tarafından yönetilen ülkeler olarak daha çok kuvvete, prestije saygı gösterirler. O nedenle Türkiye'nin o ülkelerde saygınlığını artırıcı gösterişli etkinliklere (davetler saygı gösterileri vb.) girişilmelidir. Biz geçmişin kötü anılarını sileceği hayırhah ve iyi niyetli davranışlar içine girmeliyiz. Bunu her Arap ülkesinin özelliğine göre yapmalıyız. Bu arada Türkiye ile Arap ülkeleri arasında her türlü geziler özendirilmeli, kültür temasları artırılmalı, Beyrut'ta bir Türk Haberler Bürosu açılmalı, dostluk dernekleri, parlamento grupları kurulmalı, etkin kişilerle iyi ilişkiler sürdürülmeli, stajyerlere burslar sağlanmalı, filo gezileri düzenlenmelidir”.²⁷² Bundan da anlaşılacağı üzere Türkiye, Lübnan ile ilişkilerinde de davet ve bu davetlerde saygı gösterileri gibi “küçük şeylerle bu tür ülkelerin ikna edilebileceğini” düşünmüştür. Türkiye-Pakistan Paketi'ne karşı o gün için Mısır ve Suudi Arabistan olumsuz, Irak ise henüz cesaretsiz de olsa olumlu bir tutum içinde olmuştur. Suriye, Lübnan ve Ürdün’ün de bekleme durumunda olması Arap devletlerini makul yollara sokmak üzere aktif biçimde politikalar geliştirilmesi gerekliliğini göstermiştir. Mısır’ın başından beri olumsuz tutumu nedeniyle ise konferans sonrası bu meseleyi askıya alma gibi bir düşünce de ortaya çıkmıştır.

Menderes Hükümeti, Arap dünyasının Türkiye'ye karşı olan olumsuz tutumunu görmezlikten gelerek Arap devletlerini dostça davranmak suretiyle onları kazanacağını düşünmekteydi. Irak, Lübnan ve Ürdün gibi ülkelere de umutluydu. Konferansta bu üç ülkenin henüz kararsız oluşu ikna edilebilirliği açısından olumlu bir

²⁷¹ Umar, a.g.e. , s.78-79.

²⁷² Umar, a.g.e. , .80.

görüş ortaya çıkarmıştı. Konferansın hemen sonrasında 27 Temmuz 1954'te, İngiltere'nin Süveyş Kanalı'ndan çekilmesiyle ilgili İngiliz-Mısır Antlaşması'nın ilan edilmesi, Türkiye'de, Amerika ve İngiltere ile birlikte Orta Doğu'da, Batı-Arap ilişkilerinde yeni bir dönemin başlayacağı ümidini doğurmuştu. Türkiye bu olumlu havadan faydalanarak Mısır ile ilişkilerini de geliştirmek istemişti. Bu antlaşma sonrası Orta Doğu'daki Arap ülkelerinin, Orta Doğu savunma sistemine katılabilecekleri umudu doğmuştu. Bu amaçla Türkiye Başbakanı Adnan Menderes, Mısır Devlet Başkanı'na, gerçekleşecek seyahat ile bir dizi öneri götürmeyi hedeflemişti. Ancak Nasır'ın bu ziyaret fikrini reddetmesi planları suya düşürmüştü. Türkiye önerinin Mısır tarafından reddedilmesinden sonra çalışmalarını Irak'a yönlendirmişti.²⁷³

Bu dönemde Orta Doğu'daki Arap devletleri içerisinde Irak, Batı ile yaklaşması en kolay devlet olarak görülmekte idi. Irak monarşisi de bir süredir bölgesel kaygılar nedeniyle Batı ile yakınlaşmak amacıyla idi. Bu bağlamda, ABD ile Irak arasında 1953 yılında askeri yardım konusunda görüşmeler yapılmaya başlanmıştı.²⁷⁴ Türkiye-Pakistan Antlaşması, tüm Orta Doğu devletlerine açık olmasına rağmen Türk Dışişleri Bakanı Köprülü diğer devletlerin bu antlaşmayı bölgesel savunma sisteminin çekirdeği yapıp yapmayacaklarına yönelik temkinli açıklaması olmuştu. Bu açıklamaya rağmen Türk yöneticiler antlaşmaya rağbet olacağı yönünde bir öngöründe bulunmuşlardı. Orta Doğu Komutanlığı'nda, Batılı devletler sistemin bizzat içinde yer alırken Pakt sistemi, bölge devletlerinin bir arada kurdukları bir sistem olup Batı'nın sadece arka plandan destek vermeleri, yeni düzene Arap devletleri tarafından olumlu bakılmasını sağlamıştı. Bu doğrultuda Türkiye ile işbirliğine yanaşan ilk Arap devleti 1953'te ABD ile de askeri yardım adına görüşmelerine başlayan Irak olmuştu. ABD ile yaptığı görüşmeler sonucunda Irak, 20 Nisan 1954'te imzaladığı yardım antlaşması ile kesin bir rol üstlenmemişse de bölge savunmasına dahil konusu telakki edilmişti. Bununla birlikte Pakistan ile olduğu gibi Türkiye, Irak ile de yapılacak antlaşmaya öncülük etmek görevi yüklenmişti. Bunun yanında Irak'ın böyle bir antlaşma ile Batı'ya yaklaşması Arap Birliği'nin geleceği adına endişeleri meydana getirmişti. Irak'taki Batı aleyhtarları gibi unsurları da yeni

²⁷³ Umar, a.g.e. , s.81.

²⁷⁴ Serbest, a.g.m. , s.404.

Başbakan Nuri Sait Paşa ikna etmede başarılı olmuştu. Başbakan, Batı ile işbirliğinin Irak için ekonomik imkânlarla fayda getireceği hususunda telkinler ile görüş ayrılıklarının üstesinden gelmişti.²⁷⁵

İngiltere-Mısır arasında Temmuz'da anlaşma imzalanması ve Mısır Hükümeti'nin Türkiye'ye yönelik bir saldırı durumunda Süveyş Üssü'nü yeniden açmasına izin verme yönündeki kararı ile birlikte daha iyimser bir hava yaratılmıştı. Bu durum Irak yöneticileri tarafından bir yumuşama olarak görülmüş ve ilk olarak Eylül 1954'te Irak Prensi ziyarette bulunmuştu.²⁷⁶ Nuri Sait ise 1954 yılı sonbaharından itibaren Bağdat Paketi'nin kurulması yönündeki süreci başlatmıştı. Nuri Sait Paşa bundan sonra ilk olarak ülke içerisindeki uyumu garanti altına almak amacıyla Eylül 1954'te seçime gidilmesini istemiş ve seçimde istediğini alarak ülke içerisinde kendisini garantiye almıştı.²⁷⁷ Irak, Batı ile olan ilişkilerini geliştirmiş ve Başbakan Nuri Sait, Londra ziyareti sonrası dönüşte 9 Ekim 1954 günü Türkiye'ye de uğrayarak, Türkiye ile Orta Doğu güvenliği konusunda görüşmelerde bulunmuştu. Bu görüşmeleri iki günlük bir ziyaret olarak düşünülürken 18 Ekim'e kadar uzamıştı.²⁷⁸

Ekim'de, Nuri Sait Paşa'nın Türkiye'yi bu ziyareti ile birlikte iki ülke Orta Doğu'da bir Savunma Paketi teşekkülü için ortak tebliğ yayınlamışlardı. Ardından Ocak 1955'te Menderes, Bağdat'a iade-i ziyarette bulunmak için Orta Doğu'da Irak, Lübnan ve Suriye'yi de içine alan seyahat programına çıkmış ve Lübnan ile Pakt meselesi hakkında ilk temaslar da bu ziyarette kurulmuştu.²⁷⁹ Bu dönemde ülkede başlangıçta siyasal bir kargaşa bulunsu da Başbakan Nuri Sait Paşa, tarafları ikna ederek pakta katılım için görüşmelere başlamıştı. Irak öncelikle ABD ile antlaşma imzalarsa da Pakta girmekte çekimser kalmış ardından İngiltere ile Mısır arasında yapılan antlaşma ile rahatlamış ve görüşmelere yanaşmıştı. Türkiye ile Irak arasında yapılan görüşmelerde imzalanması planlanan antlaşmada bölge içinden veya bölge dışından gelecek saldırılara karşı işbirliğini sağlayacaktı. Bölge dışından gelecek saldırıdan kastedilenin SSCB olduğu açıktı. Bölgeden gelen saldırıdan kastedilen ise

²⁷⁵ Gönübol, Ülman, a.g.e. , s.267-268.

²⁷⁶ Behçet Kemal Yeşilbursa, "Demokrat Parti Dönemi Türkiye'nin Ortadoğu Politikası (1950-1960)", *History Studies - Ortadoğu Özel Sayısı*, (2010), s.79.

²⁷⁷ Umar, a.g.e. , s.84-85.

²⁷⁸ Armaoğlu, a.g.m. , s.230; Serbest, a.g.m. , s.407; Umar, a.g.e. , s.85.

²⁷⁹ Sever, a.g.e. , s.126-127; Eroğlu, a.g.e. , s.152.

İsrail idi. İsrail'den kastedilmesi ile kurulacak Pakta Arap ülkelerinin de katılımının sağlanması arzulanmıştı. Irak ziyareti olumlu sonuçlanan Menderes, öteki devletleri de Irak ile imzalanacak antlaşmaya taraf yapabilmek üzere 14-15 Ocak'ta Suriye'yi, 15-17 Ocak'ta da Lübnan'ı ziyaret etti.²⁸⁰ Ancak her iki ülke de öneriyi reddetmişlerdi. Suriye ve Lübnan'ın kararlarında Mısır'ın tutumu etkili olmuştu.²⁸¹ Bölge ülkelerinden gelen olumsuz tepkilere karşılık ABD ve İngiltere'nin desteğini alan Türkiye ve Irak, 24 Şubat 1955'te Bağdat'ta, Cem Eroğlu'nun aktardığı üzere “*Batı dünyasının mutlu bakışları önünde törenle*” Karşılıklı İşbirliği Antlaşması'nı yani Bağdat Paktı'nı imzalamışlardı.²⁸² Irak, Pakta katılmasına Arap ülkelerinin tepki göstereceğinin yanında Pakta İsrail'in katılımına kapalı olmasının tepkileri keseceği düşüncesinde idi. Paktın bölge barışına ilgi duyan tüm devletlerin üyeliğine açık olması Mısır'daki varlığının yanı sıra Irak'taki varlığı da sona ermekte olan İngiltere'yi derhal harekete geçirmiş ve 4 Nisan 1955'de Pakta resmen üye olmuştu. Bunun ardından da Hindistan ile olan mücadelesinde Batı'nın desteğini almak istemesi sonucunda Pakistan da Pakta üye olmuştu. Paktın henüz kuruluş aşamasında Mısır, Suriye ve Suudi Arabistan tepki göstermiş Pakta kati surette katılmayacaklarını belirtmişlerdi. NATO ile SEATO

²⁸⁰ Oran, a.g.e. , s.623; Gürün , a.g.e. , s.356; Gönübol, a.g.e. , s.256; Serbest, a.g.m. , s.407. Gürün, Gönübol ve Serbest; iade ziyaretinin tarihini “6-14 Ocak olarak belirtmiştir”. Gönübol ayrıca Lübnan ile yapılan görüşmelerin detayı hakkında “Lübnan ile yapılan bu görüşmede Türkiye-Irak Antlaşması'na davet gerçekleştirilmiştir. Lübnan Hükümeti'ne bu davet ile birlikte İsrail ile buna benzer bir işbirliğine gidilmeyeceği yönünde de güvence verilmiştir. Ziyaret sonunda yayınlanan bildiri ile birlikte Lübnan tarafsız kalacağı yönünde sinyal vermiştir. Buna göre Orta Doğu savunma örgütüne dâhil olup olmamaya yönelik bir ifade kullanılmazken Türkiye, Lübnan ve diğer Arap devletleri ile ilişkilerin kuvvetlendirilmesi yönünde görüşler belirtilmiştir. Menderes ise Lübnan'ın tutumuna yönelik yaptığı açıklamada yetkililerin savunma örgütüne dâhil olmaya taraftar olmaları ile birlikte bunu Arap Birliği'nin tasvibi ile gerçekleştirme taraftarı olduklarını belirtmiştir” cümlelerini kullanmıştır. Serbest ise; “Menderes, Şam ziyaretinde bulunduğu aynı gün Lübnan'a giderek Beyrut'ta Lübnan Hükümet yetkilileri ile görüşmelerde bulunmuştur. 15 Ocak'ta Lübnan Dışişleri Bakanı Alfred Nakkaşi bir açıklama yaparak; Menderes'in Lübnan'ı, imzalanması kararlaştırılan Türk-Irak antlaşmasına katılmaya çağırdığını duyurmuştur. Ayrıca Türk Dışişleri Bakanı Köprülü'nün de, İsrail'le böylesine bir antlaşma yapılmayacağı konusunda güvence verdiğini de söylemiştir. Bununla birlikte, görüşmelerin sonunda yapılan resmi açıklamada antlaşma konusuna hiç değinilmemiş ve yalnızca, Türkiye, Lübnan ve diğer Arap ülkeleri arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi yönünde görüş birliğine varıldığı ortaya konulmuştur” cümlelerini Lübnan ile görüşmeler için kullanmıştır.

²⁸¹ Gerger, a.g.e. , s.91. Lübnan, Batı yanlısı bir yönetime sahip olsa da Mısır'ın baskıları neticesinde pakta üye olmaya yanaşmamıştır. Ayrıca “Türkiye, Irak'ın Batı saflarına ilhaki gerçekleştirildikten sonra, ABD'nin isteği doğrultusunda pakta öteki Arap ülkelerinin de katılımını sağlamak üzere her türlü girişimi meşru gören bir baskı politikası uygulamaya başlamıştı. Cumhurbaşkanı Bayar da Haziran ayında Lübnan'ı, Kasım'da da Ürdün'ü ziyaret ederek, bu ülke yöneticilerine pakta katılmalarını telkin etmişti. Dışişleri Bakanı Köprülü için Arap ülkelerinin tarafsız kalma arzuları, saldırganın yanında yer almak demektir”.

²⁸² Eroğlu, a.g.e. , s.152; Oran, a.g.e. , s.623; Yeşilbursa, a.g.m. , s.80.

arasındaki boşluğu doldurmak adına kurulan Bağdat Paktı'na, Mısır'ın dâhil edilmesi gerçekleştirilememişse de ABD ile İngiltere, Mısır'ın Sovyet güdümüne girmemesi adına Aswan Barajı için kredi sağlamışlardı ki bu yeni bir sorunun başlangıcı olacaktı.²⁸³

2.4. BANDUNG KONFERANSI

Konferans, İkinci Dünya Savaşı sonrası özellikle Asya ve Afrika ülkesi olup bağımsızlıklarını kazanan ve dış politikalarında genellikle yalnız hareket etmekte olan ülkelerin gelecekteki politikalarını çizmek adına ortaklaşa fikir alışverişi yapmaları amacı ile 1955 yılında Endonezya'nın Bandung şehrinde toplanmıştı.²⁸⁴ 18 Nisan'da toplanan Konferans, dünyanın iki kutuplu hale geldiği dönemde tarafsız ve bağlantısız kalmak isteyen ülkelerin toplantısı olup Nehru, Tito ve Makarios gibi liderlerin öncülüğünde toplanmıştı.²⁸⁵ Konferansın toplanmasında etkili olan bu devletler küresel rekabet ortamından ötürü bir devletin nüfuzu altına gireceklerinin farkında olmuş ve aralarında işbirliği yapmaya yönelik adım atmışlardı. Endonezya Başbakanı'nın Ocak 1954'te yaptığı teklif doğrultusunda Mayıs ayında Birmanya, Seylan, Hindistan, Pakistan ve Endonezya arasında toplantı yapılmıştı. Hindic'in durumu hakkında yapılan toplantıların ardından Asya ve Afrika devletlerinden yapılacak daha geniş bir katılım ile 1955 yılında Bandung'da konferans toplanmasına karar verilmişti.²⁸⁶

Konferansa katılacak 25 devletin içinde; Türkiye, NATO üyesiydi, Çin ise komünist rejimiyle Sovyet yanlısıydı, diğer devletler ise bağımsızlıklarını kazandıktan sonra yeniden bir büyük devletin nüfuzu altına girmek istemiyorlardı. Ancak o dönemde Mısır ve Hindistan, Sovyetlere sempati duyarken, Bağdat Paktı üyeleri Irak ve Pakistan ile Manila Paktı üyeleri Tayland ve Filipinler dolaylı olarak Batı yanlısı idi. Bu ülkeler dışında kalan ülkelerin ise hiçbir blokla ilişkisi yoktu.²⁸⁷ Ancak bu toplantı fikri Amerikan yöneticilerince büyük tepkiyle karşılanmıştı. Onlara göre,

²⁸³ Oran, a.g.e. , s.624.

²⁸⁴ Bağcı, a.g.e. , s.61; Ferdi Uzun, "Türk Dışişlerinde Fatin Rüştü Zorlu", Hacettepe Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015, s.38.

²⁸⁵ Gerger, a.g.e. , s.116.

²⁸⁶ Gönlübol, a.g.e. , s.273.

²⁸⁷ Uzun, a.g.t. , s.38.

Soğuk Savaş'ta tarafsız kalınamazdı ve buna kalkışmak anti-Amerikancılık anlamına ve Sovyetlerin oyununa gelmek olurdu. ABD'nin bu politikası ile birlikte konferansta bulunan Türkiye, ABD'nin çıkarlarına hizmet eden bir tutum benimsemişti. Bu durumu net bir şekilde açıklayan cümle ise Eroğlu'nun DP dış politikası hakkındaki *“devler arasında tarafsızlık mümkün olmadığına göre, Batı blokuna dâhil olmak için her şeyi göze almak tek çıkar yoldur”* yorumu açıklamaktadır ki Türkiye'nin Bandung Konferansı'ndaki tutumunun ardından yaşanacak olaylar, dış politikada *“çürüme”* olarak nitelendirilmişti.²⁸⁸

Konferans'ta Türkiye, Başbakan Yardımcısı Fatin Rüştü Zorlu başkanlığındaki heyet tarafından temsil edilmiştir. Zorlu, Türkiye'nin dış politikasından ve ABD'nin tepkisinden de anlaşılacağı üzere; 21 Nisan'da gerçekleştirmiş olduğu konuşmasında komünizm tehlikesini vurgulayarak bu durumda tarafsız kalınamayacağı gerekçesi ile tarafsızlık ilkesini kınayıcı sözler kullanmıştır. Tarafsızlık siyasetinin Çekoslovakya'yı felakete sürüklediğine yönelik örnek veren Zorlu, bu siyasetin sonuçlarına yönelik katılımcıları uyarmıştır.²⁸⁹ Bu konuşmadan da anlaşılacağı üzere bağlantısızların toplandığı konferansta da Türkiye, Irak, Pakistan'ın başını çektiği Batı taraftarı ve Hindistan, Komünist Çin ve Mısır'ın başını çektiği Batı aleyhtarlarının bulunması görüş ayrılıklarını doğuran sebeplerden olmuştur. Bunların haricinde Arap devletleri de Libya, Ürdün ve Lübnan -Ürdün ve Lübnan, Bağdat Paketi'ndeki tarafsızlıklarından dolayı her ne kadar tarafsızlıkları ile bilinseler de- gibi Batı yanlısı; Suudi Arabistan, Suriye ve Yemen gibi devletler ise tarafsızlık yanlısı olmuşlardır. Hindistan Başbakanı Nehru, Komünist Çin'e verdiği teminat ile tarafsızlar grubuna dâhil olmasını sağlarken bu gruptaki Asya ve Afrika devletlerinin iki bloktan birine katılmasını *“müsamaha edilemez bir küçük düşme”* olarak değerlendirmiştir. Tarafsız devletler, Türkiye'yi Batı'nın sözcüsü olarak görmüş daha sonra Zorlu da bu durumu kabul etmiştir. Konferans sonrası ülkeler kendi aralarında örgütlenmemişlerse de BM içerisinde de etkili bir grubu doğurmuşlardır. Türkiye tarafsızlığı bir tehlike olarak görse de bağlantısızlık hareketi dünya barışı adına bölgedeki birçok ülkeden destek almıştır.²⁹⁰

²⁸⁸ Eroğlu, a.g.e. , s.200.

²⁸⁹ Bağcı, a.g.e. , s.61.

²⁹⁰ Gönlübol, a.g.e. , s.274-275.

Zorlu'nun konuşmasında, eski emperyalizmin kalıntıları olan sömürgecilik ve ırkçılığın tamamen yeryüzünden silinmesi gerektiğine inandığını beyan etmesi ve ardından dünya üzerinde sadece tek bir sömürgeciliğin olmadığını, komünizmin sömürgeciliğin yeni bir versiyonu olduğunu savunması, dünyada ve Türkiye'de dahi Amerikan sözcülüğü ithamı ile eleştirilmiştir.²⁹¹

Türkiye Cumhuriyeti adına Bandung Konferansı, Demokrat Parti iktidarı dönemi Türk dış politikasının nasıl bir çizgide hareket ettiğini göstermesi açısından önemlidir. DP Hükümeti öncesi başlayan Türkiye'nin Batı'ya yaklaşması, DP döneminde NATO üyeliği ve Bağdat Paktı ile Batı yani ABD yanlısı bir Türk dış politikası, DP iktidarının ortasında Orta Doğu'da yaşanacak bölgesel krizlerin hemen başında 1955 yılında açık bir şekilde gün yüzüne çıkmıştır.

2.5. SÜVEYŞ KRİZİ

İkinci Dünya Savaşı sonrası Arap ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmaları ile birlikte ortaya çıkmaya başlayan milliyetçilik, Soğuk Savaş döneminde daha da körüklenmişti. İngiltere'nin Orta Doğu bölgesinde tutunmak istemesinin yanında en büyük etki alanlarından biri olan Mısır'da, Başbakan Nehhas Paşa'nın politikası ile milliyetçilik artmış ve İngilizlerin ülkeden çıkarılması yönünde büyük adımlar atılmıştı. İngiltere zaman içerisinde aşamalı olarak bölgedeki varlığını azaltıp askerlerini çekerken Süveyş Kanalı'ndaki varlığını sürdürebilmek için formüller aramıştı. İki ülke arasında anlaşmaya varılamayınca ABD devreye girerek arabuluculuk yapmış ve nihayetinde 19 Ekim 1954'te taraflar anlaşmaya varmışlardı.²⁹² Buna göre İngiltere, yedi ay içerisinde Süveyş'teki üsleri boşaltarak artık ülkedeki varlığını sonlandıracakken yedi yıl içerisinde Arap Birliği ülkelerine veya Türkiye'ye dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı yeniden buraları kullanım hakkına sahip olabilecek ancak tehlike bertaraf edilir edilmez tekrar çekilecekti. Böylelikle Süveyş Kanalı da Mısır'ın bir parçası haline gelecekti. Bununla birlikte Batılı devletler Mısır'ın bölge savunması için planlanan Kuzey Kuşak projesine kendi isteği ile katılacağını planlarken Mısır yetkilileri Batı ile ortak bir savunma

²⁹¹ Gönlübol, a.g.e. , s.554.

²⁹² Sabit Duman, "Ortadoğu Krizleri ve Türkiye", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 35-36, (2005), s.315.

organizasyonundan ziyade Arap Birliği'ni kuvvetlendirmeyi hedeflemişlerdi. Antlaşmanın ardından Mısır Başbakanı Cemal Abdünnasır, Batı'nın iktisadi yardımını kabul etse de askeri yardımı Batı'nın nüfuzuna girmek etkisinde bulunacağından ötürü reddetmiştir. Bu doğrultuda bölgede Batı desteği ile kurulacak savunma örgütüne ve bu doğrultuda kurulan Bağdat Paktı'na da karşı çıkmıştır. Mısır'ın, Bağdat Paktı'na karşı politikası zaman içerisinde Batı'nın yaptığı askeri yardımı şarta bağlaması da Mısır'ı tamamı ile Batı karşıtı tutum izleyerek Sovyetler Birliği ile yakınlaşmasına yol açmıştır.²⁹³

Gerger'in dikkat çektiği üzere; *“bu dönemde Nasır, bir yandan Batılılarla bir anlaşma, uzlaşma zemini ararken, bir yandan da Mısır'ın Arap dünyasında tecridini getireceğine ve Irak'ı, Araplar arası önderlik rekabetinde öne geçireceğine inandığı Bağdat Paktı ile mücadele ediyordu”*. Onun, *“Araplara dayalı ve yüzü Batı'ya dönük”* savunma örgütlenmesinin tam aksini ifade eden Bağdat Paktı girişimine karşı şiddetli tepkisi, Batı ile ilişkilerini zedeleme riskini taşıyordu ve bu da Nasır'ı rahatsız ediyordu. Nasır, tutumunu bir Lübnanlı bakana şöyle açıklamaktadır; *“şayet Pakta karşı çıkmazsam, aşırıları milliyetçilik bayrağını elimden alacaklar. Öte yandan, Pakta çok fazla saldırırsam, bu kez de en yakın ilişkiler kurmayı şiddetle arzuladığım ABD, İngiltere ve Türkiye karşısındaki durumum yara alacak”*.²⁹⁴

Bu ortamda Orta Doğu'da başlayacak olan sorunların temeli ABD ve İngiltere'nin, Nil Nehri'nde inşa edilecek olan Aswan/Assuan Barajı için finansman desteği vermeleri ile atılmıştı. Bu sırada Nasır, Batı'dan silah almak gayretindeyken İsrail'e karşı kullanacağı endişesi bu talebin reddedilmesine yol açmıştı. Bunun üzerine Nasır önce Batı'nın henüz tanımadığı Çin Halk Cumhuriyeti'ne sonra da Sovyetlerin kolu olan Çeklere yönelmişti. Bu satın alımın ardından Çin Halk Cumhuriyeti'nin, Mısır yönetimince tanınması Batı tarafından tepkiye yol açarken ABD ve İngiltere'nin Aswan Barajı için finans desteğini çekmesine neden olacaktı.²⁹⁵

²⁹³ Gönübol, a.g.e. , s.278.

²⁹⁴ Gerger, a.g.e. , s.124.

²⁹⁵ Gönübol, a.g.e. , s.281; Hourani, a.g.e. , s.426; Yeşilbursa, a.g.m. , s.83; Gerger, a.g.e. , s.131. *“Bu konferansın sonunda kanalın durumunun Mısır'ın egemenlik haklarına gölge düşürmeyecek bir şekilde düzenlenmesi planlanmış ancak tüm katılımcılar ortak bir karara varamamışlardır. Konferansa katılan on sekiz devlet Mısır ile plan çerçevesinde görüşülmesini dört devlet de kanal idaresinin kayıtsız şartsız Mısır'a bırakılmasını belirtmişlerdir. Beş ülkeden oluşan görüşme heyeti Kahire'de Mısır ile görüşme gerçekleştirmişse de bu görüşmelerden sonuç alınamamış ve bunun ardından on sekiz devlet aralarında yeniden bir konferans tertip etmişlerdir.*

Batılılar barajın yapımına yönelik verdikleri finansman teklifini çekerek Cemal Abdünnasır'ın zor duruma düşeceğini böylelikle ya devrileceğini ya da politikalarını Batı yanlısı şekilde değiştireceğini umut etmişlerdi. Ancak beklediklerinin aksine Abdünnasır boyun eğmek yerine İngiltere ve Fransa için büyük öneme sahip olan Süveyş Kanalı'nı millileştirme kararı alması bu dönemde Orta Doğu'da ilk krizin başlamasına yol açmıştı. Nasır bu millileştirme hareketi ile aslında Aswan Barajı'na finansman sağlamayı amaçlamıştı. ABD her ne kadar Nasır'ın cezalandırılmasını istese de kanalın sahipleri İngiltere ve Fransa'nın, askeri müdahale fikrine karşı itidal çağrısında bulunmakta idi. Ayrıca bu iki ülkenin hemen bir askerî harekâta girişmelerinin Batı ve ABD çıkarları açısından sakıncalı olacağını düşünen Eisenhower yönetimi, Londra'da bir uluslararası konferans toplanmasını ve anlaşmazlığa burada çözüm aranmasını önerdi. Bir askerî operasyon için hazırlık devresine ihtiyaç duyan İngiltere ile Fransa da bu öneriyi kabul etmişlerdi. ABD'nin müdahaleden geri durmasında Sovyet tepkisi de etkili olmuş ve Dulles, konferansta kanalın bir komisyon tarafından yönetilmesi fikrini ortaya atmıştı.²⁹⁶

Nasır'ın kararı üzerine ilk olarak ABD, İngiltere ve Fransa temsilcileri bir araya gelmiş ve 16 Ağustos'ta Londra'da konferans tertip edilmesini kararlaştırmışlardı.²⁹⁷ Konferansa hem 1888 *İstanbul Sözleşmesi* tarafları hem de kanalı en fazla kullanan devletler davet edilmişti.²⁹⁸ Türk Hükümeti, krizin yaşanması ile birlikte İngiliz Hükümeti kadar büyük sorun yaşamamışsa da İngiltere ile olan askeri ittifakı gereği sergilediği tutum Arap ülkelerine karşı uyguladığı aktif politikaların olumsuz etkilenmesine yol açacaktı. ABD Dışişleri Bakanı Dulles'in teklif ettiği ve kendi adıyla anılacak plana göre İngiltere ve Fransa şirketlerine tazminat ödenecek ve kanal, 1888 *İstanbul Sözleşmesi*'ne uygun olarak uluslararası bir komisyon tarafından işletilerek her devlete açık bir su yolu olacaktı. Mısır'ı destekleyen Sovyet Dışişleri Bakanı Şepilov ise kanalı kullanan tüm ülkelerin yararlanacağı bir konferans toplanmasını

Konferansta kanalın uluslararası bir komisyon idaresine alınması doğrultusunda Süveyş Kanalı Kullananlar Birliği'nin kurulması kararlaştırılmıştır".

²⁹⁶ Gerger, a.g.e. , s.134; Gönübol, a.g.e. , s.279.

²⁹⁷ Duman, a.g.m. , s.319.

²⁹⁸ Sever, a.g.e. , s.160. "Türkiye de konferansa 1888 *İstanbul Anlaşması*'nin tarafı olarak katılmıştır. İngiltere ilk olarak askeri çıkarmada bulunmayı düşündüğünde Türkiye, Adana'daki üssünün kullanımına izin vermemiş ve ABD'den de onay alma gereksinimi İngiltere'nin bu planını suya düşürmüştür".

istemişti. Uluslararası komisyonu da sömürgeci bir nitelik taşıdığı gerekçesi ile yermişti. Ayrıca yapılacak görüşmelere Mısır'ın da katılımının sağlanması gerektiğini belirtmişti. Dulles'in planına Pakistan, Türkiye, İran ve Habeşistan son şeklini verdikten sonra oy çokluğu ile kabul edilmişti.²⁹⁹ Ardından Mısır ile temasa geçmesi için bir komisyon kurulmuştu. Kurulan komisyon, 3 Eylül'de Kahire'ye gelmiş ve Mısır yöneticileri ile görüşmelere başlamıştı. Görüşmelerde Mısır hem kararından vazgeçmemiş hem de uluslararası komisyona kesinlikle karşı çıkmış ve böylece görüşmeler çıkmaza girmişti. Bunun ardından İngiltere ve Fransa savaşı göze alırken ABD sakin kalınmasını istemişti. Böylece yeni bir Londra Konferansı toplanmış, önceki konferansta alınan kararlar teyit edildikten sonra *Süveyş Kanalı'nı Kullananlar Birliği* adı ile bir kuruluş oluşturulmuştu. Taraflar, İkinci Londra Konferansı ardından BM Genel Kurulu'na başvurmuş ve yapılan görüşmelerin sonunda ise Mısır egemenliğine yönelik karar çıkmıştı.³⁰⁰

Konferanslarla birlikte devletler Mısır ile görüşme yapsalar da Mısır bu çağrılarının hiçbirine yanaşmamıştı. Bunun yanında kanaldaki varlıklarının sonlanmasından ve bu sürecin uzamasının iktisadi olarak olumsuz sonuçlar doğuracağına yönelik rahatsızlıkları bulunan İngiltere ve Fransa ise ABD'nin temkinli olmaya yönelik çağrılarına rağmen kanalı yeniden ele geçirmek için fırsat kollamışlardı. Süveyş Kanalını Kullananlar Birliği'nin kurulmasından çok geçmeden bekledikleri fırsat ellerine geçmişti. Bu durum tarihe Süveyş Krizi olarak geçecek hadiseyi başlatan 29 Ekim 1956'da İsrail'in, Mısır'a saldırması olmuştu. Bununla birlikte İngiltere ve Fransa kanal bölgesinin güvenliği için derhal harekete geçerek bölgeye asker çıkarmışlardı. Bağdat Paktı üyeleri ise paktın üyesi olmasına rağmen İngiltere olmadan toplanmış ve bu işgali kınamışlardı. İngiltere ve Fransa'nın, Mısır topraklarında gerçekleştirdikleri hareketleri durdurmasını ve Mısır'ın bağımsızlığına uymaya davet etmişlerdi. Bu doğrultuda bölge barışını da sağlamak adına Mısır hükümlerinde kanalın tüm devletlere serbest olacak şekilde düzenleme yapılması gerektiğini açıklamışlardı.³⁰¹

²⁹⁹ Bağcı, a.g.e. , s.79. “Planın desteklenmesi Türkiye'nin konferansta sergilemiş olduğu Batı yanlısı tutumun yansıması olmuştur”.

³⁰⁰ Kürkçüoğlu, a.g.e. , s.83-84.

³⁰¹ Gönlübol, a.g.e. , s.282; Kürkçüoğlu, a.g.e. , s.86.

Öte yandan, Mısır hükümeti, 24 Nisan 1957’de yayınladığı bir bildiriyle, 10 Nisan’da yeniden trafiğe açılan Süveyş Kanalı’nın “*gelecekteki yönetimi*” ile ilgili esasları tespit etti. Bildiriye göre, Mısır 1888 Sözleşmesi’nin geçerliliğini teyit etmekteydi. Kanal’ın yönetimini Mısır Hükümeti’nce, 26 Temmuz 1956’da kurulan Süveyş Kanal Makamı yürütecekti. Kanal’dan geçiş ücretleri de bu makama ödenecekti. İngiltere ve Fransa’nın böylece yapabilecekleri bir şey kalmamış ve boykotlarını sonlandırmışlardı. Süveyş Krizi, Orta Doğu için iki dünya savaşının ardından ortaya çıkan ciddi krizlerden biri olmuştu. İngiltere ve Fransa’nın çekilmesi ile birlikte Batı adına bölgede aktif politikalar yürütme işini ise artık tam anlamı ile ABD üstlenmişti.³⁰²

Kriz, İngiltere’nin Bağdat Paktı üyesi olması ve 1888 İstanbul Sözleşmesi taraflarından olması nedeni ile Türkiye’yi de yakından ilgilendirmişti. Türk yöneticiler Londra Konferansı sürecinde de Müslüman bir devlet olması doğrultusunda Mısır’ın ve diğer Arap devletlerinin hâkimiyetlerini önemseddiğini belirtmişlerdi. Bir zamanlar Boğazlar Meselesi ile oldukça uğraşmış olan Türkiye’den, Mısır Devlet Başkanı Nasır ise Temmuz 1956’da arabuluculuk talep etmişse de Türkiye, Mısır’ı destekleyen tutumunun yanında politik çıkarları ve endişeleri doğrultusunda Dulles Planı’nda önerdiği düzenlemenin ardından planı kabul etmişti.³⁰³ Savaşta İngiltere ve Fransa’nın, Mısır’a saldırması da Türkiye’yi güç durumda bırakmıştı ki İngiltere hem NATO içerisinde hem de Bağdat Paktı’ndaki müttefiki idi. Bu durum Türk yöneticiler tarafından devletler hukukunun ihlali olarak görülse de dolaylı olarak krize yol açtığı gerekçesi ile Mısır suçlanmıştı.³⁰⁴

Bağdat Paktı üyeleri; savaş sonucu Irak’ın, Mısır’ın yanında yer alması üzerine İngiltere olmadan toplanmış ve İsrail kınanmıştı. İngiltere ve Fransa’ya gösterilen tepki, pakt adına Batı’nın aleyhinde olsa da bu tepki ileri gitmemiş ve iki ülke yalnızca kınanmamıştı. Bu ortamda Türkiye ise İngiltere’ye karşı açık bir cephe alamamıştı. Türkiye, İsrail’e karşı da açık bir cephe almamışsa da hem kamuoyundaki hem de Arap dünyasındaki tepkiler üzerine Tel-Aviv’de bulunan elçisini çekmek durumunda kalmıştı. Bununla birlikte ilişkiler tamamen kesilmiş olmasa da iki ülke arasındaki

³⁰² Kürkçüoğlu, a.g.e. , s.90-91.

³⁰³ *Bölgenin Sovyet nüfuzuna terki olarak düşünülmüştür.*

³⁰⁴ Kürkçüoğlu, a.g.e. , s.95.

ilişkiler olumsuz etkilenmişti. Mısır'ı daha da kaybetmemek adına gerçekleştirilen bu durum Mısır'ı tatmin etmemiş bu doğrultuda ilişkilerde düzelme olmamıştı. Savaş, Batı aleyhtarlığını katladığı için Türkiye ile ilişkilerin daha da açılmasına neden olurken ayrıca İsrail de kaybedilmişti.³⁰⁵

2.6. EISENHOWER DOKTRİNİ

Amerika Birleşik Devletleri'nde Eisenhower'ın başkan olması ile ABD'nin Orta Doğu politikasında değişim meydana gelmeye başlamıştı. Süveyş Krizi'nden hemen önce de yine ABD, İngiltere ve Fransa'yı temkinli olmaya davet ederek meselenin müzakere yoluyla çözülmesini talep etmişti. Taraflar sabırsız bir şekilde gizliden İsrail ile anlaşarak Mısır'da savaş çıkarmış ve müdahalede bulunarak Süveyş Krizi'ni başlatmışlardı. Bu durum Eisenhower'ın görev başına gelir gelmez gözden geçirdiği Orta Doğu politikasını yeniden gözden geçirip düzenlemesine neden olacaktı.

Aslında bu vaziyette Süveyş sonrasında Eisenhower yönetimi, fırsatlar ve sorunlarla karşı karşıyaydı. İngiltere'nin bölge politikasında etkin, hatta belirleyici bir güç olarak nihai ve fiilî tasfiyesi, ABD'nin tek hâkim güç olarak bölgede aktifleşmesini getirmiş, bir yandan da onu sırtındaki bir yükten kurtarmıştı. İngiliz sorunu ve Süveyş, Batı ile Araplar arasında temel bir anlaşmazlık konusuydu ve ilişkilerin iyileştirilmesi önünde engeldi. Batıcı rejimler bile, İngiltere'nin bölgedeki hâkim varlığına ilişkin bu “*Arap millî sorunu*” var olduğu sürece ABD ile yakın ilişkilerini sürdürmekte zorlanıyordu. ABD'nin, Mısır ve Suriye ile ilişkilerinde ise bu İsrail sorunuyla birlikte karşılıklı diyalogu zehirleyen başlıca etmen durumundaydı. Şimdi ise bu konu kapanmış sayılabilirdi.³⁰⁶

İkinci Dünya Savaşı sonrası Batılı devletlerin Orta Doğu'ya yönelik politikalarının tümü bölgede komünizmin yayılmaması üzerine olmuştu. Bu dönemde İngiltere bölgede azalan etkinliğini gidermek için Bağdat Paktı üyesi olup teşkilatın lideri konumuna eriştiyse de Süveyş Krizi, İngiltere'nin bölgedeki konumunu derinden sarsacak hadise olacaktı. Bununla birlikte Sovyetler Birliği'nin derhal meseleye el atmış ve gerektiği takdirde Mısır'a gönüllü gönderip yardımda bulunacağını

³⁰⁵ Gönlübol, a.g.e. , s.284-285; Kürkçüoğlu, a.g.e. , s.99-100.

³⁰⁶ Gerger, a.g.e. , s.148.

açıklamıştı. Bu durum Orta Doğu devletleri arasında Sovyetlere yakınlık duyulmaya başlanmasına yol açmıştı. Sovyetlerin bu tutumuna karşı bölgede özellikle Bağdat Paktı'na olan desteği ile ön planda olan ABD derhal harekete geçmiş ve Pakt ülkelerin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlıklarına gelebilecek tehditlere karşı güvence vermişti.³⁰⁷ Bu şartlarda yapılacak iki şey vardı; *“biri, bölge ülkelerinin ekonomik sıkıntılarının giderilmesine yardımcı olmak; diğeri de, ister ikili, ister toplu münasebetler yoluyla, bu ülkelere, komünizm hegemonyasının neler getirebileceğini anlatmak ve bunların komünizme karşı koymalarına yardım etmektir”*. İşte bu noktalardan hareket eden Başkan Eisenhower, 5 Ocak 1957'de Kongreye gönderdiği ve Eisenhower Doktrini adını alan mesajda bütün bu hususları açıkladıktan sonra Kongre'den şu konularda kendisine yetki verilmesini istiyordu; *“Orta Doğu ülkelerine ekonomik yardım yapmak, talep eden ülkelere ekonomik yardımda bulunmak ve yine talep edildiği takdirde komünizm sızmasına karşı askeri müdahalede bulunmak”*.³⁰⁸

Bu doktrin ile birlikte Eisenhower; bölgede askeri yardım ve işbirliği programları hazırlamayı, komünizm idaresindeki bir devletin bölgeye saldırısında kendi askeri birliklerince yardım ile iktisadi yardım amaçlamış ve planı Mart 1957'de senato tarafından kabul edilmişti.³⁰⁹ Bağdat Paktı üyeleri planın açıklanmasından sonra bunun bölge barışı ve bölge halkının ekonomik refahını arttırmak için önemli bir adım olduğunu belirtmişlerdi. Doktrin, Bağdat Paktı'nın bölge devletleri haricindeki üyesi olan İngiltere'yi ise memnun etmemişti. İngiltere bunu kendisini kanala çıkarma yapması konusunda engelleyen ABD'nin bölgeye kendi müdahalesi olarak değerlendirmişti. Doktrin ile birlikte ABD bölgede sorumluluk üstlenmiş olurken İngiltere'nin bölgedeki liderliğini kendi üzerine almış oluyordu.³¹⁰ Gerger'in aktardığı üzere; *“ABD, doktrin ile birlikte Nasırcılığın ve komünizmin yayılmakta olduğu Orta Doğu'da askeri müdahalelerinin önünü açmıştı. Böylece Arap dünyasında bir ideolojik hat çekiliyor ve Batıcı/iş birlikçi güçlerle, 'yapıcı tarafsızlık' ve 'Arap milliyetçiliği' çizgisini izleyenler arasındaki mücadelenin ve bu mücadeleye ABD'nin müdahil olmasının yeni temelleri atılıyordu. ABD'nin temel müttefikleri ise Suudi*

³⁰⁷ Gönlübol, a.g.e. , s.288.

³⁰⁸ Armaoğlu, a.g.e. , s.256; Bağcı, a.g.e. , s.83.

³⁰⁹ Mahir Küçükvatan, “Soğuk Savaşın Türk Dış Politikasına Etkileri ve 1957 Türkiye-Suriye Bunalımı”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 11, Sayı 23, (2011), s.102.

³¹⁰ Gönlübol, a.g.e. , s.289.

Arabistan ya da Libya'daki gibi feodal despotizmle Lübnan'daki türden kozmopolit işbirlikçilik, ticaret ve acente kapitalizmiydi".³¹¹

Bunun üzerine 1957 yılında Başkan Eisenhower, parlamentodan aldığı onay ile doktrin ilan ederek bölge devletlerine askeri ve iktisadi açıdan taahhütte bulunmuştu. Bölge ülkelerinin hepsi değilse bile bir kısmının Doktrine verdikleri tepkiler ise yakın geçmişte Bağdat Paktı çerçevesinde yaşananlardan oldukça farklı bir yönelim sergilemişti. Nitekim Bağdat Paktı'na üye olmak konusunda çekimser kalmayı tercih eden Lübnan, Doktrini ilk kabul eden ülke olmuş Lübnan'ı; Pakistan, Irak, Türkiye ve Yunanistan takip etmişti.³¹²

Menderes ve kurmaylarına göre; ABD nezdinde Türkiye'nin bölgedeki önemi Doktrinle birlikte bir seviye daha yükselmiştir. Bildiride de değinildiği üzere ABD'nin Orta Doğu'da girişeceği operasyonlar için Türkiye'ye duyduğu ihtiyacın artması sonucunda, Türkiye'deki Amerikan üsleri önem kazanmış ve 1954'de kurulan İncirlik Üssü askeri anlamda geliştirilmeye başlanmıştır. Bir süredir sekteye uğramış olan Amerikan askeri ve ekonomik yardımları da yeniden artmaya başlamıştır. 27 Ekim 1957'de Türkiye tarihinde bir ilk olarak kayıtlara geçen erken genel seçimlere giderken, ABD yardımlarının artacak olması ihtimali DP'nin elini bir nebze de olsa rahatlatmıştır.

Türkiye ve özellikle de DP açısından olumlu sayılabilecek bu tespitlerin yanı sıra, Doktrinin Türkiye'ye getirdiği negatif etkiler de yok değildi. Doktrini kabul eden Türkiye, Bağdat Paktı nedeni ile zaten arasının açık olduğu (*doktrini desteklemeyen*) Arap ülkeleri ve doğal olarak da SSCB ile daha gergin ve zorlayıcı bir döneme girmiştir. Hem NATO çerçevesinde hem de ABD ile kurduğu ikili anlaşmalar sistemi çerçevesinde Türkiye topraklarında kurulan Amerikan üslerinin Orta Doğu'daki bazı olaylara müdahale edilmesine, başka bir deyişle NATO amaçları dışında kullanılmasına izin vermesi de Türkiye'yi bu düzlemde ayrıca sıkıntıya sokacak bir süreci başlatmıştır. Bölgede, 1956 Süveyş Krizi ile hızlanan “krizler, darbeler,

³¹¹ Gerger, a.g.e. , s.150.

³¹² Miray Vurmay Güzel, “Eisenhower Doktrininin Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikasına Etkileri”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C.69, (2021), s.487.

bunalımlar dönemi” Eisenhower Doktrini’nin ilanı ile daha da sertleşmiş ve bu durum sadece Türkiye için değil, tüm bölge için büyük sıkıntıları beraberinde getirmiştir.³¹³

2.7. BAĞDAT DARBESİ ve LÜBNAN BUNALIMI

Orta Doğu’da, Süveyş Krizi ile başlayan gerginlik ortamı Eisenhower Doktrini’nin ilan edilip Batılı bir devletin bölgeye yeniden girmesi, *1957-1958 yılları* arasında gerginliğinin hızla tırmanmasına ve krizler silsilesine yol açmıştır. Bunun ilki 1957 yılında Suriye’de meydana gelen darbenin ardından SSCB’nin destek vermesi ile zaten Hatay Meselesi’nden kalan gerginliğin yeniden uyandırılması sonucu Türkiye ile Suriye arasında yaşanan bunalım olmuştur. Bu durum aslında birçok araştırmamanın ortak çıkarımı olarak gereksiz spekülasyonlarla körüklenmiş, ülkeleri neredeyse savaşın eşiğine taşımışsa da ABD’nin de telkini ile yatıştırılmıştır.³¹⁴

Bağdat Pakı, NATO ile SEATO arasındaki boşluğu doldurarak SSCB’nin Orta Doğu’da yayılmasını engellemek adına kurulmuştu. Türkiye ile Irak arasında imzalanan antlaşma ile temelleri atılan Pakt, Arap dünyası tarafından tepki ile karşılanmış ve Irak’ın dışlanması yol açmıştı. Artan Arap milliyetçiliği sırasında Irak’ın dışlanması, ülkeyi 1958’de darbeye sürükleyecek süreci başlatmıştı. Gerçekleşen darbe, Irak’ı da radikal milliyetçilik bloğuna sokarken Batı’nın, Pakt sayesinde kurduğu Arap devletleri ile tek ilişki örneği de sona ermişti. Bundan sonra Pakt da değişime uğrayarak CENTO olmuştu. Irak, Birinci Dünya Savaşı sonrasında İngilizlerce doğrudan yönetilmek istense de tepkiler neticesinde mandater idare kurulmuş ve İngiltere dolaylı da olsa bölgenin hâkim gücü olmuştu. İkinci Dünya Savaşı bu durumu değiştirmiş ve ABD, Batı adına bölgenin yeni hâkimi olmuştu. Orta Doğu’yu petrol kaynakları bakımından önemseyen ABD, savaş sonrası SSCB’nin bu kaynakları ele geçirmesine engel olmaya yönelik politikalar geliştirmişti. Bölgeye ilgi duyduğu ilk günden itibaren ise bölgesel bir Savunma Pakı kurulmasını amaçlamıştı. Dulles’in Orta Doğu seyahati ile birlikte Türkiye ve Pakistan, Karaçi Antlaşması ile harekete geçmiş ardından Türkiye ile Irak arası görüşmeler neticesinde Bağdat Pakı kurulmuştu. Pakt kendi içerisinde genişleme çabalarına rağmen savunmaya geçmiş

³¹³ Vurmay Güzel, a.g.m. , s.487.

³¹⁴ Sever, a.g.e. , s.190.

olduğu Sovyetler Birliği ve de Orta Doğu'da Mısır'ın şiddetli muhalefetine maruz kalmış bu da ilgi gösteren Lübnan ve Ürdün gibi ülkelerin dahi pakta kayıtsız kalmalarına yol açmıştı.

İngiltere, Irak'taki üslerini boşaltacakken iki ülkenin Bağdat Paktı'na üye olması İngiltere'nin ülkedeki varlığını sürdürmesine imkân vermişti. Bununla birlikte Arap Birliği'nde özellikle Mısır tarafından Bağdat Paktı bölge adına savunma örgütü olmaktan ziyade emperyalist Batılıların bir kuruluşu olarak görülmüştü. Zaman içerisinde bölgede Mısır'da olduğu şekilde birçok devlet içerisinde solcu eğilimler görüldüğü gibi milliyetçi eğilimler de görülmüştü.³¹⁵ Bu ortamda Arap Birliği içerisinde Mısır, Suriye ve Suudi Arabistan'ın tepkileri, Irak'ı yalnızlaştırma politikası yürütülmesine yol açmıştı. Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin kurulması Arap dünyasında coşku ile karşılanırken Nasırcılığın artmasına da sebep olmuştu. Bu durumun olumsuzluğu öncelikle Arap dünyasında resmi olarak Batı'nın yanında yer alan Irak'a sıçrayacaktı. Bu ortamda Irak zaten hâlihazırda Arap dünyasının en eski komünist partisine de sahipti. Bu durumda İngiltere-Mısır Antlaşması sonrasında Başbakan Nuri Sait Paşa, tarafları ikna etmeyi başarmışsa da bu uzun soluklu bir durum olmayacaktı. Arap milliyetçiliğinin ülke içerisinde de radikal bir hal almaya başladığı devirde Batı'nın yanında yer alırken iç politikasında baskıcı bir tutum sergilemesi, ülke içinde muhalefeti arttıracak bir gelişme olmuştu.³¹⁶

Bu ortamda 1958 yılında İstanbul Zirvesi sırasında gerçekleşen, ABD Başkanı Eisenhower'ın "*Kore Savaşı'ndan beri en büyük kriz*" şeklinde tanımladığı, bütün dünyada olduğu gibi bölgede de şok etkisi yaratan Irak Askeri Darbesi, 14 Temmuz 1958 tarihinde General Abdülkerim Kasım liderliğinde gerçekleştirilmişti. Kasım, sonradan hiçbir zaman seçime gitmese de Irak'ta Cumhuriyet ilan etmişti. Bağdat Paktı Konferansı'nın İstanbul'da gerçekleşeceği günde General Kasım'ın ordusu iktidarı ele geçirip monarşiyi devirmişti.³¹⁷ Bağdat Paktı'na üye tek Arap devleti olan Irak'ta 14 Temmuz 1958'de General Kasım'ın liderliğinde gerçekleştirilen askeri darbe sadece

³¹⁵ A. Haluk Ülman, "Orta Doğu Buhranı", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 13, Sayı 04, (1958), s.234.

³¹⁶ Gerger, a.g.e. , s.156.

³¹⁷ Alpaslan Öztürkci, "Soğuk Savaş'ın 1950'li Yıllarda Orta Doğu'da Yaşanan Askeri Darbelere Etkileri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 17, Sayı 34, (2017), s.378; Mustafa Bostancı, Erdem Karaca, "Bağdat Paktı'na Etkisi Bakımından 1958 Irak Askeri Darbesi", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Y.14, S.27, (2018), s.131.

monarşiyi yıkmakla kalmamış, bölge politikasında da önemli değişikliklere yol açmıştı. Irak'ın gerek Pakt üyesi gerekse darbenin yapıldığı gün İstanbul'da Pakt toplantısı yapılacak olması Türkiye'nin mesele ile yakından ilgilenmesine yol açan bir durum olmuştu.³¹⁸ Irak'ta gerçekleşen darbe, bu sırada İstanbul'da toplantı halinde bulunan başta Türkiye olmak üzere Bağdat Paktı üyeleri ve ABD tarafından büyük bir endişe ile karşılanmış, darbenin Bağdat Paktı'nı yıkmaya yönelik olduğu izlenimi oluşmuştu. Darbe sırasında Kral Faysal ve Başbakan Nuri Sait olmak üzere Kralın tüm ekibinin öldürülmesi tehdidin boyutunu arttırmıştı. Ne var ki ABD ve İngiltere, Orta Doğu'daki müttefiklerine, Irak'taki yeni rejime karşı ihtiyatsız/sert bir tutumda bulunmalarını önlemek amacıyla hazırladıkları memorandumunu Türkiye, İran ve Lübnan'a bildirmişti.³¹⁹

Türkiye'de Menderes Hükümeti bu ortamda Orta Doğu'da en yakın müttefiki olarak gördüğü Irak Hükümeti'ne karşı darbeyi oldukça sert karşılamıştı. Irak'taki darbeden rahatsız olan Türk Hükümeti ciddi olarak askeri müdahale olasılığı üzerinde duruyordu. Bu durumun gerek yeni hükümeti gerekse Mısır'ı, SSCB'ye yakınlaştıracak endişesi ile ABD ve İngiltere, Türkiye'den hareketsiz kalmasını istemişlerdi. ABD ve öteki Batılı devletlerin Irak'taki yeni yönetime karşı ılımlı bir politika benimsemeleri üzerine, Türkiye de tutumunu yumuşamış ve 31 Temmuz 1958'de Irak'taki yeni ideolojiyi resmen tanımıştı.³²⁰

Lübnan Bunalımı, Demokrat Parti Hükümeti'nin vermiş olduğu tepki açısından önemlidir. Suriye buhranının sona ermesinden biraz sonra, 1958 ilkbaharından itibaren Orta Doğu'da yeni bir buhran olarak Lübnan buhranı patlak verdi. 1957 Haziranı'nda Lübnan'da genel seçimler yapıldı. Fakat Cumhurbaşkanı Camille Chamoun bu seçimlere hile karıştırarak, hem Eisenhower Doktrini'ni desteklemiş ve hem de 1958 Eylül ayında süresi bitecek olan Cumhurbaşkanlığının, Anayasa gereğince bir dört yıl daha uzatılması mümkün olmadığı halde bunu sağlayacak bir parlamentonun seçilmesini sağlamıştı. Kaldı ki bu seçimlerde muhalefetin en mühim şahsiyetlerini de parlamento dışı bırakmıştı. Hâlbuki yarısı Hristiyan, yarısı Müslüman olan Lübnan halkının Müslüman-Arap kesimi esas itibarıyla Nasır taraftarı idi ve Eisenhower

³¹⁸ Oran, a.g.e. , s.632.

³¹⁹ Vurmay Güzel, a.g.m. , s.489.

³²⁰ Oran, a.g.e. , s.682.

Doktrini'ne aleyhtardı. Bu durum Lübnan halkını ikiye bölmüşken bir de muhalif bir gazetecinin öldürülmesi halk arasındaki rahatsızlığın çatışmalara dönmesine yol açacaktı.³²¹

Chamoun, anayasayı değiştirmek için girişimlerde bulununca, Nasır yanlısı milliyetçiler silahlı çatışmalar başlatmışlardı. Lübnan karışıklıklara sürüklenirken Irak'taki 14 Temmuz darbesi Chamoun'u endişelendirmiş ve ABD'den yardım istemişti.³²² ABD, 15 Temmuz'da, Lübnan'daki Amerikan vatandaşlarının çıkarlarını korumak ve kendi ulusal çıkarları ile dünya barışı bakımından yaşamsal önem taşıyan *"Lübnan'ın bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü sürdürmek için Lübnan hükümetine yardım etmek"* amacıyla deniz piyadelerini denize giren insanların şaşkın bakışları arasında Beyrut kıyılarına çıkarmıştı. Böylece Eisenhower Doktrini ilk kez uygulamaya sokulmuştu. Türkiye gerek Bağdat Paktı üyeleriyle birlikte, gerek kendi adına yaptığı açıklamada ABD'nin, Lübnan'a yaptığı çıkarmadan memnuniyet duyduğunu belirttiği gibi İncirlik Üssü'nün kullanılmasına da izin vermişti. Türkiye'nin üslerini kullanım izni vermesi SSCB ve BAC'ın tepkilerine yol açmıştı.³²³ Bir gün ara ile Ürdün'e yapılan İngiliz müdahalesi de Türkiye tarafından desteklenmişti. Lübnan ve Ürdün'deki müdahalenin Türkiye tarafından desteklenmesi SSCB ve BAC tarafından tepki ile karşılanırken ülke içerisinde de özellikle Lübnan müdahalesi muhalefetin tepkilerine yol açmıştı. Lübnan'daki müdahalenin daha çok Chamoun muhaliflerine karşı olması Türkiye'de de olası bir muhalefet hareketinde iktidarın ABD'nin askeri yardımına başvurması durumunu akıllara getirmişti.³²⁴

Irak hadiselerinin akabinde Amerika'nın takındığı enerjik tavır ve Amerikan askerlerinin Lübnan'a çıkarılmaları üzerine Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Pakistan Cumhurbaşkanı İskender Mirza ve İran Şahı Rıza Pehlevi, Başkan Eisenhower'a, 15 Temmuz'da bir mesaj göndererek, Orta Doğu'da Washington Hükümeti'nin aldığı müessir emniyet tedbirlerini çok müspet karşıladıklarını bildirmişlerdi. Üç devlet reisi ayrıca, Birleşik Amerika'nın Lübnan'ın yardımına koşarak askeri birlikler

³²¹ Armaoğlu, a.g.e. , s.261; Ülman, a.g.m. , s.241.

³²² Ülman, a.g.m. , s.241-242.

³²³ Demirel, a.g.e. , s.149; Eroğlu, a.g.e. , s.211. *"DP Hükümeti, Amerikan yanlısı dış politikasında alternatif arayışları öncesi son uygulaması ABD'ye İncirlik Üssü'nü kullanma izni vermesi olmuştur"*.

³²⁴ Oran, a.g.e. , s.633-634.

göndermesinden ve Orta Doğu meselelerine bilfiil müdahale etmesinden duydukları memnuniyeti de belirtmişlerdi. Başkan Eisenhower da üç devlet başkanına gönderdiği cevabi mesajında, Lübnan Hükümeti'nin yardım talebine, ABD'nin müspet bir şekilde mukabele etmesi dolayısıyla kendisine gönderilen mesajdan dolayı büyük bir memnuniyet duyduğunu bildirmiş ve *"BM Anayasası'ndaki bütün milletlerin en tabii hakkı olan beraber çalışmak ve istiklallerini korumak için icap ederse yardım istemek prensiplerine uygun olan bu kararı desteklemeniz beni ziyadesiyle memnun etmiştir"* demiştir.³²⁵

Özetle 14 Temmuz'da İstanbul'da toplanan konferansta, Bağdat Paktı üyelerinden Türkiye, Pakistan ve Irak'ın yaptıkları toplantıda Eisenhower'ın Lübnan'ın davetine verdiği yanıt olumlu karşılanmıştır. Türkiye her iki olay için de yaptığı açıklama ile ABD ve İngiltere'yi hem pakt içindeki hem de pakt dışındaki konumu ile desteklemiştir. Lübnan Cumhurbaşkanı Chamoun'un daveti Lübnan'ın istiklaline hariçten gelen saldırılara karşı yapılan bir yardım daveti olarak Eisenhower'ın yardımının ise Lübnan'ı bu saldırılardan korumak adına yapılan yardım olarak görülmüş ve memnuniyetle desteklenmiştir. Bu sırada Türk Dışişleri Bakanı Zorlu'ya, Türkiye'nin Lübnan ve Ürdün'e havayolu ile asker indirdiğine yönelik bir söylenti olduğu sorulmuş Zorlu ise böyle bir hadise olmadığını belirtmiştir. Zorlu'nun bu açıklamasında da Türkiye'nin doğrudan bir askeri hareketi bulunmasa da Lübnan'a gerçekleştirilen Amerikan çıkarmasında İncirlik Üssü'nün kullanımı Türkiye'nin arka plandan desteğini göstermiştir. Demokrat Parti iktidarı Lübnan'da olduğu gibi

³²⁵ Bostancı, Karaca, a.g.m. , s.136-137. "5 Temmuz 1958'de 5.400 kişilik Amerikan Donanma Birliği, 6. Filo'nun himayesinde Lübnan'a yerleşmiştir. ABD Başkanı Eisenhower, Amerikan vatandaşlarının hayatlarını korumak, Lübnan'ın güvenlik ve birliğini muhafaza etmek için orada olduklarını söyleyerek, ABD askerlerinin Lübnan'a inmesini haklı göstermeye çalışmıştır. Esasında, ABD'nin temel hedefi hükümetin bir müdahale ile düşmesini engellemektir. Bu arada Türkiye, ABD müdahalesini desteklemiştir. ABD'nin Lübnan'a müdahalesi esnasında, Türk Hükümeti, ABD'nin İncirlik Askeri Üssü'nü kullanmasına izin vererek, sıcak bir iç tartışmayı tetiklemiştir. Bunun sonucu yaklaşık 5 bin Amerikalı asker Türkiye'ye gönderilmişti. Sovyetler Birliği ve Arap Birliği Türkiye'yi eleştirmişti. Bir açıklama yapan Başkan Eisenhower, Ürdün'ün de bağımsızlığının ABD için hayati önemi haiz olduğunu söylemiştir. 18 Temmuz 1958'de Kral Hüseyin'in düşmesini önlemek için 2.200 İngiliz paraşütçü Ürdün'e inmiştir. Türk Hükümeti, İngilizlerin bu girişimine de destek vermiştir. Özetle, bu dönemde Orta Doğu'da ortaya çıkan gelişmelerde Menderes yönetimindeki Türk Hükümeti, Batı ile tam uyumlu bir politika izlemiştir. Hatta Dışişleri Bakanı Köprülü, "Atlantik İttifakı, Türkiye için bir ulusal politikadır" açıklamasını yapmıştır".

Ürdün'ün de talebini ve İngiltere'nin yapmış olduğu çıkarmayı Ürdün'ün ve bölgenin emniyeti için yerinde bulmuştur.³²⁶

³²⁶ Gönlübol, a.g.e. , s.304; Vurmay Güzel, a.g.m. , s.489. Miray Vurmay Güzel'e göre; “ABD'nin Doktrin çerçevesinde Lübnan'a müdahalede bulunması Türkiye'de memnuniyetle karşılanmış olsa da, Türk siyaseti bu tarihten itibaren hiç bitmeyecek bir şekilde 'İncirlik Üssü'nün kullanılması' etrafında dönecek tartışmalara sahne olmuştur”.

III. BÖLÜM

TÜRKİYE-LÜBNAN İLİŞKİLERİNDE

ETKİLİ İSİMLER (1950-1960)

Ülkelerin dış politikaları bir çerçeve içerisinde şekillenmektedir ki bunun üzerinde elbette ülkenin yönetici isimleri etkili olmaktadır. Bu doğrultuda “Giriş” bölümünde Lübnan’ın bağımsızlığını ilan etmesi ile birlikte Türkiye-Lübnan ilişkilerinin resmi olarak başladığı dönemde yani 1946-1952 yılları arasında bu makamda bulunması hasebiyle Bishara el-Khoury dönemine kısaca değinilmişti. Bu bölümde öncelikle 1950-1960 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti’nde Demokrat Parti’nin iktidarda bulunduğu yılların büyük bir bölümünde yani 1952-1958 yılları arasında Lübnan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı yapmış olması bakımından önem taşıyan *Camille Chamoun döneminin* üzerinde durulacaktır.

Camille Chamoun dönemini inceledikten sonra DP dönemi ilişkilerine başlamadan hemen önce Türkiye Cumhuriyeti’nde ilgili dönemde iktidarda bulunup Türk dış politikasında ve Lübnan ile yüksek ilişkilerde etkisi bulunan Demokrat Parti dış politika temsilcilerinden; DP iktidarının son dönem Dışişleri Bakanı olup bu görev öncesinde de Dışişleri Bakanlığı’nın aktif bir çalışanı *Fatin Rüştü Zorlu* ve 1954-1960 yılları arasında görev yaparak ilişkilerde aktif bir rol oynamış olan Beyrut Büyükelçisi *Cevdet Dülger*’in öne çıkan isimler olduğu tespit edilmektedir.

Dış politika temsilcileri olarak Cevdet Dülger öncesi Türkiye’nin Lübnan Elçileri’ne de değinmekte fayda bulunmaktadır. Cevdet Dülger’den önce Demokrat Parti döneminde de Beyrut Elçiliği görevi yapmış olan Celal Abacıoğlu (1946-1952) hakkında kısıtlı belge tespit edilmektedir ki bunlar ilişkilere dair bir bulgu olma niteliği taşımamaktadır. Gerek DP döneminin gerekse Türkiye adına ikinci Elçi olarak Rıfki Zorlu, 1952-1954 yılları arasında aldığı görev ile tespit edilmektedir. Zorlu ile ilgili ise malumatlar oldukça kısıtlıdır. İnternet ortamında dağınık şekilde muhtelif kısa bilgiler bulunmakta ise de doğrudan bilgi Ferdi Uzun’un “Türk Dışişlerinde Fatin

Rüştü Zorlu” başlıklı Yüksek Lisans Tezi’nden elde edilmektedir. Kaynakların ortak çelişkisi müşarünileyhin isminin muhtelif yerlerde Rıfkı yahut Rıfkı Rüştü olarak ayrı ayrı geçmesidir. T.C. Dışişleri Bakanlığı Beyrut Büyükelçiliği’nin resmi internet sitesinin “Önceki Büyükelçilerimiz” bölümündeki Rıfkı adını esas alarak tezden elde edilen bilgiler doğrultusunda Beyrut Büyükelçiliği de yapmış olduğu belirtilen Rıfkı Zorlu’nun, Fatin Rüştü Zorlu’nun ağabeyi olduğu tespit edilmiştir.³²⁷

3.1. DIŞ POLİTİKADA DİPLOMATİK UNSURLAR ve KİŞİLER

Dış politika kavramı, bir siyaset biçimi olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle devletlerin sınırları dışında uyguladıkları politikalar olarak da ifade edilmektedir. Dış politika, uluslararası ilişkilerin alt dallarından biri olarak gösterilmektedir. Devletlerarasında eğitim, coğrafi, siyasi ve askeri anlamda birçok ilişki olmakla birlikte bu ilişkilerin gerçekleşmesi amacıyla diplomatik temaslara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu diplomatik temaslar hem olumlu hem de olumsuz anlamda olabilmektedir. Olumsuz ilişkilerin söz konusu olduğu durumlarda ise diplomasi çok sık bir şekilde devreye girmektedir. Çünkü diplomasinin en nihai amacı, dış politika konularında ortaya çıkan sorunların barışçıl yöntemlerle ve müzakereler yoluyla çözülmesini sağlamaktır. Bu görevi ise diplomatlar gerçekleştirmektedir.³²⁸

İkili diplomasi, çoklu diplomasi, açık diplomasi, gizli diplomasi, parlamenter diplomasi, kamu diplomasisi ve zirve diplomasisi gibi türlerin olduğu söylenebilir. Diplomasiyi uygulayan kimselere ise diplomat denilmektedir. Diplomatlar, kendi ülkelerini başka bir ülkede askeri, iktisadi, siyasi ve ticari olmak üzere birçok alanda temsil etmektedir.³²⁹

Devletlerarası ilişkilerin (iyi veya kötü anlamda) sürdürülmesinde diplomatik yöntemlerin ön planda olduğu görülmektedir. Bu yöntemlerin içerisinde, aktif bir şekilde, siyasal aktörlerin ve bürokrasinin yer aldığı söylenebilir. Ancak bir ülkenin jeopolitik konumu da, bu aktifliğin bir parçası olarak kabul edilmektedir.³³⁰ Bu

³²⁷ Uzun, a.g.t. , s.22.

³²⁸ Cihan Daban “Uluslararası İlişkilerde Siyasal Aktörler, Bürokrasi ve Jeopolitik Bağlamında Diplomasi: Türkiye Cumhuriyeti Örneği”, *BEU Akademik İzdüşüm*, C.2, S.2, (2017), s.23.

³²⁹ Daban, a.g.m. , s.23-24.

³³⁰ Daban, a.g.m. , s.27.

doğrultuda Demokrat Parti iktidarı döneminde Türkiye-Lübnan ilişkileri de bu jeopolitik ortamdan etkilenmiştir. Soğuk Savaş ortamında ABD'nin Sovyetleri çevreleme siyasetinde SSCB'nin komşusu ve Batıcı dış politika uygulamaları ile Türkiye bölgede başat ülke olmuştur. Bu aktif sürecin uygulanmasında diplomatik ilişkilerin önemli aktörleri olarak sırası ile Cumhurbaşkanı, Başbakan, Dışişleri Bakanları ve Elçiler rol oynamışlardır.

Devlet başkanının sahip olduğu diplomatik ayrıcalıklar öncelikle ülkesinde bulunduğu devletin, kendisi, aile üyeleri ve maiyetinde bulunan kişilere karşı yetkilerini kullanamaması (par in parem non habet imperium) doğrultusunda şekillenmiştir. Daha sonraları ise egemen eşit devlet ilkesi çerçevesinde açıklanmaya çalışılan bu ayrıcalıklar günümüzde, devlet başkanının yabancı devlet ülkelerinde kişi dokunulmazlığı, yargı, vergi ve gümrük bağışıklıklarından yararlanması şeklinde, uluslararası örf ve adet hukuku kuralı haline gelmiştir.³³¹

Devlet başkanlarının, dış ilişkilerin yürütülmesi kapsamında, diplomasi temsilcilerinin aksine, gönderildikleri devlet ülkesinde ikamet ederek görev yapmamalarından ötürü, sahip oldukları ayrıcalıklar yabancı devletlere gerçekleştirdikleri ziyaretler esnasında gündeme gelmektedir. Bu hususta ikili bir ayırım yapılmaktadır. Devlet başkanlarının, önceden görüşülüp ayrıntıları belirlenen ve belirli bir programa göre gerçekleştirilen gezileri, resmî gezilerdir; devlet başkanı sıfatıyla ve devlet tüzel kişiliğinin temsili sebebiyle gerçekleştirilirler. Aynı zamanda, seyahat, tedavi ve tatil gibi şahsa ait sebeplere dayanan özel (incognito) ziyaretler de mevcuttur. Bu durumlarda, devletin tüzel kişiliğinin temsili gündemde olmadığı için devlet başkanı sıfatı kullanılmamaktadır. Resmî ziyaretlerde uluslararası örf ve adet hukuku gereğince, devlet başkanına ayrıcalıklar tanınırken; özel ziyaretlerde ilgili husus, devlet başkanı kimliğinin açıklanması ile mümkün hale gelmektedir. Diplomatik ayrıcalıklar, görevin gereği gibi ifa edilmesi ölçütü ile açıklanırken, özel ziyaretlerde dahi devlet başkanlarının ayrıcalıklardan faydalanması, bu konunun uluslararası örf ve adet hukuku kuralı niteliği taşıdığını göstermektedir. Günümüz koşullarında bir devlet başkanının, herhangi bir özel nedenle dahi, yabancı devlet

³³¹ Nasıh Sarp Ergüven, “Devletler Arasında Diplomasi İlişkilerinin Yürütülmesinde Genel Yetkili Organların Rolü ve Ayrıcalıkları”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C.6, S.5, (2017), s.2181.

ülkesinde bulunması, resmî ziyaretlerdeki gibi önceden görüşmelere konu olmakta ve belirli bir plân çerçevesinde gerçekleşmektedir. Söz konusu durum, her ne kadar yukarıda belirtilen ayrımın mevcut diplomasi uygulaması için önemini kaybettiğini gösterse de; bahsi geçen ayrım, devlet başkanlarına ilişkin ayrıcalıkların hukuki temelini açıklayabilmek için halen kullanılmaktadır.³³²

Parlamentar sistem ile beraber, devlet ve hükûmet başkanı kavramları birbirinden ayrılmaya başlamıştır. Devletin iç ve dış politikalarının hükûmet tarafından yönetilmesi, bu doğrultuda hükûmet başkanına yetkiler tanınmasına neden olmuştur. Bu yetkilerin bir sonucu olarak, diplomatik ayrıcalıklar konusunda devlet başkanına uygulanan statü, hükûmet başkanları bakımından da devletler tarafından kabul görmüş ve uygulamaya yansıtılmıştır.³³³

Diplomasi organları arasında genel yetkililerden sonuncusu dışişleri bakanıdır. Başında bulunduğu Bakanlık, devletin uluslararası ilişkilerini yürütmekle görevlidir; bu husus onu, diğer bakanlıklardan ayırmaktadır. Dışişleri bakanı, devleti, bahsi geçen ilişkilerde temsile yetkilidir. Söz konusu yetki, yurt içinde yabancı devlet misyon şefleri ile yurt dışında ise, yabancı devlet temsilcileriyle görüşmeler yapıp, anlaşmalar imzalamak şeklinde ortaya çıkmaktadır. Dışişleri bakanı göreve başladığında, bakanlık bünyesindeki misyon şefleri ile kendi devlet ülkesinde görev yapan yabancı devlet misyon şeflerine bu durum bildirilir. İlk ziyaretin, yabancı devlet misyon şefleri tarafından dışişleri bakanına gerçekleştirilmesi; dışişleri bakanının temsil yetkisinin bir sonucu olarak, diplomasi alanında uzun yıllardır uygulanmaktadır.³³⁴

3.2. CAMILLE CHAMOUN DÖNEMİ

Camille Chamoun döneminde Türkiye-Lübnan ilişkilerinin gelişim göstermesini en doğru şekilde özetleyen durum, Fawwaz Traboulsi'nin bu dönem ile ilgili eserinde kullanmış olduğu başlıktır. Bu başlık "*Camille Chamoun'un Batı Yanlısı Otoritesi*" şeklindedir. DP bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti'nde mevcut Batı yanlısı Demokrat Parti iktidarı iki ülke arasındaki ilişkileri canlandıracak gelişme olmuştu.

³³² Ergüven, a.g.m. , s.2181-2182.

³³³ Ergüven, a.g.m. , s.2188.

³³⁴ Ergüven, a.g.m. , s.2188.

Chamoun dönemi detaylıca incelenmeden önce ilgili dönem kısaca özetlenecek olursa; Chamoun ilk başta Khoury karşıtlarını etrafında toplamış gibi görünse de bu durum ortak menfaatler doğrultusunda gerçekleşmişti. Chamoun'un, 1953'te muhalifleri tasfiye etme girişimi ise Dürziler ve Sünnilerin tepkisine yol açmıştı. Süveyş Krizi süresince Chamoun'un İsrail, İngiltere ve Fransa ile ilişkileri sürdürmesi ülkede tepki ile karşılandığı gibi başbakanın da istifa etmesine yol açmıştı. 1957'de Eisenhower Doktrini'ni kabul eden Arap Birliği ülkesi olan Lübnan'da, bu durum Arap milliyetçilerinin sabrını taşırması ve muhaliflerin 1 Nisan 1957'de Cumhurbaşkanı'na memorandum vermelerine yol açmıştı. Bu ortamda Chamoun'un görevine devam etmek istemesi ve muhalif bir gazetecinin öldürülmesi gerilimi üst boyuta taşımış ve gösteriler düzenlenmesine yol açmıştı.³³⁵ Chamoun bu ortamda bir de Irak'ta askeri darbe meydana gelmesini kendi iktidarı için de tehlike olarak görerek ABD'den yardım istemiş ve 15 Temmuz 1958'de ABD, Lübnan'a çıkarma yapmıştı. ABD bu çıkarmanın sebebini Mısır ve SSCB'nin, Lübnan'ın içişlerine müdahale etmesini engellemek olarak açıklamıştı. Buna rağmen çatışmalar durmadığı gibi Chamoun tarafsızlığını kaybedince, Amerikan yönetimini görevden çekilmesine ikna ederek hem Hristiyan hem de Müslüman grubun desteğini alan Fu'ad Şihab'ın Cumhurbaşkanı seçilmesini sağlamıştı.³³⁶

Batı, bir başka deyiş ile de ABD yanlısı dış politika geliştiren Lübnan aynı zamanda ABD için ilgi odağı olmuştu. Bu durumu 1957 tarihli ABD Genelkurmay Başkanlığı'nın raporu ilgiyi açıkça gösterir durumdadır. Lübnan, bölge petrollerinin boru hatlarının Akdeniz'e açıldığı kapı iken Orta Doğu savunması için de önemli bir üs olarak görülmüştü. Chamoun döneminde Lübnan gerek bölge petrollerinin göstermiş olduğu patlama ile refah kazanmış gerekse bölgedeki millileştirme hareketlerinden kaçan sermayedarların ülkeye gelişi ile birlikte büyük bir gelişim kat edilmesini sağlamıştı. Bununla inşaat, bankacılık ve turizm faaliyetlerinde bir tırmanış görülmüştü. Ürdün-Irak ve Suudi Arabistan ile transit ticaretin yanında Suriye ile bozulan gümrük ve para birliğini düzeltmişti. 1956 yılında ise günümüzde dahi *Orta Doğu'nun İsviçresi* olarak anılmasını sağlayacak olan bankacılık faaliyetlerinde hesap gizliliği kanunu ile ülke oldukça önemli seviyede ekonomik gelişim göstermişti. Tüm

³³⁵ Ayhan, Tür, a.g.e. , s.74-75.

³³⁶ Ayhan, Tür, a.g.e. , s.77-78.

bu ekonomik gelişmelere rağmen ülkede mevcut olan siyasi eşitsizliğin yanında Khoury döneminde kurulmuş olan konsorsiyum nedeni ile ekonomik zenginliğin ticaret ve finans çevreleri tarafından paylaşılması ekonomik eşitsizliğin de ortaya çıkmasına yol açmıştı. Bu zenginliğin yalnızca başkentin bazı kesimlerinde yoğunlaşmış olması nedeni ile sosyal ve ekonomik sıkıntılar Chamoun döneminde de devam etmişti. 23 Eylül 1952’de Cumhurbaşkanı seçilmiş olması nedeni ile yapmış olduğu konuşmada yolsuzlukları sonlandıracağını, uluslararası ilişkilerde tarafsızlık ilkesi benimseyeceğini, yönetimde reformlar yapacağını, yasaların anayasaya uygunluğunu ve yetki suiistimallerini inceleyecek *Devlet Konseyi* kuracağını belirtmişse de görev süresinde yaşananlar bu vaatlere ters düşecekti.³³⁷

Chamoun göreve gelir gelmez *Ulusal Pakt*’a güvenerek iktidarının sınırlarını zorlamıştı. Öncelikli olarak zayıf bir Başbakan sonrasında Dışişleri, Savunma, Maliye, Adalet ve İç Güvenlik gibi kritik bakanlıklarda Marunî isimleri görevlendirmesi ile bu makamların güçlerinin de büyük bölümünü elinde bulundurmuştu. Yürütme organını eline geçirdikten sonra seçim sisteminde yaptığı düzenleme ile yasama organını da eline geçirme girişiminde bulunmuştu. 9 seçim bölgesini 33’e çıkarmış ve milletvekili sayısını 77’den 44’e indirmişti ki bununla geleneksel liderlerin tekeline kırmayı ve muhalif isimlerin meclise girmesini engellemeyi amaçlamıştı. 1952 seçimlerinde Lübnan için önemli olan hadiselerden biri de kadınlara ilk kez oy kullanma hakkı verilmesi olmuştu. Seçim sonucunda ise Chamoun amacına ulaşarak önde gelen siyasilerin gücünü kırmayı başarmıştı. Traboulsi’nin dikkat çektiği üzere; “1956 yılına gelindiğinde Lübnan’da yayın yapmakta olan Fransızca *L’Orient* gazetesi *Devlet Başkanı Chamoun’un yasama ve yürütme organı haline geldiğini vurgulamakta idi*”. Bunun yanında yabancıların desteği, burjuvazinin suç ortaklığı ve Marunî seferberliği ile güçlendiğini bununla da mezhepsel gerginliği diğer siyasi liderlerin döneminde olmadığı kadar tırmandırdığına dikkat çekilmişti.³³⁸

Bu dönemde Mısır’da Cemal Abdünnasır yönetimi ile birlikte yükselişe geçen milliyetçilik ABD’nin bölgeye ilgisini celp edecek başlıca durum olmuştu. ABD bunu Mısır’ın Doğu Bloku’na yönelişi olarak görmüş ve komünizmin bölgeye sıçramasına karşı adım atmıştı. ABD öncelikli olarak bölge petrolleri açısından Mısır ile Suudi

³³⁷ Traboulsi, a.g.e. , s.130.

³³⁸ Traboulsi, a.g.e. , s.s.130-131.

Arabistan'ın bağlantısını kesmeyi, Irak'ı Arap ülkeleri arasında lider bir konuma getirmeyi ve Batı yanlısı olduğu anlaşılan Lübnanlı yetkilileri güçlendirmeyi amaçlamıştı. İlk olarak 1953 yılında John Foster Dulles, Lübnan'ı altyapısı nedeni ile ABD üsleri için uygun görmüştü. Bununla Lübnan, bölgeye askeri müdahale durumunda köprübaşı olarak kullanmak adına hazırlıklara başlamış ve ilk olarak 1953'te hava kuvvetleri için 6 milyon dolarlık yardım alınmış bundan sonra da 1954'te ticari anlaşma imzalanmıştı.³³⁹

1955 yılı ise Türkiye-Lübnan ilişkilerini de üst seviyeye çıkaracak gelişmeler yaşanmıştı. Irak, Pakistan, Türkiye ve İran arasında kurulan Bağdat Paktı, Batı'nın Lübnan'a da etki edeceği bir dönüm noktası olmuştu. Chamoun, Bağdat Paktı'na resmi açıdan katılımda çekinceli davransa da açıkça desteğini göstermişti. Bu en ciddi şekilde Irak'ı dışarıda bırakacak alternatif bir Arap Birliği kurma girişimlerinde görülmüştü. Bununla Lübnan, Mart 1955'te Mısır, Suudi Arabistan ve Suriye'nin teklifte bulunduğu Arap Savunma Paktı'na katılmayı reddetmişti. Ancak Bağdat Paktı ilanı sonrası Lübnan'da yaşanacaklar Türkiye ile ilişkilerde de amaca ulaşılmasında eksiklik getirecek gelişme olmuştu. Özellikle Demokrat Parti idarecileri Lübnan'ı da Paktta görmek adına girişimlerde bulunacak olsalar da Paktın ilanı itibarıyla Lübnan'ı saran şiddetli halk ve öğrenci gösterileri yaşanmıştı. Bu gösteriler sırasında başkentte Amerikan Beyrut Üniversitesi'nde öğrencilere ateş açılmış çok sayıda kişi yaralanırken ölen de olmuştu. Bu olaylar üzerine Chamoun ile aynı görüşte olmayıp Nasır'a, Batı anlaşmalarına karşı çıkacağına dair güvence veren Hamid Beik Frangieh, Dışişleri Bakanlığı'ndan istifa etmişti. Bu dönemde, yaşanan olaylarla birlikte Khoury dönemindeki tarafsızlık ilkesi zedelenmişti. Nasır ve Suriye ile ilişkiler de ayrıca bozulmakta idi. Ancak 1956 yılında Lübnan, Süveyş Krizi esnasında Nasır'ın Kanal şirketini millileştirmesinin aniden olmasına karşı çıkarken Mısır'ın bağımsızlığına desteğini sunmuştu. Bundan sonra Chamoun ülkede kendisine yönelik muhalefetin önüne geçebilmek için Arap liderlerini, Beyrut Zirvesi'nde toplamış bir yandan da burada Batı'ya karşı tepkiyi yumuşatmaya çalışmıştı. Netice itibarıyla İngiltere ve Fransa ile ilişkilerin kesilmesine yönelik kararı reddetmişti. Bunun ardından Başbakan Abdullah el-Yafi ve Devlet Bakanı Saib Salam da istifa etmişti. Sami es-Sulh bundan

³³⁹ Traboulsi, a.g.e. , s.131.

sonra Başbakanlık görevini devralmış Dışişleri Bakanlığı görevine ise ABD yanlısı olduğu dikkat çeken Charles Malik getirilmişti. Chamoun aynı yılın Nisan ayında beraberinde Başbakan Sami es-Sulh'un da yer aldığı heyet ile Türkiye'yi ziyaret etmişti. Türkiye'nin sınıra asker yığdığı ve Suriye'yi tehdit ettiğine yönelik tartışmaların olduğu bu dönemde yayınlanan ortak deklarasyonla iki ülkenin görüş ve politikalarının homojenliğinden bahsedilmişti.³⁴⁰

Lübnan, 16 Mart 1957'de ABD Hükümeti tarafından hazırlanan ve 4 Nisan'da parlamentonun onaylaması ile yayınlanan ortak bildiri ile Eisenhower Doktrini'ni kabul etmişti. Bunun ardından Chamoun görev süresi dolmasına rağmen büyük tartışmalara neden olacak şekilde göreve devam etmesini sağlayacak şaibeli seçim hazırlıklarına başlamıştı. Milletvekili sayısı 44'ten 66'ya çıkarılsa da önde gelen Müslüman muhaliflerden Salam ve Yafi gibi isimler koltuklarını kaybetmiş ve Chamoun'a yakın isimler bu koltuklarda yerlerini almışlardı. Bununla birlikte 30 Mayıs'ta meydana gelen protestolarda kan dökülmüştü.³⁴¹ Chamoun'un idaresi süresince ülke içerisinde etnik ve dinsel gerilim arttığı gibi Müslümanların yanında önde gelen Hristiyan liderlerin de muhalefeti ortaya çıkmıştı.

1952-1958 arasında yolsuzluk; anonim şirketlere verilen lisans başına Cumhurbaşkanı ve zümresine hisse hediye edilmesinde dönüşmüştü. Yolsuzluğun boyutunun kritik bir örneği ise Chamoun'un aynı zamanda 1956 depreminde yapılan yardımları şahsi hesabına dahi aktardığı iddiası ile suçlanması idi. 1958 Şubat ayında Mısır ve Suriye'nin, Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni kurması ise Lübnan'da sayısı gittikçe artmakta olan Nasır yanlıları tarafından coşku ile karşılanmıştı. 1957 seçimlerinde mecliste destekçilerini arttırarak görev süresini uzatma niyeti ile zemini hazırlayan Chamoun, 1958 yılına gelindiğinde bu niyetini açıkça belli etmeye başlayınca Mart itibarıyla kendisine olan muhalefeti silahlı çatışmalara dönüştürmüştü. ABD bu ortamda ülkedeki etkisi açısından Hristiyanlar arası bölünmeden rahatsız olsa da muhalif liderlerin Amerika'ya duydukları sempati açtı. Bu ortamda ABD, tüm yolsuzlukları da bilinmesine rağmen Chamoun'un adaylığını destekledi.³⁴²

³⁴⁰ Traboulsi, a.g.e. , s.132-133.

³⁴¹ Ülman, a.g.m. , s.241.

³⁴² Traboulsi, a.g.e. , s.134.

Bununla birlikte Henri Pharaon, Abdullah el-Yafi ve Kemal Canbolat, Chamoun'un ikinci dönem seçilmesine karşı olduklarını ve ülke güvenliği ile ilgili konuları kişisel amaçları doğrultusunda kullandığını belirttiler. Bu sırada “*Barut fıçısı*” olarak tanımlanan Lübnan'da patlayıcının fitilini ateşleyen hadise ise muhalif gazete Al-Tallaghraf'ın genel yayın yönetmeni solcu bir Marunî olan Nasib el-Matni'nin suikasta uğraması olacaktı. Chamoun'un istifasını isteyen öfkeli halk gösterilerde bulunmuş, Trablus'ta ise Raşid Karami ve yandaşları ise halk ile çatışmıştı. İki ay süren çatışmalarda muhalifler ülkenin dörtte üçünü kontrol altına almışlardı. Chamoun'un orduya isyanı bastırmak için verdiği emir ise Genelkurmay Başkanı Fu'ad Şihab tarafından Chamoun'un orduyu şahsi menfaatleri doğrultusunda kullanma isteği olarak değerlendirilmiş ve sadece isyanları kontrol etmekle yetinmişti. Çatışmalar başlar başlamaz ise Lübnan Dışişleri Bakanı Charles Malik, ABD'den askeri müdahale talebinde bulunmuştu. Traboulsi'nin dikkat çektiği üzere; “*ABD Dışişleri Bakanı J. F. Dulles, Beyrut Büyükelçiliği'ne gönderdiği telgrafla askeri müdahalenin mezhep çatışmalarını kışkırtma tehlikesi bulunduğu hatta ülkenin bölünmesi veya toprak kaybına yol açabileceği gerekçesi ile bu talebe sıcak bakmamıştı*”. Diğer yandan Beyaz Saray tarafından Lübnan ordusunun ülkedeki karışıklıkları bastırabilecek güçte olduğu düşünülmüştü.³⁴³

Pentagon'un hazırlamış olduğu çıkarma planı bulunmakla birlikte bu geniş bir bölgesel plandı ve böyle bir çıkarma tepkilere yol açabilecek gelişme idi. Bunun yanında Sovyetlerle ilişkileri bozulan Cemal Abdünnasır'ın tepkisinin artmaması için böyle bir plana yanaşılmamıştı. ABD, bu yıl Nasır'a derhal elçi göndermişti. Bunun üzerine Nasır, Lübnan'daki vaziyet üzerine de görüşlerini bildirmişti. Öncelikle genel af ilan edilmesi, Şihab'ın Başbakan olarak atanması ve Chamoun'un görev süresini uzatmaması gerektiğini belirtmişti. Chamoun ise bu isteklere uymadığı gibi ABD ile BAC arasında yapılabilecek bir anlaşmanın önüne geçmek için 15 muhalif lider hakkında tutuklama emri çıkarmıştı. Haziran 1958'e gelindiğinde ise ülkedeki karışıklıklar Chamoun'un önüne geçemeyeceği bir hal almıştı. Said Salam'ın güçleri, Başkanlık Sarayı'nı tehdit ediyorken Kemal Canbolat'ın güçleri ise havaalanına son saldırı hazırlığı içerisinde bulunuyorlardı. Chamoun'un bu ortamda en büyük endişesi

³⁴³ Traboulsi, a.g.e. , s.135.

grupların güçlerini birleştirmeleri idi. Bunun yanında 22 Mayıs'ta Chamoun'un, asilerin Nasır tarafından kışkırtılması ve BAC'ın Suriye sınırından “*kütle halinde sızmalar*” iddiası ile başvurması üzerine BM, Chamoun'un BAC hakkındaki iddialarını incelemek adına komisyon göndermiş yapılan araştırma sonucu Suriye sınırından silah akışı görülmekle birlikte Mısır veya Suriye birliklerinin çatışmalara katıldığı iddiasının asılsız olduğu ortaya çıkmıştı.³⁴⁴

Temmuz 1958'de yaşanan hadiseler gerek Orta Doğu'yu gerekse Lübnan'ı derinden sarsan gelişmeler olmuştur. 14 Temmuz 1958'de Bağdat Paktı'nın üyesi olan tek Arap devleti, Batı adına da önemli olan Irak'ta askeri darbe meydana gelmiştir. ABD bu gelişme ile birlikte Lübnan'a askeri müdahale planına derhal sıcak bakmaya başlamıştır. Eisenhower ve Macmillan görüşmesinde, Macmillan'ın, Lübnan'a müdahale planı daha geniş bir planın ilk parçası düşüncesini doğurmuştur. Bu görüşme ardından ABD'nin Lübnan'a, İngiltere'nin ise Ürdün'e müdahalesine karar verilmiştir. Aynı zamanda darbenin hemen ardından Chamoun müdahale talebini yinelemiş ve 48 saat içerisinde müdahale edilmediği takdirde bölgedeki Batı yanlısı ikinci hükümetin de düşürüleceğini belirtmiştir. Bu talep üzerinden 24 saat geçmeden ABD müdahaleyi onaylamış ve Eisenhower Doktrini'nin ilk uygulaması olarak 15 Temmuz sabahı ABD deniz piyadeleri Beyrut'un güneyinde Khaldeh'te çıkarma yapmış, tanklar şehri kuşatmış ve toplar Batı Beyrut'a yöneltmiştir. Bunu takip eden dört günde 15 bin ABD askeri ülkeye çıkmıştır.³⁴⁵

Bu müdahaleden faydalanan Chamoun, Şihab'a baskısını arttırarak ordunun isyancılara müdahalesini istemekte idi ancak Şihab ise dost da olsa yabancı bir ülkenin askeri müdahalesinden duyduğu endişeyi belirtmişti. Bundan sonra sorunu barışçıl çözüm bulmakla görevlendirilmiş olan ABD Dışişleri Bakanı Müsteşarı Robert Murphy taraflarla yapmış olduğu görüşmeler sonucunda müdahale kuvvetlerinin sahip olduğu silah kapasitelerini belirtmek suretiyle isyanın büyük ölçüde kontrol altına alınmasını sağlamış ve bununla siyasi çözüm bulma imkânı elde etmişti.³⁴⁶

³⁴⁴ Traboulsi, a.g.e. , s.136; Ülman, a.g.m. , s.241-242.

³⁴⁵ Traboulsi, a.g.e. , s.137; Ülman, a.g.m. , s.243. *15 bin Amerikan askeri çıkarması; 70 gemi ve 40 bin askerden oluşan Altıncı Filo'nun desteği ile gerçekleştirmiştir.*

³⁴⁶ Traboulsi, a.g.e. , s.138.

Kısa süre sonra ABD'nin müdahalesinin, Chamoun'u isyancılara karşı korumak için değil aksine onu görev süresini uzatmamaya ikna ederek yeni Cumhurbaşkanı seçmek için olduğu anlaşılmıştı. Bunun üzerine Genelkurmay Başkanı Fuad Şihab, parlamento tarafından 31 Temmuz'da Cumhurbaşkanı seçilmişti. Chamoun ise bunun üzerine görev süresinin sonu olan 23 Eylül'e kadar görevde kalmayı ısrarla sürdürmüştü. Bu sürenin dolmasının ardından yemin eden Şihab, isyancılardan Raşid Karami'yi Başbakan olarak görevlendirmiş, kurulan ilk kabine üç haftalık daha protesto ve çatışmalara yol açmışsa da ikinci kabine ile bunlar sonlanmıştı. Bunun üzerine ABD kuvvetleri Ekim ayının sonunda ülkeden çekilmişti.³⁴⁷

3.3. MAHMUT CELAL BAYAR

Ailesi, 93 Harbi ile birlikte Plevne'den Bursa'nın Umurbey Köyü'ne göç eden Celal Bayar, burada 15 Mayıs 1883'de dünyaya gelmiştir.³⁴⁸ Babası, ilmiye sınıfına mensup bir fıkıh bilgini olan Abdullah Fehmi Efendi'dir.³⁴⁹ İlk ve orta öğrenimini, Umurbey'de başöğretmenlik ve bir ara Gemlik müftülüğü görevlerinde bulunan babasının yanında yaptı. Önce Gemlik Reji İdaresi'nde ve mahkeme kaleminde, daha sonra Bursa'da Ziraat Bankası'nda çalışmaya başladı. Ardından Deutsche Orientbank'ta görev aldı. Daha sonra İttihad-ı Millî Bankası'nda çalışmış, bu sırada İnegöllü Refet Bey'in kızı Reşide Hanım ile 1903'te evlenmişti.³⁵⁰ Bursa'da çalıştığı yıllarda Fransız papazları yönetimindeki Collège Français de l'Assomption'a ve ipek böceği eğitimi veren Dârü'tta'lim-i Harîr'in kurslarına devam etti.³⁵¹

Dayısı Mustafa Şevket'in tesiriyle siyasete ilgi duydu ve gizli İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin Küme adlı örgütüne girmiştir.³⁵² Cemiyetin, fırkaya dönüştürülmesinin ardından 1909'da Cemiyet'in Bursa Sorumlu Saymanı olmuştur. 1918 yılında

³⁴⁷ Traboulsi, a.g.e. , s.138.

³⁴⁸ Davut Dursun, "Celâl Bayar", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.5, İstanbul, (1992), s.216; Nilgün Nurhan Kara, "Cumhurbaşkanı Mahmut Celal Bayar'ın Türkiye Büyük Millet Meclisi Açış Konuşmaları", *Asırlık Çınar Celal Bayar*, Ed. Nurettin Gülmez, Nejdet Bilgi, Ankara; Berikan Yayınevi, C.2, 2022, s.439.

³⁴⁹ Nurşen Mazıcı, "Mahmut Celal Bayar (1883-1986)", *Atatürk Ansiklopedisi*, s.1.

³⁵⁰ Mazıcı, a.g.m. , s.1.

³⁵¹ Dursun, a.g.m. , s.216.

³⁵² Dursun, a.g.m. , s.216; Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, "Cumhurbaşkanlarımız", https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz/celal_bayar/ (Erişim Tarihi: 05.11.2023).

Müdâfaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'ne girmiş, 1913 yılı sonunda İzmir'e gelen Celâl Bey, İttihat Terakki Cemiyeti'ne katmak için spor yapan ve aralarında Adnan Menderes'in de olduğu Altaylı gençleri davet etmiştir. 16 Ocak 1914'te Altay Spor Kulübü'nü fiilen kurmuş, Şark İdadisi'nde etkinlik gösteren Altay'ın kuruluşu için parasal destek sağlamıştır.³⁵³ İzmir'in işgal günleri yaklaşırken ise buradan ayrılıp Aydın civarına geçmiş Demirci Mehmet Efe ile buluşarak Galip Hoca namı ile ilk faaliyetlerine başlamıştır.³⁵⁴

12 Ocak 1920'de toplanan son Osmanlı Mebusan Meclisine Saruhan Sancağı milletvekili olarak katılmış ancak Meclis-i Mebusan'ın, Mondros Ateşkes Antlaşması sonrası Batı Anadolu'daki emperyalist işgale karşı yeterli önlem almadığı ve bu nedenle Müslüman ve Türklere bir kurtuluş ümidi olmak gerekçesiyle Galip Hoca kimliğiyle Anadolu Hareketi'ne katılmıştır. Bu mücadelenin kazanılması sırasında Batı Anadolu'da faaliyet göstermiştir. M. Kemal Atatürk de Nutuk'ta Celâl Bey'in Kurtuluş Savaşı'na yaptığı hizmetlerden övgüyle söz etmektedir. Bu arada Bolşevizm'in, İslamiyet uygunluğunu öne sürerek kurulan Yeşil Ordu örgütüne karşı M. Kemal Paşa tarafından 1920'de kurulan yasal Türkiye Komünist Fırkası'nın kurucuları arasında yer almıştır. Aynı zamanda 1. Dönem Büyük Millet Meclisi'nde, Saruhan (Manisa) Milletvekili olarak görev yapmış, Fevzi Çakmak başkanlığındaki II. İcra Vekilleri Heyeti'nde de (24 Ocak-19 Mayıs 1921) İktisat Vekili olmuştur.³⁵⁵

Lozan Barış Konferansı'na danışman olarak katılan M. Celâl Bey, 1923'te Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin adayı olarak İzmir'den milletvekili seçilerek 2. Dönem TBMM'ye girmiş ve 6 Mart 1924'ten 20 Temmuz 1924'e kadar yeni kurulan Mübadele İmar ve İskân Vekâleti'nde vekillik görevinde kaldı.³⁵⁶ Türkiye İş Bankası'nı kurmakla görevlendirilmesi üzerine vekillikten ayrılarak 1932 yılına kadar kurduğu bankanın genel müdürlüğünü yaptı. 9 Eylül 1932'de tekrar İktisat vekilliğine getirildi ve başbakanlığa tayin edildiği 1937 yılına kadar bu görevde kaldı. Soyadı kanununun çıkması üzerine Atatürk tarafından kendisine Bayar soyadı verildi. İktisat vekilliği sırasında beş yıllık sanayi planlarının

³⁵³ Mazıcı, a.g.m. , s.1.

³⁵⁴ Kara, a.g.m. , s.439.

³⁵⁵ Mazıcı, a.g.m. s.1.

³⁵⁶ Dursun, a.g.m. , s.217; Mazıcı, a.g.m. , s.2.

hazırlanması ile takip edilen devletçi iktisat politikası çerçevesinde çeşitli kamu iktisadî teşekküllerinin kuruluşunu gerçekleştirdi.³⁵⁷

25 Eylül 1937’de İsmet İnönü’nün başbakanlıktan ayrılması üzerine önce vekâleten, bir süre sonra da asaleten bu göreve getirildi. Atatürk’ün ölümü üzerine İsmet İnönü cumhurbaşkanı seçilince (11 Kasım 1938) başbakanlıktan istifa ettiyse de yeni cumhurbaşkanı başbakanlık görevini yine ona verdi. Bayar’ın ikinci başbakanlığı kısa sürdü ve 25 Ocak 1939’da görevinden istifa etti. II. Dünya Savaşı yıllarında siyasî faaliyeti sınırlı kaldı, sadece sıradan bir Cumhuriyet Halk Partisi milletvekili olarak mecliste bulundu. 1945 yılı bütçe görüşmelerinde ortaya çıkan muhalefet hareketinin başında bulunan Celâl Bayar’ın mecliste yaptığı konuşma basında geniş yankılar uyandırdı. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün 19 Mayıs bayramında yaptığı konuşmasında söylediği, “*siyaset ve fikir hayatında demokrasi prensiplerinin daha geniş bir ölçüde hüküm süreceği*” sözlerinden cesaret alan Bayar ve arkadaşları (F. Köprülü, A. Menderes ve R. Koraltan) 7 Haziran 1945’te Cumhuriyet Halk Partisi meclis grubuna verdikleri “Dörtlü Takrir”le kanunlarda ve parti tüzüğünde bazı değişiklikler yapılmasını istediler. Dörtlü takririn Cumhuriyet Halk Partisi meclis grubunda sert tartışmalardan sonra önerge sahipleri dışındakilerin oylarıyla reddedilmesinden sonra Köprülü ve Menderes’in partiden ihraç edilmeleri üzerine Bayar önce İzmir milletvekilliğinden (28 Eylül 1945), ardından da Cumhuriyet Halk Partisi’nden istifa etti (3 Aralık 1945).³⁵⁸

Arkadaşlarıyla birlikte yeni bir parti kurma çalışmalarına başlayan Bayar, Atatürk ilkelerinden taviz vermemek, irticaya kaçmamak ve dış politikada polemiklere girmemek konularında İnönü ile mutabakata vardıktan sonra 7 Ocak 1946’da Demokrat Parti’yi kurdu ve bu partinin genel başkanlığına getirildi. Programı liberalizme ve demokrasiye dayandırılan Demokrat Parti, henüz bütün yurttan teşkilatlanmadan Cumhuriyet Halk Partisi 21 Temmuz 1946’da erken genel seçimlere gidince ancak altmış bir milletvekili çıkarabildi. Bayar İstanbul’dan milletvekili seçildi. 1946-1950 döneminde mecliste ana muhalefet partisi başkanı olarak görev

³⁵⁷ Dursun, a.g.m. , s.217.

³⁵⁸ Dursun, a.g.m. , s.217.

yapan Bayar, Cumhuriyet Halk Partisi'nin takip ettiği dış politikayı tasvip edip desteklediği halde iç politika konularında çok sert bir muhalefet yaptı.³⁵⁹

14 Mayıs 1950'de yapılan genel seçimlerde Demokrat Parti dört yıllık muhalefetten sonra “ezici bir çoğunlukla” meclise girince Türk siyasî tarihinde ilk defa halkın oylarıyla iktidar değişmiş oldu. Celâl Bayar 22 Mayıs 1950'de Türkiye'nin üçüncü cumhurbaşkanı seçildi ve partinin genel başkanlığından ayrıldı.³⁶⁰ 10 yıl Cumhurbaşkanlığı yapan Celâl Bayar'ın bu döneme vurduğu en önemli siyasal damga, onun millî iradeyi tanımlama ve Türk Silahlı Kuvvetleri'ne karşı izlediği politik duruş noktalarında oluşmuştur. 1924 Anayasası'na aykırı bir biçimde “*millî irade*” kavramını yorumlayan Bayar'a göre milletin temsilcisi, milletin kendisi olan TBMM'dir. Böylece bu meclisteki çoğunluk, egemenlik yetkisini kayıtsız şartsız kullanır. Dolayısıyla başta anayasanın üstünlüğü ve bağlayıcılığı, denetimi ve anayasa yargısı gibi mekanizmalar bu yetkiyi kısıtlamaz. Millî iradeye getirdiği bu yorum nedeniyle özellikle 1957 seçimleri sonrası yıpranan DP Başbakanı Menderes'in muhalif kesimlerim çok yönlü eleştirisi karşısında istifa etmesini de Bayar engellemiştir.³⁶¹

Celal Bayar da Cumhurbaşkanlığı süresi boyunca Demokrat Parti yöneticilerinin benimsemiş olduğu Batıcı dış politikası ve aktif Orta Doğu politikalarını benimsemiştir. Devletin en yüksek makamında bulunan Bayar'ın, birçok kez Dışişleri Bakanı Mehmet Fuat Köprülü'nün yaptığı gibi dış politika hakkındaki TBMM konuşmalarında Lübnan ile ilişkilere de yer vermiş ve her zaman komşu ülkeden “dost” olarak bahsetmiştir. Özellikle 1955 yılındaki aktif ilişkiler sürecinde çokça resmi davet teklifi almış, Nisan ayındaki Lübnan yöneticilerinin ziyaretinin ardından normal şartlarda Mayıs ayında planladığı seyahati 17 Nisan'da geçirmiş olduğu ameliyat neticesinde 16-22 Haziran tarihleri arasında gerçekleştirmiştir.³⁶²

³⁵⁹ Dursun, a.g.m. , s.217.

³⁶⁰ Dursun, a.g.m . s.217.

³⁶¹ Mazıcı, a.g.m. , s.3.

³⁶² H. Volkan Acar, “Sir I. W. Magill: Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Gülhane Askeri Hastanesi'nde Geçirdiği Ameliyatın Anestezi Uzmanı”, *Editöre Mektup*, C.31, S.2, (2023), s.168.

3.4. ADNAN MENDERES

Türk siyasi tarihinde çok partili yaşama geçişte büyük pay sahiplerinden olup geniş halk desteği ile 27 yıl sonra Türkiye Cumhuriyeti'nde iktidar değişikliğine imza atan isimlerden olmuştur. DP iktidarı ile birlikte Cumhurbaşkanı seçilen Celal Bayar'ın görevlendirmesi ile birlikte Başbakan olan Menderes çeşitli kereler istifa etmesine rağmen Bayar tarafından kabul edilmemesi üzerine üç dönem, toplamda 10 yıl bu görevle iktidarda kalmıştır.

Eğitim hayatına İttihat ve Terakkî İdâdîsi'nde başlayan Menderes bu okulu bitirmeden İzmir'deki Kızılçullu Amerikan Koleji'ne geçmiş ve orta öğrenimini burada tamamlamıştı. Birinci Dünya Savaşı'nda yedek subay olarak askere alınmış ve Filistin'e gönderilmişti. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali sırasında Aydın'da bulunan Adnan Bey, 1919 Haziran'ında, Yunan askerleri Aydın'a saldırmaya hazırlandıkları esnada birkaç arkadaşıyla birlikte Ayyıldız direniş örgütünü kurmuştu. Ardından Söke'de piyade alay yaveri olarak İstiklâl Savaşı'na katılmış ve savaşta hizmetlerinden dolayı kırmızı şeritli İstiklâl madalyasıyla ödüllendirilmişti.³⁶³

İlk siyasi tecrübesi Serbest Cumhuriyet Fırkası, Aydın İl Başkanı görevi ile olmuştu. Partinin kısa sürede feshedilmesi ile birlikte CHP saflarına katılmıştı. 7 Haziran 1945'te yer aldığı Dörtlülük Takrir ile birlikte parti içi muhalifliği açıkça görülmüştü. 7 Ocak 1946'da ise Celal Bayar önderliğinde kurulan DP ile yeni bir sürecin kapılarını aralayacaktı. 21 Temmuz 1946 Seçimlerinin ardından DP sıralarından girdiği TBMM'de etkin bir muhalefet izlemişti.³⁶⁴

Bayar'a göre halkın, özellikle de köylülerin temayüllerini çok iyi bilen ve Türkiye'nin kalkınmış Batı ülkelerini yakalaması için bir başbakanda bulunması gereken özelliklere parti içinde en çok sahip olan kişi Adnan Menderes idi. Ayrıca Menderes usta bir polemikçi ve etkili bir hatipti. Aynı zamanda Demokrat Parti Genel Başkanlığı'na getirilen Menderes, Demokrat Parti'nin iktidara geldiği 22 Mayıs 1950'den iktidardan uzaklaştırıldığı 27 Mayıs 1960'a kadar Başbakanlık yaptı ve bu döneme ismini verdi. On yıl içinde beş hükümet kurdu.³⁶⁵

³⁶³ Şaban Sitebölükbaşı, "Adnan Menderes", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 29, Ankara, (2004), s.125.

³⁶⁴ Sitebölükbaşı, a.g.m. , s.126.

³⁶⁵ Sitebölükbaşı, a.g.m. , s.126.

Bu dönemde dış politikada da oldukça önemli gelişmeler oldu. Türkiye'yi Batı blokuna bağlayan bazı antlaşmalar imzalandı. 20 Temmuz 1950'de, Kuzey Kore'ye karşı Güney Kore'yi desteklemek için Batı devletlerinin yanında bu ülkeye asker gönderen Türkiye'nin, sağladığı hizmet karşılığında Kuzey Atlantik Paktı'na (NATO) üyeliği kabul edildi (18 Ocak 1952). Türkiye'nin NATO'ya girişi, askerî bir tehdit olarak görülen Sovyetler Birliği'ne karşı ülkenin savunmasını güvence altına alma amacına yönelikti. Bundan sonra Türkiye'nin dış politikasına hâkim olan esas unsur Sovyetler Birliği'nin, Orta Doğu ve Balkanlar'daki nüfuzunu azaltmak için Batı'nın desteğinde komşusu olan ülkelerle bazı antlaşmaların yapılması ve paktların kurulması oldu. Balkan ülkeleri arasında imzalanan Türkiye-Yugoslavya-Yunanistan Dostluk ve İşbirliği Antlaşması (28 Şubat 1953) ve Balkan Antlaşması ile (9 Ağustos 1954) Türkiye ve Irak'ın kurduğu, daha sonra İngiltere, Pakistan ve İran'ın da katıldığı Bağdat Paktı (24 Şubat 1955) bu temel amaç göz önüne alınarak hayata geçirildi. Öte yandan Kıbrıs konusunda yapılan Zürih (11 Şubat 1959) ve Londra (19 Şubat 1959) antlaşmalarıyla Kıbrıs'ta kurulacak yeni devletin statüsü belirlendi.³⁶⁶

Orta Doğu'da aktif politikalar oynadığı süreçte özellikle kendisi gibi Batı taraftarı politikalar benimsemiş ve uygulamakta olan Lübnan Cumhurbaşkanı Camille Chamoun ve Başbakan Sami Es-Sulh ile de samimi siyasi ilişkiler kurmuştu. Bu doğrultuda en ciddi temaslar Bağdat Paktı'nın kurulması süreci ve Paktın genişletilmesi amacıyla gerçekleştirilen karşılıklı ziyaretler sırasında yaşanmıştır. İlk olarak Ocak 1955'te Menderes'in, Lübnan ziyaretinde samimi ve coşkulu bir temas kurulmuştu. Ardından 1-10 Nisan arasında Lübnan yöneticilerinin Türkiye ziyaretleri sırasında Menderes misafirleri yalnız bırakmayarak büyük önem göstermiştir. Son olarak Haziran 1955'te Celal Bayar'ın, Lübnan'a gerçekleştirdiği iade-i ziyarete kendi yoğun programı nedeni ile katılamaması Lübnan tarafında büyük üzüntü ile karşılanmıştır. Özellikle bu yoğun süreçte yaşananlar Adnan Menderes'in, Demokrat Parti iktidarı döneminde Türkiye-Lübnan ilişkilerinde taşıdığı kilit ve önemli rolün anlaşılmasında etkili olmuştur.

Menderes hükümetlerinin iktidarda bulunduğu ilk yıllarda ekonomik alanda yaptığı hamleler o sırada ortaya çıkan ülke içi bazı bunalımları örtmüştü. Ancak 1955

³⁶⁶ Sitembölükbaşı, a.g.m. , s.126.

yılından itibaren üstesinden gelinemeyen ekonomik problemler Menderes'e karşı duyulan hoşnutsuzlukları su yüzüne çıkarmaya başladı.³⁶⁷ Bu durumda dış politikada öncelikli olarak Batı'ya yöneliş daha da artsa da bir süre sonra DP iktidarı dış politikada alternatif arayışına girecek ve bu durumda Sovyetler ile ilişkilerde dahi yumuşama görülecekti.

3.5. TÜRK DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI TEMSİLCİLERİ

3.5.1. Mehmet Fuat Köprülü

Kendi ifadesine göre idadide ilk zamanlar riyaziyeye meraklı iken sonraları bunun yerini edebiyata ve ardından onun yanı sıra tarihe yönelen bir ilgi almıştı. 1907'de Mercan İdadisi'ni bitiren Köprülü, İstanbul Dârülfünunu'nun yeni bir düzen verilen şubeleri arasında muhtemelen babasının mesleğiyle de ilgisi olması dolayısıyla Mekteb-i Hukuk'u seçti. Üç sene devam ettiği bu şubedeki tedrisatı yetersiz gördüğünden bu mektepten ayrılp kendi kendini yetiştirmeyi daha uygun buldu. Özel surette aldığı derslerle Fransızcasını ilerletmeye önem verdi. Evinde babasının hususi kütüphanesinde Osmanlı vak'anüvislerinin eserleri, Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi gibi kitaplarla tanıştı. Bir yandan geliştirdiği Fransızcası ile bu dilin edebiyatından başlayarak diğer Avrupa edebiyatlarını tanımaya öte yandan Batılı fikir adamlarının eserlerini okuyarak düşünce ufkunu genişletmeye çalıştı.³⁶⁸

1939'da Sorbonne Üniversitesi tarafından fahrî doktorluk pâyesi verilmek üzere Paris'e davet edilen ve 9 Kasım'da yapılan bir törenle fahrî doktorluk pâyesi tevcih edilen Köprülü'ye ayrıca 1937'de Atina Üniversitesi fahrî doktorluk, 1939'da Macar İlimler Akademisi muhabir üyeliği, 1947'de Amerikan Şark Cemiyeti şeref üyeliği, 1956'da Karaçi Üniversitesi fahrî hukuk doktorluğu unvanı verdi.³⁶⁹

Bu tür akademik faaliyetlerin ardından İkinci Dünya Savaşı sonrasının memleket şartları Köprülü'yü aktif politikaya çekti. *“İlim adamı diye kendisinin memleketteki gidişata kayıtsız kalamayacağını”* ifade ederek tek parti ve şeflik

³⁶⁷ Sitembölükbaşı. a.g.m. , s.126.

³⁶⁸ Ömer Faruk Akün, “Mehmed Fuad Köprülü”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 28, Ankara, (2003), s.472.

³⁶⁹ Akün, a.g.m. , s.477.

zihniyetine karşı demokrasi mücadelesi içine giren Köprülü, 1935'ten bu yana mensubu bulunduğu Cumhuriyet Halk Partisi milletvekili sıfatıyla üç arkadaşıyla birlikte verdiği “dörtlü karar” ile gerek kendisi gerekse Türk siyasi tarihi için yeni bir mücadelenin kapısını açtı. Bu dört milletvekili 21 Eylül 1945'te partiden ihraç edildi. Köprülü, 7 Ocak 1946'da siyasî hayata giren Demokrat Parti'nin dört kurucusundan biri oldu. Başta Vatan gazetesinde ayrıca Ankara'nın çeşitli basın organlarında sürekli çıkan yazılarıyla siyasî ve fikrî mücadelesini hararetle devam ettirdi.³⁷⁰

23 Temmuz 1946 tarihinde İstanbul'dan milletvekilli seçilerek Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne muhalefet grupta yer almış ve daha sonra 14 Mayıs 1950 tarihinde DP'nin seçimleri kazanması ile birlikte iktidar partisi mensubu olmuştur. Bu seçimlerin kazanılmasında Fuat Köprülü'nün de etkisi oldukça fazladır. Köprülü, CHP'den ayrıldıktan sonra meclis kürsüsünde CHP'yi sürekli olarak eleştirip, günlük gazetelerde yayınladığı makalelerde tek parti düzeni aleyhinde yazılar yayınlamıştır. Cihat Baban'a göre; solcu kesimin DP'ye sızmaya çalışmasına, Köprülü aşırı sinirlenmiş ve parti içinde bu tarz tehlikelere karşı ciddi bir şekilde direnmiştir. Köprülü, DP iktidara gelirse kendisi Başbakan olmak Menderes'i de kendi himayesinde yetiştirme düşüncesindeydi.³⁷¹ Fakat istediği mevkîye gelemeyip “derin bir üzüntü içerisinde” Dışişleri Bakanlığı görevine razı gelmiştir.³⁷²

Köprülü'nün, Dışişleri Bakanlığı döneminde akla ilk gelen Türkiye'nin, onun başkanlığı sırasında 1952'de NATO'ya katılmasıdır. Köprülü'nün diğer başarısı ise Atatürk'ün büyük gayesi olan Balkan politikasını yeniden canlandırıp Balkan ittifakını gerçekleştirmek olmuştur. Bu doğrultuda 1953 yılında 3 devletle birlikte Balkan Paketi'ne imza atılmıştır.³⁷³ Sonraki yıllarda, Türk dış politikasının uygulamaları, Köprülü'nün başkanlığı sırasındaki esaslar üzerinde gelişmiştir. Mehmet Fuat Köprülü'nün Dışişleri Bakanlığı kimi eleştirilere de hedef olmuştur. Onun başkanlığına dair eleştirilerin farklı yönleri vardır. 1956'da, bakanlıktan ayrılmasından sonra kendi partisinden gelen eleştiriler onun kişiliği üzerinde yoğunlaşmıştır. Muhalefetin

³⁷⁰ Akün, a.g.m. , s.478.

³⁷¹ Akün, a.g.m. , s. Orhan Avcı, “Mehmet Fuat Köprülü'nün Dışişleri Bakanlığı”, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2, (2015), s.78.

³⁷² Yeter Kurtdoğan, “Mehmet Fuat Köprülü'nün Dış İşleri Bakanlığı Döneminde Türk Dış Politikası ve Adana Basınına Yansıması (1950-1956)”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 2020, s.25.

³⁷³ Kurtdoğan, a.g.t. , s.25.

eleştirisi geleneksel Türk dış politikasının terkedilmesi endişesinden kaynaklanmaktaydı. Avcı'nın da aktardığı üzere; genellikle Demokrat Parti döneminin Dışışleri Bakanı olarak talihsiz sonu ile Fatin Rüştü Zorlu hatırlanmıştır. Hâlbuki hem süre olarak hem de yaşanan gelişmeler açısından Fuat Köprülü'nün bakanlığı, Demokrat Parti'nin dış politikasının asıl belirleyici dönemini teşkil etmiştir. Üstelik Köprülü'nün bakanlığı, sadece Demokrat Parti'nin on yıllık döneminin dış ilişkilerini belirlemekle kalmamış, günümüze kadar geçen sürede, Türkiye'nin dış politikasının da ana hatlarıyla temelini oluşturmuştur. Bunun yanında Mehmet Fuat Köprülü, Cumhuriyet dönemi Dışışleri Bakanlarından en uzun görev yapan üçüncü kişi olmuştur.³⁷⁴

Demokrat Parti döneminin dış politikasında dikkat çeken husus, Tek Parti dönemine göre Dışışleri Bakanlarının artan ağırlıkları olmuştur. Yine de Fuat Köprülü'nün dışışleri tecrübesi olmayışı, hem onu hem de Başbakan Menderes'i bakanlığın bürokrasisine dayanma gereğine itti. Hatta Menderes, Dışışleri Bakanlığı'nı, Başbakanlık binasına taşıtmıştı.³⁷⁵

Köprülü döneminde CHP kanadından gelen eleştirilerin yanında DP içerisindeki anlaşmazlıklar da çeşitli eleştirileri doğurmuştur. 1954 yılına gelindiğinde Türkiye'nin Kahire Büyükelçisi Fuat Hulusi Tugay'ın, Mısır'dan sınır dışı edilmesi, ülkede ve parti içinde büyük yankı uyandırmıştır. Köprülü Mısır'a nota verip *“haklarımızdan bir zerresini dahi feda etmeyeceğiz”* diyerek bu olay üzerine önemle durmuştur. Bu olay üzerine Yeni Adana gazetesinde Köprülü'nün istifa edeceğine dair haberler yansımıştır. Yine 1954 yılında Celal Bayar, ABD Başkanı D. Eisenhower tarafından ABD'ye seyahat yapacağı sırada okuması için Fuat Köprülü'den metin hazırlamasını istemiş fakat hazırlanan bu metin Celal Bayar ve Adnan Menderes olmak üzere diğer kabine üyeleri tarafından beğenilmeyip eleştirilmiştir. Bunlardan sonra Adnan Menderes'in Türkiye'nin dış ilişkileri, askeri meseleler ve ekonomik durumu üzerine Amerika'ya gittiği görüşmeler dikkat çekici hadiselerle yol açmıştır. Dışışleri kaidelerine göre bir hükümet başkanının dış meseleler için başka memleketlerde görüşme yaptığında Dışışleri Bakanı'nın da yanında bulunmasının zorunlu olmasına

³⁷⁴ Avcı, a.g.m. , s.77.

³⁷⁵ Avcı, a.g.m. , s.81.

rağmen Köprülü'nün seyahatte bulunmaması gerginliği açıkça anlaşılmasına sebep olmuştur.³⁷⁶

Lübnan ile ilişkilerde en önemli siyasal olay olarak Bağdat Paktı da Köprülü'nün Dışışleri Bakanı olduğu dönemde gerçekleşen gelişme olmuştur. Bölge ülkeleri için Batı ile ilişkileri arttıracak bir anlaşma olarak görülen Paktın kurulması sürecinde Menderes de Kurtdoğan'ın aktardığı üzere; Orta Doğu lideri olma yolunda bölgede seyahat gerçekleştirmiştir. Bu kapsamda Köprülü'nün de iştirakiyle Menderes ilk olarak pakt görüşmelerinin yapıldığı Irak'a gitmiştir. Menderes, Irak'tan sonra 14 Ocak 1955 tarihinde Suriye'ye, 15-17 Ocak tarihlerinde ise Lübnan'ın başkenti Beyrut'a gitmiştir. Suriye ve Lübnan'daki görüşmeler neticesinde iki ülke de; Türk-Irak anlaşmasını kabul ettiklerini fakat bireysel olarak bu anlaşmaya katılmayacaklarını belirtmişlerdir. Türk-Irak arasında yapılacak olan anlaşmaya Amerikan Dışışleri Bakanı Dulles açıklamada bulunarak, bu paktın Orta Doğu bölgesinin güvenliği için faydalı olacağını beyan ederek Menderes'i tebrik etmiştir.³⁷⁷

Avcı'nın, Köprülü'nün öğrencisi olan Mehmet Altan Köymen'den yapmış olduğu aktarımdan da görüleceği üzere Köprülü ile yol arkadaşları arasındaki anlaşmazlık ilk olarak DP'nin iktidara gelmesi ile "nimetlerin paylaşılması" sırasında baş göstermişti. Bunun yanında Bayar ve Menderes ile zaman zaman sorun yaşayan Köprülü'nün bu isimlerle anlaşamama durumu tam anlamı ile 1955 yılında ortaya çıkmıştı. 1950'den itibaren kabinelerde Dışışleri Bakanı olan Köprülü, 1955 Nisan'ında Devlet Bakanlığı'na, aynı yılın Temmuz'unda Başbakan Yardımcılığı'na, Aralık 1955'de yeniden Dışışleri Bakanlığı'na getirilmişti. Bir yılın içinde yapılan bu değişiklikler bir rahatsızlığın işaretleri idi. Tüm bunlarından ardından İl Başkanı olarak tavrıları parti içerisinde rahatsızlık uyandıran Orhan Köprülü'nün Mayıs 1956'da istifasını, bir buçuk ay sonra Dışışleri Bakanlığı'ndan babasının istifası izledi. Adnan Menderes'le arası böylece açılan Fuat Köprülü, 6 Eylül 1957'de de partiden ayrıldı.³⁷⁸

Bu gelişmeler doğrultusunda Köprülü dönemi dış politikası aynı zamanda NATO üyeliği ile tam anlamıyla Batı eksenli bir politika takip etmeye başlayan Menderes'in politikaları etrafında şekillendiği de anlaşılmaktadır.

³⁷⁶ Kurtdoğan, a.g.t. , s.26.

³⁷⁷ Kurtdoğan, a.g.t. , s.67.

³⁷⁸ Avcı, a.g.m. , s.85.

3.5.2. Fatin Rüştü Zorlu

DP dönemi denince akla gelen siyasetçilerde ilk sıralarda yer alan Zorlu aynı zamanda dönemin Dışişleri Bakanlığı'nda da Köprülü'den önce akla gelmektedir. DP iktidarı öncesindeki dönemde dahi uzun yıllar Dışişleri Bakanlığı'nın çeşitli kademelerinde aldığı görevler sayesinde siyasilerin dikkatini çeken ve 42 yaşında NATO Daimi Delegeliğine atanan Fatin Rüştü Zorlu'nun hayatı 1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle değişmiştir. Yaşanan gelişmeler nedeniyle hem siyaset hem de kader yoldaşı olduğu Başbakan Adnan Menderes ile aynı zamanda eşleri vasıtasıyla kayın hısmı olan Zorlu, ailesi ve çevresinin baskısı sonucunda siyasete girmeye karar vermiş ve 1954 yılında Demokrat Parti'den Çanakkale Milletvekili seçilerek TBMM'ye girmiştir.³⁷⁹ Daha ilk döneminde Devlet Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığı görevlerine atanan Zorlu, Fuat Köprülü'nün yerine Dışişleri Bakanlığı için en fazla “adı geçen isim” olmuştur. 1957 seçimlerinde de Çanakkale'den Milletvekili seçilen Zorlu, Menderes tarafından Dışişleri Bakanlığı görevine getirilmiştir. 27 Mayıs 1960 askeri darbesine kadar görevde kalan Zorlu, bu dönemde önemli işlere imza atmış bunlar arasında da Londra ve Zürih antlaşmaları ilk sırada gelmiştir.³⁸⁰

DP öncesi dönemde okul ve diplomat geçmişine bakıldığında; Galatasaray Lisesi'nden mezun olan Fatin Rüştü Zorlu, Cenevre Üniversitesi'nde Hukuk ve Paris'te Siyasi Bilgiler eğitimi almıştır. 1932 yılında Dışişleri Bakanlığı'nda çalışmaya başlayan Zorlu, 1934 yılındaki Silahsızlanma Konferansı'na Kâtip olarak, 1936 yılındaki Montrö Konferansı'nda Hukuk Müşaviri olarak Türk heyetinde yer almıştır. 1939 yılında Paris'e Başkâtip olarak atanan Zorlu, Kuybişev'de Maslahatgüzarlık, Beyrut'ta Başkonsolosluk yapmıştır.³⁸¹

Ailesi, evliliği, Dışişleri Bakanlığı görevleri ve Türkiye Cumhuriyeti'nin 10 yılına damga vurmuş Başbakan ile aynı acı sona sahip olması nedeniyle Zorlu'nun hayatına biraz daha detaylı incelenecektir. Dünyaya gelen 5 erkek çocuktan yalnız ağabeyi Rıfkı ile birlikte hayatta kalmış olan Fatin Rüştü, hem anne tarafından dedesi

³⁷⁹ Uzun, a.g.t. , s.iv.

³⁸⁰ Tekin Önal, “Fatin Rüştü Zorlu'nun Siyasi Mücadelesi (Mayıs 1954-Mayıs 1960)”, *Gazi Akademik Bakış*, C.8, S.15, 2014, s.161.

³⁸¹ Uzun, a.g.t. , s.22.

hem de babasının paşa olması münasebetiyle yaşam şartları bakımından rahat olmuştur. Dışçılığa merak salmasına rağmen ailesi ağabeyi gibi Fransa'da okuyarak diplomat olmasını istemiş ve bu gerçekleşmiştir. 1934 yılı Zafer Bayramı sırasında Atatürk, Dolmabahçe Sarayı'nda, Tevfik Rüştü Aras'ın kızı Emel hanım ve Fatin Rüştü Zorlu'nun evlenmeleri şerefine bir davet tertiplemiştir. Atatürk döneminin Dışişleri Bakanı Aras'a damat olan Fatin Rüştü Zorlu'nun düğünden sonra bakanlıktaki konumu artmıştır. Damat olmak onun hayatını olumlu etkilemiş, terfiler almasında yardımcı olmuştur. Bu durum aynı zamanda siyasi hayatının başında eleştiri noktalarından olmuştur. Hariciye Köşkü'nde sık sık Atatürk ile görüşme fırsatı yakalamış, Bakanların muhitine girmiş, Sefaretlere daha sık çağırılmıştır. Devlet adamlarının çevresinde olması ile birlikte dünya görüşünü ve konuşma tarzını geliştirmiştir.³⁸²

İlk olarak 1934'te yer aldığı heyet ile diplomatik tecrübesine başlayan Fatin Rüştü Zorlu için ikinci önemli tecrübe de Milletler Cemiyeti çatısı altında Cenevre'de yapılan Hatay Meselesi görüşmelerine katılması olmuştur. Zorlu'nun bundan sonraki durağı Dışişleri Bakanlığı Ticaret ve İktisat Dairesi olmuştur. Nitekim Zorlu'nun buradaki görevi uzun sürmemiş 05.12.1938 tarihli kararname ile Cemiyet-i Akvam işlerine bakmak üzere Bern Elçiliği Başkâtipliğine atanmıştır.³⁸³

Zorlu, İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen önce Paris Büyükelçiliği Başkâtipliğine atanmıştır. Bu birçok diplomat için istenmeyen bir durum olsa da Fatin Rüştü Zorlu zorlu şartlar altında da olumlu anlamda kendinden bahsettirmeyi başarmıştır. Fransa hükümet merkezinin taşınması ile ortaya çıkan tartışmalar sırasında konuyla ilgili teferruatı öğrenmek üzere Fransız Dışişleri'ne gitmiştir. Uzun'un aktardığı üzere; Zorlu'nun, orada denk geldiği ve iyi tanıdığı genç bir Fransız diplomat, gözleri yaşlı bir şekilde her şeyin bittiğini ve yarın ateşkesin imzalanacağını Zorlu'ya beyan etmiştir. Büyükelçi Behiç Bey bu haberi tereddütle karşılamış olmasına rağmen istihbaratın kaynağının Zorlu olduğunu belirtmekle birlikte bu mesajı Ankara'ya iletmiştir.³⁸⁴ Böylece haberin yanlış çıkması durumunda Büyükelçi sorumluluğu kendi üzerine almaktan kaçınmıştır. Nitekim haber doğru çıkmış, bu bilginin erken alınması

³⁸² Uzun, a.g.t. , s.17.

³⁸³ Uzun, a.g.t. s.20.

³⁸⁴ Önal, a.g.m. , s.163; Uzun, a.g.t. , s.20-21.

Türkiye için yararlı olmuştur. Fransız hükümeti Vichy'e taşınınca Zorlu da buraya gelmiş ve burada iyi dostluk ilişkileri kurmuştur. Bu sayede de siyasi istihbaratı oldukça başarılı hale gelmiştir. Ardından Paris Büyükelçisi Behiç Erkin merkeze nakil olmuş Zorlu'ya ise başarılı çalışmalarından ötürü takdirname vermiştir. Fransız Hükümeti de Zorlu'yu "*Legion d'honneur*" nişanı ile ödüllendirilmiştir.³⁸⁵

Savaş sırasında Alman saldırıları karşısında Ruslar ise bir süre Moskova'yı boşaltıp Kuybişef'e çekilmişlerdi. Fatin Rüştü Zorlu'nun ağabeyi Rıfkı Zorlu'ya burada görev alması teklif edilmiş ancak Rıfkı Zorlu zor şartlar altındaki bu görevi kabul etmemiştir. Fatin Rüştü Zorlu ise bu göreve gönüllü olarak talip olmuş ve Başkâtip olarak Rusya'ya gitmiştir. Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Cevat Açıkalın, Ruslar başkenti Kuybişef'e taşınınca Rusların savaşı kaybedeceğini söylemiş ve Ankara'ya dönme isteğini dile getirmişti. Bundan sonra da Zorlu, Maslahatgüzar olarak onun yerini almış ve Cevat Bey'in aksine Rusların geri çekilmesinin bir taktik olduğunu ve er geç savaşı kazanacaklarını merkeze iletmisti. Bu tespiti de zaman içinde doğru çıkmış ve terfi alarak Moskova Büyükelçiliğinde Orta Elçi Müsteşarı olmuştu. Bu terfiinin haksız bir terfi olduğunu ise kimse iddia edememiştir.³⁸⁶

Fransızların, Suriye ve Lübnan'a bağımsızlık hakkı tanıyacaklarının anlaşılmasından sonra Şam ve Beyrut Başkonsoloslukları önem kazanmıştır. Şam'da görevli olarak Ahmet Umar yer alırken Zorlu, Beyrut Başkonsolosu olarak Moskova'dan Beyrut'a tayin edilmiştir. Zorlu buradaki görevine de hızlı başlamış Fransız yetkililerle yakın ilişkiler kurmuş, Ankara'ya sürekli bilgiler göndermiştir. Sadece Lübnan ile ilgili değil aynı zamanda Suriye ile ilgili haberler vermeye, tahminler ve değerlendirmeler yapmaya başlamıştır. Amacı, Fransızların Suriye'ye, Hatay Antlaşması'nı tanıttırmasını sağlamak olmuştur. Ancak bu durum Şam Başkonsolosu Ahmet Umar'ın tepkisine ve şikâyetine neden olmuş ve Umar, Zorlu'nun kendi görev alanına müdahale etmemesini istemiştir. Zorlu kendini savunmuş ve haklı bulunmuştur.³⁸⁷

Ferdi Uzun'un dikkat çektiği üzere; Semih Günver, Zorlu'nun Beyrut görevi yıllarına dair Turgut Menemencioğlu'nun bir anısını kısaca şu şekilde anlatıyor:

³⁸⁵ Uzun, a.g.t. , s.21.

³⁸⁶ Uzun, a.g.t. , s.22.

³⁸⁷ Uzun, a.g.t. , s.22.

“İnönü ile Churchill’in Kahire’deki görüşmesinden de bir sonuç çıkmamış, Türkiye savaşa girmeme konusunda diretmeye devam etmiştir. İstihbarat kaynakları bir ara İngilizlerin Suriye hududumuza çok sayıda çadır kurduğunu, yığınak ve hazırlık yaptıkları bilgisini vermeye başlamışlardı; ‘Peki, bu işin aslı neydi? İngilizler Türkiye ile beraber bir harekât hazırlığında oldukları görüntüsünü vererek Almanların Türkiye’ye saldırmasını mı istiyorlardı yoksa bir oldu-bittiye getirip Türkiye aleyhine bir girişimde mi bulunacaklardı? Yoksa bu sadece bir kandırmaca mıydı?’. Fatin Rüştü Zorlu da aynı haberleri almıştı, işin gerçeğini öğrenmek için bahsedilen hudut bölgesine kadar gelerek ortalığı gözlemlemiş, İngilizlerin kurduğu çadırlar boşmuş ve asker geleceğine dair hiçbir işaret olmadığı gibi ortada hiçbir hazırlık da yokmuş. Zorlu bu durumu Ankara’ya iletmiş, meselenin bu şekilde aydınlığa kavuşması Türkiye için faydalı olmuş ve hükümetin tarafsızlık politikasını sürdürmesine yardımcı olmuştu”. Bu doğrultuda anlaşılacağı üzere Zorlu’nun Beyrut görevi de oldukça başarılı geçmiştir. Buradaki görevi hasebiyle Dışişleri Genel Sekreteri Numan Menemencioğlu tarafından takdirname ile ödüllendirilmiştir. Ayrıca Zorlu’nun 24 Nisan 1944’te yurda dönmesi sebebiyle verilen davette Zorlu, Lübnan Cumhurbaşkanı adına “Cedres” nişanının “Komandör” rütbesiyle mükâfatlandırılmıştır.³⁸⁸

Fatin Rüştü Zorlu, Türkiye’nin NATO’ya girişiyle birlikte 15 Mart 1952 tarihinde NATO nezdinde Türkiye Daimi Temsilciliği’ne atanmıştı. 2 Mayıs 1954 Seçimlerinin hemen ardından kurulan 21. Cumhuriyet Hükümeti’nde, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcılığı görevlerine getirilen Zorlu, Başbakan Adnan Menderes tarafından aslında Dışişleri Bakanlığı için düşünülmekteydi. Ancak bu durum parti içindeki dengeleri sarsabilir endişesiyle belki de Fuat Köprülü’nün Bakanlıktan kendi isteğiyle vazgeçmesi beklendi. Zaten Menderes, Zorlu’yu Kıbrıs Meselesi konusunda görevlendirerek, Köprülü’ye mesajını vermişti. Hatta Menderes kısa süre sonra ABD ziyaretine giderken yanına Köprülü yerine Zorlu’yu alarak, niyetini daha da açık bir şekilde göstermişti.³⁸⁹

Bandung Konferansı’nda Türk heyetinin başkanı olarak görev alarak DP Hükümeti’nin politikaları doğrultusunda Batı yanlısı tavır sergilemişti. Bunun ardından Bağdat Paktı’nın kurulması sürecinde de aktif rol oynamıştı. Bu çerçevede

³⁸⁸ Uzun, a.g.t. , s.23.

³⁸⁹ Önal, a.g.m. , s.165.

Başbakan Adnan Menderes, Arap devletleri nezdindeki Türk temsilcilerini Ankara'ya çağırarak 12 Temmuz 1954 tarihinde hükümetin Orta Doğu politikasını belirlemesine yardımcı olmak üzere *Orta Doğu Elçileri Konferansı*'nda ağabeyi Rıfki Zorlu, Beyrut Büyükelçisi, Fatin Rüştü Zorlu ise Başbakan Yardımcısı olarak yer almıştı. Toplantılar sonunda katılımcılar Türkiye'nin Orta Doğu'da bir savunma organizasyonu kurabileceğini ama bazı eksikliklerin olduğunu, bunların ise giderilerek Türkiye'nin bölgede etkili olabileceğini belirtmişlerdi. Konferansta ortaya çıkan düşünce doğrultusunda Orta Doğu'da oluşturulacak bir İşbirliği ve Savunma Paktı için Mısır'ı ikna etmek önemliydi. Çünkü Mısır Arap Birliği fikrine sahipti ve tüm Araplara sömürge olmaktan kurtulmayı vadediyordu. Mısır'ın bu görüşüne karşı hareket edecek olan diğer Arap devletlerinin ihanetle suçlanması ise muhtemel görülmüştü. Bu ortamda Mısır'ı ikna etme çalışmalarını yürütenlerden biri de Fatin Rüştü Zorlu olmuştu. Fatin Rüştü'nün abisi Rıfki Zorlu, Kahire Büyükelçiliğine atanmış daha sonra da Mısır'a bir dostluk heyeti gönderilmişti. Ancak bütün görüşmeler olumsuz sonuçlanmış ve Mısır böyle bir Pakta girmeyi kabul etmemişti.³⁹⁰

27 Ekim 1957'de yapılan seçimlerde ikinci defa Çanakkale'den milletvekili seçilmişti. 1 Kasım 1957'de ilk toplantısını yapan Türkiye Büyük Millet Meclisi, Celal Bayar'ı yeniden Cumhurbaşkanı, Refik Koraltan'ı da Meclis Başkanı seçmişti. 25 Kasım'da kesinleşen kabine 26 Kasım'da gazetelerde, 27 Kasım'da da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde açıklanmıştı.³⁹¹ Yeni kabinede Dışişleri Bakanlığı koltuğuna da Fatin Rüştü Zorlu oturtulmuştu. Bu dönemde ülkede yaşanan ekonomik sorunlar Bakanlıkta yeni bir düzenleme yapılarak Zorlu'nun sorumluluğu artırılmıştı.³⁹²

İşte bu karışık vaziyette görevde bulunan Fatin Rüştü Zorlu, yoğun bir çalışmayla ABD, OECD ve IMF'den sağladığı kredilerle 1958 buhranının etkilerini kısmen de olsa azaltmıştır. Türkiye'nin ekonomik anlamda düzlüğe çıkabilmesini ABD'ye olan yakınlığına bağlayan Zorlu, dış politikada yardımlar ile ekonomik işbirliğini artırmaya çalışmıştır. Bu durum İsmet İnönü'nün eleştirilerine yol açmış ve İnönü durumu şu şekilde izah etmiştir: “*Fatin Rüştü Zorlu için dış politika demek, para*

³⁹⁰ Uzun, a.g.t. , s.43-44.

³⁹¹ *Vatan*, 26 Kasım 1957, s.1.

³⁹² Önal, a.g.m. , s.163.

*demektir. Dış politikayı daha fazla yardım kredi almak için geçerli bir yol sayarak, dış borçlardan hiç korkmamaktadır”.*³⁹³

Temmuz 1958’de Lübnan’a yapılan çıkarmadan sonra TBMM’nin İncirlik Hava Üssü’nün kullanım onayı verdiğini de kamuoyuna Zorlu bildirmişti. Buralara asker gönderilmesinin BM tarafından uygun görüldüğünü bildirmiş, Türkiye’nin Orta Doğu politikasıyla ilgili olarak da Orta Doğu’da sulh ve sükûn istendiğini ve bu bölgede komünizmin nüfuzunun olmaması gerektiğini söylemişti.³⁹⁴

Diğer taraftan Bağdat Paktı, Bandung Konferansı, Türkiye-Orta Doğu ilişkileri gibi pek çok konuda politik belirleyicilerden birisi olan Fatin Rüştü Zorlu, asıl mücadelesini daha önce yarım kalan Kıbrıs meselesinde vermiştir. Önceden Dışişleri Bakan Vekili olarak görüşmelere katılan Zorlu, artık Dışişleri Bakanı sıfatıyla daha güçlü ve daha yoğun bir tempoyla çalışmalarını sürdürmüştür.

3.5.3. Cevdet Dülger

1954-1960 tarihleri arasında Türkiye ve Lübnan arasındaki ilişkilerin canlanmış olduğu tarihlerde görev alan Türk Büyükelçi Cevdet Dülger olmuş ve ilişkilerde önemli payı bulunmuştur. Eğitim hayatına İzmir Sultanisi’nde başlayan Dülger, İzmir Mekteb-i Mülkiye’sine geçmiş buradan mezun olur olmaz ise Ankara’ya giderek Milli Mücadele hareketine katılmış ve mücadele dönemi boyunca Matbuat ve İstihbarat Müdürlüğü görevi ile önemli bir konumda yer almıştır. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasının ardından önemli bir diplomat olarak Londra, Paris, Bükreş, İskenderiye, Anvers, Cidde, Stockholm, Beyrut ve Santiago’daki görevleri ile Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı’na hizmet etmiştir.³⁹⁵ Dülger diplomatik kariyerine Kahire Elçiliği’ne Başkâtip olarak atanması ile başlamıştır.³⁹⁶ Fatin Rüştü Zorlu’nun, Paris Büyükelçiliği’nde İkinci Dünya Savaşı döneminde Başkâtiplik görevinde

³⁹³ Önal, a.g.m. , s.173.

³⁹⁴ Uzun, a.g.t. , s.176.

³⁹⁵ Füsun Dülger Charles, *Bir Diplomatın Hayat Yolculuğu; Büyükelçi Cevdet Dülger’in Anıları ve Hayatı*, Çev. Bahar Yasemin Ünlüsoy, İstanbul: YD Yayınevi, s.1.

³⁹⁶ İBRANİYET AKADEMİSİ: “Cevdet Dülger, Mithat Dülger kardeşler ve bağlar”, (ibraniyetvebeyazturkler.blogspot.com) (Erişim Tarihi: 12.06.2023).

bulunduğunu belirtmiştik.³⁹⁷ Bu sırada Paris Büyükelçisi görevinde Behiç Erkin bulunurken Başkonsolosluk görevinde ise Cevdet Dülger'in bulunmuştur.³⁹⁸ Cevdet Dülger'in kızı Füsun Dülger Charles, Paris Büyükelçiliği üyelerini anlatırken aynı zamanda elçilik üyesi Raşit Temizer'in de Dülger'in Beyrut Büyükelçiliği sırasında Başkonsolosu olduğunu aktarmaktadır. Paris'teki görevi süresince Dülger, diğer Türk diplomatlar gibi Nazi işgali karşısında Yahudilerin kurtarılması için önemli çaba sarf etmiştir.³⁹⁹

Beyrut Büyükelçiliği günlerine gelindiğinde 13 Eylül 1954'te göreve başlayan Dülger'in kızı Füsun Dülger Charles, Sefaret kadrosunun oldukça geniş olduğunu ve ülkenin Türkiye için çok önemli ve stratejik bir yer olduğunu belirtmektedir.⁴⁰⁰ Dülger de bu ortamda özellikle Mısır ve Cidde'de almış olduğu başarılı görevlerle tecrübeli bir diplomat olarak Lübnan'a atanmıştır.⁴⁰¹ Dülger, kendisini Beyrut'ta kabul ettirmesi için derhal çalışmalara başlamış ilk iş olarak Cumhurbaşkanı Camille Chamoun'a İtimatnamesini sunmuştur. Bunun ardından hükümet ve kordiplomatik ziyaretler ile iyi ilişkiler kurmak için faaliyetlerde bulunmuştur. Dülger Charles, bu dönemde Lübnan'ı bağımsızlığından önce Fransız manda idaresi altında kalmasına bağlayarak kozmopolit bir ülke olarak tanımlamakla birlikte yüksek sosyetenin birçok hanımının Türk olduğunu belirterek Dülger'in kısa sürede benimsendiğini ve kokteyller ile gece gezmelerinin önemli davetlilerinden olduğunu belirtmiştir.⁴⁰²

Dülger Charles'ın babasının Beyrut Büyükelçiliği hususunda vermiş olduğu bilgilerin başında kronolojik hata bulunmakla birlikte⁴⁰³ Devlet Arşivleri'nde yer alan bilgilerle İcra Vekilleri Heyeti'nin 13.09.1954'te almış olduğu kararla birlikte Beyrut

³⁹⁷ Dülger Charles, a.g.e. , s.100. *Burada dikkat çekici nokta şudur ki 27 Mayıs Darbesi ardından Zorlu ile birlikte Cevdet Dülger'in kardeşi Mithat Dülger de Yassı Ada'da yargılanmış ve hapsedilmiştir.*

³⁹⁸ Türkiye ve Soykırım – İnönü Vakfı, İsmet İnönü, İsmet İnönü Kimdir, İsmet İnönü Hayatı, İsmet İnönü Resimleri (ismetinonu.org.tr) (Erişim Tarihi: 29.01.2024).

³⁹⁹ Dülger Charles, a.g.e. , s.102-103.

⁴⁰⁰ *Akşam*, 5 Kasım 1954, s.2; Dülger Charles, a.g.e. , s.170.

⁴⁰¹ BCA, 124.97.10/30.18.1.2, 23.01.1951. *“Dülger'in Beyrut Büyükelçiliği öncesi görev yerlerinden Cidde'ye 23.01.1951 tarihli kararname ile atandığı görülmektedir”.* *Vatan*, 14 Ağustos 1952, s.1. *“Cidde Orta Elçisi Dülger buradan Beyrut görevi öncesi ise Stockholm Orta Elçiliği'ne atanmıştır”.*

⁴⁰² Dülger Charles, a.g.e. , s.171-172.

⁴⁰³ Dülger Charles, a.g.e. , s.173. *Eserde “13 Eylül 1954 itibariyle Cevdet Dülger'in Beyrut'a atandığı belirtilirken 28 Nisan 1954'te Büyükelçiliğe terfii edildiği” belirtilmektedir ancak arşiv belgeleri gereğince verilen malumatta 1 yıllık bir kronolojik sapma olduğu tespit edilmektedir.*

Büyükelçisi Rıfkı Rüştü Zorlu'nun birinci dereceye terfii ile Kahire Büyükelçiliği'ne atandığı Stockholm Elçisi Cevdet Dülger'in ise ikinci dereceye terfii ile Beyrut Elçiliği'ne atandığı tespit edilmektedir.⁴⁰⁴ Yani Dülger'in, Beyrut'a ilk olarak Orta Elçi olarak atandığı tespit edilmektedir. Türk Dışişleri'nin 25 Nisan 1955 tarihli yazısı ile Birinci Sınıf Orta Elçi olan Cevdet Dülger'in birinci dereceye terfii ile Beyrut Büyükelçisi olarak tayin edilmesi ise İcra Vekilleri Heyeti tarafından 28 Nisan 1955 tarihinde kararlaştırılmıştır.⁴⁰⁵

Dülger'in, Beyrut'taki faaliyetlerine yönelik tespit edilen ilk arşiv belgesi 19 Ocak 1956 tarihlidir. Bununla 17 Aralık 1955'te Beyrut'ta toplanan Yakın ve Orta Şark İktisadi Teşkilatı ikinci hazırlık konferansında Türkiye Cumhuriyeti'ni Beyrut Büyükelçisi Cevdet Dülger'in riyasetindeki Hariciye Vekaleti Milletlerarası Ekonomik İşler Dairesi Umum Müdür Muavini Semih Günver ve aynı Daire Şube Müdürlerinden Faik Melek'ten müteşekkil heyetin temsil etmesinin ve Büyükelçi Dülger ile Günver'e nihai şeklini bu defaki konferans çalışmalarında iktisap edecek olan Yakın ve Orta Şark İktisadi Teşkilatı kurulmasına mütedair anlaşmayı TBMM tarafından tasdik şartına talikan imzalamaya salahiyet verilmesinin kabulünün kararlaştığı belgeden anlaşılmaktadır.⁴⁰⁶

Büyükelçi olarak atanmasının ardından da Dülger, Chamoun'a Büyükelçi itimatnamesi vermiş ve ardından ikili arasında yakın bir dostluk başlamıştı. Dülger Charles'ın; *"Beyrut'taki günlerime dair en güzel anılarımdan"* diyerek aktardığı gelişme ise iki ülke arasında gelişmekte olan ilişkilerin daha da güçlenmesi adına Cevdet Dülger aracılığı ile Chamoun'un, Türkiye'ye davet edilmesi ve 1955'te bu seyahatin gerçekleştirilmesi olmuştur. Bu seyahat sırasında Atatürk döneminde Cumhurbaşkanlığı hizmetine alınan Savarona Yatı, Lübnan heyetine tahsis edilmiştir.⁴⁰⁷ Dülger'in, Lübnan Büyükelçiliği döneminde yaşanmış olan olaylar gerek iki ülke arası ilişkilerde gerekse Orta Doğu'da oldukça önemli bir yer tutmuştur. Süveyş Krizi ile başlayan uluslararası bazdaki olaylar silsilesi ve Chamoun'un 1957 yılı itibariyle görev süresini uzatma girişimleri ile ülkede meydana gelen kargaşa

⁴⁰⁴ BCA, 137.78.4/30.18.1.2, 13.09.1954.

⁴⁰⁵ BCA, 139.39.4/30.18.1.2, 28.04.1955.

⁴⁰⁶ BCA, 141.115.3/30.18.1.2, 19.01.1956.

⁴⁰⁷ Dülger Charles, a.g.e. , s.175. *İlgili seyahat ile ilgili detaylı bilgiler ilerleyen sayfalarda yer almakta olup Savarona Yatı'nın tahsis edildiğine dair başka kaynaklar da bulunmaktadır.*

ortamı Dülger'i şahsi olarak da etkileyecekti. Şahsi anlamda da komünizm karşıtı olan Dülger, Lübnan'daki görevi boyunca Türk dış politikasının da bu yöndeki tutumunun sıkı bir uygulayıcısı olmuştu. Dülger bu tutumu nedeni ile tehdit mektubu almış siyasi duruşunu değiştirmedeği takdirde kızının kaçırılacağı belirtilmiştir ki Eylül 1958'de Lübnan First Lady'si Zalfa Chamoun'un, baba-kız Beiddedin'deki yazlık saraya davetine gittiği sırada Füsun Dülger kaçırılmıştı. Bu durum üzerine Cumhurbaşkanı Chamoun ve Lübnan İçişleri Bakanlığı'nın seferberliği ile kısa sürede çözülmüştür.⁴⁰⁸ Bundan sonra Dülger'in Lübnan Krizi'nin çözülmesi için Camille Chamoun ile sıkı bir şekilde çalışmıştı.⁴⁰⁹

27 Mayıs 1960 İhtilali ardından kardeşi Ziraat Bankası Genel Müdürü Mithat Dülger tutuklandığı gibi Cevdet Dülger de ev hapsine alınmıştır. Dülger, Ağustos 1960'ta, Lübnan'ın en üst düzey hizmet madalyası olan *Ordes des Cedres du Liban*'a layık görülmüş ve bunun ardından beş yıllık görevini sonlandırmıştı.⁴¹⁰

⁴⁰⁸ Dülger Charles, a.g.e. , s.179-180. *Değinilen davet Cevdet Dülger ile Camille Chamoun arasındaki yakın ilişkiyi açıkça göstermesi nedeni ile oldukça önemlidir.*

⁴⁰⁹ Dülger Charles, a.g.e. , s.182.

⁴¹⁰ Dülger Charles, a.g.e. , s.186.

IV. BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ

TÜRKİYE-LÜBNAN İLİŞKİLERİ

Türkiye-Lübnan ilişkileri için Demokrat Parti iktidarı döneminin canlı bir dönem olmuştur. Osmanlı idare döneminin ardından kurulan iki yeni devletin; kuruluşlarından, içinde yaşamış olduğumuz modern döneme kadar geçen süre zarfında bir inceleme yapıldığında gerçekten de hiçbir dönemde ilişkilerin DP iktidarı dönemi kadar aktif olmadığı tespit edilmektedir. Bu kanı iki devletin ilişkilerinde siyasi, diplomatik, iktisadi ve kültürel anlamda araştırmaya kaynaklık eden esas belgeler olan *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet* ve *Türk Dışişleri Bakanlığı Diplomatik Arşivi*, *TBMM Zabıt Cerideleri* ve dönemin güncel belgelerinden olan *Türk basınında* yer alan haberlerle ilgili yapılan tespitlere dayanmaktadır. Yapılan taramalar kapsamında sınırlandırmalar olsa da her bir kaynak türünden fazlası ile belge tespiti bulunmaktadır. Tespit edilmiş olan belgeler ilişkilere doğrudan etkisi bakımından etüt edildikten sonra iki arşivden 10 tanenin üzerinde belgeye öncelik verilmiştir. İlgili dönem olan 1950-1960 arasında iki ülke arası ilişkilere dair sayıca en fazla tespit ise gazete haberlerinde yapılmıştır. Tespit edilen tüm bu kaynaklar “*Siyasal İlişkiler*”, “*Kültürel İlişkiler*” ve “*İktisadi İlişkiler*” alt başlıklarında kronolojik açıdan tasnif edilerek etüt edilmiştir.

4.1. SİYASAL İLİŞKİLER

Lübnan, İkinci Dünya Savaşı sonrası bağımsızlık sürecine girmiş olsa da tam anlamı ile bağımsızlığını elde edebilmesi 1946 yılını bulmuştu. 1923 yılından itibaren Fransız mandası altında oluşu Türkiye Cumhuriyeti ile siyasi ilişkilerin kurulmasını engelleyen başlıca etkenlerden olmuştu. Bu sebepten ötürü esasen 1945 yılında Lübnan bağımsızlığını ilan etse de Fransız askerlerinin ülkeyi 1946 yılına kadar tamamen boşaltmaması Türkiye’nin, Suriye ve Lübnan’ı resmen tanıması sürecini de

1 yıl daha geciktirmişti. Nihayetinde Hasan Saka'nın Suriye ve Lübnan ziyaretlerinde yaptığı görüşmelerin ardından Türkiye ile Lübnan arasında siyasal ilişkiler resmi olarak 1946 yılında başlamıştı. Bunun ardından Lübnan yöneticileri Türkiye Cumhuriyeti'ni ziyaret etmiş ve program iki ülke açısından da samimi bir şekilde gerçekleşmişse de iki ülke arasındaki siyasal ilişkiler çokça kez sekteye uğramıştı. 1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinin ardından 10 yıllık süreçte iki ülkenin hükümetlerinin Batı yanlısı politikalarının yanında bölgede Türkiye'nin kuruluşunda aktif rol oynadığı Bağdat Paktı'nın mevcudiyeti siyasal ilişkilerde oldukça canlı bir süreç yaşanmasına önemli katkıda bulunmuştu. Daha sonra ilk olarak 1960 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nde Demokrat Parti'nin iktidardan el çektilmesi ve ilerleyen süreçte Lübnan Cumhuriyeti'nin iç savaş yaşaması, DP iktidarı dönemi olan 1950-1960 yıllarının iki ülke arası siyasal ilişkilerinde en canlı dönem olarak kalmasına neden olmuştu.

Demokrat Parti'nin iktidarı döneminde iki ülke arasında siyasi temaslarda Bağdat Paktı'nın genişletilmesi nedeniyle özellikle 1955 yılında aktif bir süreç yaşanmışsa da ilişkiler yalnız bu yılla sınırlı kalmamıştır. Siyasal ilişkiler bağlamında ilk gelişme 18 Ağustos 1950 tarihinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi üyeliği yolunda olmuştur. Nafen'in, 17 Ağustos'ta Kahire'den servis ettiği habere göre; Konsey'de Mısır'dan boşalan koltuğa Türkiye ve Lübnan'ın aday olduğu ve adaylık hususunda Amerikan memleketleri tarafından Lübnan'ın destekleneceğinden emin olduğu yazılmıştır. Bu üyelik sürecinde Filistin uzlaştırma komisyonu Türk delegesi Türk Dışişleri eski bakanı Tefik Rüştü Aras'ın, Lübnan Dışişleri Bakanı ile görüşme de yapmıştır. Aras görüşmede, Türkiye'nin Orta Doğu'da istikrarlı bir vaziyet görmek emelinde olduğunu ve bu memleketlerin uzlaştırma komisyonunun işlerini kolaylaştırmak için "*yeni bir adım*" atmaları gerektiğini söylemesinin Arap ülkelerinin siyasi temsilcileri tarafından ehemmiyetle karşılanması dikkat çekicidir. Arap ülkelerinin Güvenlik Konseyi üyeliği yolunda Türkiye ile Lübnan arasındaki rekabeti alaka ile takip ettikleri bu doğrultuda ABD'nin görüşünün merakla beklendiğine ise bu dönemde Türk basınında dikkat çekilmiştir.⁴¹¹

⁴¹¹ *Son Posta*, 18 Ağustos 1950, s.3.

22 Ağustos 1950 tarihinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi üyeliği ile ilgili süreçte yaşanan hadiselerden biri olarak “*Türkiye Güvenlik Konseyine en kuvvetli namzettir*” başlıklı haberden “*Daha şimdiden ekseriyetin Türkiye’nin azalığa namzetliğini desteklemeye karar vermiş bulunduğu beliriyor*” malumatının tespit edilmesi önemlidir. Bu süreçte Nafen ajansı muhabirinin yaptığı habere göre; Mısır’dan boşalacak olan üyelik için Türk delegesinin yaptığı faal kampanyanın şimdiden netice vermeye başladığını ve sene sonunda üyeliğe Türkiye’nin geçeceğinin anlaşıldığına dikkat çekilmiştir. Türk delegelerin çalışmaları kapsamında 34 cevap alınmış, bu doğrultuda Türkiye’nin rakibi Lübnan’ın şansının zayıf olmuştur. Bu süreçte Lübnan’ın, Latin Amerika devletleri tarafından destekleneceğinin umulmuş ancak Türk delegasyonun vermiş olduğu bilgiye göre Türkiye’yi destekleyecek devletler arasında Latin Amerika devletlerinin de yer aldığı bildirilmiştir. BM’nin, Eylül ayında çalışmalarına başlaması ile Dışişleri Bakanı Mehmet Fuat Köprülü’nün de toplantılarda hazır bulunacağı bilgisine üyelik süreci ile ilgili yapılan haberlerde yer verilmiştir.⁴¹²

Güvenlik Konseyi adaylığı doğrultusunda Türk basını da aktif bir dönem yaşamış zaman zaman Arap basının olası Türkiye adaylığına karşı şiddetli propaganda ve saldırılarına yönelik cevaplar da kaleme alınmıştır. Bu doğrultuda ilk örnek 3 Eylül’de tespit edilmekte olup Türkiye’nin Güvenlik Konseyi adaylığının Suriye ve Lübnan’da “komşuluğa aykırı” neşriyatlara yol açtığını aktarılmıştır. İki ülkenin gazetelerinde Türkiye’nin adaylığa alınmaması için lüzumsuz açıklama ve iddiaların yer aldığına dikkat çekilmiştir. Bu kapsamda Arap basını çeşitli asılsız iddialarda da bulunmuştur. Buna göre; Arap memleketlerinin kendi kendilerini müdafaaya muktedir olmadıklarından ötürü Yakın Doğu’da kuvvetli bir ordu bulundurmak isteyen ABD’nin, Türkiye’yi silahlandırdığı ve İsrail’i de hareket noktası haline getirmeye çalıştığını iddia eden Beyrut’ta neşredilen Elsat gazetesi Arap memleketlerinin, Türkiye’nin Konseye alınmamasını destekleyeceklerini aktarmıştır. Türk basını, bu durumun Lübnan Hükümeti’nin resmi görüşü olmadığını bildiklerini ancak bu gazetelerin haberleri ile iki ülke arasındaki dostluğun feda edilmemesi için engellenmesi gerektiğini bildirmiştir. Komünist unsurların körüklediği bu tip

⁴¹² Son Posta, 22 Ağustos 1950, s.3.

neşriyatların Suriye ve Lübnan’a komşu Güney Anadolu halkında asabiyet ve teessür oluşturmaktan başka bir işe yaramadıkları da vurgulanmıştır.⁴¹³ Bu süreçte Demokrat Parti dönemi iki ülke arası ilişkilerinde etkili isimlerden biri olan ve Lübnan’ın Ankara Elçisi İbrahim El-Ahtab’ın, Lübnan’ın Güvenlik Konseyi adaylığı ile ilgili açıklama yapması da basın tarafından ilgi ile karşılanmıştır. Ancak basın mensuplarınca yeterli görülmeyen bu açıklamada Ahtab, Lübnan’ın adaylık hususunda Türkiye ile bir rekabetinin olmadığını, adaylıklarının Arap Birliği’nin hayati menfaatleri için olduğunu söylemiştir. Konuşmasının sonunda adaylıklarının Türkiye aleyhine olmadığına dikkat çekerken “*kuvvetle inanıyorum ki, büyük dostumuz Türkiye’ye bizi bağlayan dostluk münasebetleri ve bağları, seçimin neticesi ne olursa olsun, asla değişmeyecektir*” demiştir.⁴¹⁴ Bu açıklama; bu dönemde DP yöneticilerinin Lübnan hakkındaki açıklamalarında dost ülke olarak bahsetmelerine karşılık Lübnan Elçisi’nin de Türkiye’den dost ülke olarak bahsetmesi nedeni ile mühimdir.

21 Eylül 1950 tarihinde İstanbul’da bulunan Lübnan Elçisi El-Ahtab’ın Ankara’ya vazifesi başına döndüğü Türk basınında yapılan haberde yer alırken bu durum bir kez daha ilişkilerde önemli bir yere sahip olan müşarünileyhin önemle takip edildiği anlaşılmaktadır. Bu tarihte ayrıca 1955 yılındaki seyahat sırasında anne tarafından İstanbullu olduğu belirtilen Lübnan Başbakanı Sami Es-Sulh’un kardeşi Adil Es-Sulh’un, İstanbul’da istirahat maksadı ile bulunduğu, cami, müzeler ve şehrin görülmeye layık yerlerini gezdikten sonra Beyrut’a döneceği aktarılmıştır.⁴¹⁵

3 Ekim’de Nusret Safa Coşkun’un yazısı daha önce de Lübnan basınında çıkan haberlerin Türk basınına yansımalarının bir devamı niteliğinde olup “*Lübnan Basını ve.. ötekiler*” başlığı taşımıştır. Bu doğrultuda Arap memleketlerindeki basının, Güvenlik Konseyi üyeliği için hem daha önce Mısır ile hem de şuan Lübnan ile olan rekabette Türkiye’ye yönelik şiddetli yazılar yazdığını, Türk basınının ise bu Müslüman ülkeleri incitici bir tutumdan uzak durduğuna dikkat çekilmiştir. Ancak Lübnan gazetelerinin artık “haysiyet kırıcı” tutuma girdiği ve Türkiye’nin adaylıktan feragat etmesi talebinde bulunacak kadar ileri gittiklerine ve Arap memleketleri, hususiyle Lübnan’ın muhatap olmaktan çıktığı belirtilmiştir. Coğrafi durumun önemi ve Türkiye’nin Orta

⁴¹³ *Son Posta*, 3 Eylül 1950, s.1; *Yeni İstanbul*, 3 Eylül 1950, s.1.

⁴¹⁴ *Son Posta*, 3 Eylül 1950, s.7.

⁴¹⁵ *Son Posta*, 21 Eylül 1950, s.2-7.

Doğu'nun en güçlü ülkesi ve aklıselim bir ülke olarak Konsey'de yer almasının zaruri olduğuna dikkat çekilmiştir. Bu doğrultuda oy kullanacak ülkelerin bu zarureti gözetmesi gerektiğinin beklendiğini ancak Lübnan lehinde oy kullanırlarsa bunun garip olacağını ve Konsey'in aklıselimliğinden şüphe edileceğini belirtmiştir.⁴¹⁶ Bu durum adaylık sürecinde iki ülke arası gayri resmi ilişkileri kapsamında gerilimin tırmandığını açıkça göstermektedir. Üyelik sürecinde artık sona yaklaşılan bu günlerde iki ülke yöneticileri aslında yazarın belirtmiş olduğu "aklıselim" bir politika doğrultusunda gerek siyaseten gerekse toplumsal açıdan resmi anlamda ilişkilerin gerginleşmesine neden olmamışlardır.

Mısır'dan boşalan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Orta Doğu üyeliğindeki rekabetleri nedeni ile Arap basınında yer alan neşriyatlar Türk basınındaki gündeme yansıdığı kadar resmi boyutta ilişkileri bozmamış olsa da resmi yazışmalarda da yer bulmuştur. Bu doğrultuda tespit edilen ilk belge "*Lübnan-Türkiye ilişkilerine dair basında yer alan haberler*" başlıklı belge olmuştur. Buna göre basındaki yansımalar Sir Zafarullah'ın, üyeliğin yine bir Arap devletine döneceğinin kaçınılmaz olduğunu belirttiğini tespit edilmektedir. Bunun yanında İspanya'nın, Lübnan'ın üyeliğini desteklerken Lübnan temsilcisinin diğer ülkeler ile temasta bulunduğu belirtilmiştir. Arap basınının savunusu ise İsrail'in varlığının yalnız Arap devletlerinin değil Doğu'daki her devleti ilgilendiren bir sorun olarak tanımlamışlardır. Arşiv belgesine konu olan Arap basınındaki haberin devamına göre Meksika, Arjantin ve Kolombiya gibi Latin Amerika ülkelerinin Lübnan'ı destekleyecekleri belirtilmiştir. Haberde yer alanlara mevcut adaylık durumunun Türkiye ile Lübnan arasındaki dostane ilişkileri etkilememesi gerektiğine dikkat çekilmiştir. Ancak Arap devletlerinin manda yönetiminden yeni kurtulduğu ve bölgenin bu tür yönetim şekline devamına hala açık olduğu için bir Arap devletinin üyeliğinin daha doğru olacağı aktarılmıştır. Belgede yer alan haberin devamında Arap Birliği'nin tutumundan da bahsedilmiştir.⁴¹⁷

8 Ekim 1950 tarihli "*Lübnan'ın çekilmesinden sonra Güvenlik Konseyi üyeliğine seçildik*" başlıklı haber iki ülke arası ilk siyasi ilişkiler kapsamında oldukça önemlidir. Buna göre 7 Ekim tarihinde; BM'de Mısır'dan boşalan Orta Doğu üyeliği

⁴¹⁶ *Son Posta*, 3 Ekim 1950, s.4.

⁴¹⁷ TDA, 28351.117002.1/519, 10.10.1950.

için Türkiye ile Lübnan arasında yapılan seçim 33'e 27 sonuçlanmıştır. Ancak üçte iki çoğunluk sağlanamayıp seçimin tekrara gideceği sırada Mısır delegesinin işin yeniden çıkmaza gireceğini belirtmesi ve sonunda seçimin talikini istemesi nedeni ile diğer meselelerin görüşülmesine geçilmiştir. Konsey görüşmelere devam ederken Lübnan Dışişleri Bakanı Takla, hükümetinin üyelik yarışından çekildiğini açıklamış ve bunun üzerine 53 lehte 4 aleyhte 3 çekimsiz oy ile Türkiye üyeliğe seçilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin üyeliğe resmen seçilmesinin ardından Selim Sarper de gazetecilere bir demeç vermiştir. Sarper yaptığı açıklamada Lübnan'ın çekilmesini takdir ettikten sonra *“şuna eminim ki Türkiye'nin, Güvenlik Konseyi geçici üyeliğine seçilmesi, Türkiye ile Arap memleketleri ve bilhassa Türkiye ile Lübnan arasındaki münasebetlere hiçbir şekilde halel getirmeyeceğini”* beyan etmiştir. Sarper ayrıca Lübnanlı mevkidaşı ve oy veren diğer delegelere teşekkür etmiştir.⁴¹⁸

11 Ekim 1950 tarihinde Güvenlik Konseyi üyelik seçim sürecinin neticelenmesine rağmen konu ile ilgili tartışmaların sürmesi basının gündeminde olmaya devam etmesine yol açmıştır. Bu doğrultuda Türkiye'nin üyeliğe seçilmesinin ardından tartışmalarla ilgili ilk haber *“Güvenlik Konseyine seçilmemizin Arap siyasi mahfillerindeki akisleri”* başlığı ile Türk basınında yer bulmuştur. Haber, Türkiye'nin G.K. üyeliğine seçilmesinin İstanbul'daki siyasi temsilciler üzerinde uyandırdığı etkiyi öğrenmek adına Suriye Büyükelçisi Emir Adil Arslan ile yapılan görüşme üzerine hazırlanmıştır. Bu kapsamda Türkiye-Lübnan ilişkilerine yönelik dolaylı bilgi olmasına rağmen Büyükelçi'nin verdiği beyanat önemlidir. Büyükelçi beyanatta öncelikle *“Konsey üyeliğine eğer Lübnan seçilseydi Türkiye'nin menfaatlerini müdafaa edecekti”* açıklamasında bulunmuştur. Ayrıca *“Türkiye'nin Arap memleketleri ile mütekabil bir tesanütünün bulunduğu için Arap memleketleri kendi haklarını Türkiye'nin müdafaa edeceğine emindir”* demiştir. Bundan başka Selim Sarper'in seçim sonrası beyanatına da yer verilmiştir. Sarper bu beyanatında Filistin ile İsrail arasındaki meseleye de değinmiştir. Bu hususta 1 milyon nüfuslu Lübnan'da 100 binden fazla Filistinli mültecinin bulunduğunu ve be sebeple Lübnan'ın zor durumda olduğunun da altını çizmiştir. Bundan dolayı *“Türkiye'nin Konsey'de Filistinli mülteciler meselesinin halli için çalışmasının Orta Doğu'da barışın*

⁴¹⁸ *Yeni İstanbul*, 8 Ekim 1950, s.1.

sağlanmasında büyük ölçüde hizmet etmiş olur. Zaten Araplar, Türkiye’den bunu bekliyor” demiştir.⁴¹⁹ Bu doğrultuda Sarper’in birinci ağızdan yapmış olduğu açıklama Suriye Büyükelçisi’nin Türkiye’nin de Arap memleketlerinin haklarını koruyacağına yönelik inancına kuvvetli bir dayanak olmuştur. Demokrat Parti iktidarı döneminde siyasal açıdan Türkiye ve Lübnan arasındaki ilk ilişkilerin başlangıcını teşkil eden Güvenlik Konseyi adaylığı iki ülke diplomatlarının gerek üyelik sürecinde gerekse sonrasındaki itidalli ve samimi politikaları 1950-1960 arası dönemde ilişkilerin sağlam bir temelde kurulmasına önemli etkide bulunmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti ve Lübnan Cumhuriyeti arasında resmi ilişkilerin en üst düzeyde anlaşılması açısından büyük önem taşıyan temaslardan ilki 22 Kasım 1950 tarihinde gerçekleşmiştir. Fransızca “*A l’occasion de la Fête de Nationale l’Indépendance*” antetli belgede DP Hükümeti’nin görevde olduğu dönemde 3 Eylül 1950 tarihli gazete haberi başlıca örnek olmak üzere Lübnan’ın Türkiye Büyükelçisi görevinde olduğu diğer belgelerden tespit edilen ve bu belgede Lübnan Bakanı olarak tanımlanan İbrahim El-Ahdab ve eşinin, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Adnan Menderes ve eşini, Lübnan Ulusal Günü münasebeti ile 22 Kasım 1950 günü 18.30’da düzenlenecek resepsiyona davet ettiği tespit edilmektedir.⁴²⁰ Bu belge, 6 aydır Başbakanlık görevinde bulunan Adnan Menderes’in, Orta Doğu’daki aktif politikasına hızlı başladığını ve iki ülke arasındaki resmi ilişkilerin sıcak geçeceğini göstermesi açısından önemlidir. Bu tarihten sonra aynı zamanda Menderes iki ülke arasında kuvvetli ilişkiler kurulmasında etkili ve kilit isimlerin başında yer almıştır.

Demokrat Parti dönemindeki iki ülkenin diplomatik ilişkileri açısından Adnan Menderes’e yapılan davet kadar önemli ve üst düzeyde temaslardan biri de 22 Kasım’da Lübnan’ın milli bayramı olan Ulusal Bağımsızlık Günü’nden bir süre sonra 5 Aralık 1950 tarihinde Lübnan Milli Bayramı’nın yıldönümü münasebetiyle Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Lübnan Cumhurbaşkanı Bishera El-Khoury arasında tebrik ve teşekkür telgrafları teati edilmesi olmuştur.⁴²¹

⁴¹⁹ *Yeni İstanbul*, 11 Ekim 1950, s.3.

⁴²⁰ BCA, 17.99.31/30.1.0.0, 22.11.1950. “*A l’occasion de la Fête de Nationale l’Indépendance*” antetinin Türkçe karşılığı “*Ulusal Bağımsızlık Günü münasebetiyle*” şeklindedir. Bak. Ek 6, s.258.

⁴²¹ *Son Posta*, 6 Aralık 1950, s.3.

10 Aralık 1950 tarihinde yer alan haber doğrudan ilişkileri kapsamasa da Türk basınında Lübnan Elçisi'ne sıklıkla yer verilmesi açısından dikkat çekicidir. Bu haberle birlikte bir kez daha Lübnan Elçisi M. El-Ahtab'ın Ankara'dan İstanbul'a gelmiş olduğuna yer verilmiştir.⁴²²

İki ülke arası siyasal ilişkilerde en aktif dönem Bağdat Paktı'nın genişletilmesi arzusuyla yapılan görüşmeler ile birlikte şüphesiz 1955 yılı olmuştur. 9 Şubat 1951 tarihinde ise tespit edilmiş haber; daha ortada iki ülke arasındaki ilişkileri canlandırmada etkisi büyük olan Bağdat Paktı'na ait hiçbir düşünce yokken ortaya atılan, bölgesel bir Pakt projesi ile ilgili malumat vermektedir. Orta Doğu İngiliz Kuvvetleri Komutanı General Sir Brian Robertson'un, Şam'a yaptığı ziyaretin resmi tebliği bu malumatın tespitini sağlamaktadır. Robertson burada Doğu'dan yapılabilecek bir saldırıda Türkiye'yi destekleyecek bir hat olarak Suriye-Lübnan-Ürdün ve Irak ordusu kurulmasına yönelik vaziyeti müzakere ettiği belirtilmiştir.⁴²³ Robertson'un bu müzakerelerinin resmi boyutta iki ülke arasında müzakereler gerçekleşmesini sağladığına dair ise bir tespit bulunmamaktadır. Bu plan zaman içerisinde Bağdat Paktı ile canlanacak olsa da bölgede artan Arap milliyetçiliği ile birlikte pakta Irak harici Arap devletinin katılımı söz konusu olmayacaktı.

5 Aralık 1951 tarihli TBMM kayıtlarında daha önce başka ülkelerle imzalanan hava antlaşmalarında olduğu gibi Lübnan ile yapılan antlaşma "*Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile İsrail Devleti Hükümeti arasında Hava Ulaştırmalarına dair olan Anlaşmanın onanması hakkında kanun tasarısı ve Dışişleri ve Ulaştırma komisyonları raporları*"nın gerekçe ve ilişik bölümünde de yer alması üzerine tespit edilmiştir.⁴²⁴

İki ülke arası diplomatik ilişkilere dair önemli belgelerden biri 26 Mart 1953 tarihinde tespit edilmektedir. İlgili belge Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün Başbakanlık'a çektiği telgrafla alakalıdır. Telgrafla birlikte Bakan Köprülü, 17 Mart'ta ziyaretine gelen Lübnan Elçisi İbrahim el-Ahdab'ın, Başbakan Menderes ile Köprülü'yü, Lübnan'a davet ettiğini Başbakan'a davet metni ile birlikte bildirmiştir.⁴²⁵ Bu davet 1955 yılında gerçekleşecek resmi ziyaret öncesinde Menderes'in, Lübnan

⁴²² *Son Posta*, 10 Aralık 1950, s.2.

⁴²³ *Akşam*, 9 Şubat 1951, s.1.

⁴²⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:9, Birleşim:12, s.280.

⁴²⁵ BCA, 61.376.7/30.1.0.0, 26.03.1953.

Ulusal Günü'ne davet edilmesinde olduğu gibi iki ülke arası ilişkilerdeki önemli konumunu göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Diplomatik ilişkiler açısından Lübnan'ın Ankara Elçisi İbrahim El-Ahtab'ın görev süresinin 1953 yılında yeni elçi ile ilgili düzenlenen belge ile bu yıl sona erdiği tespit edilmektedir. Buna göre Lübnan'ın Pakistan Elçisi olan M. Weffik El-Kassar'ın, Ankara Elçiliği'ne tayin olduğu ve Türkiye Cumhuriyeti'nden AGREMAN talebinde bulunduğu ilgili belgede yer almaktadır. Kassar hakkında şahsi bilgilere yer verilirken kararın Bayar'a bırakıldığı belirtilmiştir.⁴²⁶

11 Ocak 1954'te yer alan haber, Bağdat Paktı öncesi bu yöndeki Robertson'un müzakerelerinin ardından önemli ikinci bulgudur. Yetkili kaynaklardan alınan malumat üzerine Birleşik Amerika'nın, Pakistan ve Irak'a askeri yardım programı ve bu doğrultuda Türkiye, Pakistan ve Irak arasında Orta Doğu'da mevzii bir Pakt kurulması düşüncesi bildirilmiştir. İki ülkeye yapılacak yardımın duyurulması yönünde yüksek rütbeli ABD'lilerin, Dışişleri Bakanı J. Foster Dulles'e baskı yaptığı belirtilmiştir. Bu doğrultuda ayrıca Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın ABD'nin davetlisi olarak Orta Doğu Paktı tasarısını görüşeceği bildirilmiştir. Bu tasarı ile birlikte başlangıçta Sudan ve Suudi Arabistan'ın bilahare Pakta dâhil olacakları tahmin edilirken Lübnan'ın da Suriye'nin katılımından sonra Pakta katılım sağlayacağını açıklanmıştır.⁴²⁷

24 Şubat 1954 tarihinde "Hariciye Vekâleti Bütçesi'nin Görüşülmesi" aşamasında Fuat Köprülü'nün konuşmasında dış ilişkilere değinmesi Lübnan ile ilişkilere dair bir bulgunun daha oluşmasına kaynaklık etmiştir. Vekil konuşmasına, "4 yıllık Demokrat Parti iktidarına bir bakış" mahiyetinde olduğunu belirterek başlamıştır. Ardından DP iktidarının dış politikada benimsemiş olduğu ana prensipleri sıralamıştır. Bundan sonra ise iktidarın benimsemiş olduğu ilkelerle aynı şekilde sulhu korumak adına kurulmuş ve Türkiye'nin de üyeliğinin 2. yılında olduğu NATO ve Türkiye'nin ilişkilerine değinmiştir. NATO dâhilindeki dış ilişkiler hakkında bilgi verirken öncelikle Türk-Yunan-Yugoslav Antlaşması'na değinmiş sonrasında ise Orta Doğu'da benzer işbirliği için Pakistan ile yakın zamanda müzakerelerin başlamış olduğunu belirtmiştir. Bağdat Paktı'nın temelini atacak olan bu müzakereleri şu

⁴²⁶ BCA, 61.377.3/30.1.0.0, 24.07.1953.

⁴²⁷ *Akşam*, 11 Ocak 1954, s.1-2.

şekilde nitelemiştir; “*Askerî bir ittifak veya doğrudan doğruya askerî mahiyette olmamakla beraber bu antlaşmanın sulhun ve emniyetin sağlanması için iş birliği yapılmasını istihdaf edecek olması aynı yüksek gayeye hizmet arzusunu taşıyan mücavir memleketlerin iştirakine tabir caizse otomatik bir davet mahiyetini taşımakta yani, ayrıca davet yapılmasına lüzum bırakmamaktadır. Mahallindeki iki sulhsever devletin sırf kendi teşebbüslerinin mahsulü olacak olan bu antlaşmaya, coğrafi bakımdan alâkalı devletlerden herhangi, ne zaman iltihak kendisi için mümkün ve münasip görürse, iltihak hususunda arzu ettiği şekilde, serbestçe teşebbüs alabilir*”. Ardından BM ile ilişkiler hakkında bilgi vermeye geçmiştir. Bu bölümde Kore Savaşı ile ilgili de malumat vermiştir. Diğer devletler ile ilişkiler hakkında vermiş olduğu malumatlarda Lübnan ile ilişkilere de “*Bütün Orta - Şark memleketleriyle normal münasebetlerimizin gelişmesinde Irak, Lübnan ve İran ile olan dostane münasebetlerimizi bilhassa zikretmek isterim*” diyerek değinmiştir.⁴²⁸ İlgili konuşma Bakan’ın dış politikada Lübnan ile ilişkilere özel bir başlık açması bakımından oldukça önemlidir. Ayrıca artık Bağdat Paktı’nın kuruluş aşamasının zikredilmeye başlaması ve üyeliğin sulhsever tüm devletlere açık halde bırakılması ilerleyen süreçte Lübnan’ın da katılımı ile ilgili çaba gösterilmesi durumunu meydana getirecekti.

Daha önce kanun tasarısı 5 Aralık 1951 yılında tespit edilen Hava Ulaştırmaları Antlaşması ile ilgili TBMM’nin tasdiki 1954 yılında tespit edilmektedir. Buna göre antlaşma tasdik metni ilk olarak “*Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti Hükümeti arasında Hava Ulaştırmalarına dair Anlaşmanın tasdiki hakkında kanun lâyihası ve Dışişleri ve Ulaştırma komisyonları raporları*” başlıklı bölümde yer almaktadır. İşbu raporda Lübnan Hükümeti ile imzalanan anlaşmanın ve bunun TBMM tarafından tasdik tarihi verilmiştir.

13 Ekim tarihli “*Arap memleketlerinin Türk-Pakistan Paktı’na karşı tutumu*” başlıklı haberde Lübnan’ın Pakta karşı görüşlerine de yer verilmiştir. İngiltere’nin BM delegesi, gazetecilere bir beyanatta bulunan Lübnan Dışişleri Bakanı Alfred Nakkaş’ın, 30 Ekim’de Kahire’de toplanacak Arap Birliği siyasi komitesinin bu hususta bir karar vereceğini söylemiştir. Haberin devamında “*başta Türkiye’nin komşusu ve yakın dostu Irak olmak üzere Lübnan ve Ürdün’ün pakta katılmaya*

⁴²⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:9, İçtima:49, Celse:1, C.28, s.779.

tarafıtar oldukları” belirtilmiştir. Bu haber Bağdat Paktı süresinde Türkiye-Lübnan ilişkilerine dair tespit edilen ilk haber olmuştur.⁴²⁹ Bundan sonraki süreçte de Lübnan’ın Pakta katılıp katılmayacağı Türk basını tarafından da ilgi ile takip edilmiş ve gündemde önemli bir yer tutmuştur.

11 Kasım 1954 tarihinde Türk arşivinde yer alan belgelerden biri Lübnan ile siyasal ilişkilere yönelik şekilde tespit edilse de kendi içerisinde çelişkiye sahiptir. Belge başlığı “*Pakistan Harp Gemileri Başkumandanı ve Lübnan Milli Müdafaa Vekili'nin Türkiye'yi ziyaretleri sırasındaki memnuniyetlerini bildiren yazıları*” şeklinde olup işbu belge, İstanbul Valisi Fahreddin Kerim Gökay’ın misafirlerin ziyaretleri üzerine dile getirdikleri memnuniyetlerini Başbakan Adnan Menderes’e bildiren telgrafi doğrultusunda düzenlenmiştir. Belgede yer alan işbu çelişki ise ek 1 bölümünün 4. ve 5. sayfalarında yer almaktadır. İlk belgede Gökay, Halil Gallal’dan gelen telgrafi Başbakan Menderes’e arz ederken müşarünileyhten Lübnan Milli Müdafaa Vekili olarak bahsedilmiştir. Halil Gallal’dan gelen telgrafın imzası ise çelişkiye sebep olan kısımdır ki burada Libya Milli Müdafaa Vekili yazmaktadır. Bu tür bir çelişkinin giderilmesi için metodolojik olarak iki ülkenin Milli Müdafaa Vekili hakkında yapılan araştırma sonucunda bu dönemde Lübnan’da Emir Majid Toufic Arslan’ın bakan olduğu, Halil Gallal’ın ise belge başlığının aksine imzada olduğu gibi Libya Milli Müdafaa Vekili olduğu tespit edilmektedir.

12 Kasım’da, Türk basınında “*Valinin Seyahati*” başlıklı haber iki ülke arası siyasi ilişkiler açısından önemlidir. Bu devirde Lübnan ile ilişkilerde dış politika temsilcilerinden öne çıkan isimler mevcuttur ancak önemli olan nokta bu isimlerin dış politikada aktif rol oynayan kişiler olmalarıdır. Haber içeriği ise bundan farklı olarak İstanbul Valisi Prof. Fahrettin Kerim Gökay’ın; 21 Kasım’da, Kahire’ye gideceği iddiaları üzerinedir. Kahire’den alınan malumat gereği bunun doğru olup olmadığı Vali Gökay’ın kendisine sorulmuştur. Buna göre Gökay; Nuri Sait Paşa’dan, Mısır’dan ve Lübnan’dan davet aldığını belirtmiş ancak bunların hükümeti ilgilendiren meseleler olması nedeni ile bu davetlere kat’i cevaplar verilmediğini belirtmiştir.⁴³⁰

27 Kasım’daki haber iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin üst düzeye çıkacağı 1955 yılındaki Menderes’in, Lübnan seyahati öncesi önemli gelişmelerin

⁴²⁹ *Akşam*, 13 Ekim 1954, s.2.

⁴³⁰ *Akşam*, 12 Kasım 1954, s.1.

başlangıcını teşkil etmiştir. Bu doğrultuda 26 Kasım'da Anadolu Ajansı'nın, Beyrut'tan servis ettiği habere göre; Lübnan Dışişleri Bakanı Alfred Nakkaş, Lübnan Hükümeti'nin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Adnan Menderes'i, Mısır seyahati dönüşünde Beyrut'a davet etmek arzusunda olduğunu basın mensuplarına beyan etmiştir.⁴³¹

12 Kasım'da İstanbul Valisi Gökay'ın Lübnan tarafından davet edildiğine yönelik Türk basınında yer alan haberlerin ardından 16 Aralık tarihli yazıda Gökay'ın, Beyrut'ta San Jorj Oteli'nde gece akşam yemeği sonrası şerefine düzenlenen eğlenceden bahsedilmiştir. Yazının devamında Lübnan gazetelerinin bu eğlenceden Beyrut'un gördüğü en samimi olarak bahsettikleri aktarılmıştır. İstanbul Valisi şerefine düzenlenen bu eğlence Beyrut Valisi G. Gassi tarafından tertip edilmiş olup Lübnan Başbakanı, Bakanlar, Türk sefaretî yetkileri, Belediye Başkanı, basın mensupları ve Beyrut'un seçkin kimseleri de hazır bulunmuştur. Yemekte geçmişin getirdiği kültürel bağ ve günceldeki dinamik politikalar kapsamında Adnan Menderes'in gerçekleştireceği ziyaretin alaka ve teessüsü arttırdığına dikkat çekilmiştir. Öncesinde gerçekleşen bu ziyaretin “yukarıdan aşağı doğru halka kadar inecek dostluk bağının tesisi” için önemli görülmüştür. Beyrut Valisi'nin ardından Gökay'ın, Fransızca mukaddimesi sonrasında hazırlanmış bir metin olmadan Arapça konuşma yapmaya başlaması resmi nutukların ağır havasından uzaklaşılarak neşeli ve samimi bir hava oluşturmuştur. Bu durum alkışların susmaması ve konuşmasının ardından etrafındakilerin “*mübalağasız*” yanından ayrılmamasına yol açmıştır. Rakım Ziyaoğlu bu yemek ve eğlenceyi “Lübnanlıların dimağında koyu bir lezzet” bıraktığı yönünde değerlendirmiştir.⁴³²

Bağdat Paktı'na bağlı olarak iki ülke arasındaki ilişkileri gösteren bir haber, 14 Ocak 1955'te karşımıza çıkmaktadır. “*Orta Doğu çok mesut inkişaf arifesinde*” başlığı ile servis edilen haberin başında Adnan Menderes'in, Paktın kurulması yolunda önce Bağdat'a yaptığı ziyaret buradan da Şam'a geçişine yer verilmiştir. Buradan Beyrut'a geçecek olan Başbakan'ın, Suriye ve Lübnan'a resmi davette bulunacağı belirtilmiştir. Menderes, paktı; “*Orta Şark münasebetlerinde yeni bir tarih başlatmak*” olarak değerlendirirken Lübnan'ın fikrini etkileyecek vaziyet olarak Mısır'ın, Irak'ın

⁴³¹ *Akşam*, 27 Kasım 1954, s.2.

⁴³² *Akşam*, 16 Aralık 1954, s.5.

diğer Arap memleketlerine danışmadan hareket etmesine yönelik gösterdiği tepki olmuştur. Haberin devamında Menderes'in ziyareti öncesi Paktın kurulmasına karşı Şam'da oluşan karışıklıklardan bahsedilmiştir.⁴³³

17 Ocak'ta tespit edilmiş olan haber Bağdat Paktı'nın kuruluş sürecinde Adnan Menderes'in Lübnan ziyareti sırasında gerçekleşen iki ülke arasındaki ilişkiler bakımından oldukça önemlidir. "*Lübnan ile müzakereler bugün sona eriyor*" ana başlığı ile servis edilen haberin alt başlığında Lübnan'ın Türk-Irak Paktı'na katılmaya karar verdiğini belirtilmiştir. İlgili ziyaret kapsamında Menderes'in, Baalbek'te harabeleri gezmesinin ardından Dışişleri Bakanı Alfred Nakkaş ile yaptığı görüşme sonucu Nakkaş beyanatta bulunmuştur. Bu beyanatında Bakan, iki ülke arası müzakerelerin iyi neticeler vereceğini belirtirken yakın dostluk safhasında bulunulduğuna dikkat çekmiştir. Devamında Lübnan Hükümeti'nin Pakta katılmaya razı olduğunu ancak diğer Arap hükümetlerinin rızası alınmadan kesin karar vermeyeceklerini bildirmiştir ki bu iki ülke arası ilişkilerde bu devirdeki sancılı konunun resmi boyutta önemli bir yansıması olmuştur. Görüşmelerde Menderes, Paktın hükümlerini içeren bir suretini Lübnan Başbakanı Sami Es-Sulh'e vermiş ve hükümet yetkilileri siyasi ve askeri uzmanlarla inceleme başlatmışlardır. Menderes, bu hususta Lübnan yetkilileri ile yapacağı özel toplantı nedeni ile dönüş tarihini de bir gün ertelemiştir. Görüşmeler sırasında Menderes ayrıca iki ülke arasında muallakta kalan meselelerin çözümü konusunda da Lübnanlı yetkililere söz vermiştir.⁴³⁴

"*Orta Doğu güvenliği*" başlığı ile servis edilen 19 Ocak tarihli haberde; "*Lübnan ve diğer Arap devletleriyle müzakerelere devam edilecektir*" alt başlığı ile Başbakan Menderes'in 12 gün süren Irak, Lübnan ve Suriye seyahatinden Türkiye'ye döndüğü Türk kamuoyuna bildirilmiştir. Bunun ardından ise Beyrut'ta yapılan görüşmelerin resmi tebliğine yer verilmiştir. Buna göre görüşmelerde iki ülke devlet adamları ülkelerini ve diğer Arap devletlerini alakadar eden genel politikalar ve yapılacak işbirliği ile bölgelerinde temin edilecek genel emniyet önlemleri hakkında görüşmüşlerdir. Görüşmeler neticesinde iki taraf da ortak amaçlarının gerçekleştirilebilmesi için hem karşılıklı hem de diğer Arap memleketleri ile münasebetleri geliştirecek müzakerelerin devamına karar vermişlerdir. Ayrıca yakın

⁴³³ *Akşam*, 14 Ocak 1955, s.2.

⁴³⁴ *Akşam*, 17 Ocak 1955, s.1-2.

zamanda Lübnan'ın, yapılacak olan Arap Birliği toplantısında Türk-Arap Paktı'nı destekleyeceği ise dikkat çekici bir gelişme olmuştur.⁴³⁵

26 Ocak 1955 tarihinde görüşmelerin ardından Türkiye ve Lübnan arasındaki siyasi ve diplomatik ilişkiler bakımından oldukça önemli bir gelişme daha yaşanmıştır. Bu gelişme Lübnan Dışişleri Bakanı Alfred Naccache ve Lübnan Cumhurbaşkanı Camille Chamoun'un iki ülke arasındaki dostluğa yönelik Başbakan Adnan Menderes'e göndermiş oldukları iyi niyet mektupları ile ilgili olmuştur. İlgili mektuplar 14-19 Ocak tarihleri arasında Başbakan Menderes'in, Irak, Lübnan ve Suriye seyahatinin ardından Menderes'in, Lübnan'ı ziyareti sırasında bıraktığı samimi hisler ve mektupların içeriğinden tespit edildiği üzere görüşmeler hakkında vermiş olduğu mesaj doğrultusunda kaleme alınmıştır. Mektuplar ile ilgili düzenlenen belgede ilk olarak Bakan Naccache'ın, *"Ekselanslarının göndermek lütfunda bulundukları mesaj beni çok mütehasşıs etti. Bizlerde bırakmış olduğunuz derin intibai ve yüksek devlet adamı meziyetlerinize karşı duyduğumuz hayranlığı zatı devletlerine ifade etmekle bahtiyarım. Samimi ziyaretleri Türkiye ile Lübnan arasındaki dostluğun ve memleketlerimizi birbirine bağlayan kardeşlik rabıtalарının daha ziyade sıkılaşmasına hizmet edecektir"* içerikli mektubu yer almıştır. Bunun ardından ise 21 Ocak tarihinde Lübnan Cumhurbaşkanı Chaomun'un göndermiş olduğu mektubuna yer verilmiştir. Buna göre Chamoun mektubunda *"Nazik mesajlarından ve iki memleketimiz arasında daha sıkı bir işbirliğinin tesisi hususunda ifade buyurulan niyetlerinden dolayı Ekselanslarına hararetle teşekkür ederim. Ziyaretiniz üzerimizde derin bir tesir bırakmış, Zatı Devletlerine karşı göstermekte olduğumuz büyük hüürmet hislerini etmiş ve Türkiye ile Lübnan'ı birbirlerine bağlayan dostluk rabıtalарını takviye eylemiştir"* ifadelerini kullanmıştır.⁴³⁶

Bağdat Paktı'nın kurulması sürecinde Ocak ayında Menderes'in düzenlemiş olduğu ziyaret programı kapsamında yapılan ilk görüşmelerin ardından yaşanan gelişmelerin ardından 12 Şubat tarihinde Türk basınında yer alan haber siyasal ilişkiler açısından mühimdir. *"Lübnan tarafsız kalacakmış"* başlığı taşıyan haber, Lübnan Parlamentosu Dışişleri Komisyonu'nun, Türk-Irak Paktı'na karşı Mısır ve Irak arasında çıkan anlaşmazlık neticesinde Pakta karşı tarafsız kalacağını açıkladığı

⁴³⁵ *Akşam*, 19 Ocak 1955, s.1.

⁴³⁶ BCA, 19.107.8/30.1.0.0, 26.01.1955.

bildirilmiştir.⁴³⁷ Bu durum Lübnan'ın resmen kararsız kaldığı ilk gelişmelerden olmuştur. Başlangıçta Batıcı politikaları bulunan Lübnan'ın Pakta katılacağı ümit edilirken 1955 yılında ilgi ile takip edilen bu süreçte Lübnan'ın kararsızlığı dönem dönem Pakta katılacağı yahut da aksine tarafsız kalacağına yönelik sıkça gündeme gelmesine neden olmuştur.

İki ülke arasındaki diplomatik ilişkilere yönelik önemli başka bir gelişme de 18 Şubat tarihli gazete haberinden tespit edilmektedir. “*Yeni Lübnan elçisi beyanatta bulundu*” başlıklı haber, Lübnan Hükümeti'nin Türkiye'ye tayin etmiş olduğu Büyükelçi İbrahim El-Ahtap'ın yakında Lübnan Cumhurbaşkanı'nın Türkiye'ye yapacağı ziyaret ve iki ülke arasındaki münasebetler ile ilgilidir. Öncelikle Demokrat Parti iktidarı döneminin başında da Türkiye'de Elçilik yapmış olan İbrahim El-Ahtap'ın ilişkilerin canlanmış olduğu bu dönemde yeniden Türkiye'de göreve başlamış olduğunun tespit edilmesi açısından ilgili haber önemlidir. Büyükelçi beyanatına bu doğrultuda “*1947'den 1953'e kadar ülkemi temsil ettiğim Türkiye'ye tekrar tayin edildim, bundan büyük memnuniyet duyuyorum*” sözleri ile başlamıştır. Devamında Menderes'in Lübnan seyahatinden, iki ülke arası dostluktan ve Camille Chamoun'un, Nisan ayında Türkiye'ye gerçekleştireceği ziyaretten bahsetmiştir. Cumhurbaşkanı'na, Başbakan Es-Sulh'un de eşlik edeceğini, bu ziyaretin 10 gün süreceğini ve Cumhurbaşkanı Bayar'ın da Mayıs ayının ilk günlerinde iade-i ziyaret gerçekleştireceğini bildirmiştir. “*Irak Paktı*” ana başlığı taşıyan haberde ise Bayar'ın, Bağdat'ı ziyareti sırasında 4 Mart'ta Paktın imzalanacağı ve 5 Mayıs'ta ise Beyrut'a gideceği belirtilmiştir.⁴³⁸ Ayrıca haber Lübnan yöneticilerinin Türkiye Cumhuriyeti'ne ziyaret düzenleyecekleri ile ilgili ilk malumatı vermesi açısından da mühimdir.

Bağdat Paktı sürecinde Lübnan'ın Pakt ile ilgili göstermiş olduğu çekimser tutumun Türk basınındaki en net göstergesi 22 Şubat 1955'te ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda Beyrut'tan servis edilen haberde Mısır Milli İstikamet Bakanı Salah Salem'in, Suriye ve Lübnan'da gerçekleştirmiş olduğu görüşmelere Türk basınında yer verilmiştir. Salem iki devlete de Doğu ve Batı blokları dışında tarafsız bir Arap Kolektif Güvenlik Paktı kurulması ile ilgili teklifte bulunmuştur. Lübnanlı yetkililer

⁴³⁷ *Akşam*, 12 Şubat 1955, s.1.

⁴³⁸ *Akşam*, 18 Şubat 1955, s.2.

Mısır'dan duydukları endişe ile Bağdat Paktı'na karşı karamsar davranışlar da bu teklifi soğuk karşılamışlardır.⁴³⁹ Bu durum aynı zamanda Lübnan'ın, Bağdat Paktı'na netice itibarıyla katılmasa da Pakt aleyhinde politikalarda bulunmadığını göstermesi açısından önemli olmuştur.

26 Şubat tarihinde Hariciye Vekili Fuat Köprülü'nün konuşmasında Bağdat Paktı ekseninde ilişkilere dair malumat tespit edilmektedir. Bu konuşma Irak ile Türkiye arasında 24 Şubat 1955'te imzalanan antlaşmanın, TBMM tarafından tasdiki hasebiyle gerçekleştirilmiştir. Vekil konuşmasına *“Muhterem arkadaşlar; müstaceliyetle ve tercihan müzakeresini kabul buyurduğunuz bu kanunla, hükümetinizin işbaşına geldiği günden beri takip ettiği vatanda sulh, cihan da sulh siyasetinin tatbikatına ait bir çalışmanın neticesini arz etmiş oluyorum”* diyerek başlamıştır. Köprülü, antlaşmayı sadece Türkiye'nin emniyeti için değil dünya ve tüm sulhsever milletlerin müşterek emniyeti için önemli adım olarak görmüştür. Türkiye'nin NATO'ya katılması ve bu doğrultuda imzalamış olduğu antlaşmalara değindikten sonra Irak ile imzalanan antlaşma ile ilgili bilgiyi TBMM'de milletvekillerine şu şekilde vermiştir; *“Bu defa yüksek huzurunuz ve tasvibinize arz olunan bu yeni Antlaşma ile Türkiye yalnız kendi emniyetini değil, aynı zamanda Orta - Şark'ın sükûna, huzura, istiklâle muhtaç olan vaziyetini nazarı itibara almış ve burada bir sulh cephesi, taarruza karşı bir mukavemet cephesi kurabilmek için adım atmış bulunuyor”*. *“Gerek hükümetiniz, gerek epey zamandan beri bu meseleler hakkında kendisi ile samimî teşriki mesaide bulunduğumuz, görüş birliği yaptığımız Irak Hükümeti hem kendi menfaatlerini temin hem de müşterek sulh ve emniyet gayesine hizmet gibi hem realist hem idealist iki maksadı birden takip etmiş bulunuyorlar”*. Bu sözlerden sonra eskiden beri çok sıkı ve samimi dostluk ilişkileri içerisinde olarak nitelendirdiği Irak Hükümeti ve Nuri Sait Paşa ile gerçekleştirilen karşılıklı görüşmeler hakkında bilgi vermiştir. Ardından *“Biz bu emniyet, sulh ve müdafaa paktının yalnız iki hükümet arasında, Irak ile Türkiye arasında değil, daha geniş bir surette Orta - Şark'ın huzur ve sükûnunu, sulhu müdafaa edebilecek bir şekle gelmesini isteyen ve menfaatleri bunda bulunan memleketlerin, Arap memleketlerinin iştirakiyle meydana getirilmesini şiddetle arzu ettik. Bağdat'tan Şam'a ve sonra Beyrut'a yaptığımız seyahatlerde oraların devlet adamları ile bu*

⁴³⁹ Akşam, 22 Şubat 1955, s.1.

meseleler üzerinde fikir müdaveleleri yapıldı, maksatlar kendilerine izah edildi. Binaenaleyh bazen her nedense, hatta kendi menfaatlerini tamamıyla göz önüne alamayarak, hissî amillerin tesiriyle bunun aleyhinde bulunmak isteyenler tarafından başka türlü gösterilmek istenmesi doğru değildir. Çünkü hür dünya efkârı umumiyesi ve bilhassa bu işle alâkalı olan Arap memleketleri bu hareketlerden ve bu teşebbüslerden tamamıyla haberdar bulunuyorlardı. İşte muhterem arkadaşlarım, bizim, Bağdat'tan ve bilhassa Şam ve Beyrut'tan ayrılmanızı müteakip bir kısım Arap memleketlerinin bu muahedeye karşı tamamıyla muarız bir vaziyet almaları ve bunu âdeta o muntikanın sulh ve sükûnuna karşı yapılmış bir suikast şeklinde göstermek istemeleri ve bu maksatla da bildiğiniz mahut tarafsızlık siyasetini ileri sürmeleri, ne bu memleketin menfaatleri ile ne bu muntikanın menfaati ile ve ne de yeryüzündeki sulh cephesinin, hürriyet cephesinin menfaatleriyle kabili telif değildir. Esasen tarafsızlık cepheleri bugün taayyün etmiştir” demiştir.⁴⁴⁰ Bu kayıt Lübnan'ın Pakta üyeliği için gösterilen çaba ve ardından almış olduğu kararı göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca üstü kapalı olarak bahsedilen Pakt aleyhtarı Mısır'ın tavırlarının bu dönemde Lübnan'ın kararsızlığına etkisini göstermektedir. Köprülü'nün konuşmasında geçen “*hür dünya efkârı umumiyesi ve bilhassa bu işle alâkalı olan Arap memleketleri bu hareketlerden ve bu teşebbüslerden tamamıyla haberdar bulunuyorlardı*” bölümü ise J.F. Dulles'in bölgede yapmış olduğu tespitten farklı bir değerlendirme olması açısından dikkat çekicidir.

Vekili Fuat Köprülü'nün Lübnan ile siyasal ilişkilere dair bir başka TBMM konuşmasına ise “*her sene olduğu gibi bu sene de Hariciye Vekâleti'nin bütçesi için Yüksek Meclis Umumi Heyeti'ne dış siyasetimiz hakkında kısa ve umumî izahatta bulunacağım*” şeklinde başlamıştır. Lübnan ile ilgili izahatı iki ülke arasındaki ilişkileri fazlası ile canlandıracak olan Bağdat Paktı ile ilgili bölümde vermiştir. İlgili bölümdeki konuşmasına; “*Sarf ettiğimiz mesainin en büyük semerelerinden birini bugünlerde idrak etmiş bulunuyoruz. Bildiğiniz gibi 24 Şubat tarihinde Bağdat'ta Başvekilimizle birlikte, Irak ile memleketimiz arasındaki Karşılıklı İş Birliği Antlaşmasını imza ettik. İnsanlığın en yüksek sulh ve terakki ihtiyaçlarını hedef tutan ve Birleşmiş Milletler Antlaşmasının hak ve hürriyet prensiplerinden mülhem bulunan*

⁴⁴⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:10, İqtima:50, Celse:1, C.5, s.808.

bu Antlaşmanın, bizimle Irak için olduğu kadar Orta - Doğu milletleri ve daha doğrusu dünyanın bütün hür milletleri cephesi için de emniyet ve istikrar sağlayan ve ati için büyük ümitler veren yeni bir unsur teşkil ettiğine kaniyiz” diyerek giriş yapmıştır. Antlaşmaya gelen tepkilere karşı ise şunları söylemiştir; “Bu tenkitlere cevap verirken hiçbir zaman itidalimizi kaybetmedik, ölçüyü kaçırmadık. Biliyorduk ki, bu tenkit ve hücumlar bizi seven ve menfaatlerini bizimki gibi sulhun tahakkukunda bulan milletlerin hissiyatını aksettirmiyordu. Yine biliyoruz ki, bütün menfi propagandalara rağmen, Arap milletleri kendilerine karşı beslediğimiz hislere aynen mukabele ederek, Türk Milletini içten gelen bir imanla sever. Muhterem arkadaşlar, Irak’la akdettiğimiz antlaşma kendileriyle asırlarca kardeşçe beraber yaşadığımız bu bölgenin realist ve sağlam düşünceli insanları için hayırlı ve ümit verici bir eserdir. Diğer kardeş Arap milletlerinin de bu çok hayırlı antlaşmaya bir an evvel iştiraklerini samimiyetle temenni etmekteyiz. Bu memleketlerle olan münasebetlerimizi gerek kendi bakımımızdan gerek bütün Orta - Şark bakımından en feyizli bir mertebeye ulaştırmak için bütün imkân ve fırsatları tehalükle karşılamakta ve kullanmaktayız”. Sonrasında ise “Bu cümleden olmak üzere geçen sene bazı kardeş Arap memleketlerinin kıymetli devlet adamlarıyla şahsi temaslarda bulunmak talihine mazhar olduk. Irak devlet adamlarıyla yaptığımız karşılıklı ziyaret ve temaları dün, Antlaşmanın yüksek heyetinize takdimi vesilesiyle tafsilen arz etmiştik. Bunun dışında, Başvekilimizle, geçen Bağdat seyahatimizden dönüşümüzde Şam’dan geçerken Suriye’nin çok kıymetli Reisicumhuru ve devlet adamlarıyla görüştük. Beyrut’ta Lübnan’ın devlet adamlarıyla verimli görüş teatilerinde bulunduk. Lübnan Reisicumhuru Ekselans Kamil Şamun’un önümüzdeki Nisan iptidasında memleketimizi ziyareti ve bunu Sayın Reisicumhurumuzun Mayıs ayında resmen iadesi de birkaç gün evvel resmen ilân edilmiş bulunmaktadır” demiştir.⁴⁴¹ Bu durum arşiv belgeleri ve basına da yansımış olan siyasal ilişkilerde iki ülke arası üst düzey temas olan karşılıklı ziyaretlerin meclis görüşmelerine yansımısını göstermektedir.

Daha önce Mısır-Suriye Paktı sonucu Türkiye’nin göstermiş olduğu tepkiye, 10 Mart’ta yenisi eklenmiş ve Türkiye’nin Şam’daki Maslahatgüzarı ile ABD, Suriye’ye muhtıra vermiştir. Bunun yanında Suriye ve Lübnan, Bağdat’a müzakere için

⁴⁴¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:10, İçtima:51, Celse:1, C.5, s.913.

gitmişlerdir. Buna göre Lübnan'ın Arap Müdafaa Paktı'na katılmayı reddetmediği, Irak ile Mısır'ın arasını bulmaya çalışacağı daha sonrasında Türk-Irak Paktı'na mı yoksa Mısır-Suriye Paktı'na mı katılacağına karar vereceği bildirilmiştir.⁴⁴²

11 Mart tarihinde “*Lübnan ve Ürdün, Türk-Irak Paktı'na katılacaklar mı?*” başlıklı haberde, Mısır'ın Pakta şiddetli muhalefetine rağmen Lübnan başkentinde vazifeli yetkili müşahitlerin diğer Arap devletlerinin zamanla bu Pakta katılacaklarına kani oldukları belirtilmiştir. Suudi Arabistan ve şimdiki Suriye Hükümeti'nin, Mısır'ın tasavvurunu desteklemesine rağmen Lübnan, Suriye ve Ürdün'ün er-geç antikomünist Pakta kuzey cephelerindeki Irak ile saf tutacaklarına emin olunduğu belirtilmiştir. Bu müşahitlere göre Suriye'de mevcut hükümet devam edecek olursa Lübnan ve Ürdün'ün Bağdat Paktı'na katılması doğrultusunda Suriye'nin sarsılacağını düşündükleri açıklanmıştır.⁴⁴³ 12 Mart'ta ise Mısır ve Suriyeli idarecilerin Beyrut ve Amman'a düzenledikleri seyahatlerin bu ülkelerin dış politikalarında tarafsızlık durumu oluşturduğunu, ay sonu Kahire'de yapılacak Başbakanlar toplantısı ardından bu iki ülkenin hangi cephede yer alacağını belli olacağına dikkat çekilmiştir.⁴⁴⁴

14 Mart'ta yer alan haberde siyasi müşahitlerin; Lübnan'ın, Türk-Irak Paktı'na katılmasını muhakkak söyledikleri tespit edilmektedir. Ayrıca müşahitler, bu meselenin Lübnan Cumhurbaşkanı Camille Chamoun'un Nisan ayında Türkiye'ye yapacağı ziyarette görüşüleceğini kaydetmişlerdir.⁴⁴⁵

24 Mart'ta ise Lübnan Cumhurbaşkanı Chamoun'un, Türkiye ile Suriye arasındaki gerginliğin azaltılması yönünde çalışması için Ankara Büyükelçisi'ne talimat vermesi siyasal ilişkiler açısından bir başka önemli gelişme olmuştur. Bu tarihte aynı zamanda Lübnan Başbakanı Sami Es-Sulh'un, Irak elçisi ile Türkiye'nin maslahatgüzarını kabul etmiştir. Ayrıca Lübnan Başbakanı'nın, 30 veya 31 Mart'ta önce İstanbul'a geleceği ve sonrasında Ankara'ya geçerek 1 Nisan'da doğrudan İtalya'dan Ankara'ya gelecek olan Chamoun'u karşılayacağı 24 Mart tarihli haber ile Türk kamuoyuna bildirilmiştir.⁴⁴⁶

⁴⁴² *Akşam*, 10 Mart 1955, s.1.

⁴⁴³ *Akşam*, 11 Mart 1955, s.2.

⁴⁴⁴ *Akşam*, 12 Mart 1955, s.4.

⁴⁴⁵ *Akşam*, 14 Mart 1955, s.2.

⁴⁴⁶ *Akşam*, 24 Mart 1955, s.1-3.

27 Mart'ta neşredilen haber ile birlikte iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerde bu devirde önemli gelişme olan Lübnan Cumhurbaşkanı'nın Türkiye'ye yapacağı seyahatin programını tespit edilmektedir. Buna göre Bayar'ın davetlisi olarak Lübnan Cumhurbaşkanı, eşi, Başbakan ve beraberindeki zevatın önceki haberden farklı olarak Nisan ayının birinci Cuma günü 15:30'da Esenboğa'ya gelecekleri bildirilmiştir. Misafirleri, Cumhurbaşkanı Bayar ve Başbakan Menderes'in de dâhil olduğu yüksek heyetin karşılayacağı görülmektedir. Şereflerine düzenlenen ziyafetler ve çeşitli ziyaretlerin ardından “*Nisan'ın dördüncü Pazartesi günü*” gecesi tren ile İstanbul'a geçecekleri Yıldız'daki Şale Köşkü'nde kalarak Nisan'ın onuncu günü Savarona Yatağı ile İzmir'e geçecekleri belirtilmiştir. İzmir'de Efes harabelerini ve çeşitli tarihi yerleri ziyaretlerinin ardından misafir heyetin yine Savarona Yatağı ile birlikte İzmir'den Beyrut'a dönecekleri ve bu yolculuk zarfında Türk donanmasından bir filonun Lübnan Cumhurbaşkanı'nı taşıyan Savarona'ya eşlik edeceğine yer verilmiştir.⁴⁴⁷

İlgili seyahat siyasal ilişkiler açısından üst düzey önem taşımasının yanında Türk Tarih Kurumu tarafından da “*Lübnan Reisicumhuru Ekselans Camille Chamoun ve Refikalarının Türkiye'yi Resmi Ziyaretleri Programı*” adlı kitapçığın hazırlanmış olması ziyaretin detaylarının tespit edilmesi bakımından önemlidir. İlk olarak dikkat çekici olan husus misafir Cumhurbaşkanı Chamoun'a refakat eden Lübnanlı zevatın listesidir. Ziyarete Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık riyaseti ile birlikte Lübnan Emniyet Umum Müdürü ve mevcut Elçi ile sabık Elçi yer almıştır. Program mucibince misafirlere Elçi Cevdet Dülger ile askeri heyet mihmandarlık yapmıştır.⁴⁴⁸

1 Nisan 1955 Cuma günü Türkiye Cumhuriyeti sınırlarına Türk Hava Kuvvetleri birliklerinin eşliği ile giren misafir heyetin uçağı, 15:20'de Esenboğa'ya teker koymuştur. Heyeti, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, Başbakanı, Devlet Bakanı, Dışişleri Bakanı, yardımcıları ile eşlerinin de hazır bulunduğu şekilde yüksek bir heyet karşılamıştır. Karşılama sonrası hava meydanı önünde teşekkül etmiş olan alay Çubuk Yolu, Yıldırım Beyazıt Meydanı, Çankırı Caddesi, Ulus Meydanı ve Atatürk Bulvarı'nı takiben misafirler için tahsis edilmiş olan Hariciye Köşkü'ne varmıştır.

⁴⁴⁷ *Akşam*, 27 Mart 1955, s.2.

⁴⁴⁸ *Bununla birlikte (dönem dili ile) Bayan Camille Chamoun'un yani Zelpha Chamoun'un da zevatında Lübnanlı yetkili bulunmuş, Türkiye'de de kendisine Sevim Kent mihmandarlık etmiştir.*

Misafirler 17:30'da Anıtkabir'i ziyaret ettikten sonra ise Bayar'ın, Çankaya'da verdiği yemeğe katılmışlar ardından da resmi kabul ve nutukta bulunmuşlardır.⁴⁴⁹

2 Nisan'da Chamoun ilk olarak Ankara Vali ve Belediye Reisi'ni kabul etmiş ve kendisine ziyareti hasebiyle hediye takdim edilmiştir. Ardından Etimesgut Paraşüt Meydanı'nda paraşüt ve planör gösterilerini takip etmiştir. Öğlene doğru ise Harp Okulu'nu ziyaret eden Chamoun, öğle yemeğini de burada yerken First Lady için arzusuna göre program hazırlanmıştır. Chamoun saat 17'de Diplomatik Misyon Şefleri'ni kabul ettikten sonra akşam Menderes'in düzenlediği yemeğe katılmıştır.⁴⁵⁰

3 Nisan programı ise yabancı ülkelerin askeri heyetlerinin de hazır bulunacağı Şehir Hipodromu'ndaki askeri geçit töreni ile başlamıştır. 13'de Marmara Köşkü'nde, Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün öğle yemeğinin ardından misafir Cumhurbaşkanı serbest vakit geçirmiştir. Akşam ise Hariciye Köşkü'nde misafirler, Cumhurbaşkanı Bayar onuruna yemek vermişlerdir.⁴⁵¹

4 Nisan Pazartesi günü öğleden evvel Hitit Müzesi'ni ve Ziraat Fakültesi'ni ziyaretin ardından öğlen Ankara Vali ve Belediye Reisi Kemal Aygün'ün, Baraj'da öğlen yemeği verdiği tespit edilmektedir. Baraj'daki öğle yemeği ardından Kız Teknik Öğretmen Mektebi ziyareti akşamında ise Köprülü, Ankara Palas'ta yemek vermiştir. 21:30'da Devlet Tiyatrosu'nda Gala Müsameresi ve balodan sonra 00:30'da hususi trenle maiyetlerindeki erkan ile Bayar ve Köprülü'nün de eşliğinde İstanbul'a hareket edilmiştir. Bu tarihte gazete haberleri de tespit edilmekle birlikte ilk olarak manşet gereğince Mısır ile Suriye arasında sürdürülen müzakereler etrafında şekillenmektedir. Bu doğrultuda Türkiye'de bulunan Lübnan Cumhurbaşkanı Chamoun, Suriye Hükümeti'ne kendisi Lübnan'a dönünceye kadar böyle bir Pakta imza atılmaması tavsiyesinde bulunmuştur. İkinci olarak misafir Cumhurbaşkanı'nın Türkiye'deki ziyaretine yönelik haberler tespit edilmektedir. Bu yönde ilk haber Chamoun ve eşi şerefine tertip edilen opera galası ve baloya katıldıkları bunun ardından ise tahsis edilen hususi trenle Bayar ile birlikte İstanbul'a gelecekleri belirtilmiştir. İkinci olarak Türkiye ziyareti sırasında iki ülke heyetleri arasındaki en mühim görüşme maddesinin

⁴⁴⁹ *Lübnan Reisicumhuru Ekselans Camille Chamoun ve Refikalarının Türkiye'yi Resmi Ziyaretleri Programı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, Nisan 1955, s.11.

⁴⁵⁰ *Lübnan Reisicumhuru ...* , s.11.

⁴⁵¹ *Lübnan Reisicumhuru ...* , s.12.

Bağdat Paktı meselesi olduğunu belirten haber yer almaktadır. Haberin içeriğinden de tespit edildiği üzere Lübnan yetkilileri bu görüşmelerde de net bir cevap vermekten kaçınmışlardır. Ancak yakın gelecekte Lübnan'ın Pakta katılmasının ümit edildiği belirtilmiştir. Bundan sonra misafirler İstanbul'a giderlerken Hereke'de Alman İmparatoru Wilhelm için yapılan köşk ve fabrikayı gezmiş ve burada kendilerine kumaşlar hediye edilmiştir. Önceki gün ise hipodromda büyük bir geçit töreni yapıldığı ve misafirlerin hipodroma gidiş gelişlerinde Türk halkının yollarda tezahüratlarda bulunduğu ve bunun iki ülke arası dostluğun tezahürünü teşkil ettiğine Türk basınında dikkat çekilmiştir. Ayrıca törende Türkiye'de Irak, Ürdün, Lübnan ve İran askeri heyetlerinin de hazır bulunduğu yer verilirken misafirler onuruna verilen yemeklerden de bahsedilmiştir.⁴⁵²

4 Nisan tarihli seyahat programına göre sabah kahvaltısı ile öğle yemeği trende yenmiştir. Tren 15:15'te Haydarpaşa Tren Garı'na varmıştır. Karşılama merasiminin ardından rıhtımda hazır bulunan Acar motoru, donanmanın 21 pare top atışı ile selamlaması arasında Dolmabahçe rıhtımına varmıştır. Buradan otomobil alayı ile misafirlere tahsis edilen Şale Köşkü'ne varılmış, Bayar'ın buradan ayrılması ile misafirler akşam yemeğinde serbest kalmışlardır.⁴⁵³ Gazete haberinde ise misafir heyetin önceki akşam Ankara'da gerçekleştirilen uğurlama töreni ardından İstanbul'a doğru yola çıktıkları 15:30'da İstanbul'a varacakları ve ertesi gün kendileri için ordu birlikleri tarafından Metris'te büyük atış tatbikatı gerçekleştirileceği belirtilmiştir. Haberin devamında önceki gün iki ülke heyeti arasında ikinci görüşmenin yapıldığı ve neticesinde resmi tebliğde bulunulduğuna yer verilmiştir. Tebliğe göre; “*Orta Şark'ın sulh ve istikrarı için Lübnan, Arap memleketleri ile Türkiye arasındaki dostluk ve işbirliği için Türkiye-Lübnan arasında sıkı temas temin edilmesi*” gereği kaydedilmiştir. Chamoun ayrıca Lübnanlı ve Türk gazetecilere de beyanatta bulunmuş, Türkiye-Suriye arasındaki gerilimin azalması yönündeki girişimlerinden de söz etmiştir. Chamoun beyanatında arabuluculuk gibi bir durumun olmadığına çünkü bunu gerektirecek bir sebep olmadığına dikkat çekmiştir. Devamında iki ülke arasındaki meselenin halledildiği bu sebeple normal münasebetlerin devam ettiğini ve

⁴⁵² *Akşam*, 4 Nisan 1955, s.2.

⁴⁵³ *Lübnan Reisicumhuru ...* , s.13.

ilerleyen süreçte münasebetlerin daha da iyileşeceğinden emin olduğunu belirtmiştir.⁴⁵⁴

5 Nisan'da Akşam gazetesinin ilgili haberi öncesinde İstanbul'a varan misafir Cumhurbaşkanı Camille Chamoun'un beraberinde Cumhurbaşkanı Bayar ve Vali Fahrettin Kerim Gökay ile Haydarpaşa'da ihtiram kıtasını selamlaması ile ilgili görsele yer verilmiştir.⁴⁵⁵ İki günden beri Ankara'da bulunan Chamoun, Haydarpaşa'da demirli donanmayı teftiş ettikten sonra Dolmabahçe rıhtımından İstanbul'da konaklayacağı Yıldız'a geçmiş, ardından onuruna Metris'te büyük atış tatbikatı yapılmıştır. Bu tarihte tatbikatın ardından Chamoun'un programında Fener Patrikhanesi'ni ziyaret edeceği belirtilmiştir.⁴⁵⁶ Ayrıca Chamoun, Türk halkı tarafından gösterilen sevgi tezahürlerinden çok mütehassıs olarak Türk milletinin göstermiş olduğu bu ilgiyi hiç unutmayacağını belirtmiştir. Lübnan Başbakanı Sami Es-Sulh ise verdiği beyanatta ilk olarak İstanbul halkı ve idari makamlarına selamda bulunmuştur. Konuşmasının devamı iki ülkenin kültürel ve tarihsel bağı açısından önemlidir. Sulh, kentte bulunmaktan dolayı çok heyecanlı olduğunu, eski hatıralarının canlanmış olduğunu belirtmiştir. Buna göre Sulh'un annesinin mezarının İstanbul'da olduğu, küçüklüğünün, öğrenim hayatının ve iş hayatının ilk döneminin bu şehirde geçtiğini söylemiştir. Konuşmasını *“kendimi tekrar gençliğimin ilk dekoru içinde ve birçok bağımlı Arap milletine bağlı bulunan Türk milletinin fertlerinin arasında bulunmaktan duyduğum sevinci ifade etmek isterim”* sözleri ile sonlandırmıştır.⁴⁵⁷

7 Nisan 1955 tarihli gazetenin ilk sayfasında Lübnan'a yönelik üç farklı haber yer alması seyahat esnasında Türk basının göstermiş olduğu yoğun ilginin bir yansıması olmuştur. İlki *“Lübnan ve Ürdün'ün üçlü pakta yanaşmaması Suriyeyi geriletti”* alt başlığı ile servis edilirken haberin içeriğinde Mısır'ın yarı resmi El-Cumhuriyye gazetesinin Lübnan'da satılmasının yasaklandığı, sebebinin ise Chamoun'un Türkiye ziyaretini Lübnan'ın bitaraf hareketi olarak değerlendirerek hücumlarda bulunması olarak gösterilmiştir. İkinci haberde Bayar ve Menderes'in ayrı

⁴⁵⁴ Akşam, 5 Nisan 1955, s.2.

⁴⁵⁵ Akşam, 6 Nisan 1955, s.1. Bak. Ek 8, s.260. Lübnan Reisicumhuru ... , s.14. Programa göre atış tatbikatı sonrası Chamoun öğle yemeğini Gökay ile birlikte yemiştir.

⁴⁵⁶ Lübnan Reisicumhuru ... , s.14. Chamoun, Fener Rum Patriği'ni makamında saat 16'da ziyaret etmiştir.

⁴⁵⁷ Akşam, 6 Nisan 1955, s.1.

ayrı seyahat programlarını içermektedir. Buna göre Bayar'ın, iade-i ziyaret kapsamında 4 Mayıs'ta Lübnan'a hareket edeceği ve ziyaretinin tahminen beş gün süreceği bildirilmiştir. Üçüncü haber ise gündem gereğince Türkiye'de bulunan Lübnanlı misafirler ile ilgilidir. İlk olarak misafirlerin Pazar günü Bayar ile birlikte İzmir'e gelecekleri belirtilirken sonrasında Adnan Menderes'in de İstanbul'a teşrif ettiği ve iki ülke arasındaki görüşmelerin sürdüğü aktarılmıştır. Görüşmeler hakkında bir yetkili resmi tebliğ çerçevesince iki ülke yetkililerinin her fırsattan istifade görüşmelere devam ettiğini belirtmiştir. Görüşmeler sürerken Lübnan Parlamentosu azalarından Emile Bustani de Türkiye'ye gelmiştir. Bustani ise basına yaptığı açıklamada "*Lübnan, Orta Doğu'nun selameti ve sükûna kavuşması için Türk-Arap işbirliğinin bir zaruret olduğunu resmen açıklamıştır*" sözlerini söylemiştir.⁴⁵⁸

7 Nisan Cuma günü misafirler Savarona Mektep Gemisi ile Heybeliada Deniz Harp Okulu ve Koleji ziyaret etmişlerdir. Öğle yemeklerini gemide yedikten sonra deniz tatbikatını izlemişlerdir. Akşamüzeri Yassıada tesislerini ziyaretin ardından kumandan tarafından şereflerine çay ziyafeti verilmiştir.⁴⁵⁹

8 Nisan'da öğleden önce serbest vakit geçiren misafirler program uyarınca hava müsaitse öğle yemeklerini Köprülü ile birlikte Canlı Balık'ta değilse başka bir mahalde yiyecekleri belirtilmiştir (son vaziyet hakkında malumat bulunamamıştır). Akşam 22:30'da ise Şale Köşkü'nde konuklar için Bayar tarafından balo tertip edilmiştir.⁴⁶⁰

9 Nisan'da Bayar'ın maiyetleri ile birlikte Chamoun'a eşlik eden otomobil alayı Dolmabahçe Saat Kulesi'ne gitmiştir. Burada Garnizon Komutanı ile birlikte ihtiram kıtasını teftiş buyurmuşlardır. Chamoun kendisini uğurlamaya gelen zevata vedasından sonra motor ile Savarona'ya geçmiş ve Bayar, kendilerine motorda veda etmiştir. Misafirleri taşıyan Savarona, Kız Kulesi önlerine geldiğinde Selimiye Kışlası ve Haydarpaşa'daki donanma, 21 pare top atışı ile selamlamışlardır. İzmir'e gitmekte olan gemiye Türk donanmasına ait gemiler de eşlik etmiştir.⁴⁶¹ Gazetelerde ise Lübnan Cumhurbaşkanı'nın planlanan çerçevede İzmir'e geçtiği bildirilmiştir. Ancak bu

⁴⁵⁸ *Akşam*, 7 Nisan 1955, s.1-2.

⁴⁵⁹ *Lübnan Reisicumhuru* ... , s.15.

⁴⁶⁰ *Lübnan Reisicumhuru* ... , s.16.

⁴⁶¹ *Lübnan Reisicumhuru* ... , s.17.

seyahat 10 Nisan tarihli haberde; önceki haberlerde yapılan program bildirilerden ve program kitapçığında farklı şekilde Bayar'ın refakatinde Savarona Yatı ile olmamış Yeşilköy'den Bayar'ın uğurlamasının ardından uçak ile olmuştur. Ayrıca Chamoun'un önceki gün Edirnekapı Kariye Camii'ni, Topkapı Sarayı Müzesi'ni, Hazine Dairesi ve Ayasofya Müzesi'ni gezdiği de aktarılmıştır. Bunun yanında İstanbul'daki son günlerinde Türk yetkilileri tarafından onurlarına verilen yemeklerden bahsedilmiştir. Haberin sonunda ise İzmir yolculuğunda misafirlere Başbakan Menderes'in eşlik ettiği bilgisinin verildiği tespit edilmektedir.⁴⁶²

10 Nisan 1955 Pazartesi günü resmi programa göre misafirler saat 10'da İzmir'de olacaklar ve kendilerini rıhtıma çıkışta askeri kıta ile bando takımı karşılayacaktır. Karşılama ardından İkinci Yurt İçi Bölge ve Garnizon Kumandanı eşliğinde ihtiram kıtasını teftiş buyuracaklardır. İzmir Valisi, Mebuslar, Belediye Reisi ve komutanlar da karşılamada hazır bulunacaklardır. Bundan sonra Chamoun'un öğle yemeğini İzmir Valisi Kemal Hadımlı ile birlikte yiyeceği belirtilmiştir. Yemeğin ardından Efes Harbeleri ve Panaya Kapulu'ya hareket etmişlerdir. Gezinti sonrası İzmir'e dönecek olan misafirler, Savarona ile birlikte Beyrut'a müteveccihle yollarına devam edeceklerdir. Program kitapçığının son bildirisi doğrultusunda bu yolculukta Savarona'ya Türk donanması da eşlik etmiştir. 11 Nisan tarihli haber, başlığından da anlaşılacağı üzere iki ülke arası ilişkiler için önemlidir. İşbu başlık "*Türk-Lübnan dostluğu*"dur. Haberin içeriği 10 Nisan günü İzmir'den Savarona Yatı ile ülkesine dönmekte olan Lübnan Cumhurbaşkanı'nın açıklamaları ile ilgilidir. İzmir'deki kısa ziyareti sırasında Chamoun; Kadifekale, Kültürpark, Selçuk ve Efes'i ziyaret etmiş ve öğle yemeğini Şato gazinosunda yemiş, dönüş yolculuğunun hemen öncesinde de açıklamalarda bulunmuştur. Bu beyanatta kendilerine dostluk gösteren Türk milletine, Cumhurbaşkanı, Başbakanı ve hükümetine karşı kalplerinin en samimi ve çok derin kardeşçe hissiyatla dolu olduğunu söylemiştir. Gösterilen ilgi ve alakaya karşı en hararetle teşekkürlerini bildirmiştir. Bu ziyaretlerinin iki memleket ve millet arasındaki işbirliğinde çok feyizli bir merhalenin başlangıcını teşkil ettiğinden emin olduğunu da kaydetmiştir.⁴⁶³

⁴⁶² Akşam, 10 Nisan 1955, s.1-2-3. Burada paragrafta belirtildiği üzere önceki tarihli haberler ile 10 Nisan tarihli haber ve resmi program bildiri kitapçığının verdiği bilgilerin çeliştiği görülmektedir.

⁴⁶³ Akşam, 11 Nisan 1955, s.2.

22 Nisan 1955'te; "*Fabrikatör Hüsnü Himmetoğlu'nun Lübnan gezisi sonrası Başbakan A. Menderes'e sunduğu mektup*" dikkat çekicidir. Buna göre ilgili tarihten üç gün önce Beyrut'tan dönen, Başbakan'ın selamını getiren ve şimdilik Lübnan'ın, Türk-Irak Paktı'na girmesinin mevzu bahis olmadığından bahsedilmiş ve ilişik yazının *Elruvad* gazetesinde yayınlandığı belirtilerek raporlanmıştır. İlgili raporda Himmetoğlu, Başbakan Es-Sulh ile İstanbul'dan dostluğu olduğunu ve yaptığı görüşmede Lübnan'ın şuan için Bağdat Paktı'na katılmayacağını yazmıştır. İki ülke arası dostane ilişkilerin mevcut olduğu sırada Mısır Hükümeti'nin politikalarının mevcut şartları bozmaya yönelik hareket etmekte olduğunu belirtmiş ve Mısır'ın, Türkiye'ye, İsrail ile ilişkileri nedeni ile politik taarruzda bulunduğu dikkat çekmiştir. Yazısının sonunda ise Türk ve Arap milletinin kardeş, hısım ve akraba olduğunu dostane ilişkileri hiçbir gücün bozamayacağını belirtmiştir.⁴⁶⁴

Daha önceki tarihli haberlerde; 4 Mayıs'ta, Lübnan'ı ziyaret edeceği belirtilen Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın ziyareti ile ilgili ilk haber, 21 Haziran 1955'te "*Bayarın ziyaret ve kabulleri*" başlıklı haberle birlikte tespit edilmektedir. Beyrut'tan alınan malumat ile yapılan habere göre; Bayar önceki gün Lübnan Harp Okulu'nu ziyaret etmiş ve şehitler abidesine çelenk bırakmıştır. Akşamında ise Lübnan Başbakanı'nın onuruna verdiği yemekte bulunmuş bundan başka Lübnan Cumhurbaşkanı ile birlikte Filistin göçmenlerinin temsilcilerini kabul ederek görüştüğü belirtilmiştir. Ayrıca haberin devamında Cumhurbaşkanı'nın önceki gün kabul ettiği Türk kolonisinin arasında olduğu bilgisine de yer verilmiştir.⁴⁶⁵ Ziyaretin detaylarına bakıldığında Dilşen İnce Erdoğan ve Merve Özilter'in aktardığı üzere; Bayar'ın, "*iki ülke arası dostluk ve kardeşlik ilişkilerine hız verecek*" iade-i ziyaret programı 16-22 Haziran 1955 tarihlerinde gerçekleşmiştir. Bu seyahate katılamaması ile birlikte karşılıklı yazışmalardan da tespit edildiği üzere Menderes'in, iki ülke arası ilişkilerde önemli bir konumda olduğu dikkat çekici bir husustur. Bu seyahatte kritik olay olarak gerek Bağdat Paktı aleyhtarları gerekse Lübnan'da yaşamakta olan Ermenilerin, bombalı eylem başta olmak üzere çeşitli terör faaliyetleri ile protestolarda bulunmaları tespit edilmektedir. Seyahatte Lübnan yöneticileri

⁴⁶⁴ BCA, 19.108.11/30.1.0.0, 22.04.1955.

⁴⁶⁵ *Akşam*, 21 Haziran 1955, s.1.

tarafından ilgi ve alaka ile karşılanan Bayar, Türkiye'ye döndükten sonra da Lübnan yönetimine teşekkür telgrafı göndermiştir.⁴⁶⁶

9 Mayıs 1955 tarihli belge siyasi ilişkiler açısından oldukça önem taşıyan Menderes'in, Lübnan seyahatinin aylar sonra gerçekleşen gelişme ile birlikte önemini tekrar göstermesi ile ilgilidir. İşbu belge “*Savt Baalbek Dergisi sahibi Hasan Mahmoud Yağı'nın Lübnan seyahati esnasında çekilen resimleri Adnan Menderes'e takdimi*” neticesinde hazırlanmıştır.⁴⁶⁷ Belgenin ek bölümünde Hasan Mahmoud Yağı'nın “*Türkiye Başvekili, Muhterem Adnan Menderes, Baalbek harabelerini ziyaretiniz sırasında, Zati Devletlerinin (Savt Baalbek) dergisi fotoğrafçısı tarafından çekilen resimlerinizi takdim ile kesbi şeref eylerim. Dergimiz, neşrettiği yazılarla bu kıymetli ziyaretin Arap tarihindeki ehemmiyetini belirtmiş ve yüksek fikirlerinizi desteklemiştir. Bu mevzuda devam ettireceğimiz neşriyatımızın bundan evvelkilerden daha mühim olacağını takdirlerinize arz eylerim*” içerikli yazısı da yer almaktadır.⁴⁶⁸

11 Mayıs 1955 tarihinde Lübnan ile ilişkilere yönelik askeri/siyasi mahiyette bir gelişmenin tespit edilmesi oldukça önemlidir. Bu TBMM'ye “*Havale Edilen Kâğıtlar*” arasında bulunmakta olup “*Layihalar*” başlığının ilk maddesi olarak yer almaktadır. İlgili madde “*Bazı silâh, mermi ve malzemenin Lübnan Devletine hibe edilmesi hakkında kanun lâyihası (Millî Müdafaa ve Bütçe encümenlerine)*” içeriği taşımaktadır.⁴⁶⁹ Bu durum iki ülke arasındaki ilişkilerin satın alma boyutundan da öte silah hibe edilmesi kararı ile dostluk merhalesinin ne boyutta olduğunu göstermektedir.

24 Temmuz'da “*Beyrutta yapılan siyasi toplantı*” başlığı taşıyan haber aslında Suriye ve Lübnan Parlamentosu Dışişleri Komisyonu'nun iktisadi ve siyasi meseleler hakkında yaptıkları görüşmeler ile ilgili olsa da Türk-Irak Paktı neticesindeki iki ülke ilişkilerine yönelik bağlantı taşımaktadır. Haberin devamında Suriye ve Lübnan'ın daima dış siyasetlerini birleştirmek istediklerini ancak Araplar arasındaki son Müdafaa

⁴⁶⁶ Dilşen İnce Erdoğan, Merve Özilter, “Celal Bayar'ın Cumhurbaşkanlığı Döneminde Yurtdışı Seyahatleri ve Türk Dış Politikasına Yansımaları 1950-1960”, *Asırlık Çınar Celal Bayar*, Ed. Nurettin Gülmez, Nejdet Bilgi, Ankara: Berikan Yayınevi, 2022, s.819-820.

⁴⁶⁷ *Bak. Ek 7*, s.259-260.

⁴⁶⁸ BCA, 131.848.5/30.1.0.0, 09.05.1955.

⁴⁶⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:10, İçtima:74, Celse:1, C.7, s.154.

Paktları ardından Suriye'nin Mısır taraftarı, Lübnan'ın ise Mısır ve taraftarları ile Türk-Irak Paktı taraftarlarının arabulucusu olduğu belirtilmiştir.⁴⁷⁰

11 Ağustos'taki haber Lübnan'ın Bağdat Paktı'na girip girmeyeceğine yönelik tartışmaların bir sonucu olarak yer almıştır. Başbakan Sami Es-Sulh'un kabinesine verdiği izahatta Lübnan'ın ihtilaf mevzuu olan Türk-Irak Paktı'na girmeyeceği hususunda Suudi Arabistan Kralı'na vaatte bulunduğunu söylediği aktarılmıştır. Haberin içeriğinde ise Sulh, Suudi Arabistan seyahatinde ülkesinin Orta Doğu'nun müdafaası ile alakalı ihtilafta tarafsız kalacağını ve ne Türk-Irak ne de tamamen Araplardan oluşan Mısır ve Suudi Arabistan'ın desteklediği müdafaa paktına girmeye hazır olduğunu söylemiştir.⁴⁷¹

Diplomatik ilişkiler açısından önemli gelişmelerden biri ise Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Kenan Gökart'ın, Lübnan Büyükelçisi Muhammed Ali Hamade ile Süveyş Meselesi hakkında yapmış olduğu görüşmedir. Bu görüşmenin mülakat metni ise 4 Eylül 1956 günü düzenlenen belge ile 9 Eylül'de İstanbul'a gönderilerek arz edilmiştir. İşbu belgenin içeriğinde Gökart *"Bugün saat 18'de ziyaretime gelen Büyük Elçi Mösyö Muhammed Ali Hamade konuşmamız esnasında Süveyş meselesine de temas ederek, Hükümetimizin Londra Konferansında takip ettiği hattı hareketin Arap âleminde büyük bir sevinç uyandırdığını, Lübnan Hükümetinin ve bilhassa Reisicumhur Ekselans Chamoun'un bundan dolayı son derece memnun ve müteşekkire olduklarını, şükran hislerini halen Beyrut'ta bulunan Doktor Burhanettin Onat vasıtasıyla Sayın Başvekilimize ıblag edeceklerinde emin bulunduğunu söyledikten sonra dedi ki: 'Süveyş meselesinde İngiltere Hükümetinin takip ettiği nispeten temkinli ve basiretli politikaya mukabil Nasır'ın prestiji arttırdığı takdirde Şimali Afrika'daki menfaatlerinin haleldar olmasından korkan Fransa'nın takındığı tavır Arap memleketlerinde haklı bir endişe uyandırmıştı. Fransa'nın ahiren Kıbrıs'a askeri birlikler göndermiş olması bu endişenin ne kadar yerinde olduğunu göstermektedir. Fransa'nın bu hareketi karşısında Türkiye Hükümeti -ferme- bir vaziyet alacak olursa Arap âleminde karşı, birincisinden daha mühim, ikinci bir jest de bulunmuş olacaktır ki bunun Arap memleketlerinde tevlit edeceği inşirah ve memnuniyeti izaha hacet görmüyorum"*.

⁴⁷⁰ *Akşam*, 24 Temmuz 1955, s.5-8.

⁴⁷¹ *Akşam*, 11 Ağustos 1955, s.1.

Ayrıca “Büyük Elçi bu hususu Sayın Başvekilimize mülaki olmak şerefine nail olduğu zaman bizzat kendilerine izah edeceğini fakat keyfiyetin şimdiden arzında faide gördüğünü sözlerine ilave etti” ifadelerini kullanmıştır.⁴⁷²

1 Kasım 1955’te TBMM kayıtlarından “Camille Chamoun'un vâki daveti üzerine Lübnan'ı ziyarete giden Reisicumhur Celâl Bayar'ın avdetine kadar kendilerine, Büyük Millet Meclisi Reisi Refik Koraltan'ın vekâlet edeceğine dair Riyaseti Cumhur tezkeresi” tespit edilmektedir. İlgili tezkerenin yoklamasının ardından Reisicumhur Celal Bayar nutukta bulunmuştur. Muhtelif ülkeler ile ilişkilere değinirken Lübnan’a şu şekilde yer vermiştir; “Başvekilimizin Bağdat’a yaptığı hayırlı iki seyahat de dâhil olmak üzere, yapılan karşılıklı samimî ziyaretler, Arap âlemi ile aramızda daima su-i tefehhümler bulunmasını isteyenlere karşı da belîğ bir cevap teşkil etmiştir. Hatırlarsınız, bundan sonraki resmî ziyaretini Lübnan'a vuku bulmuştur. Bundan evvel, Muhterem Lübnan Reisicumhuru memleketimizi şerefleştirmişler, Türklerin, Lübnan'ı ve Lübnanlıların şahsında Arap âlemini, ne büyük ve samimî duygularla sevdiklerini, iyiliklerini istediklerini bizzat görmüşlerdir. Benim Lübnan'da gördüğüm mukabele aynı samimiyet ve sıcaklıkta olmuştur”. Son olarak ise Bayar’ın ziyareti ile ilgili tezkerenin detayları şu şekilde yer almıştır “Camille Chamoun'un vaki daveti üzerine Lübnan'ı ziyarete giden Reisicumhur Celâl Bayar'ın avdetine kadar kendilerine, Büyük Millet Meclisi Reisi Refik Koraltan'ın vekâlet edeceğine dair Riyaseti Cumhur tezkeresi”. Bayar ise vermiş olduğu dilekçede Lübnan’ı ziyaret etmek maksadıyla 16 Haziran 1955 Perşembe günü Adana’dan harekete geçeceği ve kendisine bu ülkede TBMM Başkanı Refik Koraltan’ın vekâlet edeceğini bildirmiştir.

Lübnan’ın Ankara Elçisi İbrahim El-Ahdab’ın, Pakt hakkındaki fikirlerini belirtmesi 28 Kasım’da belirtmesi üzerine hazırlanan rapor resmi boyutta oldukça önemli bir gelişme olmuştur. Ahdab’ın fikirlerine yönelik Suat Hayri Ürgüplü’nün hazırlamış olduğu belgenin başında Ahdab’ın gerçekten Türk dostu ve hüsnü niyet sahibi olduğu belirtilirken Arapların düşmüş olduğu genel kanıya onun da kapıldığıının son görüşmeden de anlaşılmakta olduğu belirtilmiştir. Buna kanıt olarak ise söylemiş olduğu; “bizim için siyaset mihveri İsrail meselesi ile Arap Birliği üzerinde döner üst

⁴⁷² BCA, 62.381.5/30.1.0.0, 06.09.1956.

tarafı laftır” sözleri gösterilmiştir. Bu ortamda halkın belki kavrayamadıkları hakikati Hükümet adamlarının aydınlatmaya çalışmalarının icap ettiğine dikkat çekilmiştir. Araplar ile İsrail arasındaki meselenin yanlış cereyan ettiği ve iki toplumun arasında tedbirlerin alınarak birbirlerini imha etmelerine imkân verilmemesi gereği vurgulanmıştır. Arapların kendi istiklallerini ve bölgenin emniyetini korumak azminde oldukları belirtilmiştir. Lübnan ve Suriye’nin, Mısır ve Suudi Arabistan ile mühim alakasına dikkat çekilmiş, Arap âleminin Türkiye’nin yapıcı çalışmalarına katılması gereği söylenmiştir. Rus tehlikesinin kapıda olduğu ve güçlerinin farkında olduğu belirtilirken bunun mahalli çekişmelere neden olmamasından bahsedilmiştir. Bağdat Paktı’na katılımın kimseye dayatılmadığını ancak bunun karşıdaki devletlerin hayati menfaatlerine olduğunun dostane şekilde anlatılmakta olduğu belirtilmiştir. Irak’ın, Bağdat Paktı’na karşı görüşlerinin değiştiğine yönelik iddiaların asılsız olduğu muhaliflerin var olması ile birlikte Irak’ta Paktın daha çok yerleştiği ve bunun Mısır ile Suudi Arabistan’ın propagandası olduğuna dikkat çekilmiştir. Ahdab görüşlerini belirtirken Lübnan’ın Türkiye’ye çok bağlı olduğunu ancak pakta katılım hususunda Türkiye’nin Lübnan’ı zorladığını, bundan vazgeçilmesini ve esasen Irak’ın dahi fikir ve kanaatinin değişmekte” olduğuna dikkat çekmiştir.⁴⁷³ Dışişleri Bakanlığı yazının sonunda bu bilgiler doğrultusunda Lübnan Elçisi ile yeniden müzakere için değil daha sonraki temaslarda bunların göz önünde bulundurulması gereğini arz etmiştir.⁴⁷⁴

16 Ocak 1956’da “1955 Malî yılı Muvazene-i Umumiye Kanununa bağlı cetvellerde değişiklik yapılması hakkında kanun lâyihası ile İdare Âmirlerinin, 1955 yılı Muvazene-i Umumiye Kanununa bağlı (A/l) işaretli cetvelin Divanı Muhasebat Reisliği kısmında değişiklik yapılması hakkında kanun teklifi ve Bütçe Encümeni mazbatası” adlı teklifte Lübnan ile ilişkilerde karşılık ziyaretlerin bütçesine dair gelişmeler de tespit edilmektedir. Hariciye Vekâleti cetvelinde yer alan Lübnan ilk olarak “Bütçe ile alınmış olan tahsisat, Yunan, Yugoslav Hariciye Vekilleri ile Lübnan Reisicumhuru ve Hükümetimizle ticari mukavele akdetmek üzere gelen muhtelif ticaret heyetlerinin izzaz ve ikramına kifayet etmemiş iken Ürdün ve Irak Krallarının memleketimizi ziyaretleri üzerine yapılan masrafların karşılanmasını teminen tahakkuk eden borcun tediyesi ve yeni ihtiyaçları karşılamak üzere bu miktarın

⁴⁷³ TDA, 37853.151155.2/534, 28.11.1955.

⁴⁷⁴ TDA, 37853.151155.1/534, 09.09.1955.

ilâvesine lüzum hâsıl olmuştur” şeklinde tespit edilmiştir. İkinci madde ise “Sayın Reiscumhurumuzun Lübnan ve bilahare İran ve Ürdün'e yaptıkları ziyaretler dolayısıyla ihtiyar olunan masrafları karşılamak üzere teklif edilmektedir” olarak yer almaktadır.⁴⁷⁵

25 Şubat 1956 tarihinde Lübnan ile siyasi ilişkilerle dair malumat Bandung Konferansı ile ilgili tartışmalar sırasında konferanstaki Türk Heyeti Reisi Fatin Rüştü Zorlu'nun TBMM'de yaptığı cevap konuşmasında geçmektedir. Bu konuşma şu şekildedir; *“Evet. Müttefiklerimiz çok arzu ettiler, aman gidin dediler, siz gitmediğiniz takdirde fena olacak dediler. Ne olacaktı arkadaşlar? Onlar yani nötralistler diyorlar ki atom silâhları kullanılsın. Müdafaa harbinde de kullanılsın. Atom silâhları kullanılsın ama kullanmadığımız zaman, konvansiyonel klâsik silâhlar kullanılacaktı, Komünist dünyasının elindeki milyonlarca ve milyonlarca ordu karşısında ancak atom silâhları hususunda, dostumuz Amerika'nın elinde bulunan büyük kuvvet sayesinde tutunuyoruz. Komünistler bugünkü uysal politikalarına gidiyorlar. Şimdi aşağı - yukarı bir milyarı aşan bir kitle. Dünyanın karşısında kalkıp, diyecek ki efendiler siz insaniyet namına atom silâhını kullanmayın. Güzel ama siz atom silahını bıraktığınız zaman bakacaksınız bir Rus ordusu ilk defa Hindistan'a sarkmış, Hindistan'ı istilâ etmiş. Sonra yine bir Rus ordusu, Allah göstermesin, bilmem İran'a sarkmış. Çünkü karşısında atom silâhınız yok. Avrupa müdafaasını arkadaşımız elbette bilirler. Çünkü kendileri Strasburg'a gitmektedirler. Bütün Avrupa camiası 54 - 55 fırka ile 1.200 fırka karşısında ne ile duruyor, arkadaşlar! Atom silâhı ile. Şimdi bu vaziyette biz oraya gittik. Orada biz yalnız mı idik? Hayır, orada pek çok dostlarımız vardı. Meselâ; Irak vardı, Pakistan vardı, İran vardı, Lübnan vardı, Sudan vardı. Ziyad Ebüzziya arkadaşımız Müslümanlıktan bahsediyor. Dünyanın en büyük nüfus kesafetine malik olan Pakistan, 100 milyona yaklaşan nüfusuyla en büyük Müslüman devletidir. İran orada bizim yanımızda; Sudan Müslüman memleketi, o da bizim yanımızda... Ve arkadaşımın dediği gibi biz orada müstemlekeci fikirleri müdafaa etmedik. Sayın Hürriyet Partisi sözcüsü ve siyasi mevzulardaki sözcüsü pekâlâ bilirler ki, biz Birleşmiş Milletler Anayasası'na iştirak etmişizdir. Biz hatta Cemiyeti Akvam zamanında mandaları nehyetmişizdir. Nasıl kolonializmi müdafaa*

⁴⁷⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:10, İçtima:2, C.9.

ederiz... Bilâkis, biz Bandung'da müstemlekeçiliği mahkûm ettik. Ve müstemlekeçilik ortadan kalkmalıdır, dedik. Şimali Afrika meselelerinde Fransa'ya doğru yolu göstermeye çalıştık. Bu memleketlerin nokta-i nazarlarını nazarı itibara alın, dedik. Biz asırlarca bu memleketlerle manen ve maddeten bağlı kaldık. Onlardan ayrıldığımız zaman üzerinden henüz üççeyrek asrı aşmıyor, dedik. Üççeyrek asır evvel mukadderat birliği halindeydik, dedik. Biz, nasıl onları mahkûm edebiliriz, dedik. Mümessilleri bize geldiler, teşekkür ettiler. Hakikat bu kadar açıkken nasıl tahrif olunabilir. Bunu kendileri nasıl bilmezler. Bütün gazeteler yazdı; Amerikan, Hindistan, Pakistan'ın bütün gazeteleri yazdı. Orada bize bir emrivaki çıkarmak istediler. Orada bazı kimseler tertip almışlar; biz ruznameyi yaptık, hepsini yaptık, karar vereceğiz, dediler. Biz derhal kalktık ve dedik ki, Türkiye'nin hazır bulunduğu ve müşaveresine iştirak etmediği bir ruzname kabul olunamaz. Biz gıyabımızda yapılan emrivakileri kabul edecek bir memleket değiliz, dedik. Bütün dostlarımız bize iltihak etti. Bunları birinci celsede mağlup ettik. Bu konferans daima akliselim üzerine hareket eden Türkiye, Pakistan, Irak, İran, Lübnan, Sudan ve sair gibi memleketlerin hâkimiyeti altında cereyan etti, konferansa hâkim olduk. Orada atom silâhının kalkması için evvelâ konvansiyonel silâhların kaldırılması lâzımdır, dedik. Nötralizm kötü bir şeydir, muntakavi anlaşmalar ancak sulha götürür, dedik. Ve orada bizim programımız ne ise % 100 olarak Türk tezi halinde kabul edildi. Ve Türkiye'nin politikası bir kat daha yükseldi.” şeklindedir. İlgili konuşma Türkiye'nin çokça tartışılmış olan Bandung Konferansı'ndaki tutumunun; ne şartlar doğrultusunda katılım gösterildiği ve nasıl hareket edildiğini Zorlu'nun birinci dereceden aktarımı hususunda önem taşımaktadır. Ayrıca konferansta Lübnan'ın da Türkiye'nin yanında Batı yanlısı hareket ettiğini göstermektedir. Aynı tarihli Meclis görüşmelerinde yer alan bir diğer bilgi ise Hariciye Vekili Fuat Köprülü'nün vekâletinin bütçe görüşmeleri sırasında NATO, Orta Doğu devletleri ile ilişkiler ve Bağdat Paktı ile ilgili malumat verdiği konuşmasında yer almaktadır. İlgili bölüm; “Bu görüşümüzün samimiyetini, Bağdat Paktı'nın, Arap Birliği'nin ne mevcudiyetine, ne de faaliyetlerine halel getirmek maksadıyla yapılmadığını daha ilk başından ilân ve bu Birliğe karşı olan hürmet ve itibarımızı fiilen de ispat etmek suretiyle göstermiş bulunuyoruz. Geçenlerde Beyrut'ta ikinci toplantısını yapan Orta - Doğu Ekonomik Konferansına da iştirakte tereddüt etmedik. Eğer Bağdat Paktı'nı inhisarcı bir teşekkül olarak derpiş etseydik,

*Pakt azası bulunmayan devletlerin de iştirak ettiği ve fakat Paktın taallûk ettiği bölgeye taallûk eden böyle bir konferansa gitmezdik. Bilâkis gittik ve gösterdiğimiz yapıcı faaliyetten dolayı delegasyonumuz konferansın teşekkürlerine mazhar oldu. Biz, yapıcı hareket ettik, buna mukabil bazı delegasyonlar siyasi maksatlarla konferansa inhisarcı ve Bağdat Paktı'nı kenarda bırakacak bir mecra vermeye çalıştılar, fakat akliselim galebe çaldı” şeklinde olmuştur.*⁴⁷⁶

13 Temmuz 1956'da ceridenin “Devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair 3656 sayılı Kanuna bağlı (1) sayılı cetvelin 4665 ve 6012 sayılı kanunlarla değiştirilen Hariciye Vekâleti kısmına bazı kadrolar ilavesi hakkında kanun lâyihası ve Hariciye ve Bütçe encümenleri mazbataları” adlı dilekçede Türkiye ile Lübnan arasındaki siyasi ilişkilerin gelişimi tespit edilmektedir. İşbu dilekçenin içeriği; “Son zamanlarda devletlerin diğer devletler nezdindeki elçiliklerini karşılıklı olarak büyükelçiliğe yükseltmek hususundaki temayüllerini mevkii tatbika koymaları ve devletler camiasının bir rüknü olması itibariyle devletimizin de buna katılmak zaruretinde kalması dolayısıyla ahiren Amman, Bern, Beyrut, Brüksel, Buenos Aires, Kopenhag, Lahey, Libya ve Oslo elçiliklerimiz, karşılıklı olarak, büyükelçiliğe yükseltilmiş ve yine bu cümleden olarak Lizbon, Stockholm elçiliklerinin de Büyükelçiliğe yükseltilmesi için gereken teşebbüslere girişilmiştir. Bundan başka bu sene Adisababa ve Cakarta'da iki yeni büyükelçilik ihdas olunduğu gibi Tunus'ta da bir büyükelçilik açılması mukarrerdir. Bu suretle Hariciye Vekâleti dış teşkilâtında bugüne kadar mevcut 24 büyükelçiliğe, ahiren ihdas olunan ve ihdas edilecek bulunan 14 büyükelçilik ilâve edilince mevcut büyükelçilik adedi 38'e baliğ olmuş bulunmaktadır” şeklindedir.⁴⁷⁷ Bu kayıtla birlikte daha önce de Cevdet Dülger'in 1955 yılında Büyükelçiliğe terfii etmesinin yanında Lübnan tarafında da Türkiye'deki Elçiliğin Büyükelçilik konumuna yükseltildiği ve iki ülke arasındaki siyasal ilişkiler boyutunun yükseldiği tespit edilmektedir.

29 Ağustos tarihli ceridede Bursa Mebusu İbrahim Öktem'in sorusuna binaen Lübnan ile ilişkilere dair tespit yer almıştır. İlgili soru şu şekildedir; “Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisliğine; Türkiye'nin haricî siyaseti ile ilgili aşağıdaki suallerin Başvekil tarafından sözlü olarak cevaplandırılmasını rica ederim. - Türkiye, Pakistan

⁴⁷⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:10, İctima:44, Celse:2, C.10.

⁴⁷⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:10, İctima:2, C.13, s.275.

ve Irak Başvekilleri ile İran Hariciye Vekili'nin, 23 Kasım'da Bağdat'ta yaptıkları müşterek tebliğin üçüncü maddesi aynen aşağıdaki ifadeleri ihtiva etmektedir: (Dört Devlet, Arap memleketleri reisleri tarafından, Beyrut'ta 16 Kasım 1956'da neşredilen tebliğin umumi manası itibariyle; kendi görüşleri ile hemahenk olduğunu kaydetmişlerdir.) - 1. Bu ifadenin karar kısmındaki, görüşlerin hemahenk olması ibaresinin manası nedir! - 2. Bu mana içerisinde, Beyrut'ta toplanan dört Arap Devlet Reislerinin 16 Kasım tebliğleri ile İngiltere, Fransa ve İsrail'e karşı Mısır topraklarını müdafaa için Arap müşterek savunma paktının ikinci maddesine istinaden silahlı kuvvetleri kullanmak hükmüne iltihak taahhüdü mevcut mudur? - 3. Bağdat tebliğinin dördüncü maddesi; dört devletin, Orta-Şark'ta yıkıcı faaliyetlerin kesafet peyda etmesinin, endişe ve teyakkuzla incelendiğini beyan ederek bunların doğurduğu tehlide karşı koymak üzere Birleşmiş Milletler Antlaşması hükümlerine uygun olarak gerekli bütün tedbirleri almaya karar vermişlerdir, demektedir. Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 41'nci maddesi, diplomatik münasebetler ve iktisadi müeyyideler hakkında karar yetkisini Güvenlik Konseyine bırakmaktadır. Aynı Antlaşmanın 42'nci maddesi, bu müeyyideler kifayetsiz kaldığı takdirde, silâh kullanılmasının yine Güvenlik Konseyi tarafından derpiş edilebileceğini ifade etmektedir. Atlantik Paktı'nın yedinci maddesi ise sulhu alâkadar eden meselelerde en yüksek salâhiyet merciinin Güvenlik Konseyi olduğunu tasrih etmektedir. Bağdat Paktı'nın birinci maddesi de, kurulan iş birliğinin, Birleşmiş Milletler Anayasası çerçevesi içinde çalışmasını âmir bulunmaktadır. - Türkiye'nin haricî emniyetini temin eden muahedelerde mevcut bulunan bu hükümlerin katî sarahati karşısında, dörtlü tebliğde, alınacağı ifade olunan tedbirlerin yukarıdaki antlaşmaların karar organı olarak tayin ve tespit ettiği Güvenlik Konseyi kararlarının tatbikine mi inhisar edecektir, yoksa deklarasyonu imza etmiş olan devletler bu tedbirleri resen mi tatbik edeceklerdir?" şeklindedir. İşbu soruya Nafia Vekili ve Hariciye Vekâleti Vekili Etem Menderes yanıt vermiştir. Konuşmasında Bağdat Paktı'nı yok etmek için faaliyetler olduğundan ve ardından Süveyş Krizi süresince paktın mütevazı ancak tesirli vazifeler gördüğünden bahsetmiştir. Ardından şu sözleri söylemiştir; "Süveyş Kanalı buhranını takip eden silahlı mücadelede ise Bağdat Paktı'nın, Birleşmiş Milletler kararlarının tahakkuku bakımından yine çok yapıcı faaliyetleri sebk etmiştir. Bu münasebetle geçen Kasım ayı içinde Tahran'da, sonra da Bağdat'ta, İran, Irak, Pakistan ve Türkiye arasında yüksek

seviyede yapılan toplantıların Bağdat Paktı'nın prestiji ve nüfuzunu takviye bakımından büyük hizmetleri dokunmuştur. Bu toplantıların, diğer Orta - Şark memleketlerine karşı ne kadar hayırhahlık ve anlaşma zihniyeti içinde cereyan ettiğinin bariz bir delilini daha, Bağdat toplantısı sonunda neşredilen tebliğde, kısa bir müddet evvel Beyrut'ta vuku bulmuş olan Arap Devletleri Konferansı'nın neşrettiği tebliğe yapılan atıfta görmek mümkündür. - Muhterem arkadaşlar; hatırlayacağınız veçhile, Beyrut toplantısı, Irak, Libya, Lübnan, Mısır, Sudan, Suudi Arabistan, Suriye, Ürdün ve Yemen arasında yapılmıştı. Bu toplantı müfrit ve gayrimakul cereyanlarla munsif ve makul cereyanların karşılaşması neticesinde daha ziyade akıl ve itidalin galebesi ile neticelenmişti. Beyrut toplantısı neticesinde çıkarılan tebliğ bu hakikati ifade etmekte olduğu içindir ki, umumi hatları itibariyle Bağdat toplantısının bazı hususlardaki görüşlerine tetabuk ediyordu ve Bağdat toplantımız sonunda, neşredilen tebliğde de işte bu cihet tebarüz ettirilmek istenmişti. - Bizim Bağdat tebliğimizde ifade etmek istediğimiz şu idi: Biz herhangi memleketi, karşımıza alarak onunla mücadele etmek istemiyoruz. Her memlekete karşı en hayırhah hislerle mütehalliyiz. Mücadelemiz kötü niyetlere müteveccihdir. Bu itibarla nerede iyi niyete delâlet eden fikir veya hareket görürsek derhal ve tereddütsüz oraya teveccüh ederiz, işte Beyrut toplantısına ve bu toplantı neticesinde neşredilen tebliğe teveccüh etmemizin sebebi budur, iyi niyetli herkesle konuşmaya hazırız. Bağdat Paktı'na dâhil olup olmamasının ehemmiyeti yoktur". Menderes'in ardından Öktem yeniden söz almıştır. Beyrut tebliği ile ilgili konuşmuştur. Birtakım bilginin ardından "«Araplar Birliği'nin herhangi bir azasına karşı herhangi bir tecavüz hareketi vuku bulduğu takdirde, diğer azalar, tecavüz hepsine karşı vuku bulmuş gibi derhal onun yardımına koşmakla ve tecavüzü defetmek için, askerî tedbirler dâhil, bütün tedbirleri almakla mükelleftirler.» - Demek oluyor ki, arkadaşlar, şayet İngiltere, Fransa ve İsrail, Beyrut tebliğinin birinci maddesi ile kendilerinden talep edilen şekilde hareket etmezler veya Arap Birliği devletleri etmedikleri kanaatine vasıl olurlarsa Arap Birliği devletleri, İngiltere, Fransa ve İsrail'e karşı harp açacaklardır. (Bu meyanda şunu hatırlatmak isterim ki, İngiltere ve Fransa halen Mısır'ı tamamen tahliye etmişlerse de son gelen resmî haberler, İsrail'in Gazze bölgesinden çekilmemek suretiyle mütareke hattının ötesinde kalmak istediğini göstermektedir. Bu durumda, hiç değilse nazari olarak Arap Birliği devletlerinin birbirlerinden, Beyrut tebliğinin birinci maddesine göre, İsrail'e karşı

harp açmayı talep etmeye hakları var, demektir. Şu hususu da ayrıca hatırlatmak lâzımdır ki, gerek Beyrut, gerek Bağdat tebliğlerinin neşri esnasında İngiltere ve Fransa'nın da, Beyrut tebliğinin birinci maddesine tamamen uygun hareket edip etmeyecekleri henüz iyice bilinmemekteydi” demiştir. Bağdat Paktı ve Türkiye ile ilgili durumdan ise “Arkadaşlar; bu madde muvacehesinde sorulması gereken ilk soru, Beyrut tebliğinin «umumi manası itibariyle» dört Bağdat Paktı devletinin «görüşü ile hemahenk» olması ibaresinin, hukuki metinlerin tefsirine müteallik umumi mantık kaideleri mucibince nasıl anlaşılması gerektiğidir. Beyrut tebliğinin, Süveyş Kanalı'nın devletleştirilmesi meselesiyle ilgili 2'nci maddesini incelediğimiz zaman, bu maddenin öteden beri Arap devletleri tarafından bu mevzuda ifade edilen görüşleri tekrarlamaktan ileri gitmediğini müşahade etmek kolaylıkla mümkün olur. Esasen, bu gibi umumi prensipler mevzubahis olduğu vakit - ve sadece o vakit - Türkiye'nin resmî görüşleri, mezkûr maddedeki Arap görüşlerinden ayrılmamıştır. Aynı tebliğin Cezayir meselesine mütedair 3'ncü maddesi de, - Türkiye için öyle olmasa bile - Arap devletleri için yeni ve bilinmeyen bir bilgi getirmiş değildir; filhakika, bu devletlerin Cezayir meselesi hakkındaki görüşleri eskiden beri herkesçe malûmdur. Binaenaleyh, Beyrut tebliğinin «umumi manasının» ne olduğunu tespit ederken asıl nazarı dikkate alınması icap eden nokta bu tebliğin, Arap devletlerinin dünya meseleleri hakkındaki görüşleri bakımından getirdiği yeni unsurlar olsa gerektir. Bu yeni unsurlar neler olabilir? Bu yeni unsurlar, Türkiye'nin de bütün Arap devletlerinin de müspet reyleriyle iştirak etmiş oldukları ve Mısır'a karşı yapılan üçlü tecavüz dolayısıyla Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından ısdar edilmiş olan 2, 4 ve 7 Kasım 1956 tarihli mukarrerat olamaz, zira bu kararlardaki görüşler münhasıran Arap Birliği devletlerine has değildir ve yeni de değildir.⁴⁷⁸ Beyrut tebliğinin Arap Birliği devletlerine has olarak ve yeni olarak getirdiği tek unsur - kısacası - mütecaviz devletler Mısır'dan çekilmedikleri takdirde, Arap Birliği devletlerinin onlara karşı harp açacakları hususudur. İşte, Beyrut tebliğinin «umumi manası» tefsir ve tespit edilirken en ziyade nazarı dikkate alınması icap eden nokta budur; aksini kabul etmek, Arap devlet reislerinin, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kararlarından farklı, yeni hiçbir şey kararlaştırmamak için toplandıklarını kabul etmek demek olur ki; bunu farz etmemiz

⁴⁷⁸ Isdar: Yasa çıkarmak anlamındadır. Kemal Gözler, “Türkiye’de Bir Bilinmeyen: Isdar”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Cilt: 2, (2013), s.898.

için de hiçbir sebep yoktur; kaldı ki bizzat bu devletlerin açıklanmış niyetleri de bunu göstermektedir” demiştir. Ardından Başvekil Adnan Menderes konuşma yapmıştır. Beyrut tebliğinin Türkiye’nin görüşleri ile hemahenk olduğunu belirten konuşma yapmıştır.⁴⁷⁹ Bu görüşmelerden Orta Doğu’nun bu hareketli günlerinin TBMM gündeminde de oldukça geniş yer bulduğunu ve bu gündemin iki ülke ilişkileri açısından vaziyetinin Lübnan’ın, Bağdat Paktı’na dâhil edilmesi çabaları sırasında Beyrut toplantısı gibi pakt muhalifi hareketlerin Lübnan’ın tarafsız kalmasındaki en kritik sebeplerden biri olduğunu göstermesi nedeni ile mühimdir.

5 Kasım 1956 tarihinde iki ülkenin başbakanları arasındaki telgraflaşma siyasi ilişkiler kapsamında tespit edilmektedir. Belge başlığında belirtildiği üzere Başbakan Adnan Menderes’e, Lübnan Başbakanı Sami Es-Sulh tarafından tebrik telgrafi gönderilmesi ile ilgilidir. İçeriği ise *“Yüksek Başvekâlete, Sayın Başvekilimizin, yeni Lübnan Hükümetinin başına geçmesi münasebetiyle Ekselans Sami Bey Solh’a, Bağdat’tan göndermiş oldukları tebrik ve iyi dilek mesajına müşarünileyhin Beyrut Büyük Elçimiz vedaatiyle irsal eylediği cevabi teşekkür mesajı leffen arz ve takdim kılınmıştır. Ekselans Sami Bey Solh, işbu mesajının irsalini Beyrut Büyük Elçimizden isterken, evvelce Türkiye’de görmüş olmakla iftihar ettiği tahsil ve terbiye sebebiyle mektubu eski Türkçe yazmış olmasını Sayın Başvekilimizin makbul ve mazur göreceğini ümit ettiğini ifade eylemiştir. Derin saygılarımla arz ederim”* şeklinde olmuştur.⁴⁸⁰

16 Ocak 1957 tarihinde *“Basın - Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü Kanununun 21’nci maddesinin tadili hakkında kanun lâyihası ve Dâhiliye ve Bütçe encümenleri mazbataları”* dilekçesi Türk Hükümeti’nin yurtdışında siyasal propaganda faaliyetleri kapsamında Lübnan’da bu tür faaliyetlerde bulunulması ile ilgili tasarı olduğunun tespit edilmesini sağlamaktadır. Bu doğrultuda dilekçede *“Memleketimizin dünya muvacehesinde kazandığı itibar ve haricî temasların günden güne gelişmekte olması, hariçteki basın ataşelikleri ve haberler büroları teşkilâtının kemiyet ve keyfiyet bakımından takviyesini ve yeniden bazı memleketlerde basın ataşelikleri ve haberler büroları ihdası zaruretini doğurmaktadır”* denilmiş ve dünyadaki diğer ülkelerin de siyasi, içtimai, iktisadi ve kültürel olarak kendilerini tanıtmaya amacı ile muhtelif

⁴⁷⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:10, İçtima:22, Celse:2, C.15, s.327.

⁴⁸⁰ BCA, 6.31.23/30.1.0.0, 05.11.1956.

lkelerde yayın büroları açıldığına ve bu suretle Türkiye'nin de yakın zamanda Amerika ve Avrupa'nın mühim merkezlerinde yayın büroları açtığına dikkat çekilmiştir. Açılan müesseselerin mütevazı kadrolarının başarılı çalışmaları “nitekim bunların ihdasından sonra bilhassa Amerika'nın muayyen çevreleri ile Britanya adalarında memleketimiz hakkında, evvelce muayyen hâdiseler ve tahriklerin saikiyle yerleşmiş olan yanlış düşünce ve kanaatler silinmiş ve buralarda, zihinlerde âdeti bir Türk sevgi ve hayranlığı belirterek inkişaf halini almıştır. Bu vakıta, bilhassa memleketimizi muhtelif vesilelerle ziyaret eden yabancıların ifadelerinden de anlaşılmaktadır” denilerek özetlenmiş ancak bunların kâfi olmadığı da belirtilmiştir. Bundan mütevellit “bu itibarla bilhassa, dünyada cereyan eden son hâdiseleri de nazarı itibari olarak memleketimizi gerek siyasi, içtimai ve iktisadi ve gerek kültürel ve turistik sahalarda hariç memleketlere daha iyi tanıtılabilmek ve yabancı basını daha dakik bir surette takip ederek aleyhimize yapılan tahrikleri ve hakikate uygun olmayan muzır propagandaları zamanında önleyebilmek ve yurdumuzla ilgili haberleri dünya efkârına müessir bir surette aksettirebilmek gayesiyle siyasi hareketlere mihrak teşkil eden merkezlerde halen mevcut olan bu çeşit müesseselerimizin bir kısmının takviyesi ve yenilerinin ilâvesi ve bunlardan hiçbirinin bulunmadığı bazı ehemmiyetli bölgelerin mühim merkezlerinde de yenilerinin ihdası ve teşkiline teşebbüs edilmiştir” denilmiş ve dışarı da Türkiye'ye yönelik algılara yer verilmiştir. Bu maddelerden c maddesinde “Yakın ve Orta - Doğu'nun telâki noktası mesabesinde olan Beyrut şehrinde, komünist ve diğer hıyanet teşekküllerinin tahrikleriyle Arap âlemi ile aramıza nifak sokmak saikiyle zaman zaman aleyhimize yapılmakta olan hilafı hakikat propagandaları önlemek: maksadıyla burada da bir (Türk Haberler Bürosu'nun) teşkilini, -- Muhitlerindeki gazete, radyo idareleri mektep ve niversiteler ve ticarethane gibi müesseselere ve bunlarla ilgili mühim ve nâfiz kimselere dağıtılmak üzere memleketimizin çeşitli mühim mevzularında bilgi veren bültenler neşrederek, yabancılar tarafından serdedilen yurdumuza ait muhtelif suallere cevap vererek, onları tenvir ederek, memleketimiz hakkında veya Türkçe yayın yapacak televizyon ve radyo idarelerine yardımlarda bulunacak ve bunlara inzimamın çeşitli kitap, broşür ve saire neşretmek suretiyle gerek memleketimiz ve gerek terakki ve inkişafımız hakkında bilgi veren matbualar neşrederek yabancılara tevzi edecek olan haberler büroları ile yabancı basını takip ederek memleketimizle yakın veya uzak

ilgisi sezilen her haberi en kısa bir zamanda ıtılalımza ulaştıracak, aleyhimizdeki yazı ve tahrikleri usulü dairesinde cevaplandırarak, ilgililere ve müracaat edenlere memleketimiz hakkında bilgi, broşür, fotoğraf ve saire gibi her çeşit dokümanı sağlayacak olan basın ataşeliklerinin teşkiline ve halen mevcut olanlarının takviyesine lüzum ve zaruret hâsıl olmuştur” denilmiştir. Bu teşebbüs kuvvetle muhtemel Türkiye Cumhuriyeti’nin, ABD ile ortak bir şekilde bu dönemde Orta Doğu’da komünizm sarkmasını engellemek adına ve aynı zamanda bu tür faaliyetlerin Türkiye’ye tesirini önlenmesi adına yapılmıştır. Bu dönemde girişilen aktif Orta Doğu politikasında Arap devletlerine karşı çeşitli yanlış anlaşılmanın engellenmesi ve Türkiye’nin tesirli bir propaganda faaliyetlerinde bulunması doğrultusunda da atılmış mühim bir adımdır. Bu faaliyet ile birlikte Arap basınında yer almış Türkiye aleyhtarı neşirler olduğu malumatı arşiv belgelerinde de yerini bulmuştur. Bu doğrultuda Bütçe Encümeni Mazbatasında ise “*Kanun lâyihası, esbabı mucibesinde de tafsilen arz ve izah edildiği üzere dış memleketlerde mevcut ve bu lâyiha ile yeniden ihdas edilecek teşkilât kadrolarına tayin edilecek memurların daha geniş bir menşeden teminini ve diğer taraftan Londra, Kıbrıs ve Beyrut’ta birer (Türk Haberler Bürosu) tesisi ile Karaşi’de bir Basın Ataşeliği ihdasını ve Bonn, Londra ve Paris Basın ataşelikleri kadrolarının takviyesini istihdaf etmektedir”* denilmiştir.⁴⁸¹

Lübnan ile siyasal ilişkilere dair bir başka meclis kaydı 8 Nisan’da öncelikle daha önceki kayıtlarda da geçen silah hibesine yönelik kanun tasarısı ardından tespit edilmektedir. Buna göre “*Bazı silâh, mermi ve malzemenin Lübnan Hükümetine satılması hakkında kanun lâyihası ve Millî Müdafaa Encümeni mazbatası ile Hariciye Encümeni mütalâası ve Bütçe Encümeni mazbatası*” maddesi ilk olarak yer almaktadır. Kanun tasarılarının oylanması aşamasında 4. maddede yer alan “*Bazı silâh, mermi ve malzemenin Lübnan Hükümetine satılması hakkında kanun lâyihası ve Millî Müdafaa Encümeni mazbatası ile Hariciye Encümeni mütalâası ve Bütçe Encümeni mazbatası*” teklifi oylama sonucu kabul edilmiştir. Bunun ardından Lübnan ile askeri mahiyette alışverişin detaylar hakkında bilgilerin tespit edilmesini sağlayan “*Bazı silâh, mühimmat ve malzemenin Lübnan Hükümetine satılmasına mezuniyet verilmesi hakkında Kanun*”un maddeleri okunmuş ilk maddesi ise şu şekilde olmuştur; “*Madde*

⁴⁸¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:10, İçtima:3, s.58.

1. — 8,76/27 santimetrelik 6 adet sahra topu ile bunlara ait 10.000 adet mühimmatın ve Kırıkkale yapısı 81 milimetrelik 12 piyade havanı ile bu havanlara ait 20.000 adet tam atım mühimmatın ve bunlar için lüzumlu atış idare malzemesinin Lübnan Hükümetine satılmasına İcra Vekilleri Heyeti mezundur” denmiştir. Diğer maddelerin okunmasının ardından söz isteyen olmamış ve Layihanın birinci müzakeresi bitirilmiştir. Dilekçede ise “Bazı silâh, mermi ve malzemenin Lübnan Hükümetine satılması hakkında kanun lâyihası ve Millî Müdafaa Encümeni mazbatası ile Hariciye Encümeni mütalâası ve Bütçe Encümeni mazbatası” başlığı taşımış Başvekil Menderes’in arzı “Bazı silâh, mermi ve malzemenin Lübnan Hükümetine satılması hakkında Millî Müdafaa Vekâletince hazırlanan ve Yüksek Meclise takdimi İcra Vekilleri Heyetince 20.11.1956 tarihinde kararlaştırılan kanun lâyihasının esbabı mucibesıyla birlikte sunulduğunu saygılarımla arz ederim” şeklinde olmuştur. Bu arzdaki iki ülke arası siyasal ilişkileri doğrultusunda Menderes, “Lübnan Devleti ile olan dostane münasebetlerimizin takviyesi ve dostluğumuzun tezahürüne nişane olmak üzere bazı silâh, mermi ve malzemeler 6586 sayılı Kanunla hibe edilmişti. Bu kere aynı dost Hükümet bazı silâh, mermi ve malzemeyi satın almak arzusunı izhar etmiştir. Kanun lâyihasında vasıf ve miktarı belirtilen bu silâh ve malzemenin satılması müdafaa gücümüze bir tesir icra etmeyeceği cihetle, mevcut dostluğumuzun idamesine ve takviyesine hadim olmak üzere bu silâh, mermi ve malzemenin tahsis gayesinin kaldırılarak Lübnan Hükümetine satılmasını temin için icra Vekilleri Heyetine salâhiyet verilmesi maksadıyla ilişik kanun lâyihası hazırlanmıştır” ifadelerini kullanmıştır. Bu arzda diğer belgelerden farklı olarak satış haricinde daha önce de silah hibe edildiğinin yer alması ile önceki tarihli kayıtlara atıf yapmaktadır. TBMM görüşmelerine yansımış olan her iki durum da DP iktidarı döneminde Türkiye-Lübnan siyasal ilişkilerinin gelmiş olduğu seviyeyi göstermesi bakımından oldukça önemli tespitlerdir.

25 Nisan 1957’de “Lübnan, Suriye ve Irak’ın, İzmir Fuarı propagandacısı Haşim Taktak’ın, Türkiye Cumhuriyeti fahimesinin tiş dairesi Kalem Müdürü Muzaffer Bey ile yapmış olduğu görüşme” ile ilgili hazırlanmış olan rapor DP dönemi öncesinden bu devre kadar gelen siyasal ilişkiler açısından önemlidir. Buna göre Taktak’ın, Celal Bayar’ın Lübnan ziyaretine dair *El Balag* gazetesinde çıkan haberi takdim ettiği tespit edilmektedir. Muzaffer Bey yapmış olduğu görüşme ile ilgili

yazısının devamında Taktak'ın, Feridun Cemal Erkin, Faik Zihni Akdur ile görüşmelerinde Türkiye'nin faydasına hareket edeceği malumatını sunduğu ve dahi Atatürk döneminde İskenderun meselesinde Türkiye lehine hareket ettiğini aktarmıştır. Sabık Hariciye Vekili olarak bahsettiği Fatin Bey ile görüşmesinin ardından Bayar'ın seyahati ile ilgili propaganda görevi aldığı belirtilmiştir. Bayar'ın, Trablus ziyareti ile birlikte şehirde bir Türk konsoloshanesi açılması gereğini vurgulamıştır. Aleyhtar cemiyetlerin Bağdat Paktı'na karşı çıktığını Türkiye-Suriye sadakat birliğinin olması durumunda bunun yaşanmayacağını aktarmıştır. Bölgedeki birçok gazetenin sahibinin Hristiyan olduğu ve bunların Türkiye düşmanı olduğu belirtilerek Türk propagandası faaliyetlerine yönelik tavsiyeler vermiştir. İzmir Fuarı'na aldıkları davetle beraber her sene Beyrut ve Halep'te yapılan propagandadan da söz etmiştir. Taktak yazısının devamında ise fuar hususunda yaşanan sıkıntılara da değinmiştir.⁴⁸²

Türkiye ve Lübnan arasındaki diplomatik ilişkilerde Demokrat Parti dönemine ait Lübnan'ın son Ankara Büyükelçisi atadığı tarih, 17 Eylül 1957 tarihinde olmuş ve bu tarihteki belgede diğer Büyükelçi atamalarında olduğu gibi agreman talebi yer almıştır. Bu belge de diğerlerinde olduğu gibi Dışişleri Bakanı'nın, Başbakanlık'a çekmiş olduğu telgraf tespit edilmektedir. Buna göre Dışişleri Bakanı'na ziyarette bulunan Lübnan'ın Ankara Büyükelçisi M. Ali Hamade, başka bir vazifeye tayin olduğunu bildirmekle birlikte hükümetinin kendisi yerine M. Khalil Takieddine'yi tayin ettiğini bildirerek müşarünileyh için agreman talebinde bulunmuştur. Hamade, görüşmenin devamında Takieddine hakkında gerek şahsi gerekse önceki vazifeleri hakkında malumat vermiştir. Neticesinde Dışişleri Bakanı görevlendirmenin kabulü hakkında Cumhurbaşkanı kararını arz etmiştir.⁴⁸³

19 Eylül'de ilk olarak daha önceki görüşmelerde de yer alan "*Lübnanlı eşhasın «option» müddetinin ikişer yıl daha temdidi hakkında 16 Aralık 1954 ve 28 Ocak 1957 tarihlerinde Beyrut'ta teati edilen mektupların tasdiki hakkında kanun lâyihası ve Hariciye Encümeni mazbatası*" maddesi tespit edilmektedir.⁴⁸⁴ İlgili teklif Hariciye

⁴⁸² BCA, 6.33.11/30.1.0.0, 25.04.1957.

⁴⁸³ BCA, 62.384.6/30.1.0.0, 17.09.1957.

⁴⁸⁴ "*Seçme hakkı*" anlamı taşıyan kelimenin "*kişilere tanınan süre*" anlamında kullanılmış olması da muhtemeldir.

Encümeni Reisi Giresun Mebusu Hayrettin Erkmen tarafından verilmiş ve işbu teklif şu şekilde yer almıştır; “Ruznamenin birinci müzakeresi yapılacak maddeleri arasında 4’ncü sırada bulunan (Lübnanlı eşhasın «Option» müddetinin ikişer yıl daha temdidi hakkında 16 Aralık 1954 ve 28 Ocak 1957 tarihlerinde Beyrut'ta teati edilen mektupların tasdiki hakkında kanun lâyihasının) diğer bütün işlere takdimen ve müstaceliyetle müzakeresini arz ve teklif ederim”. Görüşmelerde; “Lübnanlı eşhasın «option» müddetinin ikişer yıl daha temdidi hakkında 16 Aralık 1954 ve 28 Ocak 1957 tarihlerinde Beyrut'ta teati edilen mektupların tasdiki hakkında kanun; Madde 1. — Lübnanlı ~ eşhasın «Option» müddetinin ikişer yıl daha temdidi hakkında Lübnan Hariciye Vezareti ile Beyrut Büyükelçimiz arasında 16 Aralık 1954 ve 28 Ocak 1957 tarihlerinde Beyrut'ta teati olunan mektuplar kabul ve tasdik edilmiştir” denilerek başlanmış maddeler okunarak oylanmış ve kabul edilmiştir, söz isteyen ise olmamıştır. Görüşmeler neticesinde ilgili layihanın 277 reyle kabul edildiği tespit edilmektedir. Başvekil Menderes’in vermiş olduğu dilekçede “Lübnan Devleti istiklâlini kazandıktan sonra Osmanlı İmparatorluğu zamanında Lübnan’dan başka memleketlere ve hassaten Kuzey ve Güney - Amerika’ya hicret eden Lübnanlıları, Lübnan vatandaşlığına almak suretiyle nüfusunu artırmak ve bunlarla olan alâkasını muhafaza etmek maksadıyla Lozan Muahedenamesi’nin 34’ncü maddesinde derpiş edilen option müddetinin temdidini istemiş ve memleketimiz aleyhinde herhangi bir tesiri varit görülmediğinden işbu müddetin iki sene daha temdidi hakkında Beyrut’ta 7 Aralık 1946 tarihinde mektup teati edilmişti. Bu mektuplar her ne kadar 30 Ocak 1948 tarihinde Yüksek Meclisin tasvibine iktiran ederek kanuniyet kesp etmiş ise de tasdik muameleleri gibi formaliteler dolayısıyla ancak 1952 Aralık ayında tatbik mevkiine konulabilmiştir. Bilahare yine Lübnan Hükümeti’nin müracaatı üzerine 16 Aralık 1954 tarihinde mektup teatisi suretiyle bu müddet 1956’ya kadar uzatılmıştır. Bu müddetin hitamında Lübnan Hükümeti bir defa daha option müddetinin uzatılmasını talep etmiş ve 28 Ocak 1957 tarihli mektuplar teati edilmiştir. Bir taraftan Arap memleketlerine ve bu meyanda bilhassa Lübnan'a karşı takip etmekte olduğumuz dostluk siyaseti diğer taraftan bu müddet temdidinden memleketimizin herhangi bir şekilde müteessir olmaması keyfiyeti nazarı itibar alınarak işbu mektupların tasdikine müteallik olarak hazırlanan kanun lâyihası Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin yüksek tasvibine arz olunur” şeklinde olmuştur. Bunun haricinde görüşme ve arzın ardından

Türkiye'nin Beyrut Büyükelçisi Cevdet Dülger ve Lübnan Hükümeti arasındaki yazışmaları da TBMM kayıtlarına geçmiştir. İlki Dülger'in mektubu olup; *"1954 yılı Aralık ayında vaki görüşmelerimize atfen aşağıdaki hususları Ekselanslarına teyitle şeref kazanırım. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, 30 Ağustos 1924 tarihinde hariçte yerleşmiş olup hiyar haklarını Lozan Muahedesi'nin 34'ncü maddesinde veya Ekselans Bay Feridun Cemal Erkin ve Ekselans Bay Saeb Salam arasında 7 Aralık 1946 tarihinde teati edilen mektubun 3'ncü paragrafında tespit edilen müddetler zarfında kullanmayı ihmal etmiş bulunan Lübnan asıllı şahısların bu haklarını kullanmaları için kabul edilen müddetin 29 Eylül 1956 tarihine kadar temdidi hususunda mutabıktır. Lübnan Hükümeti'nin bu temdit keyfiyeti ile mutabık olup olmadığını bana bildirmesini Ekselanslarından rica ederim. En derin saygılarımı kabul buyurmanızı Ekselanslarından rica ederim."* şeklinde olmuştur. Alfred Naccache, Dülger'in mektubuna yanıt olarak; *"Yukardaki mektubun muhtevası ile Lübnan Hükümeti'nin tam mutabakat halinde bulunduğunu Ekselanslarına bildirmeye müracaat ederim. En derin saygılarımı kabul buyurmanızı Ekselanslarından rica ederim"* sözlerini kullanmıştır. Bundan sonra Dülger, Lübnan Başbakanı Sami Es-Sulh'a 28 Ocak 1957 tarihinde; *"Ekselans Hariciye ve Denizaşırı Memleketlerde Mukim Lübnanlıların Vekili ile 1956 Eylül ayında vaki görüşmelerimize atfen aşağıdaki hususları Ekselanslarına teyitle şeref kazanırım - Lübnan Hükümetinin bu temdit keyfiyeti ile mutabık olup olmadığını bana bildirmesini Ekselanslarından rica ederim, En derin saygılarımı kabul buyurmanızı Ekselanslarından rica ederim"* içerikli mektubu göndermiştir. Başbakan'ın yanıtı ise aynı tarihli olup; *"Bay Büyükelçi, Ekselanslarının, münderecatı aşağıda maruz 28 Ocak 1957 tarihli mektubunu aldığıı bildirmekle şeref kazanırım - yukarda mektubun muhtevası ile Lübnan Hükümeti'nin tam mutabakat halinde bulunduğunu Ekselanslarına bildirmeye müracaat ederim. En derin saygılarımı kabul buyurmanızı Ekselanslarından rica ederim"* şeklinde olmuştur.⁴⁸⁵ Bununla birlikte daha önce de tespit edilmekte olan layihanın detayları bu görüşmeler doğrultusunda anlaşılmakta olup Başbakan Adnan Menderes'in birinci ağızdan Lübnan'a karşı Türkiye Cumhuriyeti'nin dostluk siyaseti takip ettiğini açıklaması bakımından oldukça önemlidir.

⁴⁸⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:10, İttima:3, C.20.

15 Ekim 1957 tarihinde Batı taraftarı olduğu bilinen Lübnan Cumhurbaşkanı ile DP dönemi Türkiye-Lübnan ilişkilerinde etkisi yadsınamaz olarak görülen Beyrut Büyükelçisi Cevdet Dülger arasında Mısır lideri Cemal Abdünnasır ile ilgili görüşme düzenlenmiştir. Dülger yapmış olduğu görüşme neticesinde Lübnan Cumhurbaşkanı Camille Chamoun'un, Abdünnasır ile ilgili görüşmelerini Türk Hükümeti'ne "Muhterem Lübnan Reisicumhuru ile dünkü mülakatımda müşarünileyhin 'Abdünnasırı kazanmak bahsinde yapılacak bütün gayretlerin beyhude olacağı(nı), iktisadi ve siyasi münasebetlerini yeniden tesis ve ıslaha çalışan İngiltere'nin vaktini kaybetmekte olduğu(nu), Abdünnasır'ın koyu bir Anti Occidentale bulunduğu(nu), kendisinin Mısır'da liderini itidale ve akliselime davet sadedinde pek çok ve samimi gayretler sarf ettiği halde maalesef hiç müsbet (venüsit) neticeye vasil olamadığı(nı)" ilaveten ifade "buyurduklarını saygılarımla arz ederim" sözleri ile aktarmıştır.⁴⁸⁶

17 Ekim 1957 tarihinde tespit edilmiş yaşanmış olan gelişme tam anlamı ile iki ülke arasındaki ilişkilere yönelik olmasa da "Arthur Murray Aibinder'in, Ortadoğu ve Birleşmiş Milletler ile ilgili Başbakan Adnan Menderes'e soruları" başlıklı mektubu DP iktidarı ve Adnan Menderes'in Orta Doğu meselelerindeki konumunu göstermesi bakımından önemlidir. Aibinder'in soruları "Sayın Adnan Menderes: En samimi ümidim Orta-Doğu'daki mevcut çekişmenin genişlememesi ve fakat sulhun hâkim bir kuvvet olmasıdır. Memleketimizin tanınmış bir lideri olmanız hesabıyla sizin Birleşmiş Milletler hakkındaki görüşlerinizi öğrenmek isterim. Hissediyor musunuz ki, Birleşmiş Milletler bugün, bölgenizdeki çekişmeyi nihayete erdirebilecek bir nüfuza sahiptir? Bir Amerikalı olarak, halkımın herhangi bir ayaklanmaya mâni olmak için ne yapabileceğinizi bilmek isterim. Yukarda sorduğum suallere verilecek cevaplar çok makbule geçecektir. Sulh ve iyi niyet dilekleriyle. Samimiyetimle" şeklinde olup bu dönemde DP'nin aktif Orta Doğu politikasını gösteren bir öneme sahiptir.⁴⁸⁷

Türkiye Cumhuriyeti'nin Demokrat Parti iktidarı ile başlamış olduğu aktif Orta Doğu politikası yabancılar tarafından çokça kez önemsenmiştir. 17 Ekim 1957'deki malumatın ardından ilgilerden bir diğeri de yabancı bir gazete olan *News of The World*'ün, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Adnan Menderes'e gönderdiği yazı olmuştur. Londra merkezli olan bu gazete, yayınlanmak üzere Adnan Menderes'in

⁴⁸⁶ TDA, 88374.320699.33/537, 15.10.1957.

⁴⁸⁷ BCA, 7.36.40/30.1.0.0, 17.10.1957.

Orta Doğu ile ilgili görüşlerini bildirmesine yönelik teklifte bulunmuştur. İlgili teklif tam olarak “*Dünyanın en büyük tirajlı gazetesi olan News of The World (Londra’da münteşir) önümüzdeki Pazar günü yayınlanmak üzere, hali hazır Ortadoğu durumu hakkında Türkiye’nin görüşünü izah etmenizi ekselanslarından rica eder. Yirmi milyon okuyucumuz harp tehlikesinin ağırlığı ve Ortadoğu’daki gerginliğin nasıl giderilebileceği hakkındaki fikrinizi merak etmektedir. Cevabınızı 200 kelime acele telgrafla News of The World Yazı İşleri Müdürlüğüne göndermenizi rica ederiz*” şeklinde olmuştur.⁴⁸⁸ Bu iki belgede de Menderes’in yanıtı tespit edilememişse de 1958 yılındaki Orta Doğu krizleri öncesi uluslararası camiada, bölge konuları ile ilgili Menderes’in görüşlerine önem verildiği anlaşılmaktadır.

16 Aralık 1957 tarihinde Meclis kayıtlarında daha önce Lübnan’a silah satışı ile ilgili onaylanan layiha bu sefer “*Bazı silâh, mühimmat ve malzemenin Lübnan Hükümeti’ne satın alınmasına mezuniyet verilmesi hakkındaki Kanunun değiştirilmesine dair kanun lâyihasının geri verilmesi hakkında Başvekâlet tezkeresi*” olarak yer almıştır. İlgili dilekçe aynı tarihli Başvekil Vekili Tefik İleri tarafından verilmiş olup içeriği şu şekildedir “20.09.1957 tarihli 71 - '606/2386 sayılı yazı ile takdim edilmiş olan bazı silâh, mühimmat ve malzemenin Lübnan Hükümeti’ne satılmasına mezuniyet verilmesi hakkındaki 6950 sayılı Kanunun tahliline dair kanun lâyihasının iadesine müsaade buyurulmasını saygılarımla arz ve rica ederim”. Bütçe Encümeni Mazbatasına ise “*Bazı silâh, mühimmat ve malzemenin Lübnan Hükümeti’ne satılmasına mezuniyet verilmesi hakkındaki 6950 sayılı Kanunun tadiline dair kanun lâyihası ve Millî Müdafaa ve Bütçe encümenleri mazbataları*” başlığı ile yer almaktadır. İlgili dilekçenin içeriği tekrardan kuvvetli siyasal ilişkileri yansıtmakla birlikte “*Lübnan Devleti ile olan dostane münasebetlerimizin takviyesine bir nişane olmak üzere, Bazı silâh, mühimmat ve malzemenin Lübnan Hükümetine satılması hususunda 17.IV.1957 tarih ve 6950 sayılı Kanunla icra Vekilleri Heyetine mezuniyet verilmişti. Satılmasına mezuniyet verilen bu silâh, mühimmat ve malzemenin lüzumu halinde Lübnan Hükümetine hibe edilebilmesi hususunda da İcra Vekilleri Heyetine mezuniyet verilmesi faydalı ve lüzumlu görülmüş olduğu cihetle Lübnan Devleti ile mevcut dostluğumuzun tezahürüne yeni bir nişane teşkil edecek olan ilişik kanun*

⁴⁸⁸ BCA, 131.851.10/30.1.0.0, 17.10.1957.

lâyihası hazırlanmıştır” şeklinde yer almıştır. Ayrıca Milli Müdafaa Encümeni mazbatası, Bütçe Encümeni mazbatası, Hükümetin Teklifi, Bütçe Encümeni Tadili’nde yer almış ve son olarak çıkan karar şöyle olmuştur; “8,76/27 santimetrelik 6 adet sahra topu ile bunlara ait, 10.000 adet mühimmatın ve Kırıkkale yapısı 81 milimetrelik 12 piyade havanı ile bu havanlara ait 20.000 adet tam atım mühimmatın ve bunlar için lüzumlu atış idare malzemesinin Lübnan Hükümetine satılmasına veya hibe edilmesine İcra Vekilleri Heyeti mezundur”.⁴⁸⁹ Bununla birlikte işbu silah ve mühimmatın hibe edilmesi hususu, iki ülke arası ilişkilerin zirve noktası olarak kabul edilen bu dönemin somut örneklerinden biri olması açısından önemlidir. Ancak ilgili teklifin, Kıbrıs Meselesi hususunda Lübnan’ın son tutumu nedeni ile Hükümet tarafından geri alındığı tespit edilmektedir.⁴⁹⁰

20 Aralık 1957 tarihinde, Kıbrıs Meselesi kapsamında Lübnan ile siyasi ilişkilerde ilk tespit yapılmaktadır. Görüşmelerin Şifahi Sualler bölümünde Kıbrıs Meselesi hakkında Sivas Mebusu Necati İlder’in suali yer almaktadır ve ilgili sual tam olarak şu şekilde olmuştur; “Sivas Mebusu Necati İlder’in, Birleşmiş Milletler Siyasi Komisyonu’nda Kıbrıs meselesinin müzakeresi esnasında Irak ve Lübnan delegelerinin kullandıkları reylerin neticesine dair şifahi sual takriri Hariciye Vekâletine gönderilmiştir”.⁴⁹¹ Ancak iki ülkenin Türkiye’nin lehine veya aleyhine hareket ettiğine dair Meclis görüşmelerinde cevap verildiği tespit edilememektedir. Bu soruya cevap olmasa da mesele ile ilgili Lübnan’ın tutumuna dair malumat Şubat 1958’de Dışişleri Bakanı Zorlu’nun konuşmasında tespit edilmektedir.

25 Şubat 1958’de, CHP Meclis Grubu adına Sivas Mebusu Necati İlder’in dış politika ile ilgili yapmış olduğu konuşmada Süveyş Krizi sonrası Arap Birliği ülkelerinin yayınladığı Beyrut tebliğine atıf yapmıştır. Öncelikle İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan Soğuk Savaş ortamını ve bu ortamda Türkiye’nin dış siyasette Batı ittifakına dâhil oluşu ile birlikte uygulanan politikalara değindikten sonra Beyrut tebliğine değinmiştir. Bu atıf; “Süveyş harekâtının bölgede nasıl heyecan yarattığı hatırlardadır. Pakt üyesi Irak liderleri halkı tutamaz olmuşlardır. Taarruz üzerine, Paktın dört Müslüman üyesi, 1956 Kasımının 19’nda Bağdat’ta toplandılar ve

⁴⁸⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:11, İçtima:1, C.1.

⁴⁹⁰ Milliyet, 17 Aralık 1957.

⁴⁹¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:11, İçtima:1, C.1, s.186.

sonunda neşrettikleri tebliğde: «Arap memleketleri devlet reisleri tarafından 16 Kasım'da Beyrut'taki toplantı sonunda neşredilen tebliğin umumi manası itibariyle kendi görüşleriyle hemahenk olduğunu» bildirdiler. Hâlbuki Beyrut Tebliği, İngiltere, Fransa ve İsrail'den, kuvvetlerini Mısır'dan derhal çekmelerini istiyor, aksi halde dokuz Arap devletinin kuvvet kullanmak kararında olduğunu bildiriyordu. Biz, işte bu tebliğe katılıyorduk. Ve bu toplantıdan sonra Türkiye, İsrail'den elçisini geri alıyordu. Fakat 1957'nin Aralık ayı, Bağdat Paktı'nın hedefinden ayrılıp nerelere kaydığı hakkında daha parlak misaller verecekti. Filhakika, NATO devletlerinin Aralık ayındaki son toplantısında Türk heyetinin baş meşgalesini Bağdat Paktı'nın güneye dönmüş cephesi ve Orta - Doğu meseleleri teşkil etmiştir" şeklinde olmuştur. Bu durum bir zamanlar Lübnan'ın da katılımı ile paktın genişlemesi çabalarını artık boşa çıkaran durum olmuş ve şimdi Orta Doğu'yu kriz dolu yıllara sürükleyecek gelişmelerin başlangıcı olmuştur. Ardından Hariciye Vekili Fatin Rüştü Zorlu yapılan konuşmalara binaen söz almış ve dış siyasa hakkında konuşmuştur. İlk olarak "Dış siyaset ve politika muhakkak ki, çok zor bir iştir. Büyük sabır, basiret ve bilhassa sebat isteyen bir mevzudur. Zaman zaman bizi iğbirara sevk edecek haller karşısında müteessir olmamamız ve bu iki milletin hakikatte birbirlerine karşı duydukları tabii sempatiyi daima göz önünde bulundurmamız icap eder. Bizim millî bir dâvamız da, bu memleketlerden en dost bildiklerimizin bile, bize aykırı bir yol tutmuş olduklarını görmek, pek yakın bir mazide bizi rencide etmiş bulunmaktadır. Fakat bütün bu hükümetler, yani Irak, Lübnan ve Libya bu hareketlerinin kendilerince de yanlış olduğunun anlaşıldığını bize bildirmişler ve bize olan muhabbetlerini ve dâvamıza olan bağlılıklarını tekrar teyit etmişlerdir". Konuşmasının devamında Suriye'de yaşanan vaziyetin Mısır ile kuracağı birliğe Türkiye'nin tavrının Arap Birliği ile aynı olmayacağını ve komünizm sızmasının en kısa zamanda durmasını ümit ettiğini dile getirerek "Diğer Arap memleketleriyle olan münasebetlerimiz her gün biraz daha inkişaf etmektedir. Lübnan ile aramızda yakın ve sıkı bir dostluk mevcuttur. Lübnan'ın istiklâlini korumak için sarf ettiği gayretleri büyük bir takdirle karşılıyoruz" demiştir. Bu konuşma ile iki ülke arası dostluğun devam ettiğine vurgu yapılmışsa da diğer kaynaklarda yer almayan bir bilgi olarak bu dönemde bir süre iki ülke arası ilişkilerin kritik bir hal almış olduğu dikkat çekicidir. Ayrıca Kıbrıs meselesi hususunda yapılan karşılıklı konuşmada Irak'ın Türkiye'nin yanında yer aldığını göstermek adına

temsilcisini dahi değiştirdiği belirtilirken Zorlu; “*Libya ve Lübnan da aynı şekilde hareket etmiştir. Suudi Arabistan’ı da pek yakinen biliyoruz, Kıbrıs dâvasında Türkiye’nin yanında yer alacağına söz vermiştir*” demiştir. Ayrıca Lübnan’ın Suriye’den komünist tehditlere maruz kaldığına da değinilmiştir.⁴⁹²

Lübnan ile siyasal ilişkilerde Türkiye Cumhuriyeti arşivlerinde yer alan bir diğer belge 1958 yılında Lübnan’da meydana gelen iç meseleleri ile ilgilidir. Orta Doğu’nun zaten içinde bulunduğu bu karışık dönemde Lübnan’daki olaylar birçok ülkenin dikkatini çekmiştir. Bu durumda İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya barışını korumak adına kurulan Birleşmiş Milletler, Lübnan’daki meseleleri görüşmek için toplanma kararı almıştır. Bu doğrultuda Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ilgili toplantılara katılmak ve gerekli temaslarda bulunmak üzere Elçi Adnan Kural’ın riyasetinde Hariciye Vekâleti İkinci Daire Umum Müdür Muavini Haluk Kocaman’dan müteşekkil bir heyetin New-York’a gitmesine karar vermiştir.⁴⁹³

26 Temmuz 1958’de Orta Şark hadiseleri izahatı için Hariciye Vekâleti Vekili Namık Gedik konuşma yapmış Lübnan ile ilgili malumat da bu vesile ile yer almıştır. Gedik, konuşmasına Orta Doğu’nun sıkıntılı bir bölge olduğunu devletler arasındaki anlaşmazlıkların dışarıdan alçak menfaatlerle körüklendiğini belirtmiştir. Bölgenin gerek tarihi gerekse coğrafi açıdan oldukça öneme sahip olduğunu belirtmiştir. Bölge devletlerinin istikrar halinde olmalarının Türkiye açısından da önem taşıdığını da vurgulayarak; “*Esasen millî menfaatlerimiz bize hemhudut olan bu bölgede şayanı itimat, müstakar ve müreffeh memleketlerin mevcudiyetini zaruri kılmaktadır*” demiştir. Bundan sonra Lübnan olaylarına değinmeye; “*Bizim politikamız, şimdiye kadar hep bu gayenin istihsaline matuf olmuştur. Bundan sonra da aynı istikamette gayretler sarf edeceğimiz ve bu memleketlerin menfaatleri ile kendi menfaatlerimizi en iyi şekilde telif edecek bir politika takip edeceğimiz muhakkaktır. Bünyevi istikrarsızlığını biraz evvel belirttiğim bu bölgede son zamanlarda bölge sulhunu ve hatta dünya sulhunu ilgilendiren çok mühim hâdiseler cereyan ettiği malûmunuzdur. Şimdi müsaadenizle ilk olarak Lübnan’daki son gelişmeler hakkında izahat vereceğim*” diyerek başlamıştır. Bundan sonra “*Lübnan’da bir müddetten beri devam eden dâhilî çekişmeler muhalefetin hükümete karşı silahlı bir isyan hareketine girişmesi*

⁴⁹² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:11, İçtima:46, Celse:2-3, C.2.

⁴⁹³ BCA, 149.35.6/30.18.1.2, 25.06.1958.

neticesinde hâd bir safhaya varmıştır. Lübnan'ın meşru hükümeti, muhalefetin hariçten silâh ve malzeme yardımı gördüğü ve hatta yabancı silahlı birçok kimselerin de muhalefeti takviye ettiklerini ileri sürerek Lübnan'ın millî istiklâlini tehdit eden bir durum husule geldiğini hem Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne ve hem de Arap Birliği Konseyi'ne bildirmiştir. Güvenlik Konseyi meseleye el koymadan evvel Lübnan'ın şikâyeti ilk önce Bingazi'de Arap Devletleri arasında müzakere edilmiş, fakat toplantıya iştirak eden devletler, aralarındaki görüş ayrılıkları dolayısıyla ihtilâfa bir çare bulamamışlardır. Bunun üzerine, mesele Güvenlik Konseyi'nde görüşülmüştür. Orada, Konsey azası bir kısım devletler, Lübnan'a filhakika haricî müdahaleler vuku bulduğu ve bu hususta gayet kuvvetli deliller mevcut olduğu kanaatini izhar eylemişlerdir. Bunun üzerine Lübnan hudutlarında gayrimeşru bir şekilde insan ve malzeme sızmasını önlemek üzere Lübnan'a bir müşahit grubu gönderilmesine ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin bu maksatla gerekli tedbirleri ittihaz etmesine karar verilmiştir” demiştir. Ayrıca “Bu karara uygun olarak 4 Temmuz tarihinde Lübnan'a ilk müşahitler geldiği gibi, Genel Sekreter de Beyrut'u ve Kahire'yi ziyaret ederek her iki memleketin de devlet ricali ile görüşmelerde bulunmuştur. Adedi 100'e varan müşahitler grubunun ilk raporu, Lübnan'a hariçten vaki sızmalar hakkında kâfi deliller bulunmadığını belirtmiştir. Fakat bu rapor tatminkâr addedilmemiştir. Zira âsiler, Lübnan hudut bölgelerinin hemen tamamına hâkim olduklarından müşahitler bu bölgelere giremedikleri gibi geceleri de kontrol yapmak imkânını bulamamışlardır. Bu safhada Irak'ta cereyan eden ve biraz sonra üzerinde tevakkuf edeceğim vahim hâdiseler vuku bulmuştur. Lübnan Hükümeti, bu hâdiseler üzerine, memleketin istiklâline müteveccih tehdidin bir kat daha arttığı kanaatine varmıştır. Bu sebeptendir ki Reisicumhur Şamun, 14 Temmuz'da Başkan Eisenhower'a müracaat ederek Lübnan emniyetini muhafaza etmek ve bu memleketin istiklâl ve bütünlüğüne Amerika'nın yakın ilgisini izhar etmek maksadıyla Lübnan'a süratle Amerikan askerinin gönderilmesini talep etmiştir. Bu talebi müsait karşılayan Amerika 15 Temmuz'dan itibaren Beyrut'a deniz piyade kuvvetlerini çıkartmaya başlamıştır. İlk olarak 4.500 kişilik bir kuvvet çıkarılmış fakat Amerika Hükümeti vaziyetin icabına göre bu kuvvetin artırılabilceğini bildirmiştir. Nitekim Lübnan'a yeni takviyeler gönderilmiş bulunmaktadır. Ve bugün bu memleketteki Amerikan kuvvetleri takriben 8.000 kişi civarındadır”. Devamında; “Amerika, Lübnan'a

Birleşmiş Milletler Anayasası'nın 51'nci maddesi çerçevesi dâhilinde yardımda bulunmuştur. Bildiğiniz gibi bu madde, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir tecavüze hedef olması halinde, üyelerin münferit veya müşterek meşru müdafaa hakkına sahip olacaklarını fakat alınacak tedbirlerin derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirileceğini belirtmektedir. Amerika bu maddeye uygun olarak Lübnan'a asker gönderdiğini hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirdiği gibi Birleşmiş Milletler Lübnan'ın istiklâlini koruyacak tedbirleri ittihaz ettiği anda askerlerini derhal geri çekeceğini de açıklamıştır. Hatta Amerika bizzat Güvenlik Konseyine bir karar sureti sunarak, Birleşmiş Milletlerin, Lübnan hudutlarından insan ve malzeme sızmalarına mâni olmak üzere lüzumlu birlikleri temin etmesini de istemiştir. Fakat bu karar sureti veto edilmiştir. Bundan sonra ileri sürülen mutavassıt teklifler kabul edilmemiş ve bu suretle şimdilik Güvenlik Konseyi'nde bir netice istihsali mümkün olamamıştır. Lübnan'ın dâhilî durumuna gelince, yeni Reisicumhur seçiminin Lübnan Meclisi'nce 24 Temmuz'da yapılması derpiş edilmekte idi. Fakat Meclisin toplantısı 31 Temmuz'a talik edilmiş bulunmaktadır” demiştir. Bunların ardından Bağdat Darbesi sırasında İstanbul'da gerçekleşecek olan İstanbul Bağdat Paktı Müslüman Devletler Konferansı hakkında bilgi vermiştir. Bu konuşması şu şekilde olmuştur; “Konferans sonunda neşredilen tebliğin de gösterdiği gibi, vardığımız kararların hedefi Orta - Şark'ta herhangi bir memlekette bir iç değişiklik temini değil, fakat bölgede vuku bulan hâdiselerin üç memleketin emniyetlerini ihlâl etmesine mâni olmak ve müşterek müdafaaı tarsin etmektir. Üç devlet, aralarındaki istişarelerde varılan neticeleri diğer müttefiklerine de bildirmişlerdir. Bu arada, Orta - Doğu'da sulhun vikayesi ve küçük devletlerin istiklâllerinin korunması bakımından Amerika'nın, Lübnan'a yaptığı yardımı müspet karşıladıklarını bilhassa tebarüz ettirmişlerdir. Üçlü konferansın vardığı en mühim netice Türkiye, İran ve Pakistan'ın daima mütesanit bir şekilde hareket etmek azimlerini teyit etmeleri ve emniyetlerini korumak için alınacak tedbirler hususunda tam ve kâmil bir iş birliği tahakkuk ettirmeyi kararlaştırmış bulunmalarıdır. Lübnan ve Irak'taki hâdiselerle aynı anda Ürdün'de de meşru Hükümeti devirmek için bir suikast tertibi ortaya çıkarılmış ve Ürdün Hükümeti kendi istiklâl ve bütünlüğünün tehlikede olduğuna kanaat getirerek İngiltere Hükümeti'nin yardımını talep etmiştir. Bu talep üzerine İngiltere, Kıbrıs'ta üslenmiş olan bazı paraşütçü birliklerini Ürdün'e acilen sevk etmiştir. İngiltere'nin, Ürdün'e yardım

etmesi de tıpkı Amerika'nın Lübnan'a yardım etmesi gibi Birleşmiş Milletler Anayasası'nın 51'nci maddesine tamamen uygundur ve İngiltere de bu maddenin ahkâmına riayet ederek keyfiyetten derhal Güvenlik Konseyine malûmat vermiş ve Birleşmiş Milletler Ürdün'ün istiklâlini koruyacak tedbirleri ittihaz eder etmez kuvvetlerini Ürdün'den geri çekeceğini bildirmiştir". Son olarak da "Orta - Şark bölgesinde son cereyan eden hâdiseler bu bölgeye ait meselelerin süratle milletlerarası bir mahiyet iktisap eylesini intaç etmiştir. Gerek Lübnan gerek Ürdün meselelerinin Birleşmiş Milletlerde görüşüldüğü bir sırada Sovyet Rusya, Amerika, İngiltere, Fransa, Hindistan ve kendisinin de iştirakiyle yüksek seviyede bir konferans akdini teklif eylemiştir. Batılı müttefikler bu teklife verdikleri cevapta meselenin Birleşmiş Milletler çerçevesi dâhilinde müzakeresine devam olunmasının şayanı tercih olduğunu bildirmişler ve Güvenlik Konseyi içinde yüksek seviyede bir toplantı yapılmasını mukabil teklif olarak ileri sürmüşlerdir. Müttefiklerimizin umumi temayülü, meselenin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi içinde bir görüşmeye mevzu teşkil etmesi merkezindedir" demiştir.⁴⁹⁴ Bu vaziyet doğrultusunda gerek Lübnan'ın bu dönemde Batı yanlısı yönetiminin devrilme olasılığının yok edilmesi gerekse bölgeye komünizm sızmasının önlenmesi açısından Türkiye Cumhuriyeti tarafından da oldukça önemsenmiş ve mesele meclis görüşmelerinde de geniş bir yer tutmuştur.

21 Ağustos 1958'de Hariciye Vekili Zorlu'nun "Muhterem arkadaşlar, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin fevkalâde olarak toplanmış bulunmasından bilistifade, son fevkalade içtimadan beri tahaddüs etmiş olan dış hâdiseler hakkında izahat vermek üzere huzurunuzda gelmiş bulunuyorum" diyerek konuşmasına başlamış ve Lübnan ile ilişkilere dair bilgiler ilk burada tespit edilmiştir.⁴⁹⁵ Bu konuşmasında Namık Gedik'in konuşmasına atıf yapmış ve son gelişmeleri paylaşacağını söylemiştir. İkinci olarak ise İsmet İnönü konuşmasında dış meselelere değinmiştir. İnönü ilk olarak "Son Orta-Doğu buhranının zahiri sebepleri Lübnan'daki ihtilâl ve Bağdat'ta ihtilâldir. Tabîî Bağdat. ihtilâli ehemmiyetçe bizim emniyetimizi yakından büyük mikyasta alâkalandırdığı için ön plâna geçmiştir. Lübnan ihtilâli ise eski dâhilî mesele halinden çıkmış Birleşik Amerika'nın ve İngiltere'nin iştirakiyle Birleşmiş Milletlere yeni bir

⁴⁹⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:11, İçtima:86, Celse:1, C.4.

⁴⁹⁵ Tahaddüs: Ortaya çıkmak, meydana gelmek. Hukuk Sözlüğü: Tahaddüs ne demek?, https://657.com.tr/kelimeler/tahaddus-ne-demek/#google_vignette, (Erişim Tarihi: 05.05.2024).

safhada intikal etmiştir” demiş ardından “Deniliyor ki Hariciye Vekilimizin, bugünkü beyanatında da işaret ettiğini zannediyorum, biz Lübnan'a küçük devletlerin himaye edilmesi nazariyesinde ısrar ettiğimiz için büyük devletlerin alâkasını celp etmek üzere azami derecede hareketli ve tertipli görünmeye çalıştık! Bu bir taktiktir deniliyor. Hatta rivayetler doğru ise bu zaruretin Demokrat Parti grubunda da hükümet tarafından ileri sürüldüğüne ihtimal verenler vardır. Eğer hariciyemizin anlayışı bu ise eğer bu fikirler hakikaten itibar görüyorsa, dış politikamızın gidişinden daha ziyade endişe etmek lâzımdır. Hariciye Vekilimiz bugün, Irak vaziyetine askerî müdahale teşebbüsünün dünyada uyandırdığı heyecan ve bizim başımıza getirmek ihtimali bulunan tehlikeleri bir tarafa bırakarak bundan hiç bahsetmeyerek konuşmasını, Amerika'nın ve İngiltere'nin, Lübnan ve Ürdün'e asker çıkarmasının müdafaasına hasretmiştir. Amerika'nın, Lübnan'a ve İngiltere'nin, Ürdün'e asker çıkarması meselesi Birleşmiş Milletler'de büyük devletlerce izah edilmiştir ve buna göre rey toplanmaya başlanmıştır veya başlanacaktır. Bizim hükümetin, müttefiklerimizin hareketlerini tesanütle karşılaması, onların teklif ettikleri sulh plânlarının benimsemesi bir vazife ve çok makul bir harekettir. Fakat bunun ifadesi hükümetin buhran sırasında Irak'a askerî müdahale icap ettiğini söyleyerek Türkiye'nin başına dünyanın bin bir belâsını davet edecek şekilde gösterdiği teessürü mazur gösteremez” demiştir. İnönü'nün bu konuşması, Orta Doğu'nun kriz döneminde Demokrat Parti'nin uygulamış olduğu politikalara yönelik Türkiye'de meydana gelen tepkilerin başında yer almaktadır. İnönü'nün konuşmasına Zorlu, cevabında; “İnönü bu sefer bir makale yazdı : «Niye Lübnan'a Amerikan askerlerinin gitmesini teşvik ettik? Bundan başımıza belâ çıkacak» dedi. Bugün o belâyı çıkaracak olan veyahut korktuğu manzume Birleşmiş Milletler'de uyuşmak yolunu aramaktadır” demiştir. --- “Sayın İnönü diyor ki: «Ben Lübnan ve Ürdün meselelerinden bahsetmişim. Irak meselesinden bahsetmemişim. İnönü, Lübnan meselesinden bir dâhilî mesele imiş gibi bahsediyor ve bu dâhilî mesele Birleşmiş Milletlere intikal etmiştir, diyor”. --- “Tekrar ediyorum: Lübnan meselesinin bir dâhilî mesele olduğunu iddia edenler Sovyet blokuna mensup veya nötralist memleketlerdir. Bizim, müttefiklerimizin kanaati ise tamamıyla aklidir. Biz ve müttefiklerimiz hariçten ihdas edilmiş ve beslenmekte olan yıkıcı bir faaliyet karşısında, bilvasıta bir tecavüz karşısında bulunduğumuz kanaatindeyiz”. --- “İnönü meseleyi yanlış vaz ediyor. Yapılan hareket bir yardıma

gidiş hareketidir. Bir tecavüz veya harp hareketi değildir. Bizim müttefiklerimiz harekete başladıkları zaman, tarihlere dikkat buyurunuz, Temmuz'un 14'ünde Irak hâdiseleri oluyor, ertesi günü Amerika Büyük Elçiliği marifetiyle bize Lübnan'da harekete geçeceklerini haber veriyorlar". --- "Evvelce de söylediğim gibi İnönü meseleyi yanlış vaz ediyor. Bir kere bu Lübnan'a yapılan Amerikan yardımı bir tecavüz veya bir harbe gidiş değildir. Amerika mütecaviz midir? Hayır. Amerika orada bilvasıta tecavüze uğramış bir memlekete yardıma gidiyor. Türkiye'de bu yardıma giden memlekete yardım ediyor". Ardından İnönü yanıt vermiş ve yanıtı şu şekilde olmuştur; "Umumi Heyette müttefiklerimizi tesanütle desteklemenin doğru olduğunu demin söyledim. Evvelce tasvip etmiyordunuz, dediler. Ben makale yazmadım, beyanat verdim. Bana o hususta bazı şeyler sordular, cevap verdim. «Lübnan meselesinden şikâyet ediyorsunuz; şikâyetiniz nedir?», dediler. Lübnan meselesinde bizim şikâyetimiz, Hükümetin, «Lübnan isterse oraya asker göndeririz.» yolundaki tutumunun şayi olması üzerinedir. Benim dâvam bu. Büyük devletler, müttefikimiz olan Amerika, İngiltere türlü sebeplerle şuraya buraya asker gönderirler. Biz, kendi teşebbüsümüzle, tehlikelerin hududunda bulunurken, asker göndermek gayreti ile tehlikeleri üzerimize davet etmekten uzak bulunmalıyız. Ama bunun aksini, Hariciye Vekili gibi diplomatlar marifet sanırlar." --- "Şimdi, arkadaşlar, anlaşıldı ki, bu mesele NATO icabı değildir, bunu İzmir'deki kumandan söyledi: Bu hareket NATO tatbikatından değildir, dedi. O esnada İstanbul'da bulunan NATO Genel Sekreter Yardımcısı da aynı şeyi söyledi. Hariciye Vekiline gazeteciler toplantısında sordular; «haberim yok» dedi. Lübnan'a ihraç yapan Amerikan kumandanı basın toplantısı yaptı, dünyaya ilân etti : «Adana'ya gidiş NATO üssüne gidiş değildir» dedi. Şu halde nedir? Şu halde ayrı bir anlaşma var. Bunu Hükümetin mutlaka Büyük Meclise bildirmesi lâzımdır. Bize hâkim olan mülâhaza budur. Kendisi bugün de işin esasını söylemiyor. Zamanında söyleyeceğim dese ona da razıyım. Ama Adana meselesini böyle ciddî olmayan, mugalâta havası içinde gürültüye getirmek mümkün değildir." Bu beyandan anlaşıldığı üzere Türkiye'deki tepkilerin nedeni özellikle Sovyet tehdidinde maruz kalınması olasılığı ve ülkenin bir savaşın içine sürüklenmesi endişesinden kaynaklanmıştır. Ardından Zorlu tekrar söz almış; "Lübnan - Ürdün meselesine, Adana üssünü kullanmak imkânını verip vermemek meselesine geçiyorum: Kendileri diyorlar ki, «Ben bu üssü NATO dolayısıyla verildiğini zannetmişim ve onun

için ses çıkarmadım. Sonradan bunun NATO dolayısıyla verilmediğini bir Amerikan generalinin beyanatından öğrendim. Ve ilâve ediyor, öğrendim ki, bu üs NATO dolayısıyla alınmamış ve Hariciye Vekilimiz de bilmiyordu.» Hayır arkadaşlar, Hariciye Vekiliniz ve Hükümetiniz bundan ilk dakikadan itibaren haberdardı. Bizden bu üsleri kullanmak isteyen müttefikimiz bunun NATO çerçevesi dışında olduğunu bize derhal haber vermişti. Kaldı ki, bunun böyle olmayacağını bilmek elbette ki, lâzımdı. Çünkü NATO vecibeleri Lübnan sahasını kavramamaktadır. Sonra da bizim düzenbaz müttefikimiz, hakikati gizleyecek müttefikimiz yoktur. Bizden üslerden istifade etmeyi talep eden müttefiklerimiz, istifadelerini Lübnan'a gitmek için ve bunu NATO hareketi dışında istediler. Biz de kendilerine bu müsaadeyi verdik. Bunu milletten gizlemedik. Siz millet değilsiniz. Bütün millet, millettir. Bir parçası millet olamaz.” --- “Şimdi Sayın İnönü dedi ki: Adana üssünü NATO'ya veriyorlar, ses çıkarmadım. Bir kere böyle ifade etmelerine imkân olmaması lâzım gelir. Çünkü Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı ve haricî işler sözcüsüdürler. NATO Antlaşması burada konuşuldu. Bu hususta NATO kararı olmadan herhangi bir NATO memleketinin NATO namına Lübnan'da hareket yapmasına imkân yoktur. Böyle bir şeye imkân olmayınca o memlekete NATO dolayısıyla üs vermek imkânı da yoktur. Mesele bizim üs vermemiz keyfiyetini demin arz ve izah ettim. Biz yardıma giden bir memlekete yardım ediyoruz”. Son olarak İnönü; “Şimdi bir noktaya cevap vereyim. Adana'ya kuvvet gelmesini evvelâ NATO ile alâkalı zannetmişiz. Amerikan askeri için «Üs maksadıyla oraya gelmişlerse bunun NATO ile münasebeti nedir?» diyorlar. NATO'nun vazifelerinde böyle bir atıf olmadığı bellidir, İnönü'nün bunu bilmesi lâzımdır diyorlar, İnönü'nün ve kimsenin bilmediği şey bu... Adana'ya gelen Amerikan askerlerinin, Lübnan'a çıkacak askerler için üs maksadıyla kullanılmak üzere geldiğini ilk defa bugün işitiyoruz” demiştir.⁴⁹⁶

Lübnan ile siyasi ilişkilerle dair bilgilerin bir diğeri 1 Kasım 1958 tarihinde Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın nutkunda da yer almaktadır. Dış ilişkilerle değindikten sonra bunu komşu devletlerle ilişkilerle indirgemiş ve bu bölümde Orta Doğu ülkeleri ve Lübnan ile ilişkilerle değinmiştir. İlgili bölüm şu şekildedir; “Arkadaşlar, Şimdi, diğer bölgelerdeki memleketlerle aramızda mevcut ikili münasebetlere geçiyorum. Coğrafi ve tarihî sebepler kadar, son derece ciddî emniyet mülâhazaları bakımından

⁴⁹⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:11, İçtima:87, Celse:1, C.4.

da Orta - Doğu hâdiseleri bizi çok yakından alâkadar eder. Bu bölgede, bugün, kuvvetli bir milliyetçilik cereyanı mevcuttur. Müteaddit olmayan milliyetçiliği, saf ve temiz mahiyetini muhafaza ettiği müddetçe tasvip ederiz, teşvik ederiz. Bu anlayışla, bütün Arap kardeşlerimizin kendi arzularına göre, müstakil ve müstakar birer devlet olarak yaşamalarını ve hakları olan millî gelişme ve refaha kavuşmalarını görmek samimî arzumuzdur. Yalnız hissî ve tarihî sebeplerle değil, aynı zamanda millî emniyetimizin icabı olarak da böyle düşünmekteyiz. Bu görüşümüzü belirtirken üzerinde durduğumuz tek nokta, Arap memleketlerindeki gelişmelerin Orta - Doğu bölgesindeki diğer devletlerin, millî emniyet ve selâmetleri ile dünya sulh ve güvenliğinin zararına olmamasıdır. İşte bu inanışladır ki hariçten gelen birtakım tahrik ve müdahaleler sebebiyle istiklâllerini tehlikede gören Lübnan ve Ürdün tarafından vaki yardım taleplerinin, Birleşik Amerika ve İngiltere hükümetlerince yerine getirilmiş olmasını, uygun hareketler olarak karşıladık. Lübnan ile dostluk ve yakınlığımız devam etmektedir. Bu memleketin, içinde bulunduğu güçlükleri tamamıyla hallederek, huzur ve istikrara kavuşması, başlıca temennimizdir”.⁴⁹⁷ Bağdat Darbesi sonrası gelen müdahalelere DP yönetiminin tutumunun, Türkiye Cumhuriyeti’nin en üst makamında yer alan ismin nutku ile meclise yansması açısından önem taşımaktadır.

Doğrudan ilişkilere dair kayıtların yanında Meclis görüşmelerinde Lübnan’da yaşanan hadiseler hakkında Türkiye’de verilen örnekler kapsamında tartışmalar da yaşanmış ve bunlar da arşivde yerini almıştır. Bu örneklerden biri de 24 Şubat 1960 tarihinde Sivas Mebusu Necati İlter; “*Malûmdur ki topyekûn harp, memleketin bütün kaynaklarını kapsadığı için; komutanlara yalnız teknik sevk ve idare kalmış, umumi manasıyla sevk ve idare, siyasi iktidarlara mal olmuştur. Böylece bir memleketin müdafaa alanındaki hazırlığının mesuliyeti, siyasi mesuliyetlerin başına geçmiştir*” diyerek başladığı konuşmasında Türk Hükümeti’nin ordu ile ilgili politikasına da değinmiştir. Bunun ardından yaptığı konuşmada, Lübnan’ı örnek göstermiştir. Bahsi geçen sözler şu şekilde olmuştur; “*Orduya taallûk eden kısımda yalnız şunları söylemek istiyorum: Orduyu memleket içi siyasi olaylarda vazifelendirmekten katî surette kaçınmak lâzımdır, zira ordular bu vazifelerden nefret ederler. Ve halk*

⁴⁹⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:11, İçtima:1, Celse:1, C.5, s.12. İfrah: Çevirme.

*arasında itibarlarının zedelenmesinden çekinirler. Bundan başka ordu içinde her siyasi fikirde ailelerin çocukları vardır. Şüphesiz emre itaat eder. Fakat böyle vazifeler mânevi üzüntülere sebep olurlar. Komutanlar da bu bahiste çok dikkatli olmak zorundadırlar. Şunu düşünmeli ki Lübnan'da geçen yıllarda cereyan eden iç hâdiselerde iktidarın orduyu muhalefete karşı kullanma gayreti, General Şahap gibi bir Ordu Komutanının kiyasetiyle ve dirayetiyle akim kalmış ve memleketin birliği bu sayede kurtulmuştur”.*⁴⁹⁸ Bu konuşma Lübnan’ın bağımsızlığının ardından mezhepsel ayrışmanın ordusuna da yansımaları ve bu dönemde içinde bulunduğu durumu özetler niteliktedir. Ayrıca konuşma; Lübnan’a, Eisenhower Doktrini ile gerçekleştirilen müdahaleye karşı Türkiye’de doğan endişenin somut bir halidir. Bununla birlikte Türkiye’de meydana gelebilecek bir muhalif harekette DP Hükümeti’nin orduyu kullanması ve dahi müttefik Amerikan ordusuna davette bulunması endişesi dönemin başlıca gündemlerinden olmuştur.

4.2. SOSYAL ve KÜLTÜREL İLİŞKİLER

Birinci Dünya Savaşı’nın ardından Lübnan halkı Fransız manda idaresi altına girmiş, Türk halkı ile verdiği mücadele ile birlikte bağımsız ulus devletlerini kurmuşlardı. Bu durum siyasal ilişkiler olmak üzere birçok alanda doğrudan Lübnan ile ilişki kurmayı önlemişti. Lübnan halkı zaman zaman Fransız ve İngilizlerin, Türklere kışkırtmalarına maruz kalmışsa da iki toplum arasındaki Osmanlı idare döneminden gelen tarihsel bağların da etkisi ile kültür bağı varlığını korumuştur. Bu alandaki ilişkiler de 1946 yılında Lübnan’ın tanınması ile birlikte resmi bir boyut kazanmış ancak bu ilişkiler de sıkı ve daimi olamamıştı. 1950 yılında Demokrat Parti iktidarı ile birlikte sportif faaliyetlerin artması ve bu dönemde iki ülke arasında Kültür Antlaşması’nın imzalanmasına kadar varacak olan süreçte resmi boyutta kültürel ilişkiler kuvvetlenmişti.

Demokrat Parti iktidarı döneminde genel anlamda ilk ilişki kültürel mahiyette olmuş ve 20 Mayıs 1950 tarihinde tespit edilmiştir. Bu tarihte yaşanmış olan gelişme Türk basınında yer bulmuş ve İstanbulspor futbol takımının Beyrut’ta Lübnanlı futbolcular ile yaptığı maça dair malumat verilmiştir. Bu doğrultuda Beyrut’ta iki maç

⁴⁹⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:11, İçtima:46, Celse:2, C.12, s.403.

yapılmıştır. İlk maçın Beyrut Amerikan Üniversitesi futbol takımı ile yapıldığı ikinci maçın ise Lübnan karması ile yapıldığı tespit edilmektedir. Yapılan iki maçı da sırası ile 3-1 ve 3-2'lik neticeler ile Türk takımı kazanmıştır. İstanbulspor'un yapmış olduğu bu maçı Türk basketbolcularının da tezahüratlarla desteklenmiş ve Lübnanlı seyircilerin tribündeki bu Türk sporcuları hayranlıkla izlemeleri dikkat çekici olmuştur.⁴⁹⁹ Aynı zamanda basketbol takımlarının da maçlar yaptığına dair malumatlar basından tespit edilmektedir. İlk maç Türkiye şampiyonu Galatasaray ile Lübnan şampiyonu Club Sportif arasında yapılmış ve maçı Galatasaray 31-25 kazanmıştır. İkinci maç ise İstanbul karması ile Lübnan'ın kuvvetli basketbol takımlarından Enfent de Neptun arasında yapılmış ve maçı 47-30 netice ile Türk takımı kazanmıştır.⁵⁰⁰

20 Mayıs'ta ayrıca resmi boyutta olmasa da Lübnan hakkında kültürel malumatlar elde edilmesine yönelik Refik Halid Karay'ın "*Anadolu'da Refik Halid Kırk yıl evvel - Kırk yıl sonra*" yazı dizisinde "*Edremide Doğru*" başlığı altında kaleme aldığı yazı iki ülke arasında geçmişten gelen kültürel bağlar açısından önem taşıyan Lübnan hatıraları bulunmaktadır.⁵⁰¹

Türkiye ile Lübnan, 1950'li yıllarda bölgede veremle mücadelede aktif politikalar izleyen ülkelerden olmuş kültürel anlamda Demokrat Parti dönemi ilk temaslarından biri de bu hususta gerçekleşmişti. DP iktidarının henüz başlarında 10 Haziran'da Uluslararası Sağlık Teşkilatı'nın, İstanbul'da düzenlemiş olduğu Verem Tekâmül Kursu'na Türk ve Lübnanlı doktorlar da katılmışlardır.⁵⁰²

1950 Haziran ayında İstanbul Muallimler Birliği'nin, Fransa seyahatinden başka Türkiye içinde ve Suriye'ye gezi tertip etmesi Lübnan ile de kültürel ilişkilerde önemli gelişme olmuştur. Muallimler Birliği'nin, Suriye ve Lübnan seyahati ilgili hükümetlerce alaka ile karşılanmıştır. Gezinin Rasim Erhan'ın başkanlığında Temmuz ayında 40 kişilik gruplarla yapılması kararlaştırılmıştır.⁵⁰³

⁴⁹⁹ Maçta yer alan Türk basketbolcuların Galatasaray ve İstanbul karması olduğu belirtilmiştir.

⁵⁰⁰ *Akşam*, 20 Mayıs 1950, s.6.

⁵⁰¹ *Yeni İstanbul*, 20 Mayıs 1950, s.2.

⁵⁰² *Milliyet*, 31 Mayıs 1950.

⁵⁰³ *Milliyet*, 4 Haziran 1950.

Haziran ayı itibarıyla İstanbulspor ve Galatasaray'ın, Lübnan'da bulunması sportif ilişkilerin kültürel ilişkilere önemli yansımalarından olmuştur. İstanbulspor'un, Lübnan Raicing futbol takımı ile yaptığı maçın ardından Galatasaray'ın da maç yapacağı ve bunun yanında Türk basketbol oyuncularının da maç yapmak üzere Lübnan'da bulunduğu tespit edilmektedir.⁵⁰⁴

Temmuz 1950'de bu sefer Lübnan futbol takımı Raicing'in, İstanbul'da olduğu ve son maçını Vefa Stadı'nda, Vefa takımı ile yaptığı tespit edilmektedir. Saat 18:30'da hakem Feridun Kılıç'ın idaresinde başlayan maça futbol sezonu olmadığı için seyirci katılımı az olsa da maçın seyir zevki yüksek olmuş ve netice itibarıyla Vefa, Raicing karşısında 7-1 galip gelmiştir.⁵⁰⁵

Temmuz ayında İstanbul'a gelen Uluslararası Sağlık Teşkilatı'nın Doğu Akdeniz bölge temsilcisinin yaptığı açıklama kültürel ilişkilerde önemli bir başka gelişme olmuştur. Müşarünileyh yaptığı açıklamada teşkilat kongresinin, 4-7 Eylül'de İstanbul'da Yıldız Sarayı'nda yapılacağını, teşkilatın 1951 yılı bütçesi ile sıhhi bakımdan geri kalmış memleketlerde alınacak tedbirlerin kararlaştırılacağını belirtmiştir. Akdeniz Sağlık Kongresi'ne, Türk ve Lübnanlı delege ve müşahitlerin de katılacakları tespit edilmektedir.⁵⁰⁶

Muhtar Sencer'in Türk basketbolunun ilerlemesi ve bu ilerlemenin desteklenmesi hususunda yazmış olduğu yazıda Lübnan'a dair bilgiler de geçmesi kültürel manada önemlidir. Sencer'in Türk basketbolunun gösterdiği gelişim hakkında vermiş olduğu malumatın ardından Lübnan'daki hatıralarını aktarması üzerine Lübnan ile ilgili bilgiler de tespit edilmektedir. Buna göre Sencer, Galatasaray ve İstanbul Basketbol Karmasının son Lübnan seyahatinde Beden Terbiyesi İstanbul bölge idarecisi olarak bulunmuştur. Yazısının devamında Lübnan basketbolunun gelişimi hakkında ise *“yalnız basketbolla uğraşan 8 klubü bulunan ve çok kısa bir zamanda büyük ilerlemeler kaydeden dost Lübnan basketbolcularıyla yaptığımız temaslarda takımlarımızın gösterdiği fevkalade güzel oyunlar halkı hayran bıraktı”* sözlerini kullanmıştır.⁵⁰⁷ Lübnan halkının Türk sporculara göstermiş olduğu ilgi DP iktidarı

⁵⁰⁴ Milliyet, 24 Haziran 1950.

⁵⁰⁵ Milliyet, 3 Temmuz 1950.

⁵⁰⁶ Milliyet, 8 Temmuz 1950.

⁵⁰⁷ Yeni İstanbul, 17 Temmuz 1950, s.3.

döneminde kültürel bağların güçlenmesi sürecinde önemli başlangıçlardan biri olmuştur.

13-14 Ağustos'ta İstanbul'da Lale Köşkü'nde, *“dünya üzerinde tatbiki arzu edilen demokratik eğitimin, muhtelif memleketlerdeki gençlik komiteleriyle dünya gençliğinin teşkilatlandırılması, gençlerin seyahatlerinde mevcut bulunmasını arzu ettikleri çeşitli kolaylıkların planlanması, komisyon raporlarının planlanması”* hususunda Dünya Gençlik Kongresi toplanmıştır. Adnan Menderes'in açılışını yaptığı kongreye Lübnanlı delegeler de yer almıştır.⁵⁰⁸

Ekim 1950'de yaşanan gelişme iki ülke arasında dolaylı kültürel ilişkilere etki etmiştir. Buna göre Eylül 1951'de İskenderiye'de düzenlenecek Akdeniz Olimpiyatları'na katılmaları için Mısır Olimpiyat Komitesi, Türkiye ve Lübnan'a davette bulunmuştur.⁵⁰⁹

25 Ekim tarihinde yer alan haber 2-3 Aralık'ta İstanbul'da gerçekleşecek olan Dünya Greko-Romen güreş şampiyonası ile ilgili iken iki ülke arası sportif ilişkilere sporcuların aynı kilo klasmanında yer almamaları neticesinde doğrudan bağ taşımaya da şampiyonada hem Türk hem de Lübnanlı güreşçilerin bulunduğu tespit edilmektedir.⁵¹⁰

29 Ekim tarihli *“Turistik Seyahat”* manşeti ile Türk basınında yer alan yazı kültürel ilişkiler açısından önemlidir. Haberin içeriğinden Türkiye Milli Talebe Federasyonu'nun, Suriye ve Lübnan'a seyahat düzenledikleri belirtilmiştir. Yazının devamında ise bu bölümün aslında bir ilan mahiyetinde olduğu tespit edilmektedir. Gidişin, Güneydoğu Anadolu'dan yapılacak olduğu seyahatin dönüşü Kıbrıs, Rodos ve Pire yolu ile yapılacağı belirtilirken on üç gün sürecek olan seyahate öğrenci, öğretmen veya gazetecilerin katılabileceği belirtilmiştir. Başvurunun ise federasyonun turizm komisyonunun İstanbul merkezine yapılacağı vurgulanmıştır.⁵¹¹

Sportif faaliyetlerin kültürel ilişkilere etkisine dair bir başka gelişme, Türkiye Milli Talebe Federasyonu'nun yüksek tahsil cross takımını seçmek için fakülteler ve yüksekokullar arası kır koşusu müsabakaları tertip etmesi üzerine yaşanmıştır. Buna

⁵⁰⁸ *Milliyet*, 13-14 Ağustos 1950.

⁵⁰⁹ *Milliyet*, 18 Ekim 1950.

⁵¹⁰ *Son Posta*, 25 Ekim 1950, s.7.

⁵¹¹ *Akşam*, 29 Ekim 1950, s.2.

göre takım oyuncularının 18 Mart'ta İstanbul'da yapılacak nihai müsabaka sonucunda belli olacağı ve bunun ardından müsabaka yapmak için Mart ayı sonunda Yunanistan ve Lübnan milli cross takımlarının Türkiye'ye gelecekleri tespit edilmiştir.⁵¹²

Milli Talebe Federasyonu, 1951 Şubat ayı içerisinde sömestr tatili ile birlikte yurt içi ve yurt dışı gezi programları hazırlamıştır. Yurt dışı gezi programları için Maliye Bakanlığı'ndan döviz talep edilmiş olup bu gezilerin en faydalı şekilde gerçekleştirilebilmesi için gidilecek ülkelerin talebe teşekkülleri ile işbirliği yapılmış ve bu ülkelerden biri de Lübnan olmuştur.⁵¹³

Daha önceden Türkiye-Lübnan arasında sürmekte olan emlak meselesi 19 Şubat 1951 tarihinde dolaylı olarak tespit edilmektedir. Esas görüşmeler 1951 yılı Bütçe Kanunu tasarısı ve Bütçe Komisyonu raporu ile ilgili olmakla birlikte Dışişleri Bakanlığı'nın bütçesine dair Bütçe Kanunu Gerekçesi, Tasarı Maddelerinin İzahı adlı bölümde 1950 yılına ait bütçenin yetersizliğine dem vurulurken *“işbu yılda yalnız vatandaşlarımızın Suriye, Lübnan ve Yugoslavya'daki emlakının tesbiti için girişilen muamele şimdiye kadar 5962 yeni dosyanın teşkil edilmesini mucip olmuştur”* denilmesi iki ülke arası emlak meselesinin arşiv ve gazetelere yansıdığı gibi TBMM kayıtlarında yer alacak kadar önem arz ettiğini göstermektedir.⁵¹⁴

24 Şubat'ta Dışişleri Bakanı Mehmet Fuat Köprülü'nün söz aldığı oturumda konuşmasına Bakanlığının bütçesine yönelik giriş yapmıştır. DP iktidara geldiğinden beri Dışişleri mesuliyetinin kendisinde olduğunu belirterek yapılan faaliyetleri ve bunların hepsinin kanun çerçevesinde olduğunu belirtmiştir. İdari meseleler hakkında malumat verdikten sonra Vatikan ve Suriye'ye dair siyasi meselelere de değinmiştir. İkincisi ile ilgili şu sözleri söylemiştir; *“Arkadaşım Aziz Uras'ın Suriye meselesi ve Irak'la olan münasebetimiz hakkında ileri sürdükleri mütalâalara gelince; hakikaten bu meseleyi ben de epey zamandan beri bilirim. Bizzat Cenup vilâyetlerinde, beş yıldan beri muhtelif vesilelerle yapmış olduğum seyahatlerde bunun nasıl bir ıstırap mevzuu olduğuna çok iyi vâkıf bulunuyorum. Onun için bunu da ilk günden itibaren, bu işin nasıl bir sureti halle bağlanabileceğini tetkik mevzuu yaptık. Bir de basit gibi görünen Lübnan'daki emlak meselesi de vardır. Emlak meselesini bazı esaslar üzerinde tekrar*

⁵¹² Milliyet, 23 Ocak 1951.

⁵¹³ Milliyet, 30 Ocak 1951.

⁵¹⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:9, Birleşim: 45, Oturum: 1, C.5, s.52.

*ele alıp halletmek için karşılıklı müzakere halinde bulunuyoruz. Onu takiben Suriye ile yapılacak müzakere çok faydalı olacaktır. Yalnız yıllardan beri halledilemeyen, muallakta bırakılmış ve dünyanın bunların halline çok müsait zamanlarında ihmal ve lakaydi yüzünden, bu meseleler dünyanın bugünkü karışık şartları içinde süratle hallini bendenizden istemekte asla doğru olmaz, sanırım. Bu hususta hakkımı teslim buyurursunuz. Müslüman ve Arap memleketleriyle olan münasebetlerimiz günden güne, Demokrat Parti iktidara geldiği günden beri daha sarıh, daha açık bir dostluk yolunda yürümektedir. Karşılıklı itimat havası çok şükür takarrür etmeye başlamış bulunuyor. Bunun neticesi olarak bu siyasi havanın düzeleceği ve düzeldikten sonra da teferruata ait diğer meselelerin, karşılıklı hüsnü niyetle dikkatle ele alınıp kolaylıkla halledileceğine inanıyorum. Kıbrıs meselesinden bahsettiler. Benim bu hususta gazetelerde de okuduğumdan fazla bir malûmatım yoktur. Şarki Akdeniz statüsünde herhangi bir tebeddülât bahis mevzuu olduğunu veya olacağını zannetmiyorum. Yalnız şunu açıkça söyleyebilirim ki kendisiyle en yakın dostluk münasebetleri tesis ettiğimiz ve hakikaten dünyanın bugünkü vaziyetinde demokrat milletleri tehdit eden harp afeti karşısında, Yunanistan'la Türkiye aşağı yukarı mukadderat birliği etmiş vaziyettedir. Bu iki memleket arasındaki dostluğun bozulması için muayyen membalardan sarf edilen gayretlerin her iki Devletin başında bulunan insanların iyi görüşleri ve niyetleriyle hiçbir tesir yapmayacağından eminim”.*⁵¹⁵ Bu konuşma doğrultusunda arşiv ve basına yansımakta olan iki ülke arası emlak meselesinin Dışişleri Bakanı nezdinde TBMM görüşmelerine de ülkenin Dışişleri Bakanı'nın değerlendirilmesini göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Dışişleri Bakanı Köprülü, 4 Nisan 1951 tarihinde İçişleri Bakanı Halil Özyörük'ün kaçakçılığın menî ve takibi hususunda hudut kapılarındaki önlemler ile ilgili Dışişleri Bakanlığı'na yaptığı atıf üzerine söz almıştır. Konuşmasında ilk olarak Suriye ile 30 yıllık bir süredir emlak meselesi olduğunu belirtmiştir. Ardından şu sözleri dile getirmiştir; “Ben Dışişleri Bakanlığını deruhte ettiğim zaman, Hükümetimizin, Arap Devletleriyle aramızdaki dostluğun en sıkı ve samimî bir mahiyet alması hususundaki - her bakımdan tabî ve zaruri - siyasetini kuvveden fiile çıkarmak için yapılması lâzımgelen şeyleri tetkik ederken, gerek Suriye ve gerek, aynı surette

⁵¹⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:9 Birleşim:50, Oturum:2, C.5, s.698.

aramızda bir emlâk meselesi bulunan Lübnan ile dostluğumuzun kuvvetlenmesine, bu emlâk işlerinin hallinin büyük yardımı olacağını düşünerek ve bu işlerin muallâkta kalmasının vatandaşlarımız için mucip olduğu zararları bildiğim için, gereken tetkikatı yaptırmıştım. Gördüm ki, 1932’de bu işin tasfiyesi için, o zaman mandater devletle aramızda akdedilmiş bulunan mukavelenamenin akim kalması, hakları sabit olan vatandaşlarımızın dahi haklarının verilmesine, o zamanki, karşı tarafın dâhili vaziyetinde hâkim olan bazı siyasi sebep mâni olmuş. Bundan sonra, meselenin heyeti umumiyesinin hallinden vazgeçilerek muhtelif müracaatların, münferit meseleler olarak ele alınması yolu tutulmuş, fakat münferit meselelerin birçoğunun halli, işin heyeti umumiyesinin hallini icap ettirir bir mahiyette görülmesi yüzünden bunlar da muallâkta kalmış. Arada, bilahare, tekrar umumi müzakerata girişilmesi takdirinde vaziyete hâkim olabilmek için, her iki taraf da, hakları sarıh olan karşı taraf tebaasının emlâkine bir nevi «ambargo» koymuş, yani bu malların satılmasını, ipotek edilmesini velhasıl bunlar üzerinde tam tasarruf hakkının istimalini her iki taraf da menetmiş. Bugünkü vaziyet, kısaca budur. Şüphe yok ki, seneler geçtikçe bu karışık vaziyet kendi kendine çözülememiş, bilâkis müşkülleşmiştir. Vaziyetin halli hususundaki arzumuz, şimdi gerek Lübnan gerek Suriye dostlarımızda müsait bir mâkes gördüğümüzü memnuniyetle söyleyebilirim. Tatbikata gelince, dediğim gibi, zamanla büsbütün çapraşılaşmış mesele karşısında bulunduğumuz cihetle, tedrici şekilde hareket etmeyi muvafık gördük ve bunun için, kolaylıkla halli mümkün görülen kısımların halli suretiyle, daha müşküllerinin halli zımnında müsait bir hava yaratmaya çalışmak yolunu tuttuk. Bu usulü tatbikan, Lübnanlı dostlarımızla temaslara girişmiş bulunmaktayız. Ümit ederim ki, bu temaslarımız matlup semereyi verdiği takdirde Suriyeli dostlarımızla da yapmaya hazırlandığımız temasların intacı kolaylaşacaktır”.⁵¹⁶ Bu durum arşiv ve gazetelerde de yer almakta olan kaçakçılığın meclise de yansıdığını gösterirken Köprülü’nün, Lübnanlı yetkililerden “dostlarımız” diyerek bahsetmesi açısından da önem taşımaktadır. Ayrıca manda idaresi döneminin iki ülke arası ilişkilere etkisi ve Köprülü’nün -tedrici- diyerek bahsettiği yöntem Demokrat Parti’nin dış politikada uygulamış olduğu politikaları göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

⁵¹⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:9, Birleşim:72, Oturum:1, C.7, s.35.

Öğretmen ve öğrencilerin Lübnan'a seyahatlerinin kültürel ilişkilere katkısına dair bir başka gelişme de 1951 yılında yaşanmıştır. Buna göre İstanbul Öğretmenler Derneği'nin, öğretmenlerin isteklerini karşılamak üzere yaz aylarında gerçekleştirilecek gezi programları hazırladığı tespit edilmektedir. Bu doğrultuda hazırlanan programın altıncı gezisi olan Akdeniz gezisi esasen Avrupa limanları, İskenderiye ve Kahire'ye olsa da bunu yanında bir komisyonun da Lübnan, Suriye, Mısır ve Yunan adalarına kısa seyahatler düzenleyecekleri anlaşılmaktadır.⁵¹⁷

Türkiye Talebe Turizm Teşkilatı'nın 1951 yılı yaz tatili için hazırlamış olduğu seyahat programları da kültürel ilişkiler kapsamında dikkat çekicidir. Buna göre; 21 Temmuz-10 Ağustos'ta Mısır-Suriye-Lübnan, 17 Ağustos-11 Eylül'de Fransa-Mısır-Suriye-Lübnan, Eylül ayında ise Suriye ve Lübnan seyahatine yönelik program hazırlandığı tespit edilmektedir.⁵¹⁸

DP dönemi kültürel ilişkilere önemli etkisi bulunan ve ilki Nisan 1950 tarihinde gerçekleştirilen İstanbul Enternasyonal Basketbol Turnuvası'nın ikincisinin 1951 Eylül ayının ikinci yarısında yapılması Avrupa Basketbol Şampiyonası sırasında kararlaştırılmıştır. Bu durum şampiyona sırasında Türkiye'nin propagandaları doğrultusunda yapılan tanıtım toplantısı ardından olmuştur. Toplantıda FİBA Genel Sekreteri de hazır bulunmuş ve müsabaka programının artık FİBA'nın resmi programı içerisine alındığını bildirmiştir. Fransa, Belçika ve İtalya ülkelerinde ligin Ekim ayında başladığı için müsabakaların ileri bir tarihte yapılmasını istemişler ve Genel Sekreter'in teklifi ile Eylül ayı kararlaştırılmıştır. Turnuvanın bu sene daha geniş katılımı yapılması beklenirken Lübnan'ın da katılımı kuvvetle muhtemel görülmüştür.⁵¹⁹

Ağustos ayında daha önce Eylül ayında ilk defa yapılması planlanan Akdeniz Olimpiyatları'nın 5-20 Ekim arasında yapılacağı tespit edilmektedir. Binden fazla sporcunun katılacağı organizasyona daha önceden davet edilen Türkiye ve Lübnan'ın olumlu cevap verdikleri anlaşılmaktadır.⁵²⁰

⁵¹⁷ *Milliyet*, 19 Mayıs 1951.

⁵¹⁸ *Milliyet*, 4 Haziran 1951.

⁵¹⁹ *Milliyet*, 11 Haziran 1951.

⁵²⁰ *Milliyet*, 3 Ağustos 1951.

11 Eylül 1951’de kültürel açıdan Milli Talebe Federasyonu’nun seyahati kadar önemli bir başka gelişme yaşanmıştır. “*Lübnanlı öğretmenler yarın gidiyorlar*” başlığı ile yayınlanan haberde İstanbul’da bulunan Lübnanlı öğretmenlerin ertesi gün ülkelerine dönecekleri belirtilirken önceki gün Çapa’daki Yüksek Öğretmen Okulu’nda, İstanbul Öğretmenler Derneği mensuplarının yapmış oldukları yıllık yemekli toplantıya katıldıkları ve burada memleket şarkılarını söylediklerine yer verilmiştir. Yapılan görüşmede Türkiye’de gördükleri misafirperverlikten son derece memnun olduklarını ülkelerine döndüklerinde ilk derste Lübnanlı çocuklara “*Türkiye’nin görülecek, gezilecek ve çok şey öğrenilecek bir memleket olduğunu*” söyleyeceklerini vurgulamışlardır.⁵²¹

16 Eylül 1951 tarihinde Basketbol Turnuvası, İstanbul’un Fethi’nin 500. Yıldönümü münasebeti ile 1950 yılında öncelikle Akdeniz şampiyonası olarak düzenlenmesi düşünülüp sonrasında milletlerarası basketbol turnuvasına dönüştürülen organizasyonun ikincisi münasebeti ile yer almıştır. Bu surette turnuvanın sonuncusu yıldönümü olan 1953’te düzenleneceği bu süre zarfında en çok şampiyon olan takımın turnuvanın hakiki şampiyonu olacağı ve bu takıma 30 kilo ağırlığında Fatih Sultan Mehmet’in heykelinin verileceği, bu heykelin ilk olarak 1950 yılının şampiyonu Türkiye Milli Basketbol Takımı’nda olduğu belirtilmiştir.⁵²² Yazının devamında 1950 yılında turnuvaya katılan ülkelerin Türkiye, Lübnan ve Suriye olduğu belirtilerek maçlardan bahsedilmiştir.⁵²³

23 Eylül 1951’de “*Bu sene yapacağımız milli futbol maçları*” başlığı ile yer alan yazıda Türkiye Milli Futbol Takımı’nın 1952’de yapacağı maçların programları bildirilmiştir. Bu programa göre; 23 Nisan 1952 Çarşamba günü Beyrut’ta Lübnan Milli Futbol Takımı ile karşılaşacağı anlaşılmaktadır. Bu tür haberlere Türkiye-Lübnan ilişkilerinde sıkça karşılaşılacak olup sportif faaliyetlerin kültürel ilişkilere katkısı büyük olacaktır.⁵²⁴

⁵²¹ *Akşam*, 11 Eylül 1951, s.3.

⁵²² *Bu yılın aynı zamanda Türkiye’de basketbol oynanışının 50. yılı olduğu belirtilmiştir.*

⁵²³ *Akşam*, 16 Eylül 1951, s.6. *Turnuvada “Turgut Atakol, İzzeddin Samer, İlhan Uyguc (Türk), Fuat Zantuk (Lübnanlı) ve Hamza Hamzavi’nin (Suriye) hakemlik yaptıklarına” da yer verilmiştir.*

⁵²⁴ *Akşam*, 23 Eylül 1951, s.2.

20-24 Ocak 1952 tarihleri arasında yapılan Türkiye Futbol Federasyonu toplantısının ardından Federasyon Başkanı Ulvi Ziya Yenal açıklama yapmıştır. Buna göre ilk olarak futbol takımının Helsinki Olimpiyatları'na katılıp katılmayacağı ile ilgili kararda kurumunun yetkili olmadığını ancak görüş bildirdiklerini açıklamıştır. Amatör Milli Takım'ın profesyonellerle maç yapmasının uygun olmayacağını ve olimpiyatlara katılmama yönünde görüş bildirdiklerini belirtirken Ankara, İstanbul ve İzmir amatör muhtelitlerinin aralarında müsabaka yapacaklarını bunun sonucunda seçilecek takımın 23 Nisan'da Türkiye-Lübnan maçına çıkacağını söylemiştir.⁵²⁵ Ayrıca ilk maçın Lübnan'da yapılacağı rövanş maçının ise muhtemelen Bursa'da yapılacağı tespit edilmektedir.⁵²⁶ Bu kararı Federasyon, Bursa'daki futbolun gelişimini yakından takip etmesi üzerine vermiştir.⁵²⁷ İlerleyen tarihlerde Milli Futbol Takımı'nın Roma'ya gittiği ve Federasyon Başkanı'nın buradaki açıklamalarından Türkiye'nin olimpiyatlara katılacağı ve hazırlık mahiyetinde Lübnan ve Meksika ile maçlar organize edildiği tespit edilmektedir.⁵²⁸

Kültürel ilişkilere dair Türkiye'den, Lübnan'a düzenlenen seyahat programları 1952 yılında da devam etmiştir. Buna göre İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği, Tıp Fakültesi Talebe Cemiyeti 29 Şubat-11 Mart arasında Lübnan, Suriye ve Kıbrıs'a gezi tertip etmiştir.⁵²⁹

1952 yılında Amatör Milli Takım'ın olimpiyatlara hazırlanması sürecinde kültürel ilişkiler sportif faaliyetler doğrultusunda yoğun bir süreç yaşamıştır. Bu doğrultuda daha önce 23 Nisan'da oynanacağı belirtilen maçın Mart ayında 28 Nisan'da Beyrut'ta düzenleneceği ve kadrosunun tespiti için 22-23 Mart tarihlerinde İstanbul'da; Ankara, İstanbul ve İzmir amatör karmalarının katılacağı turnuva düzenlenmesi kararlaştırılmıştır.⁵³⁰

Bir süreden beri Türkiye ile Lübnan arasında yapılması planlanan futbol maçının son olarak 14 Mart'ta, 23 Nisan tarihinde oynanacağı belirtilmiştir. Bu hazırlıkların ardından 10 Nisan'da görülen lüzum üzerinde Türkiye tarafından maç tarihi bir hafta

⁵²⁵ *Milliyet*, 25 Ocak 1952.

⁵²⁶ *Milliyet*, 26 Ocak 1952.

⁵²⁷ *Milliyet*, 12 Şubat 1952.

⁵²⁸ *Milliyet*, 19 Şubat 1952.

⁵²⁹ *Milliyet*, 20 Şubat 1952.

⁵³⁰ *Milliyet*, 1 Mart 1952.

geriye bırakılarak Mayıs'ın ilk haftasına bırakılmış mutabakat için ise keyfiyet Lübnan Futbol Federasyonu'na bildirilmiştir. Gelecek cevaba göre milli maçın 1 veya 4 Mayıs'ta, temsili karşılaşmanın ise 4 veya 7 Mayıs'ta yapılması planlanmıştır.⁵³¹

12 Nisan'da “*Haftanın dedikodudu*”⁵³² başlıklı yazı ile birlikte daha önceden de bildirilmiş olup 23 Nisan'da, Beyrut'ta yapılması planlanan maçın tarihi 4 Mayıs olarak değiştirildiği belirtilmiştir.⁵³³

Türkiye'den, Lübnan'a seyahatlerin kültürel ilişkilere katkısı kadar bu dönemde Lübnan'dan, Türkiye'ye gerçekleştirilen geziler de önemli yer tutmuştur. Bu anlamda önemli gelişmelerden biri Nisan 1952'de Lübnan Güzel Sanatlar Akademisi öğrencilerinden 44 kişilik bir koro grubunun Türkiye'ye gelmesi olmuştur.⁵³⁴ İlk olarak belediyenin kendilerine tahsis ettiği otobüsle İstanbul'u gezen grup sonrasında Lübnan Başkonsoloslugu tarafından kendileri şerefine verilen kokteyle katılmışlardır.⁵³⁵ Bir hafta boyunca İstanbul'da bulunan grup İstanbul Valiliği'nin himayesinde 21 Nisan'da Konservatuar orkestrası refakatinde Melek Sineması'nda konser de vermiştir.⁵³⁶

Türk amatör milli takımının uzun zamandan beri öncelikle 23 Nisan'da sonrasında ise Mayıs ayının ilk haftasında Beyrut'ta Lübnan takımı ile yapılması planlanan futbol maçı netice itibarıyla Lübnan Futbol Federasyonu'nun yeni teklifi üzerine sonraki mevsime ertelenmiştir.⁵³⁷

Kültürel açıdan tespit edilen bu bilgi çerçevesinde henüz iki ülkenin resmi makamları arasında doğrudan bir bağlantı taşımaya da 14 Temmuz 1952'de yer alan ilan, netice itibarıyla bir çıkarım yapılmasını sağlamaktadır. Hususi arabası ile Suriye ve Lübnan'a seyahat düzenleyeceğini belirten bir Türk vatandaşı masrafa ortak olacak yol arkadaşları aradığına dair vermiş olduğu ilan Türkiye'den bu ülkelere kolayca

⁵³¹ *Milliyet*, 10 Nisan 1952.

⁵³² *Tahminen yazım yanlışı yapılmıştır.*

⁵³³ *Akşam*, 12 Nisan 1952, s.3.

⁵³⁴ *Milliyet*, 14 Nisan 1952.

⁵³⁵ *Milliyet*, 19 Nisan 1952.

⁵³⁶ *Milliyet*, 21 Nisan 1952.

⁵³⁷ *Milliyet*, 22 Mayıs 1952.

seyahat edilebildiğine delalet etmektedir.⁵³⁸ Bu durumun 1954 tarihli karşılıklı harçsız vize verilmesi ile daha da kolaylaşmış olması kuvvetle muhtemeldir.

25 Ağustos'ta Beyrut'ta meydana gelen gelişme kültürel ilişkiler açısından önemli bir yere sahip olmuştur. Buna göre; hac vazifelerini yerine getirmek üzere yola çıkan Türk vatandaşlarının yetişememe tehlikesi ile karşı karşıya kalmaları iki ülke arasında bir ilişki doğurmuştur. Yerli uçak seferlerinin aniden durması sebebi ile Türk hacı adayları Lübnan'da kalmışlardır. Bu durum karşısında Lübnan Hükümeti'nin devreye girmesi önemlidir. Bununla birlikte Lübnan Hükümeti, Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti'ne başvurmuş ve bir miktar uçak talebinde bulunmuştur. Bunun üzerine ABD Hükümeti de Almanya'da bulunan 13 uçağını Beyrut'a gitmesini emretmiştir. Uçakların, haberin yayınlandığı gün olan 26 Ağustos'ta, Beyrut'a vararak mümkün olduğu kadar fazla hacı adayını icabında günde birkaç seferle Suudi Arabistan'a yetiştirmeye çalışacakları bildirilmiştir. 3 Eylül tarihli gazetede ise resimle birlikte Amerikan Hava Kuvvetleri komutanlarının talebi kabul ederek Lübnan'daki hacı adaylarını iki günde taşıdıkları aktarılmıştır.⁵³⁹

Daha önce planlandığı gibi İstanbul Enternasyonal Basketbol Turnuvası'nın ikincisi 14 Eylül'de başlamıştır. Bu turnuva doğrultusunda 16 Eylül Salı günü Türkiye-Lübnan karşılaşmasının yapılması planlanmış ancak 14 Eylül'de Türkiye'ye gelmesi muhtemel görülen Lübnan'ın henüz Türkiye'ye gelmediği Salı gününe geldiği takdirde fikstüründeki maçları oynayacağı tespit edilmektedir.⁵⁴⁰ Turnuvanın resmi neticesinde maçların sonuçları ve puan tablosundan ise Lübnan takımının gelmediği anlaşılmaktadır. Bunun yanında turnuvada Lübnanlı hakemin görev aldığı dikkat çekmektedir.⁵⁴¹

Sportif faaliyetlerin bir yeni ise 4-5 Ekim tarihlerinde Lübnan'ın meşhur takımlarından Racing Kulübü'nün takviyeli bir kadro ile Lübnan Karması adı altında iki karşılaşma yapmak için Ankara'ya gelmesinin planlandığı tespit edilmektedir. Karma takımda Filistinli futbolcuların da yer almasının yanında çoğunluğu Lübnan

⁵³⁸ *Akşam*, 14 Temmuz 1952, s.8.

⁵³⁹ *Vatan*, 26 Ağustos 1952, s.3.

⁵⁴⁰ *Milliyet*, 13 Eylül 1952; *Milliyet*, 15 Eylül 1952.

⁵⁴¹ *Milliyet*, 25 Eylül 1952.

Milli Futbol Takımı oyuncularından oluşmuştur. Planlanan çerçevede ise Ankaragücü ve Gençlerbirliği'nin, karma takım ile maç yapacağı anlaşılmaktadır.⁵⁴²

14 Kasım 1952 tarihinde Dışişleri Bakanı Köprülü, Lübnan ile ilişkilere dair yeniden konuşma yapmıştır. Köprülü, konuşmasında öncelikle Orta - Doğu memleketleri ile ilişkilere gelince; *“Bunların her biri ile aramızdaki dostluk münasebetlerinin aynı mesut inkişafına mazhar olması hususundaki arzumuzu ve bunu temin için elimizden geleni yapmak hususundaki kararımızı her fırsatta iki buçuk seneden beri, ilân ettiğimiz gibi efalimizle de bunu ispat eylemekteyiz. Çok uzun asırlar süren müşterek bir hayatın neticesi olarak maddi ve manevi kuvvetli bağlarla merbut bulunduğumuz bu dost ve kardeş memleketlerin bazılarıyla, aramızda halli lâzımgelen, vatandaşlarımızın menfaatleriyle alâkalı bazı işlerin iyi niyetle ve her iki tarafın menfaatlerini telif edecek tarzda halline çalışıyoruz”* demiştir. Konuşmasının devamında şu sözlere yer vermiştir; *“Lübnan Hükümeti ile geçenlerde teati ettiğimiz mektup, bu sahada eriştiğimiz müspet merhalelerden en yenisini teşkil eder. Metni neşredildiği cihetle, bu mektubun, sadece en mühim kısmına işaretle iktifa edeceğim: Bu mektupta, Lübnan ile aramızdaki emlâk meselesinin halli zımnında bir an evvel müzakerelere girişilmesi kararlaştırılmış bulunmaktadır. Bundan başka, iki memleket arasındaki dostane münasebetlerin bir delilini teşkil etmek ve emlâk işleri müzakereleri için en müsait havayı yaratmak maksadıyla Türklerin Lübnan'da ve Lübnanlıların Türkiye'de ve sahiplerinin tasarrufunda bulunan malları üzerine senelerden beri konulmuş takyitler karşılıklı olarak kaldırılmıştır. Bahis mevzuu mallar, dediğim gibi, sahiplerinin üzerlerindeki mülkiyet hakları bugün mevcut bulunan mallardır. Yani bu mallar, halen başlamak üzere bulunan emlâkidleri müzakerelerinin mevzuu haricinde kalan mallardır. İki taraf, bu mallar üzerinde sahiplerinin mülkiyet haklarını tanımakla beraber, uzun senelerden beri idari kararlarla bu hakların istimalini tahdit etmişlerdi. Yani, meselâ bir Lübnanlı Türkiye'deki, bir Türk de Lübnan'daki evine sahip olmakla beraber bunu satamıyor, ipotek edemiyordu. İşte bütün bu tahdidat şimdi kaldırılmıştır. Suriye ile de emlâk işlerinin halli imkânlarını aramak üzere konuşmalara yakında başlayabileceğimizi ümit ediyorum. Diğer taraftan, dost Orta - Doğu Arap devletlerinin bazıları ile talebe*

⁵⁴² Milliyet, 26 Eylül 1952.

mübadelesi, seyahatler tertibi gibi vasıtalarla sosyal ve kültürel münasebetlerimizi genişletmek yolundayız”. Bunun haricinde Bakan, Suriye emlakı ile ilgili yaptığı konuşmada da Lübnan ile ilgili bahiste bulunmuştur. Bununla ilgili sözleri de şu şekildedir; “Muhterem arkadaşlar Galip Kınöğlu arkadaşımızın, Türkiye - Suriye emlak işleri hakkındaki sözlü sorularını cevaplandırayım. Birçok vatandaşlarımızın ve bu arada Kilislilerin Suriye’de emlakı mevcuttur. Lozan Anlaşması yürürlüğe girer girmez Suriye ve Lübnan’daki Türk ve Türkiye’deki Suriye ve Lübnan emlakı üzerine takyidat vaz edilmiş idi. Bu karşılıklı takyitlerden doğmuş olan emlak meselesinin halli için 1932 senesinde Mandater Fransa Hükümeti ile Hükümetimiz arasında bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmanın esas prensibi, iki taraf vatandaşlarının gayrimenkullerine serbestçe tasarruf etmelerini temin eylemek idi. Anlaşmanın tatbikini sağlamak gayesiyle 1937 yılında Beyrut’ta bir Muhtelit Komisyon toplanmış ise de bilhassa hududa yakın muntıkadaki geniş Türk emlakının sahiplerine iadesi hususunda bir karara varılamaması yüzünden komisyon çalışmaları inkıta uğramıştır. O zamandan beri emlak meselesi askıda bulunmaktadır. 1939 Ocak ve Şubat aylarında Bakanlar Kurulu kararıyla Suriyelilerin Türkiye’deki emlakı üzerine, ferağ ve ipotek muamelelerini yasak eden takyitler vaz edilmiştir. Aynı tedbir karşı tarafça da alınmıştır. Bu takyitlerin vaz’ındaki maksadın, emlak meselesi halledilinceye kadar tarafların, malların muvazaalı şekilde veya herhangi bir şekilde tasfiyesine mâni olmak olduğu anlaşılıyor. Suriye ile muallakta bulunan emlak işlerinin halli için müzakerelere girişilmeden önce Suriye’de kâin Türk emlakının durumu hakkında etraflı malûmat edinilmesi lüzumlu görüldüğünden, Mayıs 1948’de basın ve radyo vasıtasıyla ilân yapılarak Suriye’de (ve Lübnan’da) emlakı olan vatandaşlarımız Dışişleri Bakanlığı’na müracaata ve haklarını ispata medar olacak vesikaları göndermeye davet olunmuştur. O zamandan beri; vatandaşlarımız Bakanlığa müracaat ettikçe, adlarına dosyalar açılmakta ve emlakı tecavüze uğrayanların haklarının korunması için Suriye makamları nezdinde derhal teşebbüse geçilmektedir”.⁵⁴³ Görüşmelerde geçen tüm bu konuşmalar üzerine iki ülke arasında uzunca bir süre devam etmiş olan emlak meselesinin halli ilişkilerin normal seyri açısından önem arz etmiştir.

⁵⁴³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:9, Birleşim:4, Oturum:1, C.17.

Sportif faaliyetler çerçevesinde iki ülkenin kültürel temaslarına aracı olan spor dallarından biri de güreş olmuştur. Buna göre Güreş Federasyonu'nun 1952-1953 seneleri için hazırlamış olduğu zengin program kapsamında 1953'te serbest güreşte birkaç milli temas yapılacağı bu ülkelerden birinin de Lübnan olacağı tespit edilmiştir.⁵⁴⁴

20 Aralık 1952 tarihinde iki ülke arasında başka belgelerde de yer alan Lozan Antlaşması'ndan itibaren sürmekte olan emlak meselesi ile ilgili anlaşma tasarısı olduğu tespit edilmektedir. Bununla birlikte Dışişleri Bakanlığı'nın 12 Aralık tarihli yazısına binaen Lübnan Hükümeti ile yapılacak olan emlak anlaşması için Dışişleri Bakanlığı'na, müzakerelerde bulunmak ve sonucunda ise anlaşmaya imza atmak için bizzat Bakan'ın şahsına yetki verilmesi, 20 Aralık tarihli kararname ile duyurulmuştur.⁵⁴⁵

1953 yılında bir kez daha Türkiye Milli Talebe Federasyonu Turizm Bürosu'nun, Şubat ayında Lübnan'a gezi tertip ettiği tespit edilmektedir. Ayrıca kültürel ilişkiler açısından önemli bir gelişme olup önceki yıl planlanmaya başlayan Türkiye-Lübnan güreş maçının İstanbul'da, Eylül veya Ekim ayında yapılması muhtemel görülmüştür.⁵⁴⁶

7 Ocak 1953 tarihinde kültürel ilişkilerin meclis kayıtlarına yansımaları adına ilk yaşanmıştır. İşbu kayıt gazetelerde de bu dönemde sıkça yer almakta olan Dünya Greko-Romen Şampiyonası ile ilgilidir. Buna göre; 1952 Helsinki Olimpiyatları'nda, Greko-Romen Güreş müsabakalarına katılan ülkelerin resmi tasnifi yapılmıştır. Verilen listede Türkiye'nin organizasyona 7, Lübnan'ın ise 4 sporcu ile katıldığı görülmektedir. 57 kiloda Lübnan 2. derecede, 73 kiloda Lübnan'ın 3. , Türkiye'nin 5. derecede, 87 kiloda ise Lübnan'ın 5. , Türkiye ve İtalya'nın da 6. derecede yer aldıkları tespit edilmektedir.⁵⁴⁷

Kültürel ilişkilerde önemli gelişmelerden biri olarak 23 Şubat 1953'te Lübnanlı gazeteciler İstanbul'a gelmişlerdir. Taksim Cumhuriyet Anıtı'na çelenk bırakan grup, Basın-Yayın İl Temsilcisi Nazif Bölükbaşı ve Lübnan Başkonsolosu Mahmut Banna

⁵⁴⁴ *Milliyet*, 28 Ekim 1952.

⁵⁴⁵ BCA, 130.92.16/30.18.1.2, 20.12.1952.

⁵⁴⁶ *Milliyet*, 2 Ocak 1953.

⁵⁴⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:9, Birleşim:24, Oturum:1, C.19.

ile birlikte Vali Vekilini de ziyaret etmişlerdir. Ayrıca Lübnan ile Eylül veya Ekim aylarında güreş maçı planlanmasına rağmen Şubat ayında Türk basını Lübnan takımının yakın zamanda Türkiye'ye gelmesinin muhtemel olduğunu kaydetmiştir.⁵⁴⁸

23 Şubat 1953 tarihinde ilişkilere dair bir başka malumat da TBMM görüşmelerinin üçüncü oturumunda Dışişleri Vekâleti Bütçesi için Dışişleri Vekili Fuat Köprülü'nün konuşmasında yer almaktadır. Köprülü konuşmasına; *“Muhterem arkadaşlar; vekâletimiz bütçesinin müzakeresi münasebetiyle birkaç zaman evvel yapmayı vadettiğim dış siyasetimiz hakkındaki umumi beyanatı müsaadenizle bugün yapacağım”* diyerek başlamıştır. NATO ve dış memleketler ile ilgili bilgiler verirken bu ülkeler arasında Lübnan'a da yer vermiştir. Lübnan ile ilişkiler için *“yakın komşumuz Lübnan ile dostluk münasebetlerimizin daima daha yakın bir anlayış ve iş birliğine doğru yürümekte olduğunu söylemekle bahtıyım. Bugünlerde bir Lübnan Gazeteci Heyeti, Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü'nün misafiri olarak memleketimizde bulunmaktadır. Dost Arap memleketleri matbuat mümessillerinin memleketimizi bizzat görüp kendilerine karşı yakınlığımızı daha iyi hissedebilmeleri için, bu ziyaretlere çok ehemmiyet veriyoruz. Türkiye ile Arap memleketleri arasında bu karşılıklı ziyaretlerin, müteakib olarak sıklaşması ve yalnız gazetecilerin değil, ilim ve sanat erbabının üniversite gençlerinin, siyaset adamlarının ela birbirleriyle tanışması lüzumunu ve bunun faydalarını bu vesile ile bir defa daha tebarüz ettirmek isterim. Lübnan Hükümeti ile bir Emlâk Anlaşması üzerinde Ankara'da müzakereler cereyan etmektedir. Bunun iyi bir neticeye bağlanmasına: müteakip Suriye ile de aynı tarzda bir Emlâk Anlaşması akdi için görüşmelere başlamak ümidindeyiz”* sözlerini söylemiştir.⁵⁴⁹ İlgili konuşma siyasi ilişkilerdeki samimi havayı bir kez daha göstermekle birlikte kültürel ilişkileri teşvik mahiyeti de taşımaktadır.

Mart 1953'te Türk basınında yer alan haber kültürel ilişkiler açısından dikkat çekici olmuştur. Buna göre Lübnan Turizm Kulübü, İstanbul'dan başlayıp Kahire'de sona erecek bir otomobil yarışı tertip etmiş ve bu doğrultuda Lübnan'dan bir heyet İstanbul'a gelmiş ve Vali'yi ziyaret etmişlerdir.⁵⁵⁰

⁵⁴⁸ *Milliyet*, 24 Şubat 1953.

⁵⁴⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:9, Birleşim:51, Oturum:3, C.20, s.827-828.

⁵⁵⁰ *Milliyet*, 10 Mart 1953.

Nisan 1953'te yaşanan sportif gelişmeler bir kez daha kültürel ilişkilere katkı sağlamıştır. Bu doğrultuda Mersin Spor Kulübü futbolcularının 4 maç yapmak üzere Lübnan, Suriye ve Ürdün'e gittikleri ve ikinci maçını Beyrut'ta yapan Türk takımının maçı 2-0 kazandığı tespit edilmektedir.⁵⁵¹

Ekim 1953'te halen sürmekte olan İstanbul Milletlerarası Dördüncü Basketbol Turnuvası'na iştirak eden Türk Milli Basketbol Takımı'nın bu zamana kadar 56 maç yaptığı bunlardan 29'undan galibiyetle ayrıldığı tespit edilmektedir. Bu doğrultuda Türk basınında yer alan malumatlar doğrultusunda Türkiye ile Lübnan arasında oynanan basketbol maçlarına dair malumatlar elde edilmektedir. İki ülke arası kültürel ilişkilere önemli katkısı olan bu maçların üç tane olduğu ve bunun sonuncusunun Demokrat Parti iktidarı döneminde olduğu anlaşılmaktadır. İlki Kahire'de ikincisi İstanbul'da yapılan maçı Türkiye'nin, İskenderiye'de 17 Ekim 1951'de yapılan son maçı ise 41-32'lik sonuçla Lübnan takımının kazandığı tespit edilmektedir.⁵⁵²

Türkiye Turizm Kurumu'nun 26 Aralık 1953-11 Ocak 1954 tarihleri arasında düzenlemiş olduğu 16 günlük Doğu Akdeniz gezi programı kültürel temaslar açısından önemli bir başka gelişmedir. Denizcilik Bankası'nın lüks Tarsus gemisi ile düzenlenecek seyahate iştirak edecek olan kişilerin program doğrultusunda 4 gün Beyrut'a konaklayacakları ve yılbaşını burada geçirecekleri tespit edilmektedir.⁵⁵³

Lübnan ile ilişkilere dair bir başka bulgu olarak; “*Akdeniz Balıkçılık Genel Konseyi Anlaşması*”nda yer almaktadır. Anlaşmanın önsözünde “*Akdeniz ve mücavir sulardaki ürünlerin layığı veçhile kullanılması ve inkişafında müteakabil menfaati olan ve bundan başka bir Akdeniz Balıkçılık Genel Konseyi ihdası suretiyle kolaylaştırılacak, Milletlerarası iş birliği vasıtasıyla gayelerin erişmeyi arzu eden, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilâtı azasından Fransa, Yunanistan, İtalya, Lübnan, Türkiye, Birleşik - Krallık ve Yugoslavya aşağıdaki hususlarda mutabık kalmışlardır*” sözleri yer almaktadır.⁵⁵⁴

Lübnan'daki Türk emlakine yönelik gelişmeler Türk basınında da yer bulmuş ve bu doğrultudaki haberlerden biri 21 Ocak'ta tespit edilmiştir. Beyrut D.H.A.'dan

⁵⁵¹ *Milliyet*, 26 Nisan 1953.

⁵⁵² *Milliyet*, 14 Ekim 1953.

⁵⁵³ *Milliyet*, 10 Kasım 1953.

⁵⁵⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:9, İçtima:63, C.29.

servis edilen haberde ilgili hususta Lübnan Dışışleri Bakanlığı ile Beyrut'ta bulunan Türk Büyükelçisi Rıfkı Zorlu arasında Türkiye-Lübnan emlak görüşmelerinin sürdüğü bildirilmiştir. Bu süreçte görüşmelerin olumlu bir safhaya girdiğine dikkat çekilmiştir. Lübnan Dışışleri Bakanlığı mensuplarının birinden alınan malumat gereğince görüşmelerin yakında anlaşma ile neticeleneceği aktarılmıştır. Bu durumda ise Türkiye-Lübnan arasında “*en dikenli mesele*” olarak nitelendirilen bu konunun çözüme kavuşacağı vurgulanmıştır.⁵⁵⁵

Lübnan ile kültürel ilişkilere dair bir başka resmi kayıt Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Bakanlar Kurulu'nun imzasını taşıyan kararnamedir. İlgili kararname Hariciye Vekâleti'nin, 2 Mart 1954 tarihli yazısı üzerine, 5682 sayılı kanunun 10'uncu maddesine tevfi kan, İcra Vekilleri Heyeti'nce 10 Mart 1954 tarihinde kararlaştırılmıştır. Bu kararname ile “*Türkiye ve Lübnan'a seyahat edecek iki memleket tebaasına karşılıklı olarak harçsız vize verilmesi hususunda Lübnan Hükümeti ile bir anlaşma akdi için Hariciye Vekâletine salahiyet verilmesi*” kararlaştırılmıştır.⁵⁵⁶ Bu durum daha önce de gazete ilanlarında da tespit edilecek şekilde hâlihazırda kolay şekilde gerçekleştirilen iki ülke arası seyahati daha da kolaylaştıracak önemli bir gelişme olmuştur.⁵⁵⁷

Haziran 1954'te kültürel anlamda iki ülke arası doğrudan bir temas olmasa da dikkat çekici bir gelime yaşanmıştır. Türk asıllı bir Lübnan vatandaşı olan Orta Doğu'nun tanınmış mimar ve ressamlarından Sadi Simeri'nin büyük evler, resmi kurumlar, hastanelerde aydınlatma ve bezemeler yapmak üzere İstanbul'a geldiği tespit edilmektedir.⁵⁵⁸

10 Haziran 1954 tarihinde yer alan haber ilişkilere dair doğrudan bir malumat taşımaya da dikkat çekicidir. İlgili haber senelerden beri Beyrut'ta oturmakta olan Sultan Murat'ın torunu Ahmet Nihat Efendi'nin “*71 yaşında olduğu halde*” vefat ettiği haberidir.⁵⁵⁹ Bu haberle birlikte Osmanlı hanedanından kimselerin Türkiye

⁵⁵⁵ *Akşam*, 24 Ocak 1954, s.8.

⁵⁵⁶ BCA, 135.25.12/30.18.1.2, 10.03.1954.

⁵⁵⁷ *Akşam*, 14 Temmuz 1952, s.8.

⁵⁵⁸ *Milliyet*, 7 Haziran 1954.

⁵⁵⁹ *Akşam*, 10 Haziran 1954, s.2.

Cumhuriyeti kurulduktan sonra Beyrut'a yerleştiklerini göstermesi açısından önemlidir.

Temmuz 1954'te sportif faaliyetler kapsamında yeni bir önemli gelişme yaşanmıştır. Buna göre Kadıköy Spor Kulübü'nün daveti üzerine Lübnan'ın ünlü takımlarından Enfant de Neptun'un, İstanbul'a geldiği tespit edilmektedir. Bu doğrultuda Lübnan takımının ilk olarak 6 Temmuz'da Darüşşafaka, 8 Temmuz'da Beyoğluspor, 10 Temmuz'da Kadıköy Spor, son olarak da 11 Temmuz'da Teknik Üniversite ile yapacağı malumatı elde edilmektedir.⁵⁶⁰ 6 Temmuz'da yapılan ilk maçların ardından Lübnan basketbol şampiyonu Enfants de Neptune'nin rakibi Darüşşafaka'yı ilk devresi 25-19 olmak üzere netice itibarıyla 64-49 mağlup ettiği tespit edilmektedir.⁵⁶¹

1954 Temmuz'unda çeşitli milletlere mensup öğrenci gruplarının Türkiye ziyareti kültürel ilişkiler açısından dikkat çekicidir. Buna göre Yunan, Amerikan öğrenci gruplarının yanında Lübnanlı öğrencilerin de bulunduğu tespit edilmektedir. İlk olarak 5 profesör 28 öğrenciden oluşan Lübnanlı grubun Ankara'da bir süre tetkikte bulunduğu bunun sonucunda da 14 Temmuz'da trenle İstanbul'a hareket etmişlerdir.⁵⁶²

20 Ağustos'ta tespit edilen haber kültürel manada sportif ilişkilerin yeni bir örneği olması açısından önem taşımaktadır. “*Enternasyonal tenis turnuvası bu sabah başladı*” başlığı ile servis edilen haberde Taksim Tenis, Eskrim ve Dağcılık Kulübü'nün tertip ettiği organizasyonun başladığı bildirilmektedir. Turnuvaya; İtalya, Yugoslavya, Danimarka, Mısır, Yunanistan, Lübnan ve Türkiye'nin iştirak ettiği belirtilirken karşılaşmaların sırası ile Danimarka-Yunanistan, Mısır-Yugoslavya ve Lübnan-Türkiye şeklinde olacağı aktarılmıştır. Sonrasında turnuvaya katılan ülkelerin sporcularına yer verilirken Türkiye adına; Bari, Gürel, Ballaş ve Civanşir, Lübnan adına; Khoury, Djabour'un katıldığı tespit edilmektedir.⁵⁶³ İkinci gününde de önceki gün başlayan tenis turnuvasının ilk maç sonuçlarına dair bilgilere ulaşılmaktadır. Tekli ve çiftli Türkiye-Lübnan karşılaşmalarının sonuçları da Türk basınında bulunan

⁵⁶⁰ *Milliyet*, 5 Temmuz 1954.

⁵⁶¹ *Milliyet*, 7 Temmuz 1954.

⁵⁶² *Milliyet*, 15 Temmuz 1954.

⁵⁶³ *Akşam*, 20 Ağustos 1954, s.2.

haberde yer almıştır. Buna göre Suzan Gürel - Jabbour tekli karşılaşmasını 6/0 ve 6/3'lük neticeler ile Türk tenisçi, Nazmi Bari - Khoury karşılaşmasını 4/6, 6/3 ve 6/1'lik neticeler ile yine Türk tenisçi kazanmıştır. Engin Ballaş - Behbut Civanşir çifti ile Khoury - Jabbour çiftinin çiftler karşılaşmasında ise 6/1 ve 6/3'lük setler sonucunda Türk takımı galip gelmiştir.⁵⁶⁴

21 Aralık 1954 tarihinde “*Kısa Spor Haberleri*” başlıklı bölümde Beynelmilel spor konseyine 19 devletin kayıtlı olduğunu hakkında bilgi verilirken üye devletler de sıralanmış ve bununla konseye; Türkiye ve Lübnan'ın da üye devletler arasında olduğu tespit edilmiştir.⁵⁶⁵

İki ülke arası ilişkiler açısından Meclis görüşmelerinin bazılarında doğrudan olmasa da verilen örnekler bağlamında dolaylı bağlantı da söz konusudur. Bunlardan biri de 14 Ocak'ta tespit edilmektedir ve kültürel önem taşımaktadır. Muğla Mebusu Turhan Akarca'nın yapmış olduğu konuşmada Türkiye'deki müzecilik faaliyetleri hakkında eleştiri ve tavsiyelere yer vermiştir. Müzeler için yeni bir teşkilat kurmanın zaruri olduğunu düşünen Akarca, müzecilerin işin erbabı kişiler olması gerektiğini ima ederken müze binalarının da yetersiz olduğu hakkındaki görüşünde Lübnan'dan örnek vermiştir. Bu örnek; “*Arkadaşlar, her şeyden evvel Türkiye'de mevcut müze binalarının ıslahı gerekiyor ve ondan sonra da yeni binalar yapma yoluna gitmek lâzımdır. Yakın-Doğu'da, Şam'da, Beyrut'ta dünyanın en ideal müze binaları mevcuttur. Türkiye'de böyle binaların olmaması için hiçbir sebep mevcut değildir*” şeklinde olmuştur.⁵⁶⁶

Kültürel ilişkilerin sportif faaliyetler kapsamında bir başka yansıması ise voleybol branşında ilk kez Mayıs 1955 yılında yaşanmıştır. 20-25 Eylül tarihleri arasında düzenlenmesi planlanan İstanbul Enternasyonal Voleybol Turnuvası'na bu ay davet edilen ülkelere biri de Lübnan olmuştur. Katılacak takımların ikamet masraflarının İstanbul bölgesinin ve her takıma 750 dolar karşılığında Türk Lirası verilmesi kararlaştırılmıştır.⁵⁶⁷ Bunun yanında Lübnan'ın vermiş olduğu cevap ile planlanan tarihlerde turnuvanın gerçekleştirildiği tespit edilememiştir.

⁵⁶⁴ *Akşam*, 21 Ağustos 1954, s.2.

⁵⁶⁵ *Akşam*, 21 Aralık 1954, s.8.

⁵⁶⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:10, İçtima:27, Celse:1, C.4, s.79.

⁵⁶⁷ *Milliyet*, 28 Mayıs 1955.

8 Temmuz'da “*Türkiye Jeologlar Birliği*” gezisine dair gelişme, akademik anlamda dolaylı olarak da kültürel mahiyetteki ilişkiler açısından dikkat çekicidir. Bu durum Türkiye Jeologlar Birliği'nin ilk idare toplantısı hakkındadır. Toplantı, birlik başkanı İzmir milletvekili Prof. Dr. Nuriye Pınar'ın riyasetinde Ankara Palas'ta yapıldığı ve jeolog mesleğinin halledilmesi gereken meselelerinin görüşülmesi ile ilgili olmuştur. İlgili toplantı ile ilgili yapılan haberin sonunda birliğin Ekim ayında Lübnan ve Irak'a mesleki seyahatte bulunacağı da aktarılmıştır.⁵⁶⁸

10 Temmuz'da yer alan haber o gün için doğrudan ilişkilere yönelik olmasa da Türkiye'nin de katılacağı 1959'da üçüncüsü gerçekleştirilecek olan Akdeniz Oyunları'nda, Lübnan'ın ev sahipliği adaylığını koyması ile ilgilidir.⁵⁶⁹ 19 Temmuz'da ise Barcelona'da düzenlenen organizasyon hakkında İlhan Uyguç'un haberinde Türk ve Lübnanlı güreşçinin karşılaşmasının da olduğu tespit edilmektedir. 73 kiloda yapılan maçta Tevfik Yüce ve İbrahim Avarki karşılaşmıştır. Gayet hareketli başladığı belirtilen maçta Avarki maçın başında üst üste aldığı puanları kâfi görerek pasif duruma geçmiş ve bu doğrultuda Türk güreşçiye karşı galibiyet kazanmıştır.⁵⁷⁰

Daha önce İstanbul'da Lübnan takımı Enfants de Neptune'nin katılımı ile gerçekleştirilen basketbol müsabakasının bir benzeri olarak 1956 Eylül ayında düzenlenen Cihanoğlu Kupası iki ülke arası ilişkilerde bir başka önemli gelişme olmuştur. Bu doğrultuda Lübnan basketbol takımlarından Club Sportif'in 12 Eylül'de İstanbul'a geldiği, Cuma günü Darüşşafaka, Cumartesi günü Kadıköyspor, Pazar günü ise Fenerbahçe ile karşılaşacağı tespit edilmektedir.⁵⁷¹ Turnuvanın finalinin ise 19 Eylül'de Spor ve Sergi Sarayı'nda final maçının oynanacağı Darüşşafaka ve Kadıköyspor'u açık ara yenen Club Sportif ile Fenerbahçe arasında yapılacağı ve maçın alaka ile beklendiği anlaşılmaktadır.⁵⁷²

13 Mart 1957'de Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin yayınlamış olduğu kararname ile birlikte kültürel anlamda resmi boyutta en ciddi gelişme tespit edilmektedir. Bu kararnameye ile Lübnan Hükümeti ile bir kültür anlaşması imzalanması adına müzakerelerde bulunması ve neticesinde anlaşmayı imza etmesi

⁵⁶⁸ *Akşam*, 8 Temmuz 1955, s.4.

⁵⁶⁹ *Akşam*, 10 Temmuz 1955, s.8.

⁵⁷⁰ *Akşam*, 19 Temmuz 1955, s.2-8.

⁵⁷¹ *Milliyet*, 13 Eylül 1956.

⁵⁷² *Milliyet*, 18 Eylül 1956.

için Beyrut Büyükelçisi Cevdet Dülger'e, Hariciye Vekâleti'nin 22 Şubat tarihli yazısına binaen yetki verilmiştir.⁵⁷³ İlgili kararname 16 Kasım 1959 tarihli Meclis görüşmeleri ardından Havale Edilen Kâğıtlar bölümünün Layihası olarak yer alan 11. madde “23 Haziran 1959 tarihinde Beyrut'ta imzalanan ‘Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Lübnan Cumhuriyeti Hükümeti arasında Kültür Anlaşması’nın tasdikine dair kanun lâyihası (Hariciye ve Maarif encümenlerine)” şeklinde yer almıştır.⁵⁷⁴

Mart 1957’de sportif faaliyetlerin kültürel ilişkilere dair biri doğrudan biri de dolaylı olarak katkısı tespit edilmektedir. Bu doğrultuda ilk olarak 31 Mart-1 Nisan tarihlerinde Uludağ’da tertiplenen Beynelmilel Kayak Müsabakalarına davet edilen 11 devlet içerisinde Lübnan’ın olumlu cevap verdiği ve 2 sporcu ile katılacağı anlaşılmaktadır. Ayrıca Türk takımlarının yaptıkları hazırlıklar ile birlikte 3-7 Mayıs tarihleri arasında İstanbul’da düzenlenecek olan Beynelmilel Voleybol Turnuvası’na Lübnan takımının da katılacağı malumatına erişilmektedir.⁵⁷⁵

3 Nisan 1957’de TBMM’ye Havale Edilen Kâğıtlar arasında Layihalar bölümünün 8. maddesi “— Lübnanlı eşhasın (Option) müddetinin ikişer yıl daha temdidi hakkında 16 Aralık 1954 ve 28 Ocak 1957 tarihlerinde Beyrut'ta teati edilen mektupların tasdiki hakkında kanun lâyihası (Hariciye Encümenine)” şeklindedir.⁵⁷⁶ Bununla birlikte iki ülke vatandaşları arasında siyasal ilişkilerde uzunca dönem uğraş teşkil etmiş olan emlak meselesinin ardından Lübnan vatandaşlarının Türkiye’deki mallarına yönelik seçim yapmalarına yönelik hak veren kanun süresinin yapılan görüşmelerle 2 yıl uzatıldığı tespit edilmektedir.

Ocak 1958’de yaşanan gelişme de iki ülke arası kültürel temaslar açısından önemlidir. Buna göre Galatasaray profesyonel takımı 5 karşılaşma yapmak için Lübnan ve Irak’a davet edilmiştir. Türk takımının anlaşmaya varıldığı takdirde lig maçlarının bitiş tarihinden sonra 19 Şubat’ta seyahate çıkacağı tespit edilmektedir.⁵⁷⁷ Ayrıca Avrupa Şampiyon Kulüpler Basketbol Şampiyonası’nda Türkiye ve Lübnan

⁵⁷³ BCA, 145.118.12/30.18.1.2, 13.03.1957.

⁵⁷⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:11, İçtima:3, C.10, s.24.

⁵⁷⁵ Milliyet, 28 Mart 1957.

⁵⁷⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:10, İçtima:3, s.79.

⁵⁷⁷ Milliyet, 3 Ocak 1958.

takımlarının aynı grupta yer alacağı ancak iki ülkenin şampiyon takımlarının henüz netleşmediği anlaşılmaktadır.⁵⁷⁸

Mayıs 1958’de “6 günde 4 milli maç” iki ülke arasındaki sportif temasların yeni bir örneğini teşkil etmiştir. Buna göre Sportif Oyunlar Federasyonu’nun Türk Milli Basketbol Takımı’nın oynayacağı maçlara yönelik açıklamasından Türkiye ve Lübnan milli basketbol takımlarının ilk olarak 18 Mayıs’ta İstanbul’da, rövanş karşılaşmasını ise 21 Mayıs’ta Ankara’da oynayacakları tespit edilmektedir.⁵⁷⁹

Lübnan’ın siyasal açıdan büyük krizler yaşamış olduğu 1958 yılının Temmuz ayı öncesi Türkiye-Lübnan arası kültürel ilişkiler önemli seviyede seyretmeye devam etmişti. Bu tarihten önceki son temas Haziran ayında olmuştu. Buna göre Nice’te büyük başarılar kazanan Türk biniciler, Beyrut’ta yeni açılan Padok münasebeti ile Lübnan Binicilik Federasyonu tarafından Temmuz ayında Lübnan’a davet edilmişlerdir. Türkiye Binicilik Federasyonu ise davete olumlu cevap vermiştir.⁵⁸⁰

Lübnan’ın yaşadığı bu ciddi sıkıntıların ardından 1958 yılı ve sonrasında da kültürel ilişkiler yoğun bir şekilde devam etmiştir. Bu doğrultuda dolaylı olarak yapılan tespit daha önceden Ekim 1959’da Lübnan’da yapılması kararlaştırılan Akdeniz Oyunları ile ilgilidir. Türkiye’nin de katılacağı önceden belirlenen organizasyon ilk aşamada Lübnan’da yaşanan iç savaş sırasında birçok tesisin tahrip edilmesi ile birlikte riske girmiş ancak Lübnan makamlarının gayretleri ile birlikte organizasyonun günü gününe yapılması için büyük çaba gösterilmiştir.⁵⁸¹ İlerleyen tarihlerde Beynelmilel Olimpiyat Komitesi Lübnan Delegatesi Gabriyel Cemayel, Komite’nin Türkiye Temsilcisi Suat Erler’e gönderdiği mektup ile birlikte “gelecek sene Akdeniz Olimpiyatları’nın kati surette yapılacağını ve Lübnan’ın hazırlıklara devam ettiğini” bildirmiştir. Türk basınında ise konu ile ilgili yapılan haberde Beyrut’ta gerçekleştirilecek oyunlar sırasında 1963 Olimpiyatları’nın hangi ülkede yapılacağına karar verileceği ve bu doğrultuda Olimpiyat Komitesi’nin, Türkiye’ye teklif yapmasının muhtemel olduğunun belirtilmesi tespit edilmektedir.⁵⁸²

⁵⁷⁸ *Milliyet*, 5 Ocak 1958.

⁵⁷⁹ *Milliyet*, 25 Mart 1958.

⁵⁸⁰ *Milliyet*, 4 Haziran 1958.

⁵⁸¹ *Milliyet*, 27 Ekim 1958.

⁵⁸² *Milliyet*, 8 Kasım 1958.

Akdeniz Oyunları öncesi önemli temaslardan ilki Türkiye Güreş Federasyonu Başkanı Seyfi Cenap Berksoy'un, Lübnan Güreş Federasyonu'nun davetlisi olarak Lübnan'a gitmesi olmuştur. Buna göre 27 Eylül-15 Kasım tarihleri arasında Beyrut'ta düzenlenecek olan organizasyon hakkında Türk ve Lübnan güreş federasyonlarının Perşembe günü toplanacakları ve bazı kararlar alacakları bildirilmiştir. Bu sırada Akdeniz Olimpiyatları'nın güreş organizasyonunun Türk Güreş Federasyonu tarafından yapılmasının ihtimaller dâhilinde olduğu tespit edilmektedir.⁵⁸³

Mart 1959'da Lübnan basınından Elceride gazetesinin haberine Türk basınında yer verilmesi iki ülke arası sportif temasların bir yenisinin tespit edilmesini sağlamaktadır. Buna göre Lübnan ve Türkiye Futbol Federasyonu'nun yaptıkları görüşmelerde birbirleri ile mutabık kaldıkları ve bu doğrultuda Lübnanlı futbolcuların Nisan başında Ankara'ya geleceği ve 1,9,13 Nisan tarihlerinde biri milli diğerleri temsili olmak üzere üç karşılaşma yapacakları tespit edilmektedir.⁵⁸⁴

Mart ayında daha önceden Eylül ayında başlaması planlanan Akdeniz Olimpiyatları'nın bazı sebeplerden ötürü 11 Ekim'de başlamasına karar verilmiş ve bu doğrultuda Türkiye ile Lübnan Olimpiyat Komitesi arasında bir kez daha temas kurulmuştur. Buna göre Lübnan Olimpiyat Komitesi Başkanı Cemayel bir kez daha Türk mevkiîdaşı Erler'e mektup göndermiş ve siyasi hadiselerin oyunlara mani olacağına dair rivayetlerin doğru olmadığını iletmiştir. Bununla birlikte oyunlara bütün spor şubeleri ile katılmaya karar veren Türkiye Olimpiyat Komitesi'nin 16-18 Nisan tarihlerinde Ankara'da toplanarak Federasyon raporlarını inceleyerek kararlar alacağı tespit edilmiştir.⁵⁸⁵

Nisan 1959'da, Türkiye Amatör Milli Futbol Takımı'nın 1960 Roma Olimpiyat Turnuvası elemelerinde Asya grubunda bulunan Lübnan ve Irak takımları ile karşılaşacağı tespit edilmektedir.⁵⁸⁶ Konu ile ilgili olarak TFF, Haziran ayında Lübnan ve Irak federasyonlarına mektup göndererek eleme maçları hakkında görüş bildirmelerini istemiştir.⁵⁸⁷

⁵⁸³ *Milliyet*, 17 Şubat 1959.

⁵⁸⁴ *Milliyet*, 14 Mart 1959.

⁵⁸⁵ *Milliyet*, 25 Mart 1959.

⁵⁸⁶ *Milliyet*, 2 Nisan 1959.

⁵⁸⁷ *Milliyet*, 24 Haziran 1959.

1959 yılı Mayıs ayında iki ülke arasındaki sportif temas dikkat çekicidir. Bu durum doğrudan resmi bir temas olmasa da kültürel anlamda önemlidir. Buna göre bir Lübnan kulübünün transfer teklifi üzerine Karagömrüklü Fahrettin, Beyrut'a gitmiştir. Tecrübeli futbolcunun idmanlarda göz doldurmasına rağmen teklif yapan kulübün oyuncu ile mali açıdan anlaşamaması üzerine İstanbul'a döndüğü tespit edilmektedir.⁵⁸⁸

9 Haziran'da gerçekleşen gelişme iki ülke arasındaki kültürel temaslara en çok etki eden sportif faaliyetlerin bir yenisini göstermektedir. Buna göre Modaspor takımının 28 Haziran'da Lübnan'a hareket etme kararının katıldığı tespit edilmektedir. Bu hususta kulüp kararı Lübnan Basketbol Federasyonu'na bildirilmiştir. Bunu üzerine Enfant Neptune de Beirut ve Club Sporting'in davetlisi olarak Lübnan'a giden İstanbul şampiyonu Moda takımının Beyrut'ta 4 maç yapacağı belirtilmiştir.⁵⁸⁹

Temmuz 1959'da Türkiye, Lübnan ve Mısırlı sporcuların katılacağı Ankara-İstanbul arasındaki bisiklet yarışı planlanmışken Mısır takımının son anda katılamayacağını belirtmeleri üzerine yarış 15 Temmuz'da Ankara'dan, Türk ve Lübnanlı bisikletçilerin katılımı ile başlamıştır.⁵⁹⁰ Yarışın ilk 125 kilometresinde toplu ilerleyen Lübnan takımı, bu kilometreden sonra Türk bisikletçilerin ataklarına dayanamamış ve netice itibarıyla 156 kilometrelik ilk etapta Lübnanlı bisikletçi Muradyan ancak altıncı olabilmıştır.⁵⁹¹ Yarışın ikinci etabı ise Yeniçağ-Adapazarı arasında gerçekleştirilmiş bu etapta ise Lübnanlı bisikletçi Muradyan birinci olmuştur.⁵⁹² Yarışın 147 kilometrelik son etabı ise 17 Temmuz'da Adapazarı-Erenköy arasında gerçekleştirilmiştir. Önceki günlere göre daha ağır tempoda gerçekleşen son etap, bitiş noktasında kalabalık halkın ilgisi ile karşılanmıştır. Bu etapta Nezir Sonakın birinci olurken ikinci Lübnanlı bisikletçi Kevork Davulbüyükyan olmuştur. Yarışın genel neticesinde ise Aytekin İpek birinci olurken Lübnanlı Muradyan olmuştur.⁵⁹³

⁵⁸⁸ *Milliyet*, 12 Mayıs 1959.

⁵⁸⁹ *Milliyet*, 10 Haziran 1959.

⁵⁹⁰ *Milliyet*, 15 Temmuz 1959.

⁵⁹¹ *Milliyet*, 16 Temmuz 1959.

⁵⁹² *Milliyet*, 17 Temmuz 1959.

⁵⁹³ *Milliyet*, 18 Temmuz 1959.

Temmuz 1959’da daha önce 1960 Roma Olimpiyatları’na hazırlık maksadıyla ilki 25 rövanşı 29 Kasım’da yapılması planlanan Türkiye-Lübnan milli maçı ile ilgili Lübnan Futbol Federasyonu dinlenme imkânı elde edebilmek amacıyla ikinci maçın 5 Aralık sonrası bir tarihe ertelenmesi talebinde bulunmuştur. Ayrıca Beyrut’ta 100 bin kişilik Camille Chamoun Stadyumu’nda oynanacak ilk maç için FİFA’nın tayin ettiği İsraili hakemi kabul etmemiş ve değiştirilmesi başvurusunda bulunmuştur.⁵⁹⁴

Akdeniz Olimpiyatları öncesi Ağustos ayında meydana gelen gelişme dikkat çekicidir. Buna göre Lübnan Olimpiyat Komitesi’nden gelen “ basketbol sahası sıkıştırılmış topraktır” şeklindeki resmi yazı üzerine Türkiye Basketbol Federasyonu durumun maçların kapalı salonda ve parke zeminde yapılması şeklindeki standart prosedürlere uymaması nedeni ile FİBA’ya başvurarak itirazda bulunmuştur. Ayrıca toplardan örnek gelmemesi de ilgili makamlara iletilecek önemli husus olmuştur.⁵⁹⁵

11 Ekim’de Beyrut’ta başlayan Akdeniz Olimpiyatları kapsamında yaşanan gelişmeler önemli olmuştur. Bunlardan ilki 13 Ekim’de yaşananlar olmuştur. Buna göre Türk Voleybol Takımı oyuncularını yaptıkları maçın ardından Lübnanlı seyirciler tarafından taşlanmış ve Lübnan Olimpiyat Komitesi tarafından şeref direğine Türkiye yerine Tunus’un bayrağı çekilmiştir. Bu hususta Türk makamlar protestoda bulunmuş ve Türklere gösterilen tutumun aynı şekilde devam etmesi durumunda tüm müsabakalardan Türkiye’nin çekileceği bildirilmiştir.⁵⁹⁶ İkinci olarak da 14 Ekim’de Türkiye Amatör Milli Takımı ile Lübnan Milli Futbol Takımı karşılaşmış ve Türkiye sahadan 3-0 galip ayrılmıştır.⁵⁹⁷ İlki 13 Ekim’de yaşanan olumsuz hadisenin bir diğeri de Türkiye-Lübnan futbol maçına gidip yer bulamayan ve saha kenarında oturan Türk gazetecilere karşı Lübnan Olimpiyat Komitesi üyelerinden birinin “çirkin” saldırısı olmuştur. Bu hadisenin ardından bu tür gelişmeye rastlanmamıştır. Olimpiyatlar, Lübnan ile kültürel ilişkilere sportif faaliyetlerin katkısı açısından son önemli temaslar olmuştur. Bu doğrultuda ilki 14 Ekim’de yapılan milli futbol maçının rövanşı ise 21 Ekim’de oynanmıştır. İtalya’nın, Lübnan’ı 5-0 yenmesinin ardından Türkiye’nin bozulan averaj durumunda “zayıf takım” olarak görülen Lübnan’ı yenmek

⁵⁹⁴ *Milliyet*, 29 Temmuz 1959.

⁵⁹⁵ *Milliyet*, 27 Ağustos 1959.

⁵⁹⁶ *Milliyet*, 14 Ekim 1959.

⁵⁹⁷ *Milliyet*, 15 Ekim 1959.

önemsenmiştir.⁵⁹⁸ Buna rağmen Türk Amatör Milli Takımı, Lübnan'ı 2-1'lik netice ile zor bir şekilde mağlup edebilmiştir.⁵⁹⁹

21 Şubat 1960 tarihli TBMM kayıtlarından tespit edilen malumat iki ülke arası ilişkilerde önem taşımaktadır. “*Fethiye zelzelesi dolayısıyla dost hükümet ve milletlerden gelen aynı yardımlar*” başlığı altında Lübnan yardımı da yer almaktadır. Buna göre Lübnan 1000 şişe penisilin, 500 şişe Streptomycine ve 1000 battaniye yardımda bulunduğu görülmektedir. Bu kayıt iki ülke arasındaki insani ilişkiler kapsamında da büyük önem taşımaktadır.⁶⁰⁰

İki ülke arasındaki ilişkilerde DP iktidarında tespit edilen kültürel mahiyette en önemli ve son kayıt, 9 Mayıs 1960 tarihinde Meclis görüşmelerinde yer almaktadır. İlgili malumat ilk olarak “23 Haziran 1959 tarihinde Beyrut'ta imzalanan ‘Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Lübnan Cumhuriyeti Hükümeti arasında Kültür Anlaşması’nın tasdikine dair kanun lâyihası ve Hariciye ve Maarif encümenleri mazbataları” maddesi kapsamında tespit edilmektedir. Ardından ilgili kanunun maddeleri okunmuş kabul olunmuş ve söz istenmemesi ile layihanın birinci müzakeresi sona ermiştir. İlgili kanunun layihası ve esbabı mucibesinde yer alan cümleler kültürel ilişkiler için mühimdir. Bu doğrultuda yapılan arzda; “*Tarihi rabitlerle bağlı bulunduğumuz dost ve kardeş Lübnan ile aramızda mevcut münasebetleri geliştirmek, iki memleketin birbirlerini daha iyi tanımalarını temin ve kültürel bağları tarsim etmek gayesiyle 23 Haziran 1959 tarihinde Beyrut'ta Lübnan Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti arasında bir Kültür Anlaşması imzalanmıştır. Ana hatları itibariyle diğer memleketlerle şimdiye kadar akdetmiş bulunduğumuz anlaşmalara benzeyen bu Anlaşmanın başlıca hükümleri aşağıda arz edilmiştir. Türkiye Hükümeti ile Lübnan Hükümeti, fikir, sanat ve ilim sahalarında memleketleri arasında mümkün olduğu kadar geniş bir mutabakatı, dostane ve samimî bir işbirliği sayesinde ve mübadelelerde bulunarak geliştirmek maksadıyla; üniversitelerinde diğer âkit tarafı dil, edebiyat ve tarihine ait mevzularda ders ve konferanslar verilmesini teminen gayret sarf etmek, memleketleri arasında üniversite personeli, profesör, talebe, ilmî araştırmacı, teknisyen ve mütehassıs*

⁵⁹⁸ Milliyet, 21 Ekim 1959.

⁵⁹⁹ Milliyet, 22 Ekim 1959.

⁶⁰⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:11, İçtima:43, Celse:1, C.12, s.180.

mübadelesini teşvik etmek, üniversite ve yüksek enstitülere kayıt muameleleri mevzuunda, üniversite nizamnamelerine uygun olmak şartıyla, birbirlerine her türlü kolaylık göstermek, memleketlerindeki ilmî cemiyetler arasında sıkı iş birliğini teşvik ve fikrî, edebî, bedî ve ilmî faaliyetler sahasında karşılıklı yardımda bulunmak, akademik bir derece ihrazı mevzuu ile ilgili olarak diplomaların muadeletinin tanınması imkânlarının tetkiki, gençlik teşekkülleri arasında karşılıklı iş birliği ve spor temaslari tertibi, ilmî, edebî, bedî kitap ve neşriyat mübadelesinde kolaylık gösterilmesi, iki memlekette birinde neşredilen mektep kitaplarının diğer memlekete ait yanlış malûmat ihtiva etmesine itina gösterilmesi, konferanslar, konserler ve tiyatro temsilleri tertibinin kolaylaştırılması ve yerli filmlerin mübadelelerini teşvik hususlarında ve müze eşyasının kalıplarının çıkarılması, kütüphanelerdeki el yazmalarının, arşivlerde tarihi tetkikleri kolaylaştıracak mahiyetteki vesikaların mevzuat dairesinde, fotokopilerinin alınmasına müsaade edilmesi, iki memleketi alâkadar eden kültürel ve ilmî meselelerin tetkiki maksadıyla mütehassıslar arasında toplantılar yapılmasını teşvik konularında anlaşmışlardır. İşbu Anlaşma Yüksek Meclisin tasdikine arz olunur” ifadeleri yer almıştır.⁶⁰¹

4.3. İKTİSADİ İLİŞKİLER

Demokrat Parti iktidarı öncesi iki ülke arası ilişkilerde Lübnan’ın bağımsız olmayışı iktisadi boyutta da etkili olmuştur. Demokrat Parti iktidarı ile birlikte ABD yardımları sonrasında Türkiye Cumhuriyeti ekonomik gelişim göstermişti. Bu dönemde Lübnan da özellikle banka hesaplarındaki gizlilik yasası ile birlikte ülke büyük bir ekonomik gelişim göstermişti. 1950-1960 arasında Orta Doğu’nun ekonomik açıdan gelişmiş iki ülkesi arasındaki iktisadi ilişkiler de gelişim göstermişti. Bu dönemde resmi iktisadi ilişkiler kapsamında muhtelif mallarda Lübnan’a Türkiye’den ihracat yapılmışsa da bunların yanı sıra özellikle Lübnan’ın ekonomik gelişimi Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki görüşmelerde önemli yer bulmuş ve bu komşu ülkenin politikaları önemli bir örnek olarak görülmüştü. Bu tür faaliyetlerin haricinde iki ülke arasındaki iktisadi ilişkilerde Türkiye’de yaşanan ve Türkiye

⁶⁰¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:11, İçtima:3, C.13.

Cumhuriyet Merkez Bankası'nın banknotlarının kaçırdığının dahi iddia edildiği kaçakçılık faaliyetleri önemli yer tutmuştu.

Türkiye ve Lübnan arasındaki iktisadi ilişkiler henüz Demokrat Parti iktidarının ilk günlerinden itibaren başlamıştır. Mayıs ayının sonlarına doğru gerçekleşen gelişme doğrultusunda bu ilişkiler tespit edilmektedir. Buna göre bir süre önce Türkiye Tekel İdaresi'ne, Suriye, Lübnan ve Kıbrıs bira satın almak amacıyla başvuruda bulunmuştur. Yapılan incelemeler neticesinde Türkiye'nin bira ihracatını bu mevsimde yapamayacağı ancak yeni tesislerin kurulmasının ardından yapılabileceği bildirilmiştir.⁶⁰²

Lübnan'ın uzun süren manda idaresi altındaki yaşamı iki ülke arasındaki iktisadi ilişkilerde de Fransız bağlantısına neden olmuştu. 1946 yılında ülkedeki Fransız varlığının sonlanmasının ardından Türkiye tarafından tanınmışsa da iki ülke arasındaki iktisadi ilişkilerde Fransa'nın varlığı Demokrat Parti iktidarında da devam etmişti. Bu doğrultuda 31 Ağustos 1946 yılında yapılan Türk-Fransız ödeme anlaşmasıyla birlikte Fransız frangı sahasında bulunan Lübnan, Fransa ile yapılan yeni anlaşma gereğince 20 Temmuz 1950'ye kadar yapılan muamelelerin tasfiye edilip bu tarih sonrasında genel rejime uygun muameleler yapılması ile birlikte Lübnan'ın, Fransız frangı sahasından çıkarılması kararlaştırılmıştır. Bu tarihteki gelişme iki ülke arasındaki iktisadi ilişkilere yönelik dolaylı bir gelişme olsa da bundan sonraki dönemde ilişkileri doğrudan etkileyen önemli bir gelişme olmuştur.⁶⁰³

İki ülke arasında gayri resmi iktisadi vaziyette yer alan kaçakçılık faaliyetleri DP döneminde ciddi bir konumda yer almıştır. Ocak 1951'de Urfa, Gaziantep, Hatay, Adana ve Mersin'de kaçakçılığın arttığı ve birçok vakanın meydana geldiği tespit edilmektedir. Buna göre bu günlerde bölgede 50'den fazla kaçakçı yakalanmış ve Türkiye-Suriye sınırında kaçakçılık had safhaya ulaşmıştır. Özellikle Suriye'ye kaçakçılığın arttığı bu günlerde bölgeden Lübnan'a da fazlasıyla insanın gittiği tespit edilmektedir. Buna göre bu seyahatlerin amacı bu ülkelerden dönüşte kaçak mal getirmek olmuştur. Kaçakçılık kapsamında Türkiye'ye sokulan mallar Suriye ve Lübnan'da daha ucuzken Türk parasının bu ülkelerin para birimleri ile farkı

⁶⁰² *Milliyet*, 23 Mayıs 1950.

⁶⁰³ *Milliyet*, 30 Ekim 1950.

bulunmamıştır. Bu durum da kaçakçılık faaliyetlerinin zengin, fakir çoğu insanın ilgisi çekmesine neden olmuştur.⁶⁰⁴

Ocak 1951’de Türkiye Denizyolları İdaresi’nin, Doğu-Güney Akdeniz hattı programında düzenleme yapması iktisadi ilişkilerde yeni gelişmelerden biri olmuştur. Yeni düzenlemeye göre; gemilerin, İzmir Limanı’na uğrayarak fazla yük veren iskelelerde daha uzun müddet kalmaları kararlaştırılmıştır. Bu durumda diğer taraftan ise İzmir’den, Lübnan, Mısır ve Yunanistan’a satılan malların hızlı ve Türk gemileri ile nakledilmesi ve Avrupa limanları ile daha fazla yük taşıma imkânının sağlanması amaçlanmıştır. Bununla birlikte düzenlemenin uygulanmaya Şubat 1951’de başlanması ve kış mevsiminin bitesiye kadar bu ülkelere 14 günde bir sefer yapılmasına karar verilmiştir.⁶⁰⁵

Şubat 1951’de Türkiye’de yaşanmış olan bir gelişme doğrultusunda Lübnan ile iktisadi ilişkilere dair önemli bilgilerden bir tanesi tespit edilmektedir. Buna göre Türkiye’de elma fiyatlarının bir miktar artmış olduğu bu artışa sebep olan gelişmenin ise Suriye, Lübnan ve İsrail’e fazla miktarda elma ihracının yapılması ile gerçekleştiği anlaşılmaktadır.⁶⁰⁶

İki ülke arasındaki iktisadi ilişkilere dair ilk belge 21 Şubat 1951 tarihinde yapılan TBMM görüşmeleri kapsamında tespit edilmektedir. Bu tarihli celsenin üçüncü oturumunda söz alan Siirt Milletvekili Mehmet Daim Süalp yaptığı konuşmada Lübnan ile olan ilişkilere yönelik doğrudan bir söz etmemişse de “komşumuzun” politikaları hakkında örnek vermiştir. Süalp, 1951 yılı bütçesinin açmış olduğu umumi müzakereler üzerine söz almıştır. Süalp’in yapmış olduğu konuşmada Lübnan’ın ekonomik tedbirlerine yer verilmiş olup bu konuşma Lübnan ekonomisi ve uyguladığı turizm politikalarına dair Türk milletvekilleri tarafından verilen ilk örnek olmuştur.⁶⁰⁷

1951 yılında iki ülke arasındaki resmi iktisadi ilişkilere dair önemli gelişmelerin başında ticaret anlaşması yapılmasına yönelik hazırlıklar gelmektedir. Bu doğrultuda

⁶⁰⁴ *Milliyet*, 3 Ocak 1951.

⁶⁰⁵ *Milliyet*, 18 Ocak 1951.

⁶⁰⁶ *Milliyet*, 14 Şubat 1951.

⁶⁰⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:9, Birleşim: 46, Oturum: 3, C.5, s.322.

iki ülke arasında Mayıs ayında yakın zamanda anlaşmanın imza edileceği ve bunun ardından iki memleket ticaretinin gelişeceği belirtilmiştir.⁶⁰⁸

Türkiye-Lübnan arasında bir süredir sürmekte olan ticaret müzakerelerinin Haziran ayında ileri boyuta taşındığı tespit edilmektedir. Bu ayda ticaret anlaşmasının imza edilmesi üzerine Beyrut'ta Dışişleri Bakanlığı'nda, Ankara Elçisi'nin de bulunduğu şekilde toplantı yapılmıştır. Toplantı ile birlikte hazırlanan anlaşma esasları üzerindeki tetkikler ikmal edilmiştir.⁶⁰⁹

Türkiye, 1951 yılında da önemli tütün ihracatçılarından biri olmuş çeşitli ülkeler doğrudan ithalat yaparlarken Lübnan'ın da aralarında olduğu bazı ülkeler ihracat talebiyle temaslarda bulunmuşlardır. Bu doğrultuda Çekoslovakya ve Yugoslavya'ya toplamda 2.5 milyon tona yakın ihraç yapılırken İtalya ve Macaristan gibi satın alım teşebbüsünde bulunan Lübnan rejisi, İstanbul'daki ihracatçılara 40 bin kilo tütün satın almak için davetname göndermiştir.⁶¹⁰

Temmuz 1951'de resmi anlamda doğrudan bir temas gerçekleşmemiş olsa da yaşanan gelişme iktisadi anlamda önem taşımaktadır. Buna göre ilk olarak 2 ay önce Demokrat Parti Hükümeti ile Beynelmilel Ekonomi Teşkilatı arasında yapılan anlaşma neticesinde Ankara'da kurulacak olan Akdeniz Ekonomik Kalkınma Öğretim Merkezi'nin başına teşkilat tarafından İstatistik Genel Müdürü Şefik Bilkur'un tayin edildiği tespit edilmektedir. 3 ay sürecek kursun hazırlıkları ise 16 Temmuz'da başlamıştır. Bu doğrultuda davetiye gönderilen ülkelere biri de Lübnan olmuştur. Merkeze katılacak devletlerin özellikle tarım sahasındaki projeleri üzerinde yapılacak tatbikat dersleri ve çalışmaların komşu memleketlerin durumunun daha yakından anlaşılması fırsatı vereceği de açıklanmıştır.⁶¹¹

3-22 Eylül'de İstanbul'da yapılan ve aralarında Türkiye ve Lübnan'ın da bulunduğu Yakın Doğu ülkelerinden 40 resmi şahsın katıldığı İçtimai Sigortalar konferansı iktisadi ilişkiler kapsamında dolaylı bir bulgudur.⁶¹²

⁶⁰⁸ *Milliyet*, 4 Mayıs 1951.

⁶⁰⁹ *Milliyet*, 8 Haziran 1951.

⁶¹⁰ *Milliyet*, 12 Temmuz 1951.

⁶¹¹ *Milliyet*, 18 Temmuz 1951.

⁶¹² *Milliyet*, 14 Ağustos 1951.

1951 yılında ayrıca Türkiye’de buğday mahsulü “bereketli” olmuş bu doğrultuda 100 bin ton buğdayın yabancı devletlere satılmasına karar verilmiştir. Bu doğrultuda önceki yıllarda buğday ve arpa ithal edilen Lübnan ve Suriye’nin bu sene Türkiye’den buğday ithal etmek amacıyla birer ticaret heyeti gönderdikleri tespit edilmektedir. bu doğrultuda yapılan görüşmelerde tespit edilen fiyat hususunda anlaşma sağlandığı takdirde ilk parti olarak iki ülkeye 75 bin ton civarında buğday satılacağı ve bu ihracattan 30 ile 40 milyon lira arasında dövizin ülkeye girişinin sağlanacağı öğrenilmektedir.⁶¹³

İki ülke arasındaki kaçakçılık faaliyetlerine dair bir başka gelişme Türk emniyetinin silah kaçakçılığı yapan bir şebeke ile ilgili yapmış olduğu soruşturma doğrultusunda tespit edilmektedir. Özellikle güney sınırında faaliyet gösterdiği tespit edilen şebekenin elebaşının iddia edildiği üzere İstanbul’da bulunduğu ve çeşitli vasıtalarla Avrupa memleketlerinden temin ettiği silahları Anadolu’ya ve güneydeki şehirlere getirmektedir. Ayrıca bu silahların önemli bir kısmının ise Suriye, Lübnan ve Irak’a sevk edildiği tespit edilmektedir.⁶¹⁴

9 Kasım 1951’de tespit edilmekte olan TBMM kayıtları Lübnan ile ekonomik ilişkilere yönelik bilgiler içermektedir. 18-30 Ekim 1951 tarihli Abdi Çilingir’in sorusuna Tarım Bakanı Nedim Ökmen tarafından “*Konya Milletvekili Abdi Çilingir’in Orman Umum Müdürlüğünce yapılan istihsal ve satışlara ait istediği malûmat ve vesaik tanzim edilerek ilişikte sunulmuştur*” arzı ile TBMM’ye sunulmuştur. Verilen yanıtta; Türkiye’nin kereste sarfiyatı, üretilen ve ihtiyaç olan miktar belirtilmiştir. İkinci madde ticari ilişkiler açısından dikkat çekicidir ki bu madde şöyledir; “*Ormanların verimine ve istihlâk durumuna göre işletmelerce kesim yapılmaktadır. Ağaç cinsine ve memleketteki yayılışına göre istihsal edilen bu emvalden bir kısmı mahallinde kıymetlenebilmekte bir kısmı ise kıymetlenememektedir. Bilhassa cenup ormanlarımızdan istihsal edilen çam ve sedir ağaçları öteden beri Suriye, Mısır ve Lübnan’a ihraç edilmektedir*”.⁶¹⁵ Bununla birlikte arşiv ve gazetelerin dışında iktisadi ilişkilerde Lübnan ile ormancılık faaliyetlerinde alışveriş olduğunu Meclis görüşmeleri çerçevesinde tespit edilmektedir.

⁶¹³ *Milliyet*, 10 Ekim 1951.

⁶¹⁴ *Milliyet*, 26 Ekim 1951.

⁶¹⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:9, Birleşim:2, Oturum:2, C.10, s.56.

Demokrat Parti döneminde Lübnan'ın turizm politikaları ve durumu, Türk iktisadi hayatında önemli bir örnek olmuştur. Meclis görüşmelerinde dahi sıkça yer alan bu doğrultudaki görüşmelerin yanında Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürü'nün 11 Ocak 1952'de turizmin inkişafı için hazırlanan yeni program hakkında yapmış olduğu konuşma da önemlidir. Konuşmasının başında Adnan Menderes Hükümeti'nin turizm meselesine ilk günden itibaren oldukça önem verdiğini ve devamlı tedbirler aldıklarını belirtmiştir. Bunun ardından turizm meselesinin dünya iktisadiyatındaki mühim rolünü belirtirken 1951 yılında Fransa'nın 1 milyar 200 milyon, Lübnan'ın ise 60 ile 80 milyon Türk lirası arasında bir gelir elde ettiğini belirtmiştir. Bu doğrultuda Türkiye'de alınması gereken tedbirleri ve turizm endüstrisi oluşturulması için yapılması gerekenler ile ilgili yeni program hakkında bilgiler de vermiştir.⁶¹⁶

Ocak 1952'de Türkiye'nin pamuk ihracatı ile ilgili yaşamış olduğu sıkıntı zaman zaman karşılıklı pamuk ithalat-ihracatı yaptıkları tespit edilen Türkiye ve Lübnan arasındaki dolaylı iktisadi ilişkiyi göstermektedir. Buna göre öncelikle Sakarya bölgesinden İstanbul'a gelen pamukların fiyatlarının 380 kuruştan 340 kuruşa düştüğü tespit edilmektedir. İzmir bölgesindeki pamukların 370 kuruştan satışa sunulduğu ancak alıcı bulamadığı sırada ihracatçılar fiyatların düşeceğini belirtmişlerdir. Ege bölgesinde fiyatların düşürülmemesi için spekülasyon faaliyetleri yapılırken dünya piyasasında fiyatların Türk pamuğundan %10 daha ucuz olduğu belirtilmiştir. Türkiye'de, Fransa aracılığı ile öğrenilen bilgiye göre Suriye ve Lübnan'ın daha müsait şartlarda mal teklifinde bulunduğu iki aya ihracat yapılmazsa pamukların elde kalacağına yönelik ihracatçıların endişesi olduğu tespit edilmektedir.⁶¹⁷

Lübnan'ın pamuk piyasasında uygun teklifler verdiği tespit edilirken dışa ihracatının olduğu gibi Türkiye'den ithalat yaptığı da tespit edilmektedir. Buna göre Türkiye'nin Ağustos 1951 - Şubat 1952 tarihleri arasında 52 milyon liraya yakın kıymette 15 bin ton pamuk ihracatı yaptığı, 1950 yılı mahsulü olan bu pamukların alıcı ülkelerinden birinin de Lübnan olduğu anlaşılmaktadır.⁶¹⁸

⁶¹⁶ *Milliyet*, 12 Ocak 1952.

⁶¹⁷ *Milliyet*, 30 Ocak 1952.

⁶¹⁸ *Milliyet*, 1 Mart 1952.

Nisan 1952’de İstanbul’da özellikle Beyoğlu’nda son günlerde kaçak sigara satışlarının fazlaştığı ve durumu gözden kaçırmayan ilgili makamların çeşitli kanallarla şehre getirilen bu kaçak sigaralardan fazla miktarda ele geçirdiği tespit edilmektedir. Dünyaca ünlü Türk tütününe rağmen bu kaçak sigaralara ilginin yüksek olduğu ve bunların aslında Amerikan sigarası diye Türkiye’ye kaçak sokulan Suriye, Lübnan ve Mısır mamulü sigaralar olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde kaçakçılık faaliyetleri ile ilgili makamların önlem almak üzere çalışmalarını sıklaştırdığı da tespit edilmiştir.⁶¹⁹

İki ülke arası iktisadi ilişkilerde Lübnan’ın Türkiye’den ithalatına yönelik temaslardan biri de Mayıs 1952’de Lübnan’ın fazla miktarda kasaplık koyun satın almak istemesi üzerine Türk makamlara başvurusu ile olmuştur.⁶²⁰ Aynı zamanda Suriye de satın alım için başvuruda bulunmuş ve teklifler konusunda Türk makamları inceleme başlatmıştır. Bu incelemeler doğrultusunda Türk makamların olumlu cevap vermesinin güç olduğu anlaşılmaktadır. Sebep olarak ihracatın yapılacağı bölge olan Doğu illerinden alınan bilgilere göre hayvanların yalnızca Türkiye’nin ihtiyacını karşılayacak kadar olduğu ve Batı illerine dahi gönderilen kasaplık hayvan miktarının azaldığı kaydedilmiştir. Türkiye’deki bu duruma rağmen Lübnan ve Suriye Hükümeti’nin ithalat yapmak amacıyla ısrarcı olduğu ve konuyu görüşmek üzere ay sonunda heyet gönderecekleri tespit edilmektedir.⁶²¹

İki ülke arasındaki iktisadi ilişkilere yönelik bir haber de 17 Mayıs 1952 tarihinde tespit edilmektedir. Lübnan’ın, Türkiye’den çok miktarda canlı hayvan aldığına yönelik bir haberdir. İlgili makamların bildirisine göre yapılan haberde, Lübnan Hükümeti’nin ilgili konu hususunda Türk Hükümeti’ne başvuruda bulunduğu bildirilmiştir. Haberin devamından Türk makamlarının bu başvuruyu kabul ettiğini bu sebeple yakında Lübnan heyetinin satın alım için gerekli temaslarda bulunmak üzere Türkiye’ye geleceği tespit edilmektedir.⁶²²

Lübnan’ın, Türkiye’den buğday ithalatı yapmasının yanında iki ülkenin 16 Haziran 1952’de Yeşilköy’de, Birleşmiş Milletlerin düzenlediği Beynelmilel Buğday

⁶¹⁹ *Milliyet*, 23 Nisan 1952.

⁶²⁰ *Milliyet*, 16 Mayıs 1952.

⁶²¹ *Milliyet*, 18 Mayıs 1952.

⁶²² *Akşam*, 17 Mayıs 1952, s.5.

Kongresi'ne katılması önemli bir gelişmedir. 5 gün sürecek bu kongrede Orta Doğu ülkelerindeki buğday kalitesinin ıslah edilmesi ve yeni yetiştirilen cinslerin mübadele edilmesi amaçlanmıştır. Kongrenin ardından katılımcılar Anadolu gezisine çıkmış Adapazarı, Ankara, Eskişehir ve Konya bölgelerinde incelemelerde bulunmuşlardır.⁶²³

17 Ağustos 1952'de Türk basınında yer alan bir haber iki ülke arası iktisadi ilişkilere yönelik dikkat çekici bir gelişmelerden biridir. Buna göre Lübnan Hükümeti'nin, Türkiye'den 6.757 bin liralık ithalatına karşılık Türkiye'ye ancak 478 bin liralık mal sattığı bildirilmektedir. İlgili satışa yönelik anlaşma tarihi ve satışa konu olan mallar ise tespit edilememektedir.⁶²⁴

1953 Haziran ayında yaşanan gelişme önemlidir. İlgili gelişme Suriye, Lübnan, Irak ve Mısır Hükümeti'nin, Türk makamlara başvuruda bulunarak çok miktarda Kızılay maden suyu almak istekleri ile ilgilidir. Bu talep doğrultusunda Türk makamları başvuruyu kabul etmiş ve maden suyu ihracatı için hazırlıklara başlamışlardır.⁶²⁵

1953 yılında özellikle Ağustos ve Eylül aylarında yabancı piyasalardan Türkiye'de yetiştirilen mercimeğe taleplerin arttığı tespit edilmektedir. Buna göre Ağustos ayında Türk limanlarından yabancı ülkelere 287 ton mercimek ihraç edilmiş bunun yanında 37 ton kırmızı mercimek Lübnan'a ihraç edilmiştir.⁶²⁶

Türk basınında yer alan “*Lübnandaki Türk Malları*” başlıklı haberde Türkiye'deki Lübnan malları ile Lübnan'daki Türk malları meselesinin halli hususunda önceki gün Dışişleri Bakanlığı'nda anlaşma yapıldığı bildirilmiştir. Buna göre tespit edilen hiyâr hakkını kullanmayı ihmal etmiş kimselerin bunlardan faydalanabilmeleri için Türkiye'deki Lübnan malları hakkında konmuş veya konacak hükümlerden istifade edebilmeleri adına ihtiyar ettikleri uyrukları ileri sürmemeleri şartıyla iki senelik yeni hiyâr hakkı elde edebilmeleri ve Lübnan'daki Türk malları meselesince iki hükümet arasında başlayan müzakerelerle ilgili 7 Aralık 1946'da Beyrut'ta teati edilen mektuplar yürürlüğe girmiştir.⁶²⁷

⁶²³ *Milliyet*, 16 Haziran 1952.

⁶²⁴ *Milliyet*, 17 Ağustos 1952.

⁶²⁵ *Milliyet*, 5 Haziran 1953.

⁶²⁶ *Milliyet*, 3 Eylül 1953.

⁶²⁷ *Akşam*, 30 Eylül 1952, s.1-4.

Ekim 1953'te yaşanan gelişmeler iki ülke arasındaki resmi iktisadi ilişkiler açısından 1951 yılında imzalanan Ticaret Anlaşma'nın ardından önemli ciddi temaslardan olmuştur. Bu doğrultuda Lübnan Hükümeti, Türkiye Cumhuriyeti'ne başvuruda bulunarak ticari görüşmeler yapılmasını talep etmiştir. Lübnan Hükümeti'nin bu başvuru ile öncelikli amacı 1951 yılında yürürlüğe giren Türk-Lübnan Ticaret Antlaşması'nda "tadilat" yapılması olmuştur. Lübnan idarecilerinin ileri sürdükleri kanı, bu antlaşmaya rağmen iki ülke arasındaki ticaret dengesinin devamlı olarak Türkiye lehine geliştiğidir. Lübnan bununla birlikte Türkiye'de daha geniş piyasaya mal satabilmek arzusunu belirtmiştir.⁶²⁸

1953 yılında da yabancı ülkelere Türk Tekel ürünlerine rağbetin artarak devam ettiği tespit edilmektedir. Son zamanlarda yine çeşitli tekel ürünlerine yönelik çok miktarda satın alım arzusunda bulunan yabancı devletler olmuştur. Bu doğrultuda Tekel İdaresi yabancı ülkelerdeki satış yerlerini çoğaltmaya ve yeni şubeler açmaya karar vermiş ve hazırlıklara başlamıştır. Diğer yandan Tekel İdaresi bira üretimini de yeniden arttırmaya karar vermiş ve hazırlıklara başlayarak ülke ihtiyacını karşıladıktan sonra bira ihracatında bulunma kararı vermiştir. Bu sırada Suriye, Lübnan, Irak ve Kıbrıs'ın bira satın alma talebini de devam ettiği tespit edilmektedir.⁶²⁹

Kasım 1953'te Meclis kayıtlarında Türkiye'den Lübnan'a yapılan ihracat doğrultusunda iki ülke arası ekonomik ilişkilere yönelik malumat bulunmaktadır. Buna 1952 yılındaki Ege bölgesi bağlarında Nisan ayındaki donlara karşın yine de çekirdeksiz kuru üzüm üretiminin 60 bin ton gibi normal kabul edilebilecek miktarda olduğu belirtilmiştir. Bunun ardından 1951 yılı üretiminin ise 50 bin ton olduğu belirtilmiştir. Devamında ise şu cümlelerin yer alması Lübnan ile ilişkileri göstermektedir. Bu cümlede *"İzmir Kuru Meyve İhracatçıları Birliğince tanzim olunan istatistiklere göre 1952 - 1953 mevsimi başı sayılan 23. 8.1952'den 15. 6.1953 tarihine kadar dış pazarlara ihraç olunan çekirdeksiz kuru üzüm miktar ve kıymetleri şöyledir"* denmiştir ve Lübnan'a ihraç olunan miktarın 202.713 kilo, kıymetinin ise 134.077 Lira olduğu belirtilmiştir.⁶³⁰

⁶²⁸ *Milliyet*, 6 Ekim 1953.

⁶²⁹ *Milliyet*, 13 Ekim 1953.

⁶³⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:9, Birleşim:2, Oturum:2, C.25, s.78.

27 Ocak tarihli haberle iki ülke arası iktisadi ilişkilere dair Lübnan'a bir başka kaleme ihracat yapılma olasılığına yönelik bilgi bulunmaktadır. Türkiye'nin tüketimindeki artışın yanı sıra Tekel ürünlerine yurtdışından da rağbetin arttığına dikkat çekilmiştir. Son aylarda çeşitli içki ürünlerine yönelik talebin arttığı belirtilirken Suriye, Lübnan, Irak ve Kıbrıs'tan birkaç hafta içerisinde çok fazla bira siparişi verildiği aktarılmıştır. İç ve dış talebin artması ile Tekel İdaresi'nin üretimi arttırıcı tedbirler aldığına dikkat çekilmiştir.⁶³¹

İktisadi ilişkiler doğrultusunda bir başka haber ise 15 Mayıs'ta tespit edilmektedir. Şilepçilik işletmesinden alınan malumata nazaran yapılan haberde Amerika seferinden İskenderun'a dönen Malatya şilebinin, Avrupa limanlarına nakliyat yapması maksadıyla Lübnanlı bir firma tarafından kiralandığı bildirilmiştir. İskenderun'da tahliyesi yapılan şilebin buradan Beyrut'a gideceği bilgisine de yer verilmiştir.⁶³²

Türkiye'de Temmuz 1954'te Pasaport Kanunu'nda yapılan düzenleme dolaylı olarak iki ülkenin iktisadi hayatlarına yönelik tespitin yapılmasını sağlamaktadır. Yeni kararın üç günlük uygulaması neticesinde yabancı ülkelerde özellikle Lübnan ve Suriye'de, Türk parasının değeri kendisini hissettirecek derecede artmıştır. Bu doğrultuda 25 Temmuz'da 52 Lübnan kuruşu olan 1 Türk lirasının kıymeti 2-3 gün içerisinde önemli ölçüde artmıştır. İlerleyen günlerde ise bu kıymetin daha da artarak eski konumuna geleceği öngörülmüştür. Bununla birlikte karaborsa döviz fiyatlarında düşüş yaşandığı da tespit edilmektedir.⁶³³

Ağustos 1954'te Türkiye-Lübnan ticari ilişkilerinde yeni bir gelişme kaydedilmiştir. Buna göre Türkiye'de, iki ülke arasındaki ticari münasebetlerde bir gelişme yaşanacağına kesin gözüyle bakılmıştır. Bununla birlikte yakında Lübnan'dan Türkiye'ye bir ticaret heyetinin gelmesi beklenmiştir.⁶³⁴

24 Kasım 1954'te Türk basınında yer alan Nedret Selçuker'in makalesi eğitim faaliyetleri doğrultusunda kültürel ilişkilere dair görülse de yaşanacak gelişme gelecekte iki ülkenin iktisadiyatına etki edebilecek çerçevededir. İlgili makaleye göre

⁶³¹ *Akşam*, 27 Ocak 1954, s.4-7.

⁶³² *Akşam*, 15 Mayıs 1954, s.4.

⁶³³ *Milliyet*, 28 Temmuz 1954.

⁶³⁴ *Milliyet*, 5 Ağustos 1954.

gelecekte üniversite mezunu işçilerle karşılaşmanın güç olmadığına dikkat çekilirken bu doğrultuda hizmet verecek bir kurum olan Türkiye’de yer alacak Orta Doğu İşçi Üniversitesi’nin kurulmasına kesin gözüyle bakıldığını vurgulamıştır. Aslında İşçi Eğitim Merkezi olarak kurulan kurumun üniversite hüviyetine büründürüleceği ve kuruma girebilmek için Orta Doğu işçisi sıfatı taşıyor olmak gerektiği tespit edilmektedir. Makalede ayrıca sırası ile Münih ve Ankara’da gerçekleştirilecek olan Dünya Gençlik Teşkilatı toplantıları ve savunulacak Türk tezi hakkında bilgiler verilmiştir. Diğer taraftan kurulacak Orta Doğu İşçi Üniversitesi’ne Lübnanlı gençlerin de talip oldukları tespit edilmektedir.⁶³⁵

Nisan 1955’te yaşanacak gelişme Lübnan ile ilişkilerin siyasal anlamda üst düzeye çıktığı dönemde iktisadi ilişkilerin de yoğun bir sürece girişinde etkili gelişmelerden birini teşkil etmişti. 3 Ocak’ta Lübnan Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Fouad Ammoun yaptığı açıklama ile Nisan ayında Beyrut’ta yapılacak Beynelmillel İktisat Konferansı’na Lübnan Hükümeti’nin davet ettiği ülkeler arasında Türkiye’nin de olduğu tespit edilmektedir. Genel Sekreter açıklamasında konferansta Türkiye’nin de olduğu Asya ve Orta Doğu devletleri ile iktisadi ve ticari işbirliğinin geliştirilmesi ve tanzim edilmesi için kararlar alınacağını belirtmiştir.⁶³⁶

23 Şubat 1955 tarihinde yaşanan gelişme iki ülke arasındaki iktisadi ilişkilerin bu yılda önemli bir sürece girişin başlangıcı olmuştur. Bu gelişme Türkiye ile Lübnan’ın ticari anlaşma imzalamak amacıyla iki ülkenin murahhas heyetlerinin bugün görüşmelere başlaması olmuştur. Lübnan Hükümeti’ni temsilen Lübnan Dış Ticaret Dairesi Reisi Naim Amyuni’nin, Türkiye’ye geldiği ve Lübnan delegelerinin beraberlerinde ticari proje getirdikleri tespit edilmektedir.⁶³⁷

25 Şubat’ta, Hatay Mebusu Şemsettin Mulsaloğlu daha önce de iki ülke arasında fazlası ile yer alan kaçakçılık haberleri doğrultusunda bir konuşma yapmıştır. Konuşmanın içeriği şu şekildedir; *“Efendim; bendenizin de cenup vilâyetlerinde ikamet eden her vatandaşın ıstırabına benzeyen bir ıstırabım vardır. Ve bu hususta Gümrük ve Tekel Vekâletinden temenni ve ricalarım vardır. Şüphesiz bu temennilerim, tamamen cenup hudutlarımızdan Suriye yolu ile kaçırılan mallar için alınması*

⁶³⁵ Milliyet, 24 Kasım 1954.

⁶³⁶ Milliyet, 4 Ocak 1955.

⁶³⁷ Milliyet, 24 Şubat 1955.

*lâzımgelen tedbirlerdir. Muhterem arkadaşlarım; cenup hudutlarımızdan, milyonlarca liralık her türlü mahsulümüz, Suriye yolu ile Beyrut limanından, tamamen kaçak olarak «reexport» yapılmak suretiyle yabancı memleketlere gönderilir.⁶³⁸ Bilhassa, son senelerde Antep fıstığı bunun en bariz misalidir. Bundan iki ay kadar evvel İskenderun Ticaret Heyetiyle yapılan bir toplantıda tüccarlarımızın bilhassa Sayın Meclis Reisimize ve Dâhiliye Vekilimize bu hususta maruzatları olmuştur. Dediler ki; bundan bir iki sene evveline kadar yalnız İskenderun limanından Amerika'ya 5 bin ton Antep fıstığı ihraç edilirdi, bugün İskenderun'dan bir kilo bile ihraç edilmediği gibi herhangi bir limanımızdan da Amerika'ya veya yabancı memleketlere fıstık ihracı yapılmamaktadır. Aynı insanlar Beyrut'taki bir limandan bu malların Amerika'ya ihraç edildiğini ve bunun karşılığı olan paraların ve kaçak döviz olarak memleketi ithal edildiğini ayrıca sözlerine ilâve ettiler”.*⁶³⁹ Bir nevi gayri resmi ilişkiler niteliği taşıyan duruma dikkat çeken ilgili konuşma Türkiye, Suriye ve Lübnan arasındaki kaçakçılık faaliyetlerinin ne denli ciddi boyutta olduğunu göstermesi bakımından mühimdir.

Şubat ayında gelen Lübnan delegeleri ile yapılan görüşmenin ardından 1 Mart'ta her iki memleketin ticari münasebetlerini inkişaf ettirmek amacıyla Türk-Lübnan ticari görüşmeleri saat 15'te Dışişleri Bakanlığı'nda başlamıştır. Bu görüşmelerde Lübnan adına, Ankara Elçisi İbrahim El-Ahdab, Naim Amyunu, Türk Hükümeti adına, Dışişleri Bakanlığı Ticaret Dairesi'nden Oğuz Gökmen'in başkanlığında Ticaret Bakanlığı ve Merkez Bankası'nın temsilcilerinin katıldığı görüşmelerde iki ülke hükümeti projelerini sunmuş, bununla ticaret ve ödeme anlaşması imzalanması amaçlanmıştır. Yapılan görüşmelerin devam edeceği ve 5 Mart Cumartesi günü saat 12'de merasimle anlaşma imzalanacağı kaydedilmiştir.⁶⁴⁰

3 Mart'ta, Türk basınında yer alan haber doğrudan iki ülke arasındaki ilişkilere yönelik olmamakla birlikte dikkat çekicidir. İskenderiye'ye gitmekte olup Türk armatör Haşim Mardini'ye ait petrol gemisi tarafından şiddetli fırtınadan kurtarılan

⁶³⁸ *Reexport: Mal bedelleri için transfer yapılarak veya yapılmaksızın, satın alınan yabancı Menşeli veya Türk menşeli olup da yurtdışına satılmış malların transit olarak veya doğrudan doğruya, İthalat ve İhracat rejimi hükümlerine tabi olmaksızın başka bir ülkeye satılmasına denilmektedir. T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, “Re-export”, <https://www.yatirimadestek.gov.tr/sozluk/re-export>, (Erişim Tarihi: 10.05.2024).*

⁶³⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:10, İçtima:59, Celse:2, C.5, s.767.

⁶⁴⁰ *Milliyet*, 2 Mart 1955.

yelkenliden kurtarılan 5 kişinin Lübnanlı kaçakçı olduğunun anlaşıldığı ve bu kişilerin İskenderiye’de zabıtaya teslim edilecekleri belirtilmiştir.⁶⁴¹ Bu durum ilgili dönemde iki ülke arası yaşanan kaçakçılık faaliyetleri nedeni ile haberdeki kaçakçıların Türkiye’de faaliyette bulunup bulunmadıklarına dair bir şüphe uyandırabilmektedir.

7 Mart’ta Lübnan Cumhurbaşkanı ve Başbakanı, Bağdat Paktı’na karşı Mısır’ın kurmak istediği yeni birliğe katılmayı reddetmiştir.⁶⁴² 9 Mart tarihli “*Ticaret Anlaşmaları*” başlıklı haberin alt başlığı “*Belçika ile mutabakata varıldı, Lübnan ile kliring esasına dayanan bir anlaşma yapılacaktır*” olurken iki ülke arasındaki iktisadi ilişkilere dair malumat vermiştir. Haberin içeriğinde bir süredir yabancı memleketlerle devam eden ticaret müzakerelerinin olumlu bir safhaya girmiş olduğu belirtilmiştir. Belçika ile yapılan görüşmeler son safhaya gelirken bir anlaşma zemini üzerinde mutabakata varılmıştır. Bunun haricinde Türkiye, Lübnan ile ticari münasebetleri arttırmak ve kliring esasına dayanan bir anlaşma yapmak üzere görüşmelerin ilerlediğine dikkat çekilmiştir.⁶⁴³

İki ülke arası iktisadi ilişkilere yönelik önemli resmi belgelerden biri “*Memleketimiz ile Lübnan arasında Ankara’da yapılacak ticaret müzakerelerine katılacak heyet*” başlıklı belgedir. Belge, Hariciye Vekâleti’nin 18/2/1955 tarihli ve 4575/55 sayılı yazısı üzerine, İcra Vekilleri Heyeti’nce 12/3/1955 tarihli Cumhurbaşkanı Bayar ve Bakanlar Kurulu’nun imzalarını taşıyan kararnamedir. Kararnamenin içeriği ise; “*Memleketimiz ile Lübnan arasında Ankara’da yapılacak ticaret müzakerelerinin icrası için Hariciye Vekâleti temsilcisinin riyasetinde, mezkûr Vekâlet il İktisat ve Ticaret, Maliye Vekâletleri ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Umum Müdürlüğü temsilcilerinden mürekkep bir heyet teşkili ve müzakereler neticesinde hazırlanacak vesikaları Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti adına imza etmek için Hariciye Vekâletine salahiyyet verilmesi*” ile ilgilidir.⁶⁴⁴

Daha önceden iki ülke arasında yapılan görüşmelerin 5 Mart’ta sona ererek anlaşmanın yapılacağı Türk basınında duyurulmuştur. 12 Mart’ta iki ülke arasındaki ticaret müzakerelerinin sona erdiği, Kliring anlaşmasına ilaveten transit anlaşmasının

⁶⁴¹ *Akşam*, 3 Mart 1955, s.2.

⁶⁴² *Akşam*, 7 Mart 1955, s.1-2; *Akşam*, 8 Mart 1955, s.2.

⁶⁴³ *Akşam*, 9 Mart 1955, s.3.

⁶⁴⁴ BCA, 138.126.20/30.18.1.2, 12.03.1955.

imzası ise prensipte kabul edilmiştir. Anlaşmaların muhtemelen Nisan ayı itibarıyla yürürlüğe gireceği belirtilmiştir.⁶⁴⁵

23 Mart 1955 tarihinde iki ülke arasında bir süredir sürmekte olan iktisadi görüşmelerin sona yaklaştığı tespit edilmektedir. Buna göre Mart ayı başlarından itibaren Ankara’da bulunan Lübnan ticaret heyeti ile yapılan ticari müzakerelerin nihayete erdiği ve kliring anlaşmasının esaslarının hazırlandığı bildirilmiştir. Yeni anlaşmasının eski anlaşmaya nazaran daha geniş olduğu ve imza merasiminin Lübnan Cumhurbaşkanı’nın ziyareti sırasında Nisan ayının ilk günlerinde yapılacağı bilgisine ise basında yer verilmiştir.

2 Nisan 1955 tarihinde iki ülke arasında sonuçlanan ticaret görüşmeleri neticesinde Lübnanlı yöneticilerin Türkiye ziyaretinde antlaşma imzalanmıştır. Buna göre iki ülke arasındaki ticari münasebetlerin kararlaştırılan düzen dahilinde devamlı inkişafını temin maksadıyla süren müzakerelerde tespit edilen Modus Vivendi ile Ticaret Anlaşması, 2 Nisan’da saat 17:30’da Başbakanlık binasında yapılan merasimle Türkiye Cumhuriyeti adına Başbakan Adnan Menderes ile Lübnan Başbakanı Sami El-Sulh tarafından imzalanmıştır. İki memleket arasında bir Ticaret ve Seyrüsefain Antlaşması akdine kadar yürürlükte kalacak olan Modus Vivendi hükümlerine göre iki ülke karşılıklı olarak ticaret, seyrüsefain ve gümrük konularında en ziyade müsaade imtiyazı tanımışlardır.⁶⁴⁶

Hariciye Vekâleti’nin, 1955 tarihli ve 8278/111 sayılı yazısı üzerine, İcra Vekilleri Heyeti’nce 1 Nisan 1955 tarihinde vermiş olduğu karar; 11 Nisan’da kararname olarak tespit edilmektedir. İlgili kararname Türkiye ile Lübnan arasında ticaret müzakerelerini yapmış olan heyet tarafından hazırlanan vesikaların Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti adına Başbakan Adnan Menderes’in imzasına karar verilmesi ile ilgilidir.⁶⁴⁷

2 Nisan’da tespit edilip imza edilen Modus Vivendi’nin ardından iktisadi ilişkilere dair temaslar bu ayda sürmeye devam etmiştir. Buna göre birkaç gün boyunca İstanbul’da bulunan Lübnanlı tüccarlar piyasada ticari temaslar kurmuşlardır. Bununla birlikte Beyrut limanında Lübnan menşeli olmayan malların ithalinin imkânsız olacağı

⁶⁴⁵ *Milliyet*, 12 Mart 1955.

⁶⁴⁶ *Milliyet*, 3 Nisan 1955.

⁶⁴⁷ BCA, 139.33.5/30.18.1.2, 11.04.1955.

öğrenilmektedir. Ancak ticari münasebetlerin kısa zamanda inkişafının beklendiği tespit edilmektedir.⁶⁴⁸

1955 yılında yabancı sermayenin Türkiye'ye yatırımlarda bulunmasını sağlayan kanunun yürürlüğe girmesinin ardından Mayıs ayına kadar Türkiye'de muhtelif ticari ortaklıklar kuran yabancı firmaların sayısı oldukça artmıştır. Tekstil, gıda, kauçuk, kimya ve madeni sanayii gibi çeşitli alanlarda 111 yabancı firmanın 92.843.611 liralık yatırımda bulunduğu bunun 323 bin liralık kısmının Lübnanlı yatırımcılardan geldiği tespit edilmektedir. Bu süre zarfındaki yatırımlardaki gelişme beklendiği gibi olmamıştır. Türkiye ithalatında görülen ciddi gerilik ve ödeme kabiliyetindeki azalma yabancı ülkeler tarafından tam anlamıyla anlaşıldığından firmalar yatırım konusunda acele etmişlerdir. Mayıs ayı itibarıyla gelişim görülmeye başlanırken ilerleyen süre zarfından bu gelişmenin artacağı öngörülmüştür.⁶⁴⁹

Eylül 1955'te kaçakçılık faaliyetleri doğrultusunda dolaylı bir başka gelişme yaşanmıştır. Bu durum Fransa, İtalya, Yunan, Suriye ve Lübnan zabıtasınca döviz ve uyuşturucu madde kaçakçılığından aranan şahsın, Toros ekspresiyle İstanbul'a altı kilo esrar getirirken yakalandığı tespit edilmektedir.⁶⁵⁰

Demokrat Parti iktidarı döneminde iktisadi ilişkiler kapsamında ithalat-ihracat ilişkilerine dair temaslardan biri de Ekim 1955'te gerçekleşmiştir. Buna göre Irak, İran, Suriye ve Lübnan ticaret makamları kestane ithal etmek arzusu ile Bursa vilayetine başvuruda bulunmuşlardır. Bu doğrultuda Bursa Ticaret Odası kestane ihracatını organize etmek maksadıyla gerekli hazırlıklarını tamamladıkları tespit edilmektedir.⁶⁵¹

İki ülke arasında kaçakçılık faaliyetine yönelik gelişmelerden biri de 1956 yılında tespit edilmiştir. İstanbul'un önde gelen ithalat-ihracat firmalarından birinin sahibi hakkında geniş ölçüde gümrük kaçakçılığı yapmak ve resmi makamları aldatmak suçlarından dolayı tahkikat başlatıldığı tespit edilmiştir. Bundan bir süre önce birçok defa yaptığı gibi Gümrük ve İnhisarlar Vekaleti'ne müracaat eden firma sahibi Lübnan ve Mısır'a fazla miktarda acı zerdali çekirdeği ihraç edeceğini bildirmiş ve kendisine izin verilmiştir. Hazırlıkların tamamlandığı ve şilebin hareket edeceği

⁶⁴⁸ *Milliyet*, 12 Nisan 1955.

⁶⁴⁹ *Milliyet*, 24 Temmuz 1955.

⁶⁵⁰ *Milliyet*, 28 Eylül 1955.

⁶⁵¹ *Milliyet*, 13 Ekim 1955.

gün gelen ihbar ile birlikte gümrük müfettişleri incelemede bulunmuş ve zerdali çekirdeği diye yüklenen tonlarca malın iç fındık olduğu anlaşılmış ve konu hakkında tahkikat başlatılmıştır.⁶⁵²

20 Şubat 1956'da TBMM Bütçe Encümeni Reisliğine gönderilen raporun III. maddesinde Lübnan ile ilişkilere yönelik iktisadi ve kültürel mahiyette bilgiler tespit edilmiştir. İlgili madde şu şekildedir; “İktisadi faaliyet sahasındaki gelişme ve genişleme ile müterafik olarak işçi sayısı artmakta ve binnetice Çalışma Vekâletinin vazifeleri de o nispette tezayüt etmektedir. Bu bakımdan, İş Kanununa tâbi iş yerleri ve işçi sayılarında 1950 yılından bu yana meydana gelmiş olan artışlar aşağıda mukayese edilmiştir”. Arada artış oranına dair tablo verildikten sonra “1950 yılına nazaran 1955 yılı sonundaki umumi iş yeri ve işçi sayılarının ve binnetice vekâlet vazifelerinin de bu nispetlerle arttığını kabul eylemek lâzım gelmektedir. Diğer taraftan, Milletlerarası Çalışma Teşkilâtı ile hükümetimiz arasında Teknik Yardım Teminine dair Esas Anlaşma hükümleri dairesinde akdedilmiş olan 13 sayılı Ek Anlaşma gereğince merkezi İstanbul'da olmak üzere tesis edilmiş bulunan «Yakın ve Orta - Doğu Çalışma Enstitüsü» 27 Ocak 1955'te fiilen çalışmaya başlamıştır. Memleketimizde kurulmuş bulunan ve Irak, İran, İsrail, Libya, Lübnan, Mısır, Suudi Arabistan, Suriye, Ürdün ve Yunanistan'dan gelen ve memleketlerinde çalışma mevzuları ile ilgili teşkilâtta vazife almış bulunan çeşitli mertebelerdeki memurlar için bir tekâmül ve tefeyyüz merkezi halinde bulunan enstitü, Eylül 1955 tarihine kadar iki tedris devresi halinde Türkçe, Fransızca ve İngilizce dillerinde olarak, ceman 64 Türk ve ecnebi memurunu yetiştirme ve tekâmül kurslarına tâbi tutmuştur. Bundan başka, enstitü, Türkiye, İran, Lübnan, Mısır, Suriye ve Ürdün hükümetlerinin Çalışma Teşkilâtına mensup yüksek dereceli memurları için, İstanbul'da bir bölge semineri de tertip etmiştir. Ayrıca Çalışma Vekâleti enstitü nezdinde, kendi iş müfettişleri için daimî bir tekâmül kursu açtırmak üzeredir” denmiştir.⁶⁵³ Bu tarihte aynı zamanda “Havale Edilen Kâğıtlar” bölümünde daha önceki ceridelerde de tespit edilmiş olan “Bâzı silâh, mermi ve malzemenin Lübnan Hükümetine satılması hakkında kanun

⁶⁵² Milliyet, 4 Şubat 1956.

⁶⁵³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:10, İçtima:2, C.10, s.405.

*lâyihası (1/422) (Millî' Müdafaa ve Bütçe encümenlerine)" maddesi bulunmaktadır ki önceki örneği gibi askeri ve siyasi açıdan mühim bir belgedir.*⁶⁵⁴

Nisan ayında et fiyatlarının yaz aylarında yükseleceğine yönelik basında yer alan haber neticesinde iktisadi ilişkilere dair bir bulgu daha tespit edilmektedir. Buna göre hayvan yetiştirme bölgelerinde yaşanan saman ve ot sıkıntısının 1956 yazında İstanbul'da et fiyatlarına yansyacağı Kasaplar Derneği tarafından Nisan ayında açıklanmıştır. Buna göre günde 100 ton etin şehre gönderildiği ilerleyen süreçte bu ortamda sıkıntı çekilebileceği öngörülmüştür. Ayrıca yapılan anlaşma gereğince Lübnan ve Arap memleketlerine yapılan ihracatın da bu buhranın sebepleri arasında yer aldığı tespit edilmektedir.⁶⁵⁵

Nisan ayında kasaplık et fiyatlarında yaz aylarında sıkıntı çekilebileceğine yönelik endişelerin mevcut olduğu bildirilirken Mayıs ayında Lübnan'ın, Türkiye Et ve Balık Kurumu'ndan çok miktarda et satın almak için teşebbüse geçtiği tespit edilmektedir. Bu hususta anlaşmaya varıldığı takdirde yakında Lübnan'a et ihracının başlayacağı anlaşılmaktadır.⁶⁵⁶

Temmuz 1956'da Türk parasında yaşanan değer artışı iki ülkenin iktisadiyatında önemli gelişmeler arasında yer almıştır. Bu devirde özellikle Lübnan ve Suriye'de Türk parası devamlı değer artışı yaşamıştır. Durum ise şöyle izah edilmiştir; Güney sınırında yapılan kasaplık hayvan kaçakçılığı değerın düşmesinde mühim rol oynamıştır, kaçakçılık geniş çapta önlenmiş ve bu dövizin durumuna tesir etmiştir. Bu durum iki ülke arasındaki kaçakçılık faaliyetlerinin bir kez daha yansması olup önlenmesi halinde iktisadi hayatta yaşanan gelişmeleri göstermesi bakımından önemlidir.⁶⁵⁷

1956 yılında turistik faaliyetlerin dolaylı olarak iktisadi ilişkilere yansımalarında bir yenisi tespit edilmektedir. Buna göre bu yıl İstanbul'a gelen turistlerin büyük bölümünün Türkiye'nin güney komşularından olmuştur. Bu doğrultuda Lübnan,

⁶⁵⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:10, İçtima:2, C.10, s.597.

⁶⁵⁵ *Milliyet*, 5 Nisan 1956.

⁶⁵⁶ *Milliyet*, 20 Mayıs 1956.

⁶⁵⁷ *Milliyet*, 5 Temmuz 1956.

Suriye, Irak ve İranlı turistlerin daha ziyade karayolunu kullanarak lüks otomobillerle geldikleri dikkat çekmektedir.⁶⁵⁸

29 Ağustos 1956 tarihinde Lübnan ile iktisadi ilişkilere dair bir başka tespit TBMM görüşmelerinin “Sualler ve Cevaplar” bölümünde yer almaktadır. İşbu bölümde Tunceli Mebusu Fethi Ülkü beyin yabancı memleketlere para transferi ile ilgili sualine verilen cevapta Lübnan ile iktisadi ilişkiler kapsamında malumat da bulunmaktadır. Ülkü’nün sorusu şu şekildedir; “1. Yabancı memleketlere transfer bekleyen birikmiş borçlarımızın memleketler itibariyle miktarı nedir? - 2. Bunlardan ihracatımızın muayyen bir yüzdesinin tahsisi suretiyle ifası hususunda anlaşmaya bağlanmış olanları ile bu anlaşmaların akdi tarihindeki borç miktarı ile bugünkü miktarları memleketler itibariyle nelerdir? - 3. Ve diğer ithalâtta borcumuz miktarı, memleketler itibariyle ne kadardır? Bunların 1956, 1957, 1958 yıllarına isabet eden miktarları nelerdir?”. İlgili soruya İktisat ve Ticaret Vekâleti Tetkik Heyeti Reisliği tarafından cevap verilmiştir. “İstatistik Umum Müdürlüğünden alınan malûmata nazaran, yabancı memleketlerde transfer bekleyen birikmiş borçlarımızın memleketler itibariyle hâlihazır durumu (10.1.1956 itibariyle)” şeklinde başlayan cevapta ülkeler, sektörler ve transferde bekleyen Türk Lirası listelenmiştir. Lübnan’da resmi sektörde bekleyen para olmayıp hususi sektörde 19.118 TL beklediği belirtilmiştir. 1956, 1957, 1958 yıllarındaki borçların yekûnu listesinde ise Lübnan’a borcun yalnız 1957 yılında olduğu ve miktarının 6.987.595.41 olduğu belirtilmiştir.⁶⁵⁹

İlişkiler kapsamında bir başka TBMM kaydı da 20 Şubat 1957 tarihinde Türkiye’nin Lübnan da dâhil siyasal propaganda faaliyetlerinin iktisadi yansımaları tespit edilmektedir. İlk olarak bütçe görüşmeleri kapsamında “Basın-Yayın ve Turizm Faaliyetleri” bölümünde yer almaktadır. İlgili bölüm; “Basın - Yayın ve Turizm işlerini daha da inkişaf ettirmek gayesiyle mevcut teşkilâtın günün şartlarına uygun olarak takviyesi ve genişletilmesi yoluna da gidilmiştir. Bu maksatla cari yıl içerisinde San Francisco’da açılan Haberler Bürosu ile Bağdat’ta ihdas olunan Basın Ataşeliğine ilâveten 1957 içerisinde Londra, Kıbrıs ve Beyrut’ta birer haberler bürosu, Karaşi’de bir Basın Ataşeliği açılmasını ve mevcut dış teşkilâtın takviyesini temin etmek üzere hazırlanan kanun lâyihası Yüksek Meclise sevk olunmuştur” şeklindedir. İşbu durum

⁶⁵⁸ Milliyet, 13 Ağustos 1956.

⁶⁵⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:10, İçtima:103, Celse:2, C.13, s.917.

Basın-Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü teklifinde ve Bütçe Encümeni Riyaseti raporunda da yer almıştır. Ayrıca “*propaganda masrafları*” da belirtilmiştir. Bunun haricinde “*Dış şubelerde yeniden ihdas edilmiş olan Hamburg, Prag, Beyrut, Belgrad ve ataşeliğe tahvil edilen Viyana için lüzumlu ilâveler yapılmıştır*” şeklinde tespitte bulunulmuştur. Bir diğer malumat ise iktisadi ilişkiler kapsamında olup “*yabancı sermaye yatırımları*” bölümünde yer almıştır. İlgili bölüm “*6224 sayılı Kanunun meriyetinden sonra yabancı memleketlerden sermaye yatırımları için yapılan talepler çoğalmış ve bunlar memleket sanayiinin çeşitli kollarında faaliyet göstermek üzere teşkilatlanma yolunu tutmuşlardır. Bugüne kadar 326 müracaat yapılmıştır. Bu müracaatlardan 198’ine ait 196.275.088 liralık olanı kabul edilmiş, 11.748.278 liralık kısmı İcra Vekilleri Heyetinde ve 5.340.043 liralık kısmı Komitede ve 1.250.000 liralığı da Maliyede tetkikat alınmış, müracaatın umumi tutarı olan 288.945.050 liradan arta kalan da kanunun derpiş ettiği vasıflara uygun bulunmadığı için reddedilmiştir. - Talepler, Amerika, Almanya, Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, İngiltere, İsrail, İsveç, İsviçre, İtalya, Lübnan, Suriye, Uruguay, Finlandiya, Panama, İspanya, Ürdün, Lichtenstein ve Yunanistan’dan yapılmıştır. - Yukarda arz edilen yabancı sermayeye ortaklık etmek üzere teşebbüse konmuş veya taahhüt edilmiş millî sermaye miktarı, 288.238.460 liradır*” denilmiştir.⁶⁶⁰

20 Şubat 1958 tarihinde Türk ekonomisi ile ilgili tartışmalarda bir kez daha Beyrut adının geçmesi dolaylı olarak iktisadi ilişkiler kapsamında dikkatleri celb etmektedir. Kasım Gülek TBMM konuşmasında hayat pahalılığına ve kuyruklara değinirken Tefvîk İleri’nin “*sinema kuyruğu*” sözüne karşılık öncelikle temel tüketim maddelerinde kuyruk olduğunu belirten cevabı veren Gülek, sonrasında döviz karşısında Türk Lirası’nın değer kaybettiğini belirten konuşmasında şu örneği vermiştir; “*Muhterem arkadaşlar, doları bir tarafa bırakın yanı başımızda düne kadar Osmanlı Devleti’nin birer vilâyeti olan memleketlerin parası ile bizim paramızı mukayese ediniz. Aranızda Beyrut’a gidenler çok, biliyorum. Buraya gittiğiniz vakit Türk parasının kaçta geçtiğini gördünüz. Türk parası Beyrut’ta 25 kuruşa geçiyor. Muhterem arkadaşlarım, ben Türk lirasını Beyrut’ta 135 kuruşa bozdurduğum zamanı bilirim. Türkiye’nin parası düşmüştür, bütün dünyada itibarı düşmüştür. Aziz*

⁶⁶⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:10, C.17.

arkadaşlarım, yine Beyrut'ta hepiniz görmüşsünüzdür, sarraf dükkânlarında deste ile Türk lirası, Merkez Bankası'nın bandı bozulmamış banknotlarını görürsünüz".⁶⁶¹ Bu durum daha önce de tespit edildiği üzere doğrudan ilişkilere yönelik olmayıp karşılaştırmalar ile dolaylı malumat alınan türdedir.

22 Şubat 1958 tarihli bütçe görüşmeleri sırasında Antalya Mebusu Burhanettin Onat, mesleği gereği sağlık işlerine değinmiştir. Eskiye göre beş misli ilaç ithalatı olduğunu ancak bu işlerde aksaklık olduğunu belirtmiştir. Bunları üç faktörde sıralayıp bu faktörleri şu şekilde açıklamıştır; "...Üçüncü faktör, arkadaşlar, ilâçlar kaçırılıyor. Resmî kurla geliyor Lübnan, Suriye, Yunanistan'a alabildiğine ilâç kaçırılıyor, arkadaşlar. Bunlar önlendikten sonra, lüzumu şüphesiz olan maddeler ithal edilmedikten sonra bu miktar üzerinden dahi buna tahsis edilen dövizle dahi bu işin ayarlanması mümkündür kanaatindeyim. Olmadığı takdirde bir iki misli daha döviz tahsis edip ne yapıp yapıp ilâç darlığı vardır dedirtmemek lâzımdır".⁶⁶² Onat'ın vermiş olduğu bu malumat bu dönemde yakın komşu olan üç ülke arasındaki kaçakçılık faaliyetlerinin boyutunu göstermesi bakımından önemlidir.

25 Şubat 1958 tarihinde tekrardan kaçakçılık ile ilgili tespit de yapılmıştır. İlk tespit Adana Mebusu Kasım Gülek'in kaçakçılık ile ilgili konuşmasındadır ve "*Hudut muhafazası jandarmaya tevdi edilmiştir. Bu vesile ile kaçakçılıktan bahsedeceğim. Muhterem arkadaşlarım; kaçakçılık, memleketin büyük bir derdidir. İktisadiyatımızı kemiren bir kanser gibidir. Kaçakçılık son zamanlarda bütün hudutlarımızda bilhassa Cenup hudutlarımızda çoğalmıştır. Bunu önlemek için tedbir alınmıştır. Elbette tedbir almak lâzımdır. Kaçakçılık muhtelif maddelerde oluyor. Tipik bir misal Antepfistığıdır. Fakat Antep'te fındık yetişir, ama ticareti Lübnan'dadır. Lübnan'da hiç fındık yetişmediği halde dünyaya fındık oradan sevk edilir. Diğer bir misal kasaplık hayvan, sığır, koyundur. Hayvan kaçakçılığı da Cenupta almış yürümüştür*" şeklindedir. Gülek konuşmasının devamında "*Muhterem arkadaşlar; kaçakçılığı önlemek için tedbirler elbette alınacaktır. Bu tedbirler arasında hudut bölgesine mayın dökülmüştür. Hudut köylerindeki vatandaşlardan bütün malları için beyanname istenmektedir. Şüphesiz ki, bunlar oradaki vatandaşlara büyük sıkıntılar tahmil etmektedir. Fakat kaçakçılığı önlemek ne mayınla, ne de oradaki vatandaşlardan*

⁶⁶¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:11, İçtima:41, Celse:1, s.222.

⁶⁶² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:11, İçtima:43, Celse:2, C.2.

beyanname almakla olur. Kaçakçılığın sebebi iktisadidir, malîdir. Türk parasının dış kıymetindeki düşüklüğüdür. Türk lirası Lübnan'da 20 kuruşun altında satıldığı müddetçe, kaçakçılığın önlenmesi mayınla, beyanname ile olmaz. Bunun çaresi bulunmadıkça kaçakçılık durmaz. Beyrut'ta sarraf dükkânlarının kasalarında değil, camekânlarında Merkez Bankası'nın bandı sökülmemiş binlikleri durur. Nereden geliyor bunlar? Demek vâsi mikyasta Türk parası kaçakçılığı vardır. Aksi halde Merkez Bankası'nın bandı bozulmamış deste halindeki binlikleri nasıl bu sarraf dükkânlarına intikal edebiliyor? Biz Lübnan'da bir Türk lirasının 130 kuruş olduğu zamanları biliriz. Dışarıda Türk lirası 20 kuruşa satıldıkça kaçakçılığı önlemeye imkân yoktur. Bunu önlemek için de malî ve iktisadi tedbirler almak lâzımdır” demiştir. Daha önce buna benzer bir konuşma olmuşken Gülek'in işbu konuşmasında Türk Lirası ile ilgili yapmış olduğu bu değerlendirme mühimdir. Kaçakçılık boyutu tam olarak bilinmezken durumun Türk Lirası kaçakçılığına kadar varmış olabileceğini göstermesi bu devirde iki ülke para birimi arasındaki paridite de anlaşılmaktadır.

DP döneminde Türk basınında Lübnan'a tütün kaçakçılığı başta olmak kaçakçılık faaliyetlerine yönelik haberler devam ederken Mardin Mebusu Vahap Didaroğlu, 27 Şubat 1958 tarihli konuşmasında Lübnan'a hayvan kaçakçılığına şu şekilde değinmiştir; “Muhterem arkadaşlar, hakikat olan şudur. Memlekette et darlığı dâvası vardır. Bir muhterem arkadaşımız buraya geliyor, varsa izah etsinler diyor. İşte ben de onun için söz almış bulunuyorum. Bu darlığın sebeplerinden birincisi şudur: Biz bir zirai kalkınma işine giriştik, önümüze gelen yer meradır, demedik, sürdük. Bu suretle sürü sahipleri hayvanlarını besleyemedi, elinden çıkardı. Bu, bir. İkincisi, hudut meselesi; ayda asgari 500 bin koyun hudutlarımızdan Suriye'ye, Irak'a, İran'a, Lübnan'a kaçırılmaktadır. Bunu izah edebilmek için İktisat Vekâleti bütçesinde imkân aradım, konuşamadım. Memleketimizde et sıkıntısının çekilmesinin sebepleri işte budur. Arada bu kadar para farkı olduktan sonra yani Suriye'nin bir lirası dört Türk lirası olduktan sonra 5 numaralı sirküler, emniyet sahaları, mayın tarlaları bu kaçağı önleyemeyecek ve biz de et sıkıntısı çekeceğiz. Sebati Bey'in bahsettiği milyon olsun, isterse trilyon olsun et kuyruğu 1959'da da devam edecektir”.⁶⁶³

⁶⁶³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:11, İçtima:48, Celse:1, C.2, s.1003.

İktisadi ilişkilerde daha önce olduğu gibi 1958 yılında da Lübnan, Türkiye’den hububat ithalatı yapmak arzusunda olmuştur. Bu doğrultuda harekete geçen Lübnan’ın 1957 yılı mahsulünden 5 bin ton arpa ile 10 bin ton makarnalık buğday istediği tespit edilmektedir.⁶⁶⁴

1958 yılının Mayıs ayında yaşanan bir başka gelişme iktisadi mahiyette sayılabileceği gibi iki ülke arası ilişkilere dair dolaylı bir hadise olmuştur. Bu hadise, Türkiye’de ilk defa denizaltında petrol sondajları yapacak iki Amerikan gemisinin İran’ın Abadan limanından İskenderun limanına gelişi sırasında yaşanmıştır. Petrol araştırma gemileri İskenderun limanına gelirken Beyrut limanına uğramak istemişlerse de Lübnan makamları gemileri limana sokmamışlardır. Bunun üzerine birçok yabancı geminin de Beyrut’a sokulmaması ile birlikte bu gemiler İskenderun’a gelerek yüklerini boşaltmışlardır.⁶⁶⁵

İki ülke arası iktisadi ilişkilere yönelik önemli bir başka belge; 5 Ağustos 1958 tarihli Beyrut Büyükelçisi Cevdet Dülger’in, Başbakan Adnan Menderes’e yazmış olduğu mektup olarak tespit edilmektedir. Mektubun içeriği tam olarak şu şekildedir; *“Hükümetimizin Birleşik Amerika müttefikimizle Birleşik Avrupa İktisadi Konseyi’nden akdine muvaffak olduğu mühim ve büyük istikraz, Lübnan’ın resmi ve siyasi muhitleriyle, resmi ve hususi mali ve iktisadi çevreleri nezdinde mühim ve kıymetli akisler ve tesirler tevhit etmiş ve Lübnan Radyosu iki defa ve mahalli ve ecnebi ... münteşir muvafık, bitaraf ve muhalif bütün matbuat tarafından büyük harflerle neşr ve ilan edilmiştir”* şeklindedir. Bunun ardından Dülger, Türkiye’nin hariçteki siyasi ve büyük itibarıyla içtimai, sınai ve iktisadi gelişimi ile ilgili Başbakan’ı tebrik ederek bağlılığını bildirmiştir.⁶⁶⁶

1958 yılında Türkiye’nin Lübnan’a ihracatının devam ettiği bu yılda ihraç kaleminin şeker olduğu tespit edilmektedir. Buna göre son bir yılda 16 milyon 402 bin 50 kilo şeker ihraç edilmiştir. Şekerlerin ihraç fiyatı ise 31-32 kuruş olmuştur. Türkiye’ye 5 milyon 215 bin 412 liralık döviz kazandıran bu ihracatın 2 milyon 600 bin kilosunun Lübnan tarafından ithal edildiği anlaşılmaktadır.⁶⁶⁷

⁶⁶⁴ *Milliyet*, 10 Mayıs 1958.

⁶⁶⁵ *Milliyet*, 22 Mayıs 1958.

⁶⁶⁶ BCA, 127.827.8/30.1.0.0, 05.08.1958.

⁶⁶⁷ *Milliyet*, 28 Kasım 1958.

8 Aralık 1958’de Türkiye-Lübnan iktisadi ilişkileri ile ilgili tespit, “*Millî Korunma 1955 yılı bilançosunun gönderildiğine dair Başvekâlet tezkeresi ve Divanı Muhasebat Encümeni mazbatası*” adlı raporun Et ve Balık Kurumu bölümünün 7. maddesi olan Hayvancılık ve Et Sanayii İşleri’nde yer almaktadır. Bu maddenin ilk bölümünde Hayvancılık işleri yer almış ve “1955 yılı mubayaa şartları geçen seneki şartnamelere nazaran müstahsil lehine daha müsait hükümleri ihtiva edecek şekilde tertiplenmiştir. Bu, yıl manda ve keçilerin kasaplık bakımından kıymetlendirilmesini sağlamak maksadıyla de tetkikata girişilmiştir. Cenup hudutlarımızda yapılan kasaplık hayvan ihracatını daha cazip kılacak bir şekle ifrağ edilmesi ve ihraç yollarının aranması için Suriye ve Lübnan’a heyetler gönderilerek münasebetler tesis edilmiştir” ifadelerine yer verilmiştir.⁶⁶⁸ Bununla birlikte Demokrat Parti iktidarı öncesi dönemde basında daha önceden tespit edilmiş olan iki ülke arası hayvan ticaretinin DP iktidarı döneminin sonlarında da devam ettiği anlaşılmaktadır.

İki ülke arasındaki kaçakçılık faaliyetlerinin Demokrat Parti iktidarının son dönemine yaklaşılrken Ekim 1959’da da devam ettiği tespit edilmektedir. Buna göre Türkiye-Lübnan arasında saat kaçakçılığı yapan bir şebeke ortaya çıkarılmıştır. Yapılan kovuşturma ile birlikte şebeke mensupları 501 saati otomobille Lübnan’dan Türkiye’nin Güney vilayetlerine kaçırmak isterlerken yakalanmışlardır.⁶⁶⁹

Ekim 1959’da yaşanan bir gelişme TBMM görüşmelerinde de tespit edilmiş olan ve Türkiye-Lübnan arasındaki kaçakçılığın boyutunun Türk Lirası kaçakçılığına kadar varmış olabileceği ile ilgili aydınlatabilecek nitelikte olmuştur. Buna göre Birleşik Arap Cumhuriyeti polisi Halep’te sahte Türk Lirası basan bir şebekeyi yakaladığı tespit edilmektedir. Şebekenin 500 liralık kupürler halinde Türk parası ile çeşitli ülkelerin parasını bastığı görülmüştür. Merkezi Lübnan’da bulunan şebekenin ABD ve Avrupa’da da kollarının bulunduğu anlaşılmakla birlikte elebaşı tutuklanmıştır. Kalpazanların sahte paraları Lübnanlı bir banka müdürü aracılığı ile piyasaya sürdüğü de soruşturma sonucunda tespit edilmiştir.⁶⁷⁰

30 Kasım 1959’da Lübnan ile iktisadi ilişkilere dair bilgi Ferit Melen’in sorusu üzerine tespit edilmektedir. Van Mebusu Ferit Melen’in Ticaret Vekili’nin

⁶⁶⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:11, İçtima:1, C.6, S. Sayısı:167.

⁶⁶⁹ *Milliyet*, 3 Ekim 1959.

⁶⁷⁰ *Milliyet*, 27 Ekim 1959.

cevaplandırmasını istediği “Son aylarda Doğu - Anadolu’da hayvan alım satımında büyük bir durgunluk husule gelmiş ve fiyatlar, devamlı olarak düşmüştür. Bu muntika köylüsünü büyük bir sıkıntıya sokmuş bulunan bu durumun düzeltilmesi için vekâletçe bir tedbir düşünülmekte midir?” sorusuna Ticaret Vekili H. Erkmen bir kısım yanıtta sonra şu sözleri söylemiştir; “Muayyen bir avans verilmek ve kış aylarında teslim edilmek şartıyla bağlantılar yapılması hususunda Et ve Balık Kurumu ile besiciler arasında yapılan müzakereler henüz kati bir neticeye bağlanmamış olmakla beraber halen 47.500 baş koyun için Kurumun teklif ettiği fiyatlarla bağlantı yapmak üzere müracaat vaki olmuştur. Bu miktarın Aralık başında daha da yükseleceği ve umumi bağlantı yekûnunun 100.000 başı bulacağı tahmin olunmaktadır. Bu arada hayvan ihracatçıları tarafından Suriye, Lübnan ve diğer bazı Arap memleketlerine ihraç edilmek üzere bu bölgede hayvan satın alındığı gibi hayvan sahiplerinin müsait buldukları piyasalara da peyder pey satış yapmaya devam ettikleri tespit olunmuştur. Yukarda tafsilâtı ile izah olunduğu üzere Doğu Anadolu Bölgesi’nde teraküm ettiği anlaşılan hayvanlardan bugüne kadar 88.000 baş hayvan fiilen mubayaanın edilmiş veya mukaveleye bağlanmış ve önümüzdeki günlerde de 62.000 baş hayvanın mubayaası için gerekli tedbirler alınmıştır. Bu suretle bölgeden 150.000 baş hayvan satın alınmış olacaktır. Mubayaanın başladığı ilk 10 gün zarfında Erzurum Kombinasına günde 1.700 - 2.000 baş hayvan teslim edilirken bundan sonra teslimatın günlük 400 başa kadar düşmesi, alınan tedbirlerle durgunluğun giderildiğinin, diğer piyasalara hayvan şevkine imkân verildiğinin, bu suretle bölgedeki birikmenin zail olduğunun açık bir delilidir. Keyfiyet bilgilerine saygı ile arz olunur” demiştir.⁶⁷¹

Şubat 1960’ta kaçakçılık faaliyeti iki ülke arasındaki ithalat-ihracata etki eder hale gelmiştir. Buna göre Ticaret Vekâleti ilk olarak iki swiç hadisesi ile ilgili tahkikat başlatmıştır. Lübnan Ticaret Ataşeliği, Türkiye’nin ihraç ettiği ve Lübnan’a sevk edilen 100 tonluk bir üzüm partisinin Rusya’ya kaçırıldığını bildirmiştir.⁶⁷²

Lübnan ile iktisadi ilişkilere dolaylı olarak etki eden bir başka gelişme de 4 Türk vatandaşının Lübnan’da yarım milyon liralık mücevher hırsızlığı yaptıktan sonra Yayladağı bölgesinden Türkiye’ye girmekteyken hudut muhafızları tarafından yakalanmaları olmuştur. Aslen İstanbullu olan ve meslekleri denizcilik olan bu şahıslar

⁶⁷¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:11, İçtima:8, Celse:1, C.10, s.244.

⁶⁷² Milliyet, 3 Şubat 1960.

birkaç ay önce kaçak olarak Lübnan'a girmiş ve Beyrut'ta on beş gün önce hırsızlığı işlemişlerdir. Antakya zabıtasının bildirmesi üzerine hırsızlığa uğrayan mağaza sahibi ve iki sivil polis, mücevherleri teslim almak üzere Beyrut'tan Antakya'ya gelmişlerdir. Hırsızların hakkında açılan davaların yanında soygunculuk suçundan ise Lübnan'ın dava açması gerektiği bildirilmiştir.⁶⁷³

⁶⁷³ *Milliyet*, 22 Mart 1960.

SONUÇ

Dört yüzyıl boyunca kader bağı bulunan iki toplum, Birinci Dünya Savaşı ardından siyaseten birbirlerinden kopmuşlardı. Bundan sonra iki ülke ilişkilerini temelden etkileyecek bir durum vardı ki o da Lübnan'ın, Fransız manda idaresi altında olması idi. Bu durumda değinildiği gibi iki ülke birbirlerinden siyaseten kopsalar da toplumsal ilişkileri tamamı ile kopmamıştı. Yapılan taramalardan elde edilen belgeler doğrultusunda 1946 yılında resmi ilişkiler kuruluncaya kadar siyasi ve iktisadi anlamda Fransa aracılığı ile de olsa iki ülke arası tarihsel bağlar neticesinde kültürel ilişkilerin sürdüğünü tespit edilmektedir. Resmi ilişkilerin başlaması ile birlikte iki ülke arasında dostça ve samimi ilişkiler başladığı tespit edilse de özellikle siyasi anlamda kesintiler yaşanmakta ve aslında devlet kademesince çok da kuvvetli bir bağ kurulamadığı anlaşılmaktadır. Batı ile ilişkilerde DP iktidarı, önceki hükümetten bir nevi miras devralmış olsa da bunu ileriye taşımış ve dış politikasında Batı özellikle de ABD taraftarı olarak hareket etmişti. Bu dönemin başında Soğuk Savaş'ın etkisi ve Sovyet tehdidinin de artmış olması DP yöneticilerinin bölgesel politikalarda da ABD ile ortak hareket etmesini ortaya çıkarmıştı. Bu doğrultuda iktidara gelir gelmez ilgi gösterdiği Orta Doğu devletleri ile kurulması planlanan bölgesel işbirliği maksadıyla daha sıkı ilişkiler kurmayı hedeflemiştir. Bununla birlikte Batı yanlısı politikalar uygulamakta olan Camille Chamoun'un Cumhurbaşkanı olduğu Lübnan ile de kuvvetli ilişkiler kurulmaya çalışılmıştı. Bu politika elbette 1954 yılında düzenlenen Orta Doğu Elçiler Konferansı neticesinde daha kuvvetli bir hal almış ve bununla birlikte iki ülke arası karşılıklı seyahatlerin de katkısı ile ilişkiler oldukça canlı bir hal almıştı. Tabii ki DP dönemi ilişkileri yapılan tespitler doğrultusunda ilişkilerin yalnızca Bağdat Paketi'ne ve siyasal alana dayandırılmayacağı aşikârdır. DP'nin iktidara geldiği ilk günlerden itibaren sportif faaliyetlerle birlikte kültürel ilişkilerin başlamış olduğu açıktır.

Bu dönemde geçmişten beri iki ülke arası ilişkilerde sıklıkla karşılaşılan emlak meselesinin çözüldüğü gibi karşılıklı harçsız vize ile iki toplumun seyahat kolaylığı yaşamasının sağlandığı da tespit edilmektedir. Lübnan'ın ayrıca bu devirde Haberler Bürosu kurulmasından da anlaşılacağı üzere Türkiye'den göç eden Ermenilerin faaliyetleri hususunda da yakından takip edildiği anlaşılmaktadır. Bu dönemde özellikle Lübnan'ın ithalatları doğrultusunda iktisadi faaliyetlerin artarak devam ettiği tespit edilmekle birlikte kaçakçılığın da ciddi bir hal aldığı görülmektedir. İki ülke arası ilişkilerin dostane bir hal almasının samimi göstergesi olarak; Cevdet Dülger'in Chamoun ile bağı, Lübnan'a silah hibe edilmesi tasarısı, misafirliklerinde Savarona Yata'nın tahsis edilmesi kadar halkın gösterdiği ilgi ve alakası tespit edilmektedir. Yoğun çabalara rağmen siyasi ilişkilerde Lübnan, Bağdat Paketi'ne dâhil edilememişse de Mısır'ın öncülüğünü yaptığı muhalif bloğa katılmamasında başarıya ulaşılmıştır. DP iktidarının başında Arap tarafının Güvenlik Konseyi'ne üyelik yolunda göstermiş olduğu tepkiden ve tarihsel olaylardan da anlaşılacağı üzere Lübnan halkının mezhepsel ayrışması bu devirde bölgede yaşananlardan da etkilenerek 1958'de ülkeyi bunalıma sürüklemiştir. Arap Birliği'nden ambargo endişesi ile tarafsız kalmaya devam etse de ülkedeki karışıklık, Batılı yönetimin devrilme riskinden ötürü DP iktidarını endişeye sevk etmiş, Eisenhower Doktrini doğrultusunda ABD müdahalesinden memnun kalınmış ve arka plandan destekte bulunulmasında yol açmıştır. Bundan sonra ılımlı bir insan olsa da milliyetçi kişiliği ile tanınan Fouad Chehab'ın Cumhurbaşkanı oluşu siyasi anlamda iki ülke arası ilişkilerin sona ermesine sebep olduğu araştırma sonucu tespit edilmektedir. Bunun sonucunda tespit edilen üç belge yalnız kültürel, iktisadi ve insani mahiyette ilişkilere yönelik olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA

Arşiv Belgeleri

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi

BCA, 14-44-2/30-18-1-1.

BCA, 18-15-1/30-18-1-1.

BCA, 19-35-16/30-18-1-1.

BCA, 24-31-13/30-18-1-1.

BCA, 84-64-5/30-18-1-2.

BCA, 265-788-21/30-10-0-0.

BCA, 91-42-12/30-18-1-2.

BCA, 97-116-7/30-18-1-2.

BCA, 265-791-51/30-10-0-0.

BCA, 101-15-3/30-18-1-2.

BCA, 109-58-17/30-18-1-2.

BCA, 111-37-4/30-18-1-2.

BCA, 200-371-18/30-10-0-0.

BCA, 112-85-14/30-18-1-2.

BCA, 131-941-5/30-10-0-0.

BCA, 17-99-31/30-1-0-0.

BCA, 130-92-16/30-18-1-2.

BCA, 61-376-7/30-1-0-0.

BCA, 61-377-3/30-1-0-0.

BCA, 135-25-12/30-18-1-2.

BCA, 137-78-4/30-18-1-2.
BCA, 19-107-8/30-1-0-0.
BCA, 138-126-20/30-18-1-2.
BCA, 139-33-5/30-18-1-2.
BCA, 19-108-11/30-1-0-0.
BCA, 139-39-4/30-18-1-2.
BCA, 131-848-5/30-1-0-0.
BCA, 62-381-5/30-1-0-0.
BCA, 6-31-23/30-1-0-0.
BCA, 145-118-12/30-18-1-2.
BCA, 6-33-11/30-1-0-0.
BCA, 62-384-6/30-1-0-0.
BCA, 7-36-40/30-1-0-0.
BCA, 131-851-10/30-1-0-0.
BCA, 149-35-6/30-18-1-2.

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı,
Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi**

TDA, 38618-156304-37/525.
TDA, 38114-155153-43/525.
TDA, 38114-155153-4/525.
TDA, 88015-320830-2/4025.
TDA, 38114-155153-3/525.
TDA, 37403-150353-131/534.
TDA, 37403-150353-104/534.
TDA, 35679-140791-119/571.
TDA, 8145-52405-1/500.
TDA, 38250-153138-7/525.

TDA, 35679-140791-97/571.

TDA, 38506-154899-59/525.

TDA, 38506-154899-57/525.

TDA, 38506-154899-1/525.

TDA, 28351-117002-1/519.

TDA, 23888-103641-1/502.

TDA, 37853-151155-1/534.

TDA, 37853-151155-2/534.

TDA, 88374-320699-33/537.

T.B.M.M. Arşiv ve Tutanaklar

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:9, Birleşim: 45, Oturum: 1, C.5, s.52.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:9, Birleşim: 46, Oturum: 3, C.5, s.322.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:9 Birleşim:50, Oturum:2, C.5, s.698.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:9, Birleşim:72, Oturum:1, C.7, s.35.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:9, Birleşim:2, Oturum:2, C.10, s.56.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:9, Birleşim:12, s.280.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:9, Birleşim:4, Oturum:1, C.17.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:9, Birleşim:24, Oturum:1, C.19.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:9, Birleşim:51, Oturum:3, C.20, s.827-828.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:9, Birleşim:2, Oturum:2, C.25, s.78.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:9, İçtima:49, Celse:1, C.28, s.779.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:9, İçtima:63, C.29.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:10, İçtima:27, Celse:1, C.4, s.79.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:10, İçtima:59, Celse:2, C.5, s.767.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:10, İçtima:50, Celse:1, C.5, s.808.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:10, İçtima:51, Celse:1, C.5, s.913.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:10, İçtima:74, Celse:1, C.7, s.154.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:10, İçtima:1, Celse:2, C.8.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:10, İçtima:2, C.9.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:10, İçtima:2, C.10, s.405.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:10, İçtima:2, C.10, s.597.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:10, İçtima:44, Celse:2, C.10.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:10, İçtima:2, C.13, s.275.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:10, İçtima:103, Celse:2, C.13, s.917.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:10, İçtima:22, Celse:2, C.15, s.327.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:10, İçtima:3, s.58.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:10, C.17.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:10, İçtima:3, s.79.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:10, İçtima:3, C.18.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:10, İçtima:3, C.20.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:11, İçtima:1, C.1.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:11, İçtima:1, C.1, s.186.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:11, İçtima:41, Celse:1, s.222.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:11, İçtima:43, Celse:2, C.2.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:11, İçtima:46, Celse:2-3, C.2.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:11, İçtima:48, Celse:1, C.2, s.1003.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:11, İçtima:86, Celse:1, C.4.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:11, İçtima:87, Celse:1, C.4.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:11, İçtima:1, Celse:1, C.5, s.12.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:11, İçtima:1, C.6, S. Sayısı:167.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:11, İçtima:3, C.10, s.24.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:11, İçtima:8, Celse:1, C.10, s.244.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:11, İçtima:43, Celse:1, C.12, s.180.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:11, İçtima:46, Celse:2, C.12, s.403.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:11, İçtima:3, C.13.

Sürelî Yayınlar

Akşam (1933,1938,1945,1946,1947,1950,1951,1952,1954,1955).

Cumhuriyet (1945,1946,1947).

Haber (1938,1940).

Milliyet (1931,1950,1951,1952,1953,1954,1955,1956,1957,1958,1959, 1960).

Son Posta (1940,1945,1946,1950).

Tanin (1944,1946).

Tasvir-i Efkar (1941).

Ulus (1944, 1945).

Vakit (1930, 1943, 1945, 1946,1947).

Vatan (1952).

Yeni Asır (1938).

Yeni İstanbul (1950).

Zafer (1950)

Kitaplar

Acar, İrfan C., *Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989.

Ayhan, Veysel, Tür, Özlem, *Lübnan; Savaş, Barış, Direniş ve Türkiye İlişkileri*, Bursa: Dora Yayınları, 2009.

Akdevelioğlu, Atay, Kürkçüoğlu, Ömer, *Ortadoğu'yla İlişkiler*, Ed. Baskın Oran, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.

Akşin, Aptülahat, *Ortadoğu Meseleleri: Türkiye'nin 1945'ten Sonraki Dış Politika Gelişmeleri*, İstanbul: İyidüşün Yayınları, 2022.

Akşin, Sina, *Türkiye Tarihi IV: Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, 1989.

Arı, Tayyar, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, I, Bursa: MKM Yayınları, 5. Baskı, 2012.

Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, İstanbul: Kronik Kitap, 2018.

_____, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, İstanbul: Kronik Kitap, 7. Baskı, 2022.

_____, *Türk Dış Politikası*, İstanbul: Kronik Kitap, 5. Baskı, 2022.

_____, *Türk Siyasi Tarihi*, İstanbul: Kronik Kitap, 4. Baskı, 2019.

Atabay, Mithat, *Son Yüzyılda Türkiye ve Ortadoğu*, İstanbul: Paradigma Akademi Yayınları, 2016.

Bağcı, Hüseyin, *Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1990.

Bal, İdris, *21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2001.

Balekoğlu, Ferhat, *Arap-İsrail Savaşı 1967*, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2021.

Bayur, Yusuf Hikmet, *Türkiye Devletinin Dış Siyaseti*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1973.

Çiçek, M. Talha, *Cemal Paşa Suriye’de Birinci Dünya Savaşı Yıllarında*, İstanbul: Kronik Kitap, 2020.

Deringil, Selim, *Denge Oyunu: İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Dış Politikası*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 5. Basım, 2014.

Demirel, Tanel, *Türkiye’nin Uzun On Yılı: Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 3. Baskı, 2021.

Dereci, Şeyma, *Dünya-Ekonomi Sistemi Bağlamında XIX. Yüzyılda Beyrut Limanı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2023.

Dupont, Anne-Laure, Mayeur-Jaouen, Catherine, Verdeil, Chantal, *Ortadoğu Tarihi 19 Yüzyıldan Günümüze*, Çev. Ayşe Meral, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2022.

Dülger Charles, Füsün, *Bir Diplomatin Hayat Yolculuğu; Büyükelçi Cevdet Dülger’in Anıları ve Hayatı*, Çev. Bahar Yasemin Ünlüsoy, İstanbul: YD Yayınevi.

Ercan, Murat, *Değişen Dünyada Türk Dış Politikası*, Ed. Murat Ercan, Ankara: Nobel Yayın, 2011.

Eroğlu, Cem, *Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi*, İstanbul: Yordam Kitap, 2014.

Fraser, T. G., Mango, Andrew, Mcnamara, Robert, *Modern Ortadoğu'nun Kuruluşu*, Çev. Füsün Doruker, İstanbul: Remzi Kitapevi, 2011.

Gelvin, James L. , *Modern Ortadoğu Tarihi 1453-2015*, Çev. Güneş Ayas, İstanbul: Timaş Yayınları, 2. Baskı, 2019.

Gerger, Haluk, *ABD, Ortadoğu, Türkiye*, İstanbul: Yordam Kitap, 5. Baskı, 2012.

Gönlübol, Mehmet, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1987.

Gürsoy Naskali, Emine, Yıldırım, Yılmaz, *Demokrat Parti Grup Tutanakları (1950)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2021.

Gürün, Kamuran, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1983.

Güvenç Saygın, Arzu, Saygın, Murat, *Sykes-Picot Antlaşmasının 100. Yılında Ortadoğu ve Türkiye*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2019.

Hale, William, *Türk Dış Politikası 1774-2000*, Çev. Petek Demir, İstanbul: Mozaik, 2003.

Hourani, Albert, *Arap Halkları Tarihi*, Çev. Yavuz Alogan, Haz. Tanıl Bora, İstanbul: İletişim Yayınları, (1) 3. Baskı, 2020.

İnce Erdoğan, Dilşen, Özilter, Merve, "Celal Bayar'ın Cumhurbaşkanlığı Döneminde Yurtdışı Seyahatleri ve Türk Dış Politikasına Yansımaları 1950-1960", *Asırlık Çınar Celal Bayar*, Ed. Nurettin Gülmez, Nejdett Bilgi, Ankara: Berikan Yayınevi, C.2, 2022.

İvanov, Nikolay, *Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi 1516-1574*, Çev. İlyas Kemaloğlu-Rakhata Abdieva, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, 2022.

Kara, Nilgün Nurhan, "Cumhurbaşkanı Mahmut Celal Bayar'ın Türkiye Büyük Millet Meclisi Açış Konuşmaları", *Asırlık Çınar Celal Bayar*, Ed. Nurettin Gülmez, Nejdett Bilgi, Ankara: Berikan Yayınevi, C.2, 2022.

Karpat, Kemal H., *Türk Dış Politikası Tarihi*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2012.

Kaynar, Mete Kaan, *Türkiye'nin 1950'li Yılları*, İstanbul: İletişim Yayınları, 3. Baskı, 2023.

Kılınçkaya, M. Derviş, *Osmanlı Yönetimindeki Topraklarında Arap Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Suriye*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 3. Baskı, 2015.

Koçak, Cemil, *Siyasal Tarih (1923-1950)*, Ed. Sina Akşin, *Türkiye Tarihi IV*, Cem Yayınevi, 1989.

Korkmazcan, Nezihe Selcen, *İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Diplomasisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, 2021.

Köse, İsmail, *İngiliz Arşiv Belgelerinde; Arap İsyanı*, İstanbul: Kronik Kitap, 5. Baskı, 2022.

Kürkçüoğlu, Ömer, *Türkiye'nin Arap Orta Doğusu'na Karşı Politikası (1945-1970)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1972.

Lawrance, T.E. , *Çölde İsyan; Osmanlı Ortadoğu'yu Nasıl Kaybetti?*, Çev. Oğuz Satır, İstanbul: Kronik Kitap, 3. Baskı, 2023.

Neziroğlu, İrfan, Yılmaz, Tuncer, *Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri (22 Nisan 1950-20 Kasım 1961)*, C.2, Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, 2013.

Oran, Baskın, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, I (1919-1980), İstanbul: İletişim Yayınları, 15. Baskı, 2009.

Öztürk, Kazım, *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları*, İstanbul: Ak Yayınları, 1968.

Parlar, Suat, *Ortadoğu (Vaat Edilmiş Topraklar)*, İstanbul: Bibliotek Yayınları, 1997.

Polat, Gülsüm, *Türk-Arap İlişkileri; Eski Eyaletler Yeni Komşulara Dönüşürken (1914-1923)*, İstanbul: Kronik Kitap, 2019.

Saray, Mehmet, *Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye'nin NATO'ya Girişi III. Cumhurbaşkanı Celâl Bayar'ın Hatıraları ve Belgeler*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 3. Baskı, 2019.

Sever, Ayşegül, *Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Orta Doğu*, İstanbul: Boyut Kitapları, 1997.

Sonyel, Salahi, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika 1*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, 1987.

Şimşir, Bilal N. , *İlk Dönem Türk Diplomasisi Üzerine İncelemeler (1878-1946)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2017.

Traboulsi, Fawwaz, *A History of Modern Lebanon*, Pluto Press, 2012.

Tunçay, Mete, *Siyasal Tarih (1950-1960)*, Ed. Sina Akşin, *Türkiye Tarihi IV*, Cem Yayınevi, 1989.

Uçarol, Rifat, *Siyasi Tarih (1789-2014)*, Cilt I, İstanbul: Der Yayınları, 10. Basım, 2015.

Umar, Ömer Osman, *Bağdat Paktı*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2013.

_____, *Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2004.

Makaleler

Acar, H. Volkan, “Sir I. W. Magill: Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın Gülhane Askeri Hastanesi’nde Geçirdiği Ameliyatın Anestezi Uzmanı”, *Editöre Mektup*, C.31, S.2, (2023), s.167-171.

Açıkses, Erdal, Kışman, Zülfükar Aytaç, “Soğuk Savaş Sonuna Kadar Orta Doğu ve Türkiye’nin Orta Doğu Politikaları”, *International Journal of Business, Economics and Management Perspectives*, Yıl 2, Sayı 8, (2017), s.1-20.

Andırırbu, Rüveyda, “Bütünleşemeyen Lübnan’da Temel Siyasi Aktör Olarak Dini Gruplar”, *BELLEK Uluslararası Tarih Ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, (2020), s.190-212.

Armaoğlu, Fahir, “(Amerikan Belgeleri ile) Orta Doğu Komutanlığı’ndan Bağdat Paktı’na 1951-1955”, *BELLETEN*, Cilt 59, Sayı 224, (1995), s.189-236.

Atyeo, Henry C., “Arab Politics and Pacts”, *Current History*, Volume 30, Number 178, (1956), s.339-346.

Ashton, Nigel John, “The Hijacking of a Pact: The Formation of the Baghdad Pact and Anglo-American Tensions in the Middle East, 1955-1958”, *Review of International Studies*, Volume 19, Number 2, (1993), s.123-137.

Avcı, Orhan, “Mehmet Fuat Köprülü’nün Dışışleri Bakanlığı”, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2, (2015), s.75-97.

Aydın, Mustafa, “Determinants of Turkish Foreign Policy: Changing Patterns and Conjunctures during the Cold War”, *Middle Eastern Studies*, Volume 36, Number 1, (2000), s.103-139.

Bıyıklı, Mustafa, “Osmanlıya Karşı Ayrılıkçı Hareketten Batıya Karşı Bağımsızlık Ve Hâkimiyet Mücadelesine Arap Düşünce Hareketine Genel Bir Bakış”, *Yeni Fikir Dergisi*, Cilt 6, Sayı 12, (2014), s.28-47.

Bilgin, Mustafa Sıtkı, “İki Savaş Arası Dönemde Türkiye’nin Ortadoğu Politikası”, *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 9, Sayı 18, (2016), s.33-44.

Bostancı, Mustafa, “Türk-Arap İlişkilerine Etkisi Bakımından Bağdat Paktı”, *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 7, Sayı 13, (2013), s.171-184.

Bostancı, Mustafa, Karaca, Erdem, “Bağdat Paktı’na Etkisi Bakımından 1958 Irak Askeri Darbesi”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 14, Sayı 27, (2018), s.123-154.

Bulut, Sedef, “Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu”, *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 2, Sayı 4, (2009), s.125-145.

Canatan, Yaşar, “1958-1963 Dönemi Türk-Arap Münasebetleri ve Ortadoğu Ülkeleri”, *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 4, Sayı 4, (2020), s.381-390.

Çelik, Mustafa Edip, “İkinci Dünya Savaşı Bitiminden Bağdat Paktı’na Geçen Süreçte Türkiye’nin Ortadoğu Politikası”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 64, (2019), s.475-497.

Current History, “Middle Eastern Pacts”, *University of California Press*, Volume 32, Number 186, (1957), p.105-107.

Daban, Cihan, “Uluslararası İlişkilerde Siyasal Aktörler, Bürokrasi ve Jeopolitik Bağlamında Diplomasi: Türkiye Cumhuriyeti Örneği”, *BEU Akademik İzdüşüm*, C.2, S.2, (2017), s.22-50.

Danış, Mehmet Fahri, “Türk Dış Politikasında Karar Alıcıların Orta Doğu Algısı: 1957-1958 Krizleri”, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, (2018), s.93-126.

Dağcı, Gül Tuba, Diyarbakırlıoğlu, Kaan, “Turkish Foreign Policy during Adnan Menderes Period”, *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, Volume 12, Number 1, (2013), s.18-31.

Demir, Şerif, “Dünden Bugüne Türkiye’nin Suriye ve Ortadoğu Politikası”, *Turkish Studies*, Volume 6, Number 3, (2011), p.691-713.

Demir, Şerif, Özduygün, Yunus, “Demokrat Parti İktidarında Türkiye’nin Bölgesel Sorunlara Yaklaşımı”, *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 9, Sayı 2, (2021), s.373-392.

Dinç, Sait, “Atatürk Döneminde (1920- 1938) Türk Dış Politikasında Gelişmelere Genel Bir Bakış; İkili ve Çok uluslu İlişkiler”, *Çukurova Üniversitesi SBE*, (2008), s.1-30.

Duman, Melih, “1945-1950 Döneminde Türk Dış Politikasının Propagandası Üzerine Bir Girişim: New York Haberler Bürosu”, *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, Sayı 31, (2018), s.204-221.

Duman, Sabit, “Ortadoğu Krizleri ve Türkiye”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 35-36, (2005), s.313-332.

Duran, Hasan, Karaca, Ahmet, “Tek Parti Dönemi Türk-Arap İlişkileri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 16, Sayı 3, (2011), s.203-216.

Ebrem, İlker Salih, “Suriye Krizinin Etki Alanındaki Ülke: Lübnan”, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 10, Sayı 3, (2021), s.2076-2090.

Ekinci, Abdullah, Orak, Abdullah, “1958 Lübnan Krizi’nin Türkiye’nin Ulusal Gazetelerine Yansımaları”, *Turkish Studies-Historical Analysis*, Cilt 15, Sayı 2, (2020), s.458-476.

_____, “Bir Yol Ayrımına Doğru: Lübnan’da Mehmet Ali Paşa Yönetimi”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 26, Sayı 44, (2020), s.225-240.

Ekici, Yunusbu, “Osmanlı Yönetiminden Fransız Manda İdaresine Kadar Lübnanda Dürzî-Marunî Mücadelesi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 30, Sayı 2, (2020), s.555-565.

Ergüven, Nasih Sarp, “Devletler Arasında Diplomasi İlişkilerinin Yürütülmesinde Genel Yetkili Organların Rolü ve Ayrıcalıkları”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C.6, S.5, (2017), s.2179-2192.

Erol, Mehmet Seyfettin, Ozan, Emre, “Türk Dış Politikasında Süreklilik Unsuru Olarak Siyasal Rejim”, *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 4, Sayı 8, (2011), s.13-38.

Ertürk, K. Özkan, Şeşen, Elif, Doğan, Şeyhmus, “Siyasal Halkla İlişkiler Faaliyetlerinde Dış Politika: 1950-2018 Yılları Arasındaki Hükümet Programları”, *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 15, Sayı 1, (2022), s.60-86.

Eşel, Gökhan, “Demokrat Parti Dönemi Türk-Amerikan İlişkilerinde Basın Sansürü ve Pulliam Davası”, *Türklük Bilim Araştırmaları*, Sayı 29, (2011), s.145-162.

Gökbilgin, M. Tayyib, “1840’tan 1861’e Kadar Cebel-i Lübnan Meselesi ve Dürziler”, *BELLETON*, Cilt X, Sayı 40, (1946), s.641-703.

Gözler, Kemal, “Türkiye’de Bir Bilinmeyen: Isdar”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları*, Cilt: 2, (2013), s.897-950.

Günay, Selçuk, “II. Abdülhamid Döneminde Suriye ve Lübnan’da Arap Ayrılkçı Hareketlerinin Başlaması ve Devletin Tedbirleri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 17, Sayı 28, (1995), s.85-108.

H.A.R.P. , “Turkey under the Democratic Party”, *The World Today*, Volume 9, Number 9, (1953), p.383-392.

Hut, Davut, “Osmanlı Arap Vilayetleri, Arabizm ve Arap Milliyetçiliği”, *YAKANÜVİS-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl 1, Ortadoğu Özel Sayısı, s.105-150.

İleri, İlay, “Türkiye’nin Dış Politikası”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt 9, Sayı 35, (2005), s.375-381.

İlyas, Ahmet, Turan, Osman, “İnönü Dönemi Türk Dış Politikası”, *Atatürk Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, (2016), s.319-341.

Kasapsaraçoğlu, Murat, “1950’li Yıllarda Türkiye’nin Ortadoğu Politikasının Basındaki Yansımaları”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 22, Sayı 3, (2020), s.1091-1107.

Khan, M. Sheharyar, “The Transformation of Turkish Foreign Policy Towards the Middle East”, *Policy Perspectives*, Volume 12, Number 1, (2015), s.31-50.

Kiraz, Sami, “Menderes Dönemi Türk Dış Politikasının NATO Üyeliği ve Bağdat Paketi’nin Kurulması Örnekleri Üzerinden Analizi”, *Turkish Studies Economics, Finance, Politics*, Cilt 15, Sayı 1, (2020), s.309-321.

Korkmaz, Sait, “Menderes Dönemi Türkiye-Suriye İlişkileri”, *Asia Minor Studies-International Journal of Social Sciences*, Cilt 4, Sayı 7, (2016), s.55-99.

Kuşoğlu, Baran, “Lübnan: Sedir Devrimi’nden Arap Baharı’na”, *Yasama Dergisi*, Sayı 23, (2013), s.101-117.

Küçükvatan, Mahir, “Soğuk Savaşın Türk Dış Politikasına Etkileri ve 1957 Türkiye-Suriye Bunalımı”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 11, Sayı 23, (2011), s.93-111.

Louis, William Roger, Owen, Roger, “A Revolutionary Year: The Middle East in 1958”, *The Arab Studies Journal*, Volume 11/12, Number 2/1, (2004), s.202-204.

Matiç, Uğur, “Demokrat Parti Dış Politikasına Akis Dergisi’nin Yaklaşımı”, *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, (2017), s.664-679.

_____, “Türk Dış Politikasında Tez Canlılık Sorunu”, *Ortadoğu Etütleri*, Cilt 11, Sayı 1, (2019), s.86-113.

Olson, Robert W., İnce, Nurhan, “Turkish Foreign Policy From 1923-1960: Kemalism and its Legacy a Review and a Critique”, *Oriente Moderno*, Anno 57, Nr. 5/6, (1977), s.227-241.

Ortaylı, İlber, “19. Yüzyıl Sonunda Suriye ve Lübnan Üzerinde Bazı Notlar”, *Osmanlı Araştırmaları*, Cilt 4, Sayı 4, (1984), s.89-113.

Önal, Tekin, “Fatin Rüştü Zorlu’nun Siyasi Mücadelesi (Mayıs 1954-Mayıs 1960)”, *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 8, Sayı 15, (2014), s.161-188.

Özdemir, Seçil, “Eisenhower Doktrini Çerçevesinde Bölgesel Krizler: Suriye-Irak-Ürdün-Lübnan”, *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Cilt 10, Sayı 31, (2022), s.205-228.

Özgür, Berkan, “Türk Siyasal Hayatında Ortadoğu: Dış Politika, Kimlik ve Temsil”, *Akademik Hassasiyetler*, Cilt 7, Sayı 13, (2020), s.47-77.

Özkaya Duman, Olcay, “Bir Orta-Doğu Buhranı Cebel-i Lübnan Olayları (1860-61)”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 3, Sayı 5, (2006), s.1-15.

Özkaya Duman, Olcay, “Lübnan’da Maruni Dürzi Çatışmaları ve Osmanlının 19. Yüzyıl Orta-Doğu Siyaseti”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 4, Sayı 8, (2014), s.1-10.

Özkaya Duman, Olcay, Birsell, Haktan, “Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası ve Bu Politikanın Dinamiklerine Etki Eden Dış Gelişmeler”, *Atatürk Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, (2012), s.299-318.

Öztürkci, Alpaslan, “Soğuk Savaş’ın 1950’li Yıllarda Orta Doğu’da Yaşanan Askeri Darbelere Etkileri”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 17, Sayı 34, (2017), s.373-394.

Sander, Oral, “Türk Dış Politikasında Sürekliliğin Nedenleri”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 37, Sayı 3, (1982), s.105-124.

Sanjian, Ara, “The Formulation of the Baghdad Pact”, *Middle Eastern Studies*, Volume 33, Number 2, (1997), s.226-266.

Sarıçoban, Gülay, “Türkiye’de 1945-1950 Döneminde Dış Politika”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 26, (2020), s.805-822.

Sarınay, Yusuf, “Atatürk’ten Günümüze Türk Dış Politikası Hakkında Genel Bir Değerlendirme”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 16, Sayı 48, (2000), s.857-886.

Saylan, Kemal, “Hüseyin Rıza Paşa’nın 1888 Tarihli Layihasına Göre Suriye-Lübnan Bölgesi’nin Sorunları ve Çözüm Önerileri”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Cilt 54, (2015), s.537-560.

Serbest, M. Bürkan, “Bağdat Paktı’nın Kuruluş Süreci ve Gelişiminde Türkiye’nin Rolü”, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 5, Sayı 3, (2016), s.401-424.

Seydi, Süleyman, “Demokrat Parti’nin Dış Politikada Alternatif Arayışı (1957-1960)”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 14, (2011), s.1-16.

Simpson, Dwight J. , “The Menderes Phase in Turkey”, *Middle East Journal*, Volume 19, Number 2, (1965), p.141-152.

Sinkaya, Bayram, “Geçmişten Günümüze Türkiye’nin Ortadoğu Politikası ve Batı Etkisi”, *Adam Academy Journal of Social Sciences*, Cilt 1, Sayı1, (2016), s.79-100.

Şahin, Mehmet, “Türkiye’nin Orta Doğu Politikası: Süreklilik ve Değişim”, *Akademik Orta Doğu: Altı Aylık Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4, Sayı 8, (2010), s.9-22.

Şahin, Mehmet, “1950-1960 Arap Devrimleri ve 2011 Arap Baharı: Benzerlikler ve Farklılıklar”, *Mülkiye Dergisi*, Cilt 35, Sayı 272, (2011), s.81-92.

Umar, Ömer Osman, “Cumhuriyet Döneminde Atatürk’ün Ortadoğu Politikası (1923-1938)”, *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, (2010), s.47-83.

University of Wisconsin Press, “Baghdad Pact”, *International Organization*, Volume 10, Number 1, (1956), p.212-213.

_____, “Baghdad Pact”, *International Organization*, Volume 11, Number 1, (1957), p.186-188.

Ülman, A. Haluk, “Orta Doğu Buhranı”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 13, Sayı 04, (1958), s.232-261.

Vurmay Güzel, Miray, “Eisenhower Doktrininin Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikasına Etkileri”, *Ankara Üniversitesi İnkılap Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 69, (2021), s.471-494.

Yavuz, M. Hakan, Khan, Mujeeb R., “Turkish Foreign Policy Toward The Arab-Israeli Conflict: Duality and The Development (1950-1991)”, *Arab Studies Quarterly*, Volume 14, Number 4, (1992), s.69-94.

Yeşilbursa, Behçet Kemal, “Demokrat Parti Dönemi Türkiye’nin Ortadoğu Politikası (1950-1960)”, *History Studies (Ortadoğu Özel Sayısı)*, (2010), s.67-98.

Yıldırım, Bilal, “Türk Dış Politikasında Yeni Tarz-ı Siyaset: Ortadoğu’da Çok Boyutlu Politikadan Asabiye Politikasına”, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, (2014), s.57-79.

Yıldırım, Özgür, “The Attitude of Egypt Towards Baghdad Pact”, *Tarih ve Günce*, Cilt 1, Sayı 3, (2018), s.125-146.

Yılmaz, Hasan, “Adnan Menderes Dönemi Türkiye Ortadoğu İlişkileri”, *Birey ve Toplum*, Cilt 6, Sayı 12, (2016), s.203-232.

Ansiklopedi Maddeleri

Akün, Ömer Faruk, “Mehmed Fuad Köprülü”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.28, Ankara, (2003), s.471-486.

Bilge, Mustafa L. , “Lübnan: Tarih”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.27, Ankara, (2003), s.244-246.

Buzpınar, Şit Tufan, “Lübnan: Osmanlı Dönemi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.27, Ankara, (2003), s.248-254.

_____, “Nehhas Paşa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.32, İstanbul, (2006), s.543-544.

DİA, “Lübnan: Fiziki ve Beşeri Coğrafya”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.27, Ankara, (2003), s.243-244.

Dursun, Davut, “Celâl Bayar”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.5, İstanbul, (1992), s.216-218.

İpşirli, Mehmet, “Mansıb”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 24, Ankara, (2003), s.4.

Sitembölükbaşı, Şaban, “Adnan Menderes”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.29, Ankara, (2004), s.125-128.

Mazıcı, Nurşen, “Mahmut Celal Bayar (1883-1986)”, *Atatürk Ansiklopedisi*, s.1-6.

Tezler

Alanoğlu, Hatice, *The Times Gazetesine Göre Demokrat Parti'nin Dış Politikası (1950-1960)*, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya 2018.

Altıntaş, Mehmet, *Bölgesel Güç Olma Bağlamında Türkiye Lübnan Siyasi İlişkileri (1943-1958)*, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019.

Ayhan, İsmail, *Demokrat Parti Döneminde Türkiye'yi Ziyaret Eden Devlet Başkanları Ve Bu Ziyaretlerin Türk Basınına Yansımaları*, Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır 2014.

Çiyan, Hakkı Yılmaz, *Manda İdaresinden Sonra Lübnan ve Lübnan-Türkiye İlişkileri*, Doktora Tezi, T.C. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2007.

Duman, Sabit, *Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası (1950-1960)*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 1990.

Yeter Kurtdoğan, *Mehmet Fuat Köprülü'nün Dış İşleri Bakanlığı Döneminde Türk Dış Politikası ve Adana Basınına Yansıması (1950-1956)*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2020.

Matiç, Uğur, *Ortadoğu Krizlerine Yönelik Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, Doktora Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2017.

Meriç, Özhan, *Türkiye'nin Doğu Politikası ve Bağdat Paktı*, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2009.

Şevik, Adem, *Orta Doğu'da Lübnan Sorunu*, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008.

Uzun, Ferdi, *Türk Dışişlerinde Fatin Rüştü Zorlu*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2015.

İnternet Sitesi

Hukuk Sözlüğü: Tahaddüs ne demek?, https://657.com.tr/kelimeler/tahaddus-ne-demek/#google_vignette, (Erişim Tarihi: 05.05.2024).

İBRANİYET AKADEMİSİ: Cevdet Dülger, Mithat Dülge kardeşler ve bağlar (ibraniyetvebeyazturkler.blogspot.com) (Erişim Tarihi: 12.06.2023).

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, “Re-export”, <https://www.yatirimadestek.gov.tr/sozluk/re-export>, (Erişim Tarihi: 10.05.2024).

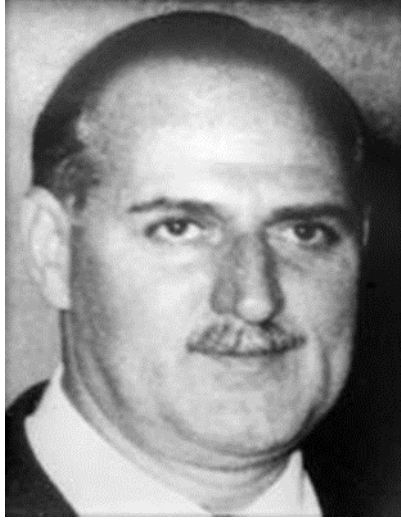
Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, “Cumhurbaşkanlarımız”, https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz/celal_bayar/, (Erişim Tarihi: 05.11.2023).

Türk Dil Kurumu Sözlükleri, “Agraman”, , <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 02.05.2024).

Türkiye ve Soykırım – İnönü Vakfı, İsmet İnönü, İsmet İnönü Kimdir, İsmet İnönü Hayatı, İsmet İnönü Resimleri (ismetinonu.org.tr) (Erişim Tarihi: 29.01.2024).

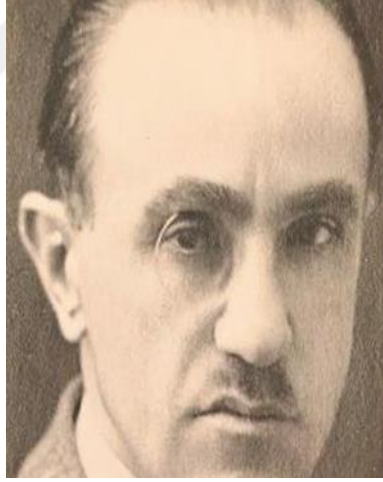

EKLER

EK 1: Fatin Rüştü Zorlu'nun Fotoğrafi

Sayın Fatin Rüştü Zorlu'nun Özgeçmişi(1910 -1961) / T.C. Dışışleri
Bakanlığı (mfa.gov.tr)

EK 2: Celal Abacıoğlu'nun Fotoğrafi

T.C. Dışışleri Bakanlığı - Beyrut Büyükelçiliği - Büyükelçilik Tarihi ve
Önceki Büyükelçilerimiz (mfa.gov.tr)

EK 3: Rifki Zorlu'nun Fotoğrafi

T.C. Dışışleri Bakanlığı - Beyrut Büyükelçiliğı - Büyükelçilik Tarihi ve
Önceki Büyükelçilerimiz (mfa.gov.tr)

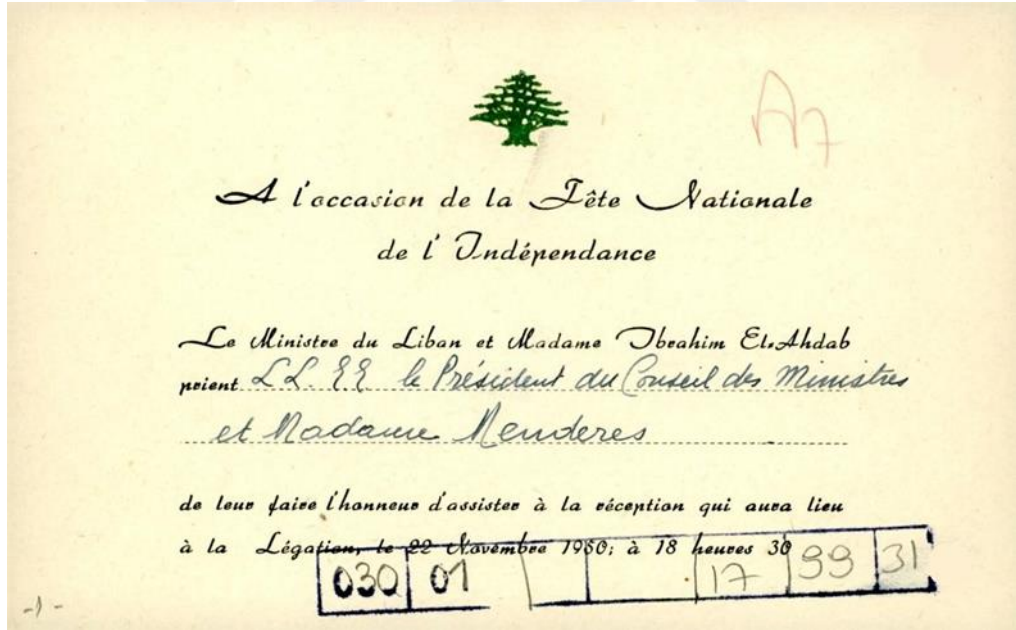
EK 4: Cevdet Dölger'in Fotoğrafi

T.C. Dışışleri Bakanlığı - Beyrut Büyükelçiliğı - Büyükelçilik Tarihi ve
Önceki Büyükelçilerimiz (mfa.gov.tr)

EK 5: Camille Chamoun'un Fotoğrafi

Fotoğraflar - Camille Chamoun (1900 - 1987), 1952'den 1958'e kadar eski Lübnan cumhurbaşkanı - Beyrut Amerikan Üniversitesi'nde LibGuides

EK 6: Lübnan Ulusal Günü Münasebetiyle Gönderilen Davet Mektubu

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, Yer Bilgisi: 17har-99-31, Kurum: 30-1-0-0, Belge Tarihi: 22.11.1950.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

2

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

EK 7: Adnan Menderes'in Baalbek Ziyareti Fotoğrafları

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, Yer Bilgisi: 131-848-5, Kurum: 30-1-0-0 / T.C. Başvekâlet Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü, Belge Tarihi: 09.05.1955.

EK 8: Camille Chamoun'un İstanbul Seyahati

Akşam, 6 Nisan 1955, s.1.